dr. EDITH

E

Aleg

Acceptă cu bu

EDITH EVA EGER
ESMÉ SCHWALL WEIGAND

Alegerea

Acceptă cu bucurie posibilul

Traducere din limba engleză şi note de

Mihaela Apetrei

Ediţia a II-a

EDITURA PANDORA

2021

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**

Anansi
EGO

Autor:
Dr. Edith Eva Eger

Titlul original:

The Choice

Embrace the Possible

Copyright © 2017

Copyright © Pandora M 2020, 2021,
pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-369-6
ISBN (PDF): 978-606-978-406-8
ISBN (EPUB): 978-606-978-500-3

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

EDITORI: Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir

FONDATOR: Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL: Bogdan-Alexandru Stănescu

DESIGN: Andrei Gamarț
DIRECTOR PRODUCȚIE: Cristian Claudiu Coban
DTP: Mirela Voicu
CORECTURĂ: Irina Muşătoiu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Celor cinci generații ale familiei mele:
tatălui meu, Lajos, care m-a învățat să râd;
mamei mele, Ilona, care m-a ajutat să găsesc ce-mi trebuie înăuntrul meu;
surorilor mele minunate şi incredibile,
Magda şi Klara;
copiilor mei: Marianne, Audrey şi John;
şi copiilor lor: Lindsey, Jordan,
Rachel, David şi Ashley;
şi copiilor copiilor lor:
Silas, Graham şi Hale.

Cuvânt-înainte

Philip Zimbardo, PhD

Psiholog şi profesor emerit la Universitatea Stanford, Phil Zimbardo este creatorul celebrului Experiment Stanford despre viața în detenție (1971) şi autorul a numeroase lucrări remarcabile, printre care The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil *(2007), bestseller* New York Times *şi câştigătoare a William James Book Award pentru cea mai bună carte de psihologie. Este fondatorul şi preşedintele Heroic Imagination Project.*

Într-o primăvară, la invitația psihiatrului-şef al U.S. Navy, dr. Edith Eva Eger s-a îmbarcat într-un avion de luptă fără hublouri, având ca destinație una dintre cele mai mari nave de război, portavionul USS *Nimitz,* staționat în apropiere de coasta californiană. Avionul a coborât cu repeziciune pe o

pistă minusculă, de numai 150 de metri lungime, şi a aterizat cu un salt după ce cârligul din coada lui s-a agăţat de cablul de frânare care oprea aeronava să ajungă în ocean. Dr. Eger era singura femeie de la bord şi a fost cazată în cabina căpitanului. Care era misiunea ei? Era acolo pentru a-i învăţa pe cei cinci mii de tineri din Marină cum să gestioneze situaţiile dificile, trauma şi haosul războiului.

Dr. Eger fusese în nenumărate ocazii expertul clinician adus pentru a trata soldaţi, inclusiv din Forţele Speciale, care sufereau de tulburări de stres posttraumatic şi de afecţiuni cerebrale traumatizante. Cum era oare în stare această bunicuţă delicată să ajute atât de mulţi militari să se vindece de brutalitatea inerentă războiului?

Înainte de a o întâlni personal pe dr. Eger, am sunat ca s-o invit să susţină o prelegere la cursul meu de Psihologia Controlului Mental, de la Stanford. Vârsta şi accentul ei m-au făcut să-mi imaginez o mămăiţă bătrână de când lumea, cu basmaua legată sub bărbie. Când s-a adresat studenţilor mei, am văzut eu însumi puterea ei vindecătoare. Cu zâmbetul radios, cu cerceii ei sclipitori, cu părul de un blond-strălucitor, îmbrăcată din cap până în picioare în ceea ce soţia mea mi-a spus mai târziu că era Chanel, dr. Eger şi-a ţesut teribilele şi sfâşietoarele poveşti despre supravieţuirea într-un lagăr de concentrare nazist cu mult umor şi cu o atitudine inimoasă şi plină de curaj, cu o prezenţă şi o căldură pe care nu le pot descrie decât ca fiind lumină pură.

Viaţa doamnei Eger a fost plină de întuneric. A fost încarcerată la Auschwitz încă din adolescenţă. În ciuda torturilor, a foametei şi a permanentei ameninţări cu moartea, şi-a păstrat libere mintea şi spiritul. Nu a fost doborâtă de ororile pe care le-a trăit; dimpotrivă, a fost încurajată şi îmbărbătată de ele. De fapt, înţelepciunea ei vine din adâncul celor mai devastatoare episoade din viaţă.

Este în stare să-i ajute pe alții pentru că ea însăşi a parcurs calea de la traumă la triumf. A descoperit cum să folosească propria experiență despre cruzimea umană ca să-i îmbărbăteze pe atât de mulți alții – de la personal militar, precum cei îmbarcați pe USS *Nimitz,* până la cupluri care se luptă să-şi regăsească intimitatea, de la cei care au fost neglijați sau abuzați, la cei care suferă de dependențe sau de boală, la cei care au pierdut oameni dragi şi la cei care şi-au pierdut speranța. Şi pentru toți aceia care suferă din cauza dezamăgirilor de fiecare zi şi din cauza provocărilor vieții, mesajul ei este o inspirație în a face propriile alegeri pentru eliberarea de suferință şi găsirea propriei lumini interioare.

La finalul prelegerii pe care a susținut-o, absolut toți cei trei sute de studenți ai mei au izbucnit spontan în urale. Apoi, cel puțin o sută de tineri, fete şi băieți, au năvălit pe micuța scenă, aşteptându-şi rândul să-i mulțumească acestei femei extraordinare şi s-o îmbrățişeze. În zeci de ani de învățământ, n-am văzut niciodată un grup de studenți atât de entuziasmați.

În cele două decenii de când Edie şi cu mine lucrăm şi călătorim împreună, această reacție este răspunsul aşteptat de la fiecare public căruia i se adresează, peste tot în lume. Am văzut lucrul acesta întâmplându-se iar şi iar, de la Hero Round Table[1] din Flint, Michigan, unde am vorbit unui grup de tineri dintr-un oraş care se lupta cu sărăcia cruntă, cu un şomaj de 50 la sută şi cu o creştere a conflictelor rasiale, şi până la Budapesta, în Ungaria, oraşul în care au pierit multe dintre rudele lui Edie şi unde ea a vorbit câtorva sute de oameni care încercau să se refacă după un trecut distructiv: în prezența ei, oamenii se transformă.

---

[1] Serie de evenimente despre eroism şi acțiuni eroice, care are loc în SUA.

În această carte, dr. Eger întreţese laolaltă poveştile pacienţilor săi şi propria poveste, imposibil de uitat, a supravieţuirii la Auschwitz. Cu toate că istoria supravieţuirii sale este la fel de dramatică şi captivantă ca alte relatări, nu doar ea m-a făcut să vorbesc lumii cu atâta pasiune despre această carte, ci mai degrabă faptul că Edie şi-a folosit experienţele pentru a-i ajuta pe atât de mulţi oameni să descopere adevărata libertate. În acest fel, cartea sa reprezintă mult mai mult decât un alt jurnal din timpul Holocaustului, oricât de importante ar fi aceste relatări pentru a nu uita trecutul. Scopul ei este, nici mai mult, nici mai puţin, să ne ajute pe fiecare dintre noi să scăpăm de închisoarea propriei minţi. Fiecare dintre noi este, într-un fel sau altul, prizonier la nivel mental, iar misiunea lui Edie este de a ne ajuta să ne dăm seama că, la fel cum acţionăm ca propriii noştri temniceri, putem acţiona şi ca propriii noştri eliberatori.

Uneori, când este prezentată publicului tânăr, Edie este numită „o Anne Frank supravieţuitoare”, fiindcă amândouă erau cam de aceeaşi vârstă şi aveau cam aceeaşi educaţie atunci când au fost deportate în lagăr. Ambele aveau inocenţa şi compasiunea care le-au permis să creadă în natura fundamental bună a fiinţei umane, în ciuda cruzimii şi a persecuţiilor îndurate. Bineînţeles, când Anne Frank îşi scria jurnalul, nu trăise încă experienţele extreme din lagăr, ceea ce a făcut ca experienţele lui Edie ca supravieţuitor şi clinician (şi străbunică!) să fie cu atât mai emoţionante şi convingătoare.

Ca şi în celelalte lucrări foarte importante despre Holocaust, dezvăluirile dr. Eger arată atât partea cea mai întunecată a răului, cât şi rezistenţa îndărătnică a firii umane în faţa acestui rău. Dar mai e ceva. Poate că cea mai bună comparaţie pentru cartea lui Edie ar fi un alt jurnal despre Holocaust, magnifica lucrare clasică a lui Viktor

Frankl, *Man's Search for Meaning*[2]. Dr. Eger împărtăşeşte profunzimea şi adânca înţelegere a lui Frankl asupra umanităţii şi adaugă acesteia căldura şi apropierea generate de postura ei de clinician de o viaţă. Viktor Frankl prezintă psihologia prizonierilor alături de care s-a aflat la Auschwitz; dr. Eger ne oferă psihologia libertăţii.

Şi eu am studiat îndelung fundamentele psihologice ale formelor negative de influenţă socială. Am căutat să înţeleg mecanismele prin care ne conformăm, ne supunem şi rămânem în expectativă în situaţii în care pacea şi dreptatea pot fi slujite doar dacă alegem o altă cale: dacă acţionăm eroic. Edie m-a ajutat să descopăr că eroismul nu este doar apanajul celor capabili de fapte extraordinare sau care îşi asumă riscuri într-un impuls de moment, pentru a se proteja pe ei înşişi sau pe alţii – deşi Edie a făcut şi una, şi alta. Eroismul este mai degrabă un mod de a gândi sau o acumulare de obiceiuri personale şi sociale. Este un fel de a fi. Şi este o modalitate specială de a ne vedea pe noi înşine. A fi erou presupune să acţionezi în mod real în împrejurări cruciale din viaţă, să încerci activ să rezolvi nedreptăţile sau să creezi o schimbare pozitivă în lume. Să fii erou cere un mare curaj moral. Fiecare dintre noi are înăuntrul său un erou care aşteaptă să se exprime. Cu toţii suntem „eroi în pregătire". Pregătirea noastră ca eroi este viaţa însăşi, circumstanţele cotidiene care ne invită să exersăm obiceiurile eroice: săvârşirea unor acte de bunătate faţă de ceilalţi; dovedirea compasiunii, începând cu cea faţă de noi înşine; provocarea a ceea ce este mai bun în alţii şi în noi înşine; insistenţa în a iubi, chiar şi în cele mai dificile relaţii; sărbătorirea şi exersarea puterii pe care o are libertatea noastră mentală. Edie este o eroină – chiar de două ori pe-

[2] Apărută şi în limba română cu titlul *Omul în căutarea sensului vieţii,* traducere de Florin Tudose, Editura Vellant, Bucureşti, 2018.

atât –, pentru că ne învață să creştem şi să generăm schimbări semnificative şi durabile în noi, în relațiile şi în lumea noastră.

În urmă cu doi ani, am călătorit alături de Edie la Budapesta, oraşul unde trăia sora ei când naziştii au început să-i prigonească pe evreii unguri. Am vizitat o sinagogă evreiască, în curtea căreia era un memorial al Holocaustului şi ale cărei ziduri găzduiau o expoziție de fotografii dinaintea, din timpul şi de după război. Am vizitat Memorialul Pantofilor de pe faleza Dunării, cinstindu-i pe aceia (printre care se află şi membrii familiei lui Edie) ucişi de milițienii Crucilor cu Săgeți[3], în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când oamenilor li s-a ordonat să se alinieze pe malul fluviului şi să se descalțe; apoi au fost secerați de rafale de gloanțe, iar trupurile lor au căzut în apă şi au fost purtate de curent. Trecutul aproape că era tangibil.

Pe parcursul zilei, Edie a devenit tot mai tăcută. Mă întrebam dacă nu-i va fi greu să vorbească în seara aceea în fața a şase sute de oameni, după o călătorie emoțională care aproape sigur îi răscolise amintiri dureroase. Dar când a urcat pe scenă, nu a început cu o poveste despre teama, trauma sau oroarea pe care vizita noastră probabil i le-a redeşteptat. A început cu o poveste despre bunătate, un act al eroismului de fiecare zi care, după cum ne-a amintit chiar ea, poate fi întâlnit chiar şi în iad. „Nu-i uimitor?" a spus. „Cele mai rele lucruri scot ce-i mai bun din noi." La finalul discursului, pe care l-a încheiat cu *grand-battement*[4], semnul ei distinctiv, Edie a strigat:

— OK, acum toată lumea dansează!

---

[3] Partid politic maghiar, pronazist şi antisemit.

[4] *Grand-battement*: figură din balet care presupune ridicarea foarte sus, aproape vertical, a unui picior.

Cei din public s-au ridicat ca unul. Sute de oameni au alergat spre scenă. Nu aveam muzică, dar am dansat. Am dansat, am cântat, am râs şi ne-am îmbrăţişat într-o neasemuită sărbătorire a vieţii.

Dr. Eger este unul dintre tot mai puţinii supravieţuitori ai Holocaustului care poate depune mărturie la prima mână despre ororilor din lagărele de concentrare. Cartea ei vorbeşte despre iadul şi traumele pe care le-a îndurat alături de alţi supravieţuitori în timpul războiului şi după război. Şi există un mesaj universal de speranţă şi şansă pentru toţi cei care încearcă să se elibereze de durere şi suferinţă. Indiferent dacă sunt prizonierii unei căsătorii nefericite, ai unor familii disfuncţionale sau ai unor joburi pe care le urăsc, sau dacă sunt prizonierii sârmei ghimpate pe care o reprezintă convingerile autolimitative ce îi ţin captivi în propriile minţi, cititorii vor afla că pot alege să adopte bucuria şi libertatea, indiferent de împrejurări.

Alegerea este o cronică excepţională despre eroism şi vindecare, reziliență şi compasiune, supravieţuire cu demnitate, profunzime mentală şi curaj moral. Cu toţii putem învăţa din cazurile dr. Eger, care ne inspiră şi ne putem concentra asupra poveştii personale, pentru a ne vindeca propriile vieţi.

San Francisco, California
ianuarie 2017

Partea I
ÎNCHISOAREA

INTRODUCERE
Ţineam un secret, iar secretul mă ţinea pe mine

N-am ştiut de arma încărcată pe care o ținea sub cămaşă căpitanul Jason Fuller, dar când a intrat în biroul meu din El Paso, într-o zi din vara lui 1980, mi s-a strâns stomacul şi mi-a înțepenit ceafa. Războiul mă învățase să simt pericolul chiar înainte de a-mi explica de ce mi-e frică.

Jason era înalt, cu trupul zvelt al unui atlet, dar atât de rigid, încât părea mai degrabă o scândură decât o ființă umană. Ochii lui albaştri priveau în gol, avea maxilarele încleştate şi nu voia – sau nu putea – să vorbească. L-am condus spre canapeaua albă din birou. S-a aşezat țeapăn, cu pumnii apăsând pe genunchi. Nu-l mai întâlnisem până atunci şi n-aveam nicio idee despre ce ar fi putut provoca această stare catatonică. Era destul de aproape încât să-l pot atinge şi chinul lui era palpabil, dar el însuşi se afla departe, pierdut. Nici măcar nu părea să o fi observat pe Tess, pudelul meu argintiu, stând dreaptă lângă birou, cu urechile ciulite, ca o a doua statuie vie din încăpere.

Am tras adânc aer în piept şi am căutat o modalitate de a începe. Câteodată pornesc prima sesiune prezentându-mă şi împărtăşind puțin din istoria mea şi din modalitatea de abordare. Altă dată sar direct la identificarea şi investigarea sentimentelor care l-au adus pe pacient la mine. În cazul lui Jason, părea esențial să nu-l copleşesc cu prea multe informații şi să nu-i cer să devină vulnerabil prea curând. Era complet rupt de realitate. Trebuia să găsesc o cale de a-i oferi siguranța şi permisiunea de care avea nevoie pentru a

risca să-mi arate ce păstra înăuntru. Şi trebuia să dau atenţie şi avertismentelor transmise de corpul meu, fără să-mi las simţul pericolului să copleşească abilitatea de a-l ajuta.

— Cum pot să-ţi fiu de folos? l-am întrebat.

N-a răspuns. Nici măcar n-a clipit. Îmi amintea de un personaj din mitologie sau din poveştile populare, transformat în stană de piatră. Ce descântec vrăjitoresc l-ar fi putut dezlega de vrajă?

— De ce acum? l-am întrebat.

Aceasta era arma mea secretă. Întrebarea pe care o puneam mereu pacienţilor la prima întâlnire. Trebuie să ştiu ce anume îi motivează să se schimbe. De ce tocmai azi, din toate zilele, vor să înceapă să lucreze cu mine? De ce azi e diferit de ieri, de săptămâna trecută sau de anul trecut? De ce azi e diferit de mâine? Câteodată ne împinge durerea, alteori ne trage speranţa. Întrebând „De ce acum?" nu pui doar o întrebare – întrebi tot.

Un ochi i-a zvâcnit scurt, închizându-se, dar n-a spus nimic.

— Spune-mi de ce ai venit, l-am invitat încă o dată.

În continuare, niciun răspuns.

Trupul mi s-a încordat, străbătut de un val de nesiguranţă şi de conştientizarea răscrucilor fragile şi vitale în care ne aflam: două fiinţe umane, faţă în faţă, ambele vulnerabile, ambele riscând în timp ce se luptau să dea nume calvarului şi să-i găsească leacul. Jason nu venise cu o recomandare oficială. Părea că ajunsese la mine din proprie voinţă. Dar ştiam din experienţa clinică şi din cea personală că şi atunci când cineva alege să se vindece, poate rămâne încremenit ani la rând.

Având în vedere gravitatea simptomelor, dacă nu reuşeam să ajung la el, singura opţiune ar fi fost să-i dau o recomandare pentru colegul meu, psihiatru-şef la William

Beaumont Army Medical Center, unde îmi desfăşurasem cercetarea pentru doctorat. Dr. Harold Kolmer avea să diagnosticheze catatonia lui Jason, avea să-l spitalizeze şi să-i prescrie, probabil, un antipsihotic gen Haldol. Mi l-am imaginat pe Jason în haine de spital, cu ochii în continuare pierduţi şi cu trupul, acum atât de tensionat, torturat de spasmele musculare care sunt adeseori efectele secundare ale antipsihoticelor. Mă bazez fără rezerve pe expertiza colegilor psihiatri şi sunt recunoscătoare pentru acele medicamente care salvează vieţi. Dar nu-mi place să sar direct la spitalizare dacă intervenţia terapeutului are măcar o şansă de succes. Mă temeam că, dacă aş recomanda spitalizarea lui Jason şi administrarea medicaţiei fără a explora şi alte opţiuni, pacientul va schimba un soi de amorţire cu altul, va schimba membrele înţepenite cu mişcările involuntare ale dischineziei – un dans lipsit de coordonare, format din ticuri şi mişcări repetitive, generate când sistemul nervos trimite corpului semnale de mişcare, fără a avea permisiunea minţii. Durerea lui, oricare ar fi fost cauza ei, poate că avea să fie amorţită de medicamente, dar n-ar fi fost rezolvată. S-ar fi putut simţi mai bine sau ar fi putut simţi mai puţin – ceea ce adeseori confundăm cu a te simţi mai bine –, dar n-ar fi fost vindecat.

De ce acum? mă întrebam în timp ce minutele se târau cu greu, iar Jason stătea încremenit pe canapeaua mea – pentru că aşa alesese el, în continuare prizonier. Aveam la dispoziţie o singură oră. O ocazie unică. Puteam ajunge oare la el? Îl puteam ajuta să-şi rezolve apetitul pentru violenţă, pe care îl simţeam la fel de limpede ca suflul aerului condiţionat mângâindu-mi pielea? Îl puteam ajuta să vadă că, oricare i-ar fi fost tulburarea şi oricare i-ar fi fost suferinţa, deţinea deja cheia spre propria eliberare? N-aveam de unde să ştiu că, dacă aş fi eşuat în încercarea de a ajunge la el în acea zi fatidică, ar fi avut o soartă mult mai

cruntă decât salonul unui spital – o viață într-o puşcărie adevărată, aşteptându-şi probabil execuția. Tot ce ştiam era că trebuia să încerc.

În timp ce-l studiam pe Jason, ştiam că nu cu limbajul sentimentelor ajung la el, ci cu unul mai confortabil şi mai familiar pentru cineva înrolat în armată. Trebuia să-i ordon. Am simțit că singura speranță de a-l debloca era să fac să-i circule sângele prin corp.

— O să mergem la plimbare, am spus.

Nu a fost o întrebare. A fost un ordin.

— Căpitane, o s-o ducem pe Tess în parc, acum!

Pentru moment, Jason a părut panicat. În fața lui se afla o femeie, o străină cu puternic accent unguresc, dându-i ordine. Îl vedeam privind în jur şi întrebându-se: „Cum am ajuns aici?" Dar Jason era soldat bun. S-a ridicat.

— Da, să trăiți, a spus el. Să trăiți.

Destul de curând aveam să descopăr originea traumei lui Jason, iar el urma să descopere că, în ciuda evidentelor diferențe dintre noi, aveam multe lucruri în comun. Amândoi ştiam ce înseamnă violența. Şi amândoi ştiam cum era să încremeneşti în loc, ca o stană de piatră. Şi eu aveam o rană, o tristețe atât de profundă, încât timp de mulți ani nu am fost în stare să vorbesc deloc despre ea, nimănui.

Trecutul încă mă bântuia: mi-era frică şi amețeam ori de câte ori auzeam sirene, paşi apăsați sau bărbați strigând. Asta, aşa cum am învățat mai târziu, era o traumă: o senzație aproape constantă în măruntaie că ceva nu este în regulă, sau că este pe cale să se întâmple ceva îngrozitor, şi răspunsul automat de frică din corp, care îmi spune să fug, să mă adăpostesc, să mă ascund de pericolul care mă pândea din toate părțile. Trauma mea încă îşi mai sălta capul în împrejurări dintre cele mai banale. O imagine fugară, un miros anume aveau puterea de a mă transporta înapoi în trecut. În ziua în care l-am cunoscut pe căpitanul

Fuller, trecuseră mai mult de treizeci de ani de când fusesem eliberată dintr-unul dintre lagărele de concentrare ale Holocaustului. Astăzi au trecut mai mult de şaptezeci de ani. Ceea ce s-a întâmplat atunci nu poate fi uitat vreodată şi nici nu poate fi schimbat. Dar, în timp, am învățat că pot alege cum să reacționez la trecut. Pot fi profund nefericită sau plină de speranță – pot fi deprimată sau veselă. Mereu vom avea această alegere, oportunitatea de a prelua controlul. *Sunt aici, acesta este prezentul*, am învățat să-mi spun mie însămi, iar şi iar, până când sentimentul dureros de panică începe să dispară.

Înțelepciunea populară spune că atunci când te supără ceva sau îți provoacă teamă, pur şi simplu trebuie să ignori lucrul acela. Detaşează-te de el. Ocoleşte-l. Aşa că ne îndepărtăm de traumele trecutului, de încercările dificile sau de disconfortul şi conflictele prezentului. În cea mai mare parte a vieții mele adulte am fost învățată că supraviețuirea mea în prezent depinde de cât de bine țin la distanță trecutul şi întunericul lui. În primii mei ani ca emigrantă în Baltimore, în anii ’50, nici măcar nu ştiam cum se pronunță Auschwitz în engleză. Nu că mi-aş fi dorit să împărtăşesc cuiva că fusesem acolo, chiar dacă aş fi putut. Nu voiam mila nimănui. Nu voiam să afle cineva.

Tot ce îmi doream era să fiu o yankee, o *Yankee doodle dandy*[5]. Să vorbesc engleză fără accent. Să mă ascund de trecut. În dorința mea de a aparține acestui loc, în frica mea de a nu fi înghițită de trecut, am muncit din greu să-mi țin durerea ascunsă. Nici măcar n-am înțeles că tăcerea şi dorința de a fi acceptată, ambele avându-şi rădăcinile în frică, erau căi de a fugi de mine însămi – că alegerea de a nu înfrunta trecutul şi pe mine însămi în mod direct, la zeci de

[5] Aluzie la un cântec foarte popular în timpul Războiului de Independență din SUA, acum considerat simbol național.

ani după ce prizonieratul meu efectiv se încheiase, însemna de fapt că alesesem să nu fiu liberă. Ţineam un secret, iar secretul mă ţinea pe mine.

Căpitanul catatonic de pe canapeaua mea mi-a amintit ce am descoperit abia într-un târziu: că atunci când îţi forţezi adevărurile şi poveştile să stea ascunse, secretele pot deveni propria traumă, propria închisoare. Departe de a diminua durerea, acel lucru, oricare ar fi el, pentru care ne interzicem oportunitatea de a-l accepta, devine o capcană din care este la fel de greu de evadat ca dintre ziduri de cărămidă şi zăbrele de oţel. Când nu ne dăm voie să ne jelim pierderile, rănile, dezamăgirile, suntem condamnaţi să le retrăim la nesfârşit.

Libertatea constă în acceptarea a ceea ce s-a întâmplat. Libertatea înseamnă să ne găsim curajul de a dărâma închisoarea, piatră cu piatră.

* * *

Mă tem că tuturor ni se întâmplă lucruri rele. Asta nu se va schimba niciodată. Dacă te uiţi în certificatul de naştere, oare vezi scris acolo că viaţa o să-ţi fie uşoară? Nu scrie aşa ceva. Dar atât de mulţi rămân blocaţi în traumă sau suferinţă, incapabili să-şi trăiască viaţa din plin. Acesta este lucrul pe care îl putem schimba. Recent, în timp ce aşteptam pe Aeroportul Internaţional Kennedy cursa care mă ducea acasă, în San Diego, am început să studiez chipurile celor care treceau pe lângă mine. Ceea ce am văzut m-a emoţionat profund. Am văzut plictiseală, furie, tensiune, îngrijorare, confuzie, descurajare, dezamăgire, tristeţe şi, cel mai tulburător sentiment dintre toate, pustietate. M-a întristat foarte mult să văd aşa de puţină bucurie şi atât de puţine râsete. Chiar şi cele mai plictisitoare momente din viaţa noastră reprezintă oportunităţi de a trăi speranţa, efervescenţa, fericirea. Şi viaţa banală tot viaţă este. Chiar dureroasă şi stresantă,

cum e. De ce ne luptăm adeseori atât de tare ca să simțim că trăim sau ne îndepărtăm de la a simți pe deplin că trăim? De ce e așa o provocare să dai viață vieții?

Dacă m-ați întreba ce diagnostic am întâlnit cel mai adesea la pacienții mei, aflați că nu e depresia sau tulburarea de stres posttraumatic, deși aceste stări erau, toate, aproape banale printre cei pe care i-am cunoscut, iubit și condus către libertate. Nu, v-aș răspunde „foamea". Suntem înfometați. După aprobare, atenție, afecțiune. Suntem înfometați după libertatea de a accepta viața și de a ști cu adevărat cine suntem, de a fi noi înșine.

Propria-mi căutare a libertății și anii de experiență ca psiholog clinician m-au învățat că suferința este universală. Dar „victimitatea" este opțională. Există o diferență între victimizare și „victimitate". De-a lungul vieții, am fost cu toții victimizați într-un fel sau altul. La un moment dat, am suferit vreun soi de mâhnire, nenorocire sau abuz, provocate de împrejurări, oameni sau instituții asupra cărora n-am avut nici cel mai mic control. Așa e viața. Și așa e victimizarea. Vine din exterior, sub forma vecinului agresiv, a șefului furios, a soțului bătăuș, a iubitului infidel, a legii discriminatorii și a accidentului care te bagă în spital.

În opoziție, „victimitatea" vine din interior. Nimeni nu te poate face victimă în afară de tine. Devenim victime nu din cauza a ceea ce ni se întâmplă, ci din cauza a ceea ce alegem să păstrăm din victimizarea noastră. Dezvoltăm o minte de victimă – un mod de a gândi și de a fi rigid, acuzator, pesimist, blocat în trecut, neiertător, punitiv și fără limite sau granițe sănătoase. Devenim propriii noștri temniceri când acceptăm hotarele minții de victimă.

Aș vrea să clarific un lucru. Când vorbesc despre victime și supraviețuitori, nu învinovățesc victimele – multe n-au avut nici măcar o șansă. Nu i-aș putea învinovăți niciodată pe cei care au fost trimiși direct în camera de gazare sau au

murit pe laviţa lor, în lagăr, nici chiar pe aceia care s-au repezit în gardul electrificat de sârmă ghimpată. Jelesc după toţi oamenii de peste tot din lume care au fost condamnaţi la violenţă şi distrugere. Trăiesc pentru a-i ghida pe alţii spre ipostaze care să le dea puterea de a face faţă tuturor încercărilor vieţii.

Totodată, aş vrea să spun şi că nu există o ierarhie a suferinţei. Nu există nimic care să facă durerea mea mai rea sau mai bună decât a ta, nu există grafice pe baza cărora putem estima importanţa relativă a unei tristeţi în raport cu altă tristeţe. Oamenii îmi spun: „În viaţa mea se petrec acum destule evenimente neplăcute, dar n-am niciun drept să mă plâng – nu se compară cu *Auschwitz*". Acest gen de comparaţie ne poate determina să minimalizăm sau să ne diminuăm propria suferinţă. Să fii un supravieţuitor, să fii o persoană „prosperă" presupune acceptarea deplină a ceea ce a fost şi a ceea ce este. Dacă ne reducem durerea sau dacă ne pedepsim pentru că ne simţim pierduţi, izolaţi sau speriaţi de provocările vieţii, oricât de nesemnificative ar părea acestea pentru altcineva, înseamnă că am ales să fim în continuare victime. Nu vedem alegerile pe care le avem la dispoziţie. Ne judecăm. Nu vreau să-mi auzi povestea şi să spui: „Suferinţa mea este mai puţin importantă". Vreau să-mi auzi povestea şi să spui: „Dacă ea a putut să treacă peste asta, atunci pot şi eu!"

Într-o dimineaţă am văzut două paciente, una după alta, ambele mame cam la patruzeci de ani. Prima avea o fiică pe moarte, din cauza hemofiliei. A petrecut cea mai mare parte a consultaţiei plângând, întrebând cum poate Dumnezeu să ia viaţa copilului ei. Am suferit atât de mult pentru ea – era absolut devotată îngrijirii fiicei şi devastată de pierderea ei iminentă. Am văzut-o furioasă, jelind, şi nu era deloc sigură că va supravieţui durerii.

Următoarea pacientă tocmai se întorsese de la un club sportiv, nu din spital. Şi ea a plâns aproape tot timpul. Era supărată că noul ei Cadillac, abia livrat, nu avea nuanța potrivită de galben. La o primă vedere, povestea ei părea meschină, mai ales comparativ cu greaua încercare a pacientei dinainte, care avea o fiică muribundă. Dar o cunoşteam destul de bine ca să înțeleg că lacrimile de dezamăgire pentru culoarea maşinii erau de fapt lacrimi de dezamăgire pentru lucrurile mari din viața ei, care nu merseseră aşa cum sperase – o căsnicie în care se simțea singură, un fiu care fusese iar exmatriculat, aspirațiile la o carieră pe care o abandonase ca să fie la dispoziția soțului şi copilului. Adeseori, micile supărări din viață sunt reprezentative pentru marile pierderi; îngrijorările aparent nesemnificative maschează durerile mari.

În ziua aceea mi-am dat seama câte aveau în comun cele două paciente, deşi păreau atât de diferite – şi între ele, dar şi cu restul lumii, de peste tot.

Ambele reacționau la o situație pe care n-o puteau controla şi pentru care aveau aşteptări crescute. Ambele se luptau şi sufereau pentru că ceva anume nu era aşa cum îşi doriseră sau cum se aşteptaseră să fie; încercau să reconcilieze ceea ce era cu ceea ce ar fi trebuit să fie. Durerea fiecăreia era reală. Fiecare dintre ele era prinsă într-o dramă umană – aceea că ne trezim în situații pe care nu le-am prevăzut şi nu suntem gata să le gestionăm. Ambele meritau compasiunea mea şi aveau potențial să se vindece. Amândouă, ca noi, toți ceilalți, aveau la dispoziție alegeri în privința atitudinii şi a acțiunilor lor, ca să se transforme din victime în supraviețuitoare, chiar dacă împrejurările cu care aveau de-a face rămâneau neschimbate. Supraviețuitorii nu au timp să se întrebe „De ce eu?” Pentru ei, singura întrebare relevantă este „Şi acum ce urmează?”

Indiferent dacă eşti la începutul, la apogeul sau în amurgul vieţii tale, indiferent dacă eşti în profundă suferinţă sau doar la începutul chinului, indiferent dacă te-ai îndrăgostit pentru prima dată sau ţi-ai pierdut partenerul de-o viaţă, la bătrâneţe, indiferent dacă te refaci după un eveniment care ţi-a distrus viaţa sau eşti în căutarea unor mici ajustări ce ţi-ar aduce mai multă bucurie, mi-ar plăcea nespus să te ajut să descoperi cum poţi evada din lagărul de concentrare al propriei tale minţi şi cum poţi deveni persoana care eşti sortită să fii. Mi-ar plăcea enorm să te ajut să trăieşti eliberarea de trecut, eliberarea de eşecuri şi frici, eliberarea de mânie şi de greşeli, eliberarea de regret şi de mâhnire neostoită – şi libertatea de a te bucura din plin de festinul bogat al vieţii. Nu putem alege o viaţă fără suferinţă. Dar putem alege să fim liberi, să evadăm din trecut, indiferent ce ni s-a întâmplat, şi să acceptăm imposibilul. Te invit să alegi să fii liber.

Precum challah[6] pe care mama obişnuia s-o prepare pentru cina de vineri seara, această carte are o împletitură din trei fire: povestea supravieţuirii mele, povestea vindecării mele şi poveştile oamenilor valoroşi pe care am avut privilegiul de a-i îndruma spre eliberare. Mi-am împărtăşit experienţa cât de bine mi-am amintit. Poveştile despre pacienţi reflectă fidel esenţa experienţelor lor, dar am modificat numele şi toate detaliile de identificare, iar în unele cazuri am creat personaje fictive care trec prin provocări similare.

Urmează povestea alegerilor mari şi mici care ne pot duce de la traumă la triumf, din întuneric spre lumină, din prizonierat spre libertate.

---

[6] Specialitate evreiască de pâine împletită, pregătită mai ales de sărbători.

CAPITOLUL 1
Cele patru întrebări

Dacă mi-aş putea condensa întreaga viaţă într-un singur moment, într-o singură imagine încremenită în timp, atunci asta ar fi: trei femei îmbrăcate în paltoane de lână închise la culoare, aşteptând braţ la braţ, într-o curte pustie. Sunt epuizate. Au praf pe încălţări. Stau într-un şir lung.

Cele trei femei sunt mama, sora mea Magda şi eu. Acesta este ultimul moment în care ne aflăm împreună. Nu ştim. Refuzăm să-l luăm în calcul. Sau suntem mult prea sfârşite chiar şi pentru a face presupuneri despre ce ne aşteaptă. Este un moment de separare – a mamei de fiice, a vieţii aşa cum a fost de cea care va fi. Şi totuşi, numai retrospectiva îi poate da acest sens.

Văd din spate imaginea noastră, a celor trei femei, de parcă aş fi următoarea la rând. De ce memoria îmi oferă ceafa mamei şi nu chipul ei? Părul ei lung are o împletitură complicată şi este prins în vârful capului. Buclele castanii ale Magdei îi ating umerii. Părul meu negru este strâns sub o eşarfă. Mama stă la mijloc, iar noi două ne aplecăm spre ea. Este imposibil de spus dacă eu şi Magda o susţinem pe mama să rămână în picioare sau este exact invers, dacă forţa ei este stâlpul de care ne sprijinim noi, fetele.

Acest moment este pragul spre pierderile majore din viaţa mea. Timp de şapte decenii m-am întors iar şi iar la această imagine cu noi trei. Am cercetat-o de parcă, printr-o studiere atentă, aş fi putut recupera ceva preţios. De parcă aş fi putut recâştiga viaţa dinaintea acestui moment, viaţa care a precedat pierderile. De parcă s-ar putea.

M-am întors la ea ca să mai pot rămâne puțin în acel timp, când ne țineam strâns de braț şi când aparţineam una celeilalte. Văd umerii noştri căzuți. Praful adunat pe poalele hainelor. Pe mama. Pe sora mea. Pe mine.

* * *

Amintirile din copilărie sunt adeseori fragmente, scurte momente sau întâmplări care formează, laolaltă, albumul vieții noastre. Sunt tot ce ne-a rămas pentru a înțelege povestea pe care trebuie să ne-o spunem pentru a înțelege cine suntem.

Chiar dinaintea separării, cea mai personală amintire despre mama, deşi foarte prețioasă pentru mine, este plină de tristețe şi dor. Eram singure în bucătărie şi ea împacheta resturile ştrudelului din aluatul preparat în casă, după ce o urmărisem cum îl taie şi-l întinde ca pe o cuvertură grea peste masa din sufragerie.

— Citeşte-mi, a spus ea, iar eu am adus exemplarul jerpelit din *Pe aripile vântului*, pe care îl ținea pe noptieră.

Îl mai citiserăm o dată. Acum trebuia s-o luăm de la capăt. M-am oprit la însemnarea misterioasă, scrisă în engleză, de pe prima pagină a cărții. Era scrisul de mână al unui bărbat, dar nu al tatei. Tot ce mi-a spus mama a fost că volumul acela fusese un dar din partea unui bărbat pe care-l cunoscuse când lucra la Ministerul de Externe, înainte de a-l întâlni pe tata.

Stăteam în scaunele cu spetează dreaptă, lângă soba cu lemne. Citeam fluent din acest roman pentru adulți, deşi aveam doar nouă ani.

— Mă bucur că ai minte, pentru că nu eşti frumoasă, îmi spusese ea, şi nu doar o dată, înlănțuind un compliment şi o critică.

Putea să fie dură când voia. Dar savuram momentele ca acela. Când citeam împreună, nu trebuia s-o împart cu

nimeni. Mă scufundam în cuvinte şi în poveste şi în sentimentul că suntem doar noi două în acea lume. Scarlett se întoarce la Tara la sfârşitul războiului şi află că mama ei e moartă, iar tatăl şi-a luat lumea în cap de durere.

— *Dumnezeu mi-e martor,* spune Scarlett, *că n-o să-mi mai fie foame niciodată.*

Mama închisese ochii şi îşi sprijinise capul de speteaza scaunului. Voiam să mă aşez la ea în braţe. Voiam să-mi odihnesc capul la pieptul ei. Voiam să-i simt atingerea buzelor pe părul meu.

— Tara..., spune ea. America, ăsta ar fi un loc de văzut.

Aş fi vrut să-mi rostească şi mie numele cu aceeaşi blândeţe pe care o păstrase pentru o ţară pe care n-o văzuse niciodată. Toate acele mirosuri din bucătăria mamei se amestecau, pentru mine, cu drama foamei şi a festinului – întotdeauna, chiar şi la un festin, exista un alean nostalgic. Nu ştiu dacă aleanul este al ei sau al meu ori un sentiment pe care-l împărtăşim.

Stăm acolo, cu focul între noi.

— Când eram de vârsta ta..., începe ea.

Acum, că vorbeşte, îmi este şi teamă să mă mişc, teamă că ar putea să se întrerupă dacă o fac.

— Când eram de vârsta ta, copiii mici dormeau împreună, iar eu cu mama împărţeam un pat. Într-o dimineaţă, m-am trezit pentru că tata striga la mine: „Ilonka, trezeşte-o pe maică-ta, nu mi-a făcut micul dejun şi nu mi-a călcat hainele". M-am întors spre mama care se afla alături de mine, sub pătură. Dar nu mişca. Murise.

Nu-mi spusese niciodată lucrurile astea. Vreau să ştiu fiecare amănunt despre acel moment în care o fiică se trezeşte alături de o mamă pe care a pierdut-o deja. Vreau şi să-mi feresc privirea. Este prea îngrozitor doar să mă gândesc la lucrurile astea.

— Când au îngropat-o, în după-amiaza aceea, m-am gândit că au băgat-o vie în pământ. În noaptea aceea, tata mi-a spus să pregătesc cina pentru toată familia. Aşa că asta am făcut.

Aştept şi restul poveştii. Aştept lecţia din final sau consolarea.

— E ora de culcare, asta-i tot ce-mi spune mama.

Se apleacă să mături cenuşa sub sobă. Pe coridor, dincolo de uşă, se aud paşi bocănind. Simt mirosul tutunului tatei înainte de a auzi zăngănitul cheilor.

— Doamnelor, strigă el, mai sunteţi treze?

Vine în bucătărie cu pantofii lui lustruiţi, în costumul lui fercheş, cu un zâmbet larg şi cu o punguţă în mână, pe care mi-o dă în timp ce mă sărută zgomotos pe frunte.

— Iar am câştigat, izbucneşte el.

Fie că juca biliard sau cărţi, mereu împărţea câştigul cu mine. În seara asta mi-a adus o prăjiturică învelită în glazură roz.

Dacă în locul meu ar fi fost sora mea Magda, mama, mereu îngrijorată de greutatea Magdei, ar fi pus deoparte mica trataţie, dar aşa, a dat din cap spre mine, aveam voie să mănânc.

Acum este în picioare, între sobă şi chiuvetă. Tata o interceptează, o apucă de mână ca s-o poată învârti prin cameră, iar ea se roteşte, înţepată, fără să zâmbească deloc. El o trage s-o îmbrăţişeze, îi pune o mână pe spate, pipăind-o cu cealaltă pe sân. Mama îl împinge cât colo.

— Sunt o dezamăgire pentru maică-ta, şopteşte tata încetişor spre mine, în timp ce ieşim din bucătărie.

Oare a avut intenţia să audă şi ea, sau este un secret doar pentru mine? În orice caz, este ceva ce o să păstrez şi la care o să mă gândesc mai târziu. Totuşi, amărăciunea din vocea lui mă sperie.

— Vrea să meargă la operă în fiecare seară, să trăiască o viață cosmopolită şi prețioasă. Eu nu sunt decât un croitor. Un croitor şi un jucător de biliard.

Tonul defensiv al tatei m-a umplut de confuzie. Era cunoscut în oraşul nostru şi foarte plăcut de oameni. Glumeț, surâzător, părea mereu în largul lui şi plin de viață. Un om în preajma căruia îți doreai să fii. Ieşea cu mulți prieteni. Era gurmand (îi plăcea mai ales şunca pe care o strecura câteodată pe şest în gospodăria noastră kosher, mâncând-o pe ziarul în care era înfăşurată, îndesându-mi în gură bucăți din porcul interzis, îndurând acuzațiile mamei cum că ar fi pentru noi un exemplu cu totul jalnic). Croitoria lui câştigase două medalii de aur. Nu era doar un executant de tivuri egale sau de poale drepte. Era un maestru al croitoriei. Aşa a întâlnit-o şi pe mama – ea a venit în croitoria lui fiindcă avea nevoie de o rochie, auzind că el era lăudat şi recomandat. Dar tata îşi dorise să fie doctor, nu croitor, un vis pe care părintele lui l-a descurajat, şi din când în când această dezamăgire față de sine ieşea la suprafață.

— Nu eşti doar un croitor, tati, îl asigur eu. Eşti cel mai bun croitor!

— Iar tu o să fii cea mai elegantă domnişoară din Košice, îmi spune el, mângâindu-mă uşor pe creştet. Ai o siluetă perfectă pentru croitorie de lux.

Părea să-şi fi venit în fire. Împinsese iar dezamăgirea de sine undeva, în adânc. Am ajuns în uşa camerei pe care o împărțeam cu Magda şi cu sora noastră mijlocie, Klara. Mi le imaginez pe Magda prefăcându-se că-şi face temele şi pe Klara dând cu sacâz pe arcuşul viorii.

Am mai stat o clipă în prag, alături de tata, nefiind niciunul în stare să ne despărțim.

— Ştii, mi-am dorit ca tu să fii băiat, spune tata. Când te-ai născut, am ieşit trântind uşa. Eram furios că am tot fată. Dar acum eşti singura cu care pot vorbi.

Mă sărută pe frunte.

Îmi place atenția pe care mi-o dă tata. Ca şi cea din partea mamei, este prețioasă... şi trecătoare. De parcă faptul că m-am învrednicit să merit dragostea lor are mai puțin de-a face cu mine şi mai mult cu singurătatea lor. De parcă identitatea mea nu are nimic de-a face cu ceea ce sunt sau am fost şi este doar o măsură a ceea ce le lipseşte fiecăruia dintre părinții mei.

— Noapte bună, Dicuka, spune tata în cele din urmă.

Foloseşte numele de alint pe care mi l-a inventat mama. Ditzu-ka. Simt căldura acestor silabe fără sens.

— Spune-le surorilor tale că e vremea să vă culcați.

Când intru în cameră sunt întâmpinată de cântecul pe care Magda şi Klara l-au inventat pentru mine. L-au compus pe când aveam trei ani şi am început să mă uit cruciş din cauza unei proceduri medicale greşite.

— Eşti atât de urâtă, eşti atât de sfrijită, cântă ele. N-o să te ia nimeni de nevastă.

De la accident încoace merg tot timpul cu capul plecat, să nu văd pe nimeni holbându-se la fața mea asimetrică. N-am înțeles încă faptul că problema nu e că mă tachinează surorile mele, ci că eu le cred. Sunt atât de convinsă de inferioritatea mea, încât nu mă prezint niciodată cu numele meu. Nu le spun niciodată oamenilor „Sunt Edie”. Klara este o violonistă prodigioasă. La cinci ani stăpânea *Concertul pentru vioară* al lui Mendelssohn. Aşa că spun mereu: „Sunt sora Klarei”. Dar în seara aceasta am nişte informații mai deosebite.

— Mama mamei a murit când mama avea exact vârsta mea, le spun eu.

Sunt atât de sigură de privilegiul de a deține o astfel de informație, încât nu-mi trece prin cap că pentru surorile mele e un lucru ştiut deja de mult şi că eu sunt ultima, nu prima persoană care îl află.

— Nu mai spune, zice Magda, cu vocea plină de un sarcasm atât de evident, încât chiar şi eu îl pot recunoaşte.

Are cincisprezece ani, sâni mari, buze senzuale şi păr buclat. Ea este glumeața familiei. Când eram mici, mi-a arătat cum să arunc boabe de strugure de pe fereastră drept în ceştile de cafea ale clienților care stăteau în curtea interioară. Inspirată de ea, urma să inventez propriile jocuri; dar mizele deveniseră altele. Împreună cu prietena mea, defilam prin fața băieților de la şcoală sau a celor de pe stradă. „Ne vedem la patru, la ceasul din piață", le spuneam noi, dând din gene. Şi ei veneau, întotdeauna veneau, câteodată nesiguri, uneori timizi, alteori fandosindu-se cu mari aşteptări. Adăpostite în siguranță în dormitor, stăteam la fereastră alături de prietena mea şi îi vedeam cum sosesc.

— N-o tachina şi tu aşa, o repede Klara pe Magda, de data asta. Ştii poza aia de deasupra pianului? mă întreabă ea. Aia cu care vorbeşte mama mereu? Acolo e maică-sa.

Ştiu poza despre care vorbeşte. M-am uitat la ea în fiecare zi din viața mea.

— Ajută-mă, ajută-mă, se tânguieşte mama către portret în timp ce şterge pianul de praf sau mătură podeaua.

Mă simt stânjenită că n-am întrebat-o niciodată pe mama – sau pe altcineva – al cui este portretul acela. Şi sunt dezamăgită că informația pe care o primisem nu mi-a oferit niciun statut special în fața surorilor mele.

De obicei sunt cea tăcută dintre ele, cea invizibilă. Nu mi-a trecut prin cap că pe Magda s-ar putea s-o fi obosit postura de clovn, aşa cum Klara s-ar fi putut sătura să tot fie vedetă. Nu se putea opri nici măcar o secundă din a fi excepțională, pentru că i-ar fi fost luat totul – adorația cu

care se obişnuise, tot sensul întregii ei fiinţe. Magda şi cu mine trebuia să muncim pentru a obţine ceva de care eram sigure că nu avea să fie suficient; Klara trebuia să se îngrijoreze că în orice moment ar fi putut face o greşeală fatală şi ar fi putut pierde totul. Klara a cântat la vioară toată viaţa mea, de când avea trei ani. N-a durat mult ca să realizez preţul extraordinarului său talent: a renunţat să mai fie copil. N-am văzut-o niciodată jucându-se cu păpuşile. În schimb, exersa la vioară în faţa ferestrei deschise, incapabilă să se bucure de geniul ei creativ până nu subjuga un public format din trecătorii de pe stradă, care să asiste la micul său concert.

— Mami îl iubeşte pe tati? le întreb pe surorile mele.

Distanţa dintre părinţii noştri, lucrurile triste pe care mi le mărturisise fiecare dintre ei mi-au reamintit că nu-i văzusem niciodată gătiţi să iasă undeva împreună.

— Ce întrebare, spune Klara.

Cu toate că-mi neagă îngrijorările, cred că în ochii ei zăresc o recunoaştere a acestora. Nu vom mai discuta niciodată despre lucrurile astea, deşi eu am încercat. Mi-a luat ani să pricep ceea ce surorile mele trebuie să fi ştiut deja, anume că adeseori numim „iubire” ceva mai degrabă condiţionat – recompensa pentru o performanţă, lucrul la care te aştepţi.

După ce ne punem cămăşile de noapte şi ne vârâm în pat, îmi şterg îngrijorarea în legătură cu părinţii mei şi îmi mut gândul spre maestrul meu de balet şi soţia lui, spre sentimentul pe care-l am când urc treptele spre studio, câte două-trei deodată, îmi arunc hainele de la şcoală şi îmi trag body-ul şi colanţii. Iau lecţii de balet de la cinci ani, de când mama şi-a dat seama că nu sunt muziciană, dar am alte talente. Astăzi am exersat şpagatul. Maestrul de balet ne-a reamintit că forţa şi flexibilitatea sunt inseparabile – pentru ca un muşchi să se arcuiască, un altul trebuie să se

destindă; pentru a desăvârşi întinderea şi mobilitatea membrelor, trebuie să ne păstrăm miezul puternic.

Păstrez sfaturile lui în minte ca pe o rugăciune. Mă las în jos cu spatele drept, abdomenul încordat, picioarele desfăcute în lateral. Ştiu să respir, mai ales când simt că m-am blocat. Îmi imaginez cum trupul mi se întinde la fel cum se întind coardele de la vioara surorii mele, găsind locul exact de presiune care face întregul instrument să răsune. Şi sunt jos. Sunt aici. În şpagat perfect.

— Brava!

Maestrul de balet bate din palme.

— Rămâi exact cum eşti.

Mă ridică de pe podea, deasupra capului. Este dificil să-mi ţin picioarele perfect întinse fără podeaua care să ţină contră, dar pentru o clipă mă simt ca o ofrandă. Mă simt ca lumina pură.

— Editke, spune profesorul, toată bucuria din viaţa ta va veni din interior.

Mi-a luat ani întregi ca să înţeleg cu adevărat ce voia să spună. Deocamdată, tot ce ştiu este că pot să respir, să fac piruete, să ridic cât mai sus piciorul şi să mă înclin. În timp ce muşchii mi se întind şi se întăresc, fiecare mişcare, fiecare postură strigă: *sunt, sunt, sunt. Sunt eu însămi. Sunt cineva.*

* * *

Memoria este teritoriu sacru. Dar este şi teritoriu bântuit. Este locul în care furia mea, vina şi jalea se rotesc precum păsări înfometate ciugulind aceleaşi şi aceleaşi oase vechi de hoit. Este locul în care caut răspunsul la întrebarea de nerăspuns: *De ce am supravieţuit?*

Am şapte ani şi părinţii mei sunt gazdele unei petreceri la cină. M-au trimis să umplu o carafă cu apă. Din bucătărie îi aud glumind: „Am fi putut face economie la asta”. Cred că se referă la faptul că înainte de venirea mea erau deja o familie

completă. Aveau o fată care cânta la pian şi una care cânta la vioară. Eu nu sunt necesară, nici nu sunt destul de bună, pentru mine nu mai e loc, probabil. Aşa interpretăm greşit faptele din viaţa noastră, aşa facem presupuneri şi nu le verificăm, aşa inventăm o poveste pe care ne-o spunem nouă înşine, întărind în noi exact acel lucru pe care-l credem deja.

Într-o zi, la vârsta de opt ani, decid să fug de-acasă. O să testez teoria potrivit căreia se pot lipsi de mine, convingerea că sunt invizibilă. O să văd dacă părinţii mei vor observa măcar că am plecat. În loc să mă duc la şcoală, iau troleibuzul spre casa bunicilor. Am încredere în ei – tatăl şi mama vitregă a mamei – că o să-mi ţină spatele. S-au angajat într-un permanent război cu mama, de partea Magdei, aşa că ascund prăjituri în sertarul de la dulapul surorii mele.

Pentru mine ei reprezintă un loc sigur, totuşi sancţionează lucrurile interzise. Mă ţin de mână, ceea ce părinţii mei nu fac niciodată. Nu trebuie să joci un rol pentru a primi dragostea lor, nu trebuie să te prefaci pentru a le primi aprobarea. Ei sunt starea de confort – mirosul de friptură de pui şi fasole coaptă, de pâine dulce, de *cholent*, o tocană bogată pe care bunica o aducea s-o fiarbă la brutărie, de Sabat, atunci când tradiţia religioasă nu-i permitea să-şi folosească propriul cuptor.

Bunicii sunt bucuroşi să mă vadă. Este o dimineaţă minunată. Stau în bucătărie, mâncând ruladă cu nucă. Se aude soneria de la intrare. Bunicul se duce să deschidă. O clipă mai târziu dă buzna în bucătărie. Nu prea aude, şi-şi strigă un pic cam tare îngrijorarea.

— Ascunde-te, Dicuka! strigă el. A venit maică-ta!

În încercarea de a mă proteja, mă predă.

Ce mă deranjează cel mai tare este privirea mamei când mă vede în bucătăria bunicilor. Nu doar că e surprinsă să

mă descopere aici –, parcă însuşi faptul existenţei mele a luat-o prin surprindere. Ca şi când nu sunt cine ar vrea sau cine s-ar aştepta să fiu.

Nu voi fi niciodată vreo frumuseţe – lucrul ăsta mi l-a spus mama foarte limpede – dar în anul când am împlinit zece ani m-a asigurat că nu va mai fi nevoie să-mi ascund chipul. Doctorul Klein din Budapesta o să-mi repare ochii încrucişaţi. În trenul spre Budapesta mănânc ciocolată şi mă bucur de atenţia exclusivă a mamei. Doctorul Klein este o celebritate, spune mama, primul care a făcut o operaţie la ochi fără anestezie. Sunt prea prinsă în romantismul călătoriei, în privilegiul de a o avea pe mama doar pentru mine, ca să-mi dau seama că mă avertizează. Nu mi-a trecut niciodată prin cap că operaţia ar putea să doară. Până când durerea m-a devorat cu totul. Mama şi rudele ei, care ne puseseră în legătură cu celebrul doctor Klein, îmi ţintuiesc de masă trupul biciuit de suferinţă. Mai rău decât durerea, ea în sine uriaşă şi infinită, este sentimentul că oamenii care mă iubesc mă ţin imobilă. Abia mai târziu, mult timp după ce operaţia s-a dovedit a fi un succes, pot vedea scena din punctul de vedere al mamei, cât de mult trebuie să fi suferit ea din cauza suferinţei mele.

Singură sunt cea mai fericită, când mă pot retrage în lumea mea interioară. Într-o dimineaţă, cam pe la treisprezece ani, aflată în drum spre şcoală (un gimnaziu privat), exersez paşii din *Dunărea albastră* pe care clasa mea de balet o pregătea pentru festivalul de pe malul râului. Apoi creativitatea preia controlul şi evadez spre un dans de capul meu, unul în care îmi imaginam cum s-au cunoscut părinţii mei. Dansez şi partea lui, şi pe a ei. Tata face un gest exagerat, ca şi cum nu i-ar veni să creadă şi se mai uită o dată, când o vede pe mama intrând în încăpere. Mama se învârteşte tot mai repede, sărind tot mai sus. Îmi arcuiesc trupul într-un râs plin de bucurie. Nu am văzut-o niciodată

pe mama bucurându-se, n-am auzit-o niciodată râzând cu poftă, simt în trup izvorul nedescătuşat al fericirii ei.

Când ajung la şcoală, banii de taxă pe care mi-i dăduse tata ca să achit semestrul au dispărut. Cumva, în freamătul dansului, i-am pierdut. Verific fiecare buzunar, dar s-au dus. Toată ziua simt cum mă arde ca gheața în măruntaie teroarea de a-i spune tatei. Acasă, tata nici nu se poate uita la mine când ridică pumnii. Este prima dată când mă bate, când dă în vreuna dintre noi. După ce termină cu mine, nu spune niciun cuvânt. În noaptea aceea, în pat, îmi doresc să mor pentru ca tata să sufere pentru ce mi-a făcut. Apoi îmi doresc să moară tata.

Oare aceste amintiri îmi dau o imagine a tăriei mele? Sau a vătămării mele? Poate că fiecare copilărie este terenul pe care încercăm să punctăm cât de mult contăm şi cât de mult nu contăm, o hartă pe care studiem dimensiunile şi granițele valorii noastre.

Poate că fiecare viață este un studiu despre lucrurile pe care nu le avem, dar pe care am vrea să le avem, şi al lucrurilor pe care le avem, dar am vrea să nu le fi avut.

Mi-a luat multe zeci de ani ca să descopăr că aş fi putut să-mi abordez existența cu o altă întrebare: Nu: *De ce trăiesc?* Ci: *Ce-o să fac eu cu viața care mi-a fost dată?*

Banala dramă a familiei mele a fost complicată de frontiere şi de războaie. Înainte de Primul Război Mondial, regiunea slovacă unde m-am născut şi am crescut era parte din Austro-Ungaria, dar în 1918, cu zece ani înainte de naşterea mea, Tratatul de la Versailles a redesenat harta Europei, creând un stat nou. Cehoslovacia a fost cârpită din Slovacia agrară, regiunea de unde provine familia mea şi unde trăiau etnici maghiari şi slovaci; regiunile mai industrializate ale Moraviei şi Boemiei, unde trăiau etnici cehi; şi ruşii subcarpatici, o regiune care este acum parte din Ucraina. Prin crearea Cehoslovaciei, oraşul meu natal

Kassa, din Ungaria, a devenit Košice, din Cehoslovacia. Iar familia mea a devenit de două ori minoritară. Eram etnici maghiari trăind într-o țară dominată de etnici cehi, şi eram evrei.

Deşi evreii au trăit în Slovacia încă din secolul al unsprezecelea, până în 1840 nu li s-a permis să se stabilească în Kassa. Chiar şi atunci, autoritățile împinse de la spate de breslele de negoț creştine, au îngreunat viața familiilor evreieşti care voiau să trăiască aici. Totuşi, la începutul secolului, Kassa devenise una dintre cele mai mari comunități evreieşti din Europa. Spre deosebire de cei din alte țări europene, de exemplu Polonia, evreii unguri nu au fost izolați în ghetouri (de aceea la noi în familie se vorbea numai maghiara, şi nu ivrit). Nu eram segregați şi ne bucuram de o grămadă de oportunități educaționale, profesionale şi culturale. Dar încă ne mai confruntam cu anumite prejudecăți, subtile sau explicite. Antisemitismul nu era o invenție nazistă. Crescând, am resimțit un anumit sentiment de inferioritate, precum şi convingerea că era mai sigur să neg că eram evreică, era mai sigur să fiu asimilată, să mă amestec printre ceilalți, să nu ies niciodată în evidență. Era dificil să identific în mine sentimentul identității şi apartenenței. Apoi, în noiembrie 1938, Ungaria a anexat din nou Košice şi părea că acasă a devenit iar acasă.

Mama stă pe balconul nostru din Palatul Andrássy, o clădire veche împărțită în apartamente pentru familii. Învelise balustrada într-un covor oriental. Nu face curat; sărbătoreşte. Amiralul Miklós Horthy, Alteța Sa Regentul Regatului Ungariei, soseşte astăzi ca să ureze oraşului nostru bun venit oficial în Ungaria. Înțeleg entuziasmul şi mândria părinților noştri. Aparținem acestui loc! Astăzi îi urez şi eu bun venit lui Horthy. O să execut un dans. Port costumul tradițional unguresc: vestă de lână şi fustă în

culori puternice, cu broderii florale îndrăznețe, bluză albă cu mâneci scurte, bufante, funde, dantelă şi cizmulițe roşii. Când execut *grand-battement* pe malul râului, Horthy mă aplaudă. Îmbrățişează dansatoarele. Mă îmbrățişează şi pe mine.

— Dicuka, aş fi vrut să fim şi noi blonde cum e Klara, îmi şopteşte Magda înainte de culcare.

Încă mai sunt mulți ani până la restricții şi legi discriminatorii, dar parada lui Horthy este punctul de plecare pentru tot ce va urma. Cetățenia maghiară ne-a adus într-un sens sentimentul de apartenență, dar în alt sens ne-a adus şi excluderea. Suntem atât de fericiți să ne vorbim limba maternă, să fim acceptați ca maghiari – dar această acceptare depinde de asimilarea noastră. Vecinii susțin că doar etnicilor maghiari *care nu sunt evrei* ar trebui să li se permită portul straielor populare.

— E mai bine să nu spunem că suntem evrei, mă avertizează Magda. Asta i-ar face pe ceilalți să-ți ia toate lucrurile frumoase.

Magda este prima născută; ea îmi povesteşte despre lume. Îmi dă detalii, adeseori tulburătoare, ca să le studiez şi să le cântăresc. În 1939, anul în care Germania nazistă invadează Polonia, naziştii unguri – *nyilas* – ocupă apartamentul de sub noi, din Palatul Andrássy. O scuipă pe Magda. Ne evacuează. Ne mutăm într-un alt apartament, pe strada Kossuth Lajos, numărul 6, o stradă lăturalnică, în locul celei principale, mai puțin favorabilă pentru afacerea tatei. Apartamentul este disponibil pentru că foştii lui locatari, o altă familie de evrei, a emigrat în America de Sud. Ştim că sunt şi alte familii evreieşti care pleacă din Ungaria. Sora tatei, Matilda, a plecat deja de ani buni. Trăieşte la New York, într-un loc numit Bronx, într-o comunitate de evrei imigranți. Viața ei în America pare mai limitată decât a noastră. Nu vorbim despre plecare.

Chiar şi în 1940, când am făcut deja treisprezece ani şi *nyilas*[7] au început să-i încolţească pe bărbaţii evrei din Kassa şi să-i trimită în lagăre de muncă silnică, războiul pare în continuare departe. Pe tata nu-l iau. Cel puţin la început. Foloseam negarea drept protecţie. Dacă nu dădeam atenţie, atunci ne puteam continua vieţile fără să fim observaţi. În mintea noastră puteam face ca lumea să fie un loc sigur. Ne puteam face invizibili, imposibil de rănit.

Dar într-o zi, în iunie 1941, urletul sirenelor o prinde pe Magda afară, cu bicicleta. Se năpusteşte spre casa bunicilor, trei cvartale mai încolo, ca să se adăpostească, dar o găseşte pe jumătate spulberată. Ei au supravieţuit, har Domnului, dar gazda lor, nu. A fost un atac izolat, un singur bombardament care a ras de pe faţa pământului un cartier întreg. Ni s-a spus că ruşii sunt responsabili pentru tot molozul şi morţile acelea. N-a crezut nimeni, totuşi nimeni n-a respins informaţia. Eram deopotrivă norocoşi şi vulnerabili. Singurul adevăr evident era grămada de cărămizi sparte din locul unde fusese o casă. Distrugere şi absenţă – aceste lucruri au devenit realitate. Ungaria s-a alăturat Germaniei în Operaţiunea Barbarossa. Am invadat Rusia.

Cam pe la această dată suntem obligaţi să purtăm steaua galbenă. Şmecheria este să ascunzi steaua, să laşi gulerul hainei s-o acopere. Dar chiar şi fără stea la vedere, mă simt de parcă făcusem ceva rău, ceva ce trebuia pedepsit. Care era păcatul meu de neiertat? Mama este mereu în preajma radioului. Când mergem la picnic pe malul râului, tata spune poveşti despre prizonieratul de război în Rusia, în timpul Primului Război Mondial. Ştiu că experienţa lui de mitralior – trauma lui, deşi nu ştiu încă s-o numesc astfel –

---

[7] Aşa-numiţii „săgetători”, membrii Partidului Crucilor cu Săgeţi.

are de-a face cu felul în care mănâncă porc, cu distanțarea lui față de religie. Ştiu că războiul stă la baza suferinței lui. Dar războiul, acest război, se află încă altundeva. Pot să-l ignor şi asta şi fac.

După şcoală, petrec cinci ore în studioul de balet şi încep să exersez şi la gimnastică. Deşi începe ca un exercițiu complementar pentru balet, gimnastica devine curând o pasiune la fel de intensă, o artă pe picior de egalitate cu baletul. Mă înscriu într-un club de lectură, un grup format din fete de la şcoala mea privată şi din elevi ai unei şcoli particulare de băieți, aflate în vecinătate. Citim cartea *Marie Antoinette: The Portrait of an Average Woman*[8] a lui Stefan Zweig. Discutăm despre stilul lui Zweig de a scrie despre istorie din interior, din mintea unei persoane. La clubul de carte este şi un băiat pe nume Eric, care mă remarcă într-o bună zi. Îl văd privindu-mă atent de fiecare dată când vorbesc. Este înalt, cu pistrui şi părul roşcat. Îmi imaginez Versailles-ul. Îmi imaginez budoarul Mariei Antoaneta. Îmi imaginez că mă întâlnesc acolo cu Eric. Nu ştiu nimic despre sex, dar sunt romantică. Îl văd că m-a observat şi mă întreb: *Cum ar arăta copiii noştri? Ar avea şi ei pistrui?* După discuții, Eric mă abordează. Miroase atât de frumos – ca aerul proaspăt, ca iarba de pe malul râului Hornád, pe unde ne vom plimba împreună, în curând.

Relația noastră capătă chiar de la început greutate şi substanță. Vorbim despre literatură. Vorbim despre Palestina (este sionist devotat). Nu este momentul întâlnirilor lipsite de griji, legătura noastră nu este o îndrăgostealăde moment, o toană adolescentină. Este iubire în prag de război. Evreilor le-au fost impuse restricții, dar într-o noapte ne strecurăm fără să purtăm stelele galbene.

---

[8] Apărută şi în limba română cu titlul *Maria Antoaneta*, Editura Z, 1992, traducere de Eugen Relgis.

Ne aşezăm la rând la cinema. Ne găsim locurile în întuneric. Este un film american cu Bette Davis. Aşa cum am aflat mai târziu, numele lui american era *Now, Voyager*, dar în maghiară i-au spus *Utazás a múltból*, *Călătorie în trecut*. Bette Davis juca rolul unei fiice necăsătorite terorizate de mama ei obsedată de control. Încerca să se regăsească, dar era constant demoralizată de criticile mamei. Eric a văzut în asta o metaforă politică despre autodeterminare şi conştientizarea propriei valori. Eu am văzut umbrele lăsate de mama şi Magda – mama, care îl adora pe Eric, dar o pedepsea pe Magda pentru întâlnirile ei ocazionale; care mă implora pe mine să mănânc, dar refuza să-i umple Magdei farfuria; care era adeseori tăcută şi gânditoare, dar avea accese de furie împotriva Magdei; a cărei mânie, deşi nu era niciodată direcționată către mine, mă îngrozea ca şi când ar fi fost.

Confruntările din familia mea, frontul care se închidea în Rusia – niciodată nu ştiam ce avea să urmeze. În întunericul şi haosul incertitudinii, Eric şi cu mine ne facem rost de propria lumină. În fiecare zi, pe măsură ce libertatea şi alegerile noastre devin din ce în ce mai restricționate, ne plănuim viitorul. Relația noastră este ca un pod pe care îl putem trece dinspre grijile prezentului către bucuriile viitorului. Planuri, pasiune, promisiuni. Poate că degringolada din jur ne oferă oportunitatea unui angajament mai mare şi a unor îndoieli mai mici. Nimeni altcineva nu ştie ce ne aşteaptă, dar noi ştim. Ne avem unul pe celălalt şi avem viitorul, o viață împreună pe care o putem vedea la fel de limpede cum ne vedem şi mâinile, când ne împletim degetele. Într-o zi de august din 1943, mergem la râu. El aduce un aparat de fotografiat şi mă pozează în costum de baie, făcând şpagatul în iarbă. Îmi imaginez cum vom arăta poza asta copiilor noştri, într-o bună zi. Cum le vom povesti despre felul în care ne-am

păstrat vii iubirea şi promisiunea. Când mă întorc acasă în ziua aceea, tata nu mai e. A fost dus într-un lagăr de muncă. Este croitor, este apolitic. Cum ar putea fi o ameninţare pentru cineva? De ce a fost luat la ochi? Are vreun duşman? Există multe lucruri pe care mama nu mi le spune. Oare pentru că, pur şi simplu, nu le ştie? Sau încearcă să mă protejeze? Sau se protejează pe ea însăşi? Nu vorbeşte deschis despre îngrijorările pe care le are, dar în lungile luni în care tata este plecat, simt cât de tristă şi speriată este. O văd cum încearcă să prepare cât mai multe feluri dintr-un singur pui. Are migrene. Luăm în gazdă un chiriaş, ca să suplimentăm pierderea veniturilor. Acesta deţine un magazin peste drum de apartamentul nostru şi stau ore întregi acolo, doar pentru prezenţa lui reconfortantă.

Magda, care este adult de-acum şi nu mai merge la şcoală, află cumva unde e tata şi se duce să-l viziteze. Îl vede poticnindu-se sub greutatea unei mese pe care trebuie s-o transporte de colo-colo. Acesta e singurul detaliu pe care mi-l spune din vizita ei. Nu-mi dau seama ce reprezintă această imagine. Nu ştiu ce fel de muncă este aceea pe care tata este forţat s-o facă în lagăr, nu ştiu cât timp va rămâne prizonier. Am două imagini cu tata: una, aşa cum l-am cunoscut toată viaţa mea, cu ţigara atârnându-i între buze, cu metrul de croitorie pe după gât, cu creta în mână ca să facă semne pe vreo ţesătură scumpă, cu ochii scânteietori, gata să înceapă să cânte, gata să spună o glumă. Şi acum imaginea aceasta nouă: ridicând o masă prea grea, într-un loc necunoscut, într-un ţinut al nimănui.

La cea de-a şaisprezecea aniversare a mea rămân acasă din cauza unei răceli, iar Eric vine să-mi ofere şaisprezece trandafiri şi cel mai dulce prim sărut. Sunt fericită, dar sunt şi tristă. La ce trebuie să mai fac faţă? Ce va dura? Am dat unei prietene fotografia pe care mi-a făcut-o Eric pe malul

râului. Nu-mi amintesc de ce. Ca s-o păstreze în siguranță? Nu aveam nicio presimțire că voi fi luată curând, chiar înainte de următoarea mea aniversare. Şi totuşi, cumva trebuie să fi ştiut că am nevoie de cineva care să păstreze dovezi despre viața mea, că va trebui să plantez eu însămi astfel de mărturii în jurul meu, ca nişte semințe.

Undeva la începutul primăverii, după şapte sau opt luni de muncă în lagăr, tata se întoarce. Este o binecuvântare – a fost eliberat la timp pentru Pesah[9], cu doar o săptămână sau două înainte. Asta este ceea ce gândim. Tata îşi ia din nou metrul de croitorie şi creta. Nu vorbeşte despre ce i s-a întâmplat.

Într-una din zile, la câteva săptămâni după întoarcerea lui, stau pe salteaua albastră din studioul de gimnastică, încălzindu-mă pentru exercițiile obişnuite de la sol, întinzându-mi degetele de la picioare, îndoindu-mi tălpile, trăgând de picioare şi de brațe, de gât şi de spate. Mă simt din nou eu însămi. Nu mai sunt pricăjita care se uită cruciş, speriată să-şi spună numele. Nu mai sunt fiica temătoare pentru familia ei. Sunt o artistă şi o atletă, cu trup şi membre puternice. Nu arăt ca Magda, nu am faima Klarei, dar am trupul meu grațios şi expresiv, a cărui existență abia înmugurită este singura realitate autentică de care am nevoie. Antrenamentul, abilitățile mele – viața îmi debordează de posibilități. Cele mai bune din clasa mea de gimnastică au fost incluse în echipa de pregătire pentru Olimpiadă. Jocurile Olimpice din 1944 au fost anulate din cauza războiului, dar asta înseamnă că avem mai mult timp ca să ne pregătim pentru competiție.

---

[9] Sărbătoarea religioasă evreiască simbolizând eliberarea din robia egipteană şi începutul celor 40 de ani de peregrinare prin deşert, sub conducerea lui Moise.

Închid ochii şi îmi întind braţele şi torsul în faţă, pe picioare. Prietena mea mă înghionteşte cu degetele de la picioare şi îmi ridic ochii. O văd pe antrenoare că se îndreaptă direct spre mine. Suntem pe jumătate îndrăgostite de ea. Nu e vorba de o pasiune sexuală. Este venerarea unei eroine. Câteodată o luăm pe drumul mai lung spre casă, astfel încât să putem trece pe lângă casa ei, şi mergem cât de încet putem, sperând să o zărim la vreo fereastră. Suntem geloase pe lucrurile din viaţa ei despre care nu ştim nimic. Cu promisiunea participării la Olimpiadă atunci când războiul se va sfârşi, o mare parte din nevoia mea de a avea un scop stă în obiectivul de a fi susţinută de antrenoare şi în încrederea ei în mine. Dacă reuşesc să asimilez tot ce mă învaţă şi dacă îi pot confirma încrederea, atunci mă aşteaptă lucruri minunate.

— Editke, spune ea, apropiindu-se de salteaua mea şi folosind numele meu oficial, totuşi diminutivat. Hai să stăm de vorbă.

Degetele îi alunecă pe spatele meu, când mă zoreşte spre coridor.

O privesc plină de speranţă. Poate că mi-a observat progresele de la sărituri. Poate că o să mă pună să conduc echipa la exerciţiile de întinderi de la finalul antrenamentului de astăzi. Poate că vrea să mă invite la ea la cină. Sunt gata să spun „da” înainte chiar să mă întrebe.

— Nu ştiu cum să-ţi spun lucrul ăsta, începe ea.

Îmi cercetează chipul şi apoi îşi mută privirea spre fereastră, unde soarele la apus împrăştie vâlvătăi.

— E vorba de sora mea? întreb, înainte să-mi dau seama de imaginea teribilă care mi se conturează în minte.

Klara studiază acum la Conservatorul din Budapesta. Mama este plecată acolo ca să asiste la concertul Klarei şi s-o aducă acasă pentru Pesah, iar antrenoarea stă stânjenită lângă mine pe coridor, fără să mă poată privi în ochi, în timp

ce eu mă gândesc îngrijorată că poate o fi deraiat trenul cu care se întorceau acasă. Este prea devreme, totuşi, pentru ca ele să fi pornit în călătorie, dar asta e singura tragedie la care mă pot gândi. Chiar şi pe timp de război, primul dezastru care îmi trece prin minte este unul mecanic, o tragedie dintr-o eroare umană, nu dintr-un gest uman intenționat, cu toate că sunt conştientă de faptul că unii dintre profesorii Klarei, inclusiv unii dintre cei mai drăguți, au fugit deja din Europa, înfricoşați de ceea ce ar fi putut să urmeze.

— Familia ta este bine.

Tonul pe care îmi vorbeşte este liniştitor.

— Edith. Asta nu este alegerea mea. Dar eu sunt cea care trebuie să-ți spună că locul tău în echipa olimpică o să fie luat de altcineva.

Cred că o să vomit. Mă simt străină în propria piele.

— Cu ce am greşit?

Rememorez lunile de antrenament riguros, ca să descopăr ce n-am făcut bine.

— Nu înțeleg.

— Copila mea, spune ea, privindu-mă de această dată drept în ochi, ceea ce e cu atât mai rău, pentru că o văd plângând şi în momentul ăsta, când visurile mele sunt sfâşiate ca un ziar de învelit carnea la măcelărie, nu vreau să-mi fie milă de ea.

— Adevărul adevărat este că, din cauza originii tale, nu te mai califici pentru echipă.

Mă gândesc la copiii care m-au scuipat şi m-au numit „gunoi evreiesc”, la prietenii evrei care nu s-au mai dus la şcoală ca să evite hărțuirile, iar acum îşi iau înjurăturile de la radio.

— Dacă te scuipă cineva, scuipă-l şi tu pe el, mă instruise tata. Aşa să faci.

M-am gândit cum ar fi să-mi scuip antrenoarea. Dar dacă aş fi răspuns la provocare ar fi însemnat că accept aceste veşti devastatoare. Nu o să le accept.

— Nu sunt evreică, spun.

— Îmi pare rău, Editke, răspunde ea. Îmi pare foarte, foarte rău. Vreau să vii în continuare la sală. Aş vrea să te rog s-o antrenezi pe fata care îți va lua locul în echipă.

Îi simt din nou degetele pe spate. Într-un alt an, voi avea coloana ruptă exact în locul pe care îl mângâie ea acum. Timp de săptămâni întregi, viața îmi va fi pe muchie de cuțit. Dar aici, pe coridorul de la sala mea mult-iubită, îmi pare că viața mi s-a terminat deja.

În zilele care au urmat excluderii mele din echipa olimpică, mi-am plănuit răzbunarea. Nu avea să fie o răzbunare a urii; avea să fie răzbunarea perfecțiunii. Urma să-i arăt antrenoarei mele că sunt cea mai bună. Atleta completă. Cea mai bună antrenoare. Urma să-mi antrenez înlocuitoarea cu atât de multă meticulozitate, încât aveam să le arăt ce greşeală făcuseră îndepărtându-mă din echipă. În ziua în care mama şi Klara ar fi trebuit să se întoarcă de la Budapesta, fac roata pe coridorul cu mochetă roşie, îndreptându-mă spre apartamentul nostru şi imaginându-mi-o pe înlocuitoarea mea în rol de învățăcel, iar pe mine ca star călăuzitor.

Mama şi Magda sunt în bucătărie. Magda taie nişte mere pentru *haroset*[10]. Mama frământă aluatul pentru pască. Sunt concentrate la ce fac şi abia dacă mă aud venind. Aşa e acum relația lor. Se confruntă mai tot timpul şi când nu se confruntă se tratează una pe cealaltă de parcă ar fi deja pe poziții de luptă. Certurile lor sunt de obicei despre mâncare, mama fiind mereu îngrijorată în legătură cu greutatea

[10] Pastă dulce, de culoare închisă, făcută din fructe şi nuci.

Magdei, însă acum conflictul acesta s-a transformat într-o ostilitate generală şi cronică.

— Unde este Klarie? întreb eu, şterpelind nişte nuci tăiate dintr-un castron.

— La Budapesta, răspunde Magda.

Mama trânteşte pe blat castronul pe care-l avea în mână. Aş vrea să întreb de ce nu este şi sora mea cu noi, de sărbători. Oare a ales muzica în locul nostru? Sau poate nu i s-a permis să lipsească de la cursuri pentru o sărbătoare pe care n-o celebrează niciunul dintre colegii ei? Dar nu întreb nimic. Mi-e teamă că întrebarea mea va da în clocot mânia evident în fierbere a mamei. Mă retrag în dormitorul pe care îl împărţim cu toţii, părinţii mei, Magda şi cu mine.

În oricare altă seară, mai ales una de sărbătoare, ne-am fi adunat în jurul pianului, instrumentul la care cânta Magda şi pe care-l studiază încă din copilărie, iar ea şi tata, cu rândul, ne-ar da tonul pentru cântece. Magda şi cu mine nu suntem artiste precum Klara, dar avem totuşi pasiuni creative pe care părinţii noştri le-au observat şi le-au încurajat. După ce cântă Magda, este rândul meu să-mi arăt talentele.

— Dansează, Dicuka! mi-ar spune mama.

Şi chiar dacă suna mai degrabă a poruncă decât a invitaţie, aş fi savurat atenţia şi preţuirea arătată de părinţii mei. Apoi Klara, atracţia serii, ar cânta la vioară şi mama ar privi-o transpusă. Dar în această seară nu avem muzică în casă. Înainte de masă, Magda încearcă să mă înveselească amintindu-mi de mesele de seder[11] din anii trecuţi, când mi-am îndesat şosete în sutien, ca s-o impresionez pe Klara, fiindcă voiam să-i arăt că am devenit şi eu femeie cât ea a fost departe.

---

[11] Sederul Paştilor este o cină festivă celebrată în prima noapte de Pesah.

— Acum ai feminitatea ta cu care să te lauzi, spune Magda. La masa de seder îşi continuă gesturile groteşti, stropind cu degetele în paharul de vin pe care l-am pregătit pentru Profetul Ilie, aşa cum este obiceiul. Ilie, care i-a salvat pe evrei de la pieire. În orice altă seară, tata ar fi râs, chiar dacă n-ar fi avut chef. În oricare altă seară, mama ar fi pus capăt prostelilor cu o mustrare aspră. Dar în seara aceasta tata este prea distras ca să observe, iar mama este prea amărâtă de absența Klarei ca s-o mai certe pe Magda. Când deschidem uşa apartamentului, ca să-l lăsăm pe profet să intre, vine un suflu rece care n-are nicio legătură cu vremea răcoroasă de afară. Undeva, în adâncul ființei mele, simt cât de mare nevoie de protecție avem acum.

— Ai încercat la consulat? întreabă tata. Nici măcar nu se mai preface că ar conduce masa de seder. În afară de Magda, nimeni nu poate să mănânce.

— Ilona?

— Am încercat la consulat, spune mama. Se aude ca şi când şi-ar spune replicile dintr-o altă cameră.

— Mai spune-mi o dată ce a zis Klara.

— Iar? protestează mama.

— Iar.

Îi repetă pe un ton egal, în timp ce degetele ei frământă şervetul. Klara o sunase la hotel în dimineața aceea, la ora patru. Profesorul ei tocmai îi spusese că un fost profesor de la Conservator, Béla Bartók, acum compozitor celebru, sunase din America, transmițând un avertisment: germanii din Cehoslovacia şi Ungaria începeau să-şi încleşteze pumnii; evreii aveau să fie ridicați în dimineața următoare. Profesorul îi interzisese Klarei să vină acasă, în Kassa. A vrut s-o oblige şi pe mama să rămână la Budapesta şi să trimită şi după ceilalți din familie.

— Ilona, de ce te-ai întors acasă? oftează tata.

Mama îl pironeşte cu privirea.

— Şi ce facem cu tot ce-am realizat aici? Lăsăm totul în urmă, pur şi simplu? Şi dacă voi trei n-aţi fi putut ajunge la Budapesta? Voiai să trăiesc cu asta pe conştiinţă?

Nu-mi dau seama că sunt înfricoşaţi. Aud doar acuzaţiile şi dezamăgirea pe care părinţii mei şi le aruncă unul altuia, ca de obicei, precum o suveică fără judecată prin urzeala războiului de ţesut. *Uite ce-ai făcut. Uite ce n-ai făcut. Uite ce-ai făcut. Uite ce n-ai făcut.* Mai târziu aveam să aflu că nu era doar cicăleala lor obişnuită, că există o istorie şi o anumită semnificaţie în disputa pe care o au acum. Există nişte bilete către America, pe care tata le-a respins. Există un oficial maghiar care a abordat-o pe mama cu nişte acte false pentru toată familia, îndemnându-ne să fugim. Mai târziu am aflat că au avut amândoi şansa de a alege altceva. Acum suferă din cauza propriilor regrete, pe care le acoperă cu acuzaţii.

— Putem trece la cele patru întrebări? intervin eu, pentru a întrerupe cearta alor mei.

Asta e treaba mea în familie. Să joc rolul de împăciuitor dintre părinţi, dintre Magda şi mama. Oricare ar fi planurile de dincolo de uşă, nu pot face nimic. Dar aici, în casă, am un rol de jucat. Este treaba mea, ca mezină, să pun cele patru întrebări. Nici măcar nu trebuie să-mi deschid Haggadah. Ştiu textul pe de rost.

— De ce este această seară diferită faţă de alte seri? încep eu.

La finalul cinei, tata înconjoară masa, sărutându-ne pe fiecare pe creştet. Plânge. *De ce este această seară diferită de toate celelalte seri?* Vom şti răspunsul înainte de ivirea zorilor.

CAPITOLUL 2
Ce-ţi pui în minte

Sosesc pe întuneric. Bat în uşă, strigă. Oare tata îi lasă să intre sau dau buzna peste noi în apartament, cu forța? Sunt soldați germani sau sunt *nyilas*? Nu înțeleg nimic din zgomotele care mă trezesc din somn, speriindu-mă. Gura îmi miroase încă a vin de la masa de seder. Soldații năvălesc în dormitor, anunțându-ne că vom fi evacuați din casă şi relocați. Ni se permite să luăm o singură valiză pentru toți patru. Mi se pare că nu mă pot baza pe picioarele mele ca să mă dau jos din patul îngust în care dorm, la capătul patului părinților mei, dar mama se pune imediat în mişcare. Înainte să-mi dau seama, este îmbrăcată şi se întinde pe vârfuri în dulap, ca să ia cutiuța în care păstrează căița Klarei, bucata de sac amniotic ce-i acoperea fața şi capul când s-a născut, exact ca o glugă. Moaşele obişnuiau să pună deoparte aceste căițe şi să le vândă marinarilor, pentru a-i feri de înec. Mama nu are încredere să pună cutia în valiză – o îndeasă adânc în buzunarul hainei, un talisman pentru noroc. Nu ştiu dacă mama ia căița ca să-i poarte noroc Klarei sau nouă, tuturor.

— Repede, Dicuka, mă grăbeşte ea. Îmbracă-te.

— Nu că purtarea unor haine te-a avantajat vreodată, la cum arăți, îmi şopteşte Magda.

Nu-i chip să fii scutit de tachinările ei. Cum o să ştiu când să-mi fie cu adevărat teamă?

Mama trece acum în bucătărie, împachetând mâncarea rămasă de la cină, de prin oale şi tigăi. De fapt, ne va ține în viață vreo două săptămâni din rezervele pe care vrea să le ia acum cu noi – nişte făină, nişte grăsime de pasăre. Tata măsoară cu pasul dormitorul şi sufrageria, ridicând cărți, sfeşnice, haine, apoi lăsându-le pe toate jos.

— Ia nişte pături, strigă mama la el.

Cred că dacă ar fi avut o prăjiturică glazurată, pe aceea ar fi luat-o cu el, fie şi numai pentru bucuria de a mi-o oferi mai târziu, pentru satisfacția de a vedea chiar şi o clipită

plăcerea de pe chipul meu. Slavă Domnului, mama este mult mai practică. Pe când era copil încă, a devenit mamă pentru fraţii ei mai mici şi le-a potolit foamea în multe anotimpuri de suferinţă. *Dumnezeu mi-e martor,* îmi închipui că gândea ea acum, în timp ce împacheta, *că niciodată n-o să-mi mai fie foame.* Şi totuşi, aş fi vrut ca ea să lase deoparte vasele, instrumentele de supravieţuire, şi să se întoarcă în dormitor, să mă ajute să mă îmbrac. Sau cel puţin voiam s-o chem la mine. Să-mi spună ce haine să iau. Să-mi spună să nu-mi fac griji. Să-mi spună că totul e bine.

Soldaţii bocănesc cu ghetele lor grele, răstoarnă scaunele cu ţevile armelor. Grăbeşte-te! Grăbeşte-te! Simt o furie bruscă împotriva mamei. Ar salva-o mai degrabă pe Klara înaintea mea. Ar goli mai degrabă cămara decât să mă ţină de mână în întunericul ăla. Va trebui să-mi găsesc de una singură mângâierea, norocul. În ciuda răcorii din acea dimineaţă întunecată de aprilie, îmi pun o rochie subţire din mătase albastră, cea pe care o purtam când m-a sărutat Eric. Netezesc pliurile cu degetele. Strâng bine cureaua îngustă din piele întoarsă albastră. O să port această rochie, astfel încât braţele lui să mă mai înconjoare o dată. Rochia asta o să mă facă să rămân dorită, protejată, gata să-mi primesc dragostea. Dacă tremur, va fi un simbol al speranţei, un semnal al încrederii mele în ceva mai profund, mai bun. Mi-i imaginez pe Eric şi pe ai lui îmbrăcându-se şi zorindu-se unii pe alţii în întuneric. Îl simt gândindu-se la mine. O undă de energie mă străbate din urechi până în vârful degetelor de la picioare. Închid ochii şi-mi prind coatele cu palmele, lăsând strălucirea târzie a acestui val de iubire şi speranţă să-mi ţină de cald.

Dar prezentul urât dă buzna în lumea mea interioară.

— Unde este baia? ţipă un soldat la Magda.

Sora mea cea autoritară, sarcastică şi mereu pusă pe flirt se acoperă în faţa privirii lui. Nu-mi amintesc s-o fi văzut

vreodată speriată. N-a pierdut niciodată vreo ocazie de a riposta în fața cuiva, de a face oamenii să râdă. Personajele autoritare n-au avut niciodată vreo putere asupra ei. În şcoală nu s-a ridicat niciodată în picioare, aşa cum se cerea, la intrarea profesorului în clasă.

— Elefánt, a mustrat-o într-o zi profesorul ei de matematică, un tip foarte scund, strigând-o pe numele de familie. Soră-mea s-a ridicat în vârful picioarelor, căutându-l cu privirea.

— Oh, eraţi aici? a spus ea. Nu v-am observat.

Dar astăzi bărbaţii aceştia aveau arme. Nu le-a răspuns cu replici dure, nici cu riposte rebele. Doar a arătat smerită spre capătul holului, către uşa de la baie. Soldatul a împins-o din calea lui. Avea o armă. Ce altă dovadă de dominare îi mai era necesară? Acela a fost momentul în care am început să înţeleg că oricând poate fi mult mai rău. Că absolut fiecare clipă conţine un potenţial pentru violenţă. Doar că nu ştim niciodată când şi cum va izbucni. Să faci ceea ce ţi se spune s-ar putea să nu fie de ajuns pentru salvarea ta.

— Afară, acum! E momentul să faceţi o plimbărică, au spus soldaţii.

Mama închide valiza, iar tata o ridică. Ea îşi pune pardesiul gri şi este prima care îl urmează în stradă pe ofiţerul aflat la comandă. După ea vin eu, apoi Magda. Înainte să urcăm în căruţa care ne aştepta deja trasă lângă bordură, mă întorc să-l văd pe tata ieşind din casă. Stă cu faţa la uşă, cu valiza în mână, arătând zăpăcit, un călător noptatic pipăindu-şi buzunarele cu palma, după cheie. Un soldat strigă o insultă grosolană şi deschide uşa cu o lovitură de călcâi.

— Haide, spune el. Uită-te pentru ultima dată. Delectează-ţi ochii.

Tata se holbează în spaţiul întunecat. Pentru un moment pare confuz, de parcă nu-şi dă seama dacă soldatul a fost

generos sau ostil. Apoi soldatul îl loveşte în genunchi şi tata se împleticeşte spre noi, spre căruţa unde aşteaptă şi alte familii.

Sunt prizonieră între nevoia de a-mi proteja părinţii şi tristeţea că ei nu mă mai pot proteja pe mine. *Eric*, mă rog, *oriunde ne-am duce, ajută-mă să te găsesc. Nu uita de viitorul nostru. Nu uita de iubirea noastră.* Cum stăm una lângă alta pe băncile de scândură goală, Magda nu scoate niciun cuvânt. În catalogul regretelor mele, acesta este ţipător de-a dreptul: că nu mi-am luat sora de mână.

Chiar când se crapă de ziuă, căruţa trage lângă fabrica de cărămidă Jakab, la capătul oraşului, şi suntem cu toţii mânaţi înăuntru. Suntem printre cei norocoşi: aceia sosiţi mai devreme sunt încartiruiţi în şoproanele pentru uscarea cărămizilor. Cei mai mulţi dintre cei aproape douăsprezece mii de evrei încarceraţi aici vor dormi fără un acoperiş deasupra capului. Cu toţii vom dormi pe podea. Ne vom înveli cu paltoanele şi vom tremura din cauza răcorii de primăvară. Ne vom acoperi urechile când, pentru abateri mărunte, oamenii vor fi bătuţi cu bastoanele de cauciuc în centrul lagărului. Aici nu există apă curentă. În căruţe trase de cai sunt aduse nişte găleţi, dar niciodată suficiente. La început, raţiile de mâncare primite, la care se adăugau clătitele făcute de mama din resturile de-acasă sunt îndestulătoare, dar după doar câteva zile durerile de stomac provocate de foame se transformă în crampe constante. Într-o baracă vecină, Magda îşi zăreşte fosta profesoară de sport căznindu-se să îngrijească un nou-născut în aceste condiţii de foamete mare.

— Ce-o să fac când n-o să mai am lapte? se văicăreşte ea către noi. Bebeluşul meu nu face decât să plângă şi iar să plângă.

Lagărul este împărţit în două, de ambele laturi ale străzii. Partea noastră este ocupată de evrei din zona oraşului unde

locuiserăm. Aflu că toți evreii din Kassa erau încartiruiți aici, la fabrica de cărămidă. Ne găsim vecinii, proprietarii de magazine, profesorii, prietenii. Dar bunicii mei, care locuiau cam la treizeci de minute de mers de casa noastră, nu sunt în aceeaşi parte a lagărului. Ne separă porți şi gardieni. Se presupune că nu avem voie să trecem dincolo. Dar mă rog de unul dintre gardieni şi el mă lasă să mă duc să-mi caut bunicii. Merg printre barăcile fără pereți, repetându-le încet numele. În timp ce străbat în sus şi-n jos şirurile formate din familii îngrămădite unele în altele, rostesc şi numele lui Eric. Îmi spun că e doar o chestiune de timp şi perseverență. O să-l găsesc sau o să mă găsească el pe mine.

Nu-mi găsesc nici bunicii, nu-l găsesc nici pe Eric.

Şi apoi, într-o după-amiază, când soseşte transportul de apă şi mulțimea zoreşte să prindă o găleată, el mă spionează pe când stau singură, păzind paltoanele alor mei. Mă sărută pe frunte, pe obraji, pe buze. Duc mâna la cureaua de piele întoarsă cu care mă încinsesem peste rochia de mătase, mulțumindu-i pentru norocul pe care mi l-a purtat.

Reuşim să ne întâlnim în fiecare zi după aceea. Câteodată speculăm pe marginea a ceea ce urmează să se întâmple. Sunt zvonuri că vom fi trimişi într-un loc numit Kenyérmező, un lagăr de concentrare unde urma să muncim şi să trăim departe de război, împreună cu familiile noastre. Ce nu ştiam noi era că zvonurile fuseseră lansate de poliția ungară şi de *nyilas,* ca să ne hrănească speranțe deşarte. După război, în oficiile poştale au fost descoperite teancuri de scrisori nedesfăcute, de la rude îngrijorate aflate în oraşe îndepărtate; la adresă scria: *Kenyérmező.* Acest loc nu există.

Locurile care există, care aşteaptă trenurile noastre, sunt dincolo de imaginație. *După război.* Acesta este momentul la care Eric şi cu mine ne permitem să ne gândim. O să mergem la Universitate. O să ne mutăm în Palestina. O să

continuăm cu saloanele şi cluburile de carte începute la şcoală. O să terminăm de citit *Interpretation of Dreams*[12], a lui Freud.

Din interiorul fabricii de cărămidă putem auzi huruitul trecător al maşinilor de pe stradă. Sunt foarte aproape. Cât de simplu ar fi să sărim pârleazul. Dar oricine se apropie prea mult de gardul exterior al fabricii este împuşcat fără avertisment. O fată un pic mai mare decât mine a încercat să fugă. I-au atârnat trupul în mijlocul lagărului, ca exemplu. Părinții mei nu ne spun un cuvânt, mie sau Magdei, despre moartea ei.

— Luați un cubuleț de zahăr, ne spune tata. Luați un cubuleț de zahăr şi țineți-l bine. Să aveți mereu ceva dulce în buzunar.

Într-o zi auzim că bunicii fuseseră trimişi departe cu unul dintre primele transporturi care au părăsit fabrica. O să-i revedem în Kenyérmező, ne gândim. Îl sărut pe Eric de noapte bună şi am convingerea că buzele lui sunt dulceața pe care pot conta.

Într-o dimineață devreme, pe când ne aflam în lagăr cam de o lună deja, sectorul nostru este evacuat. Mă zbat să găsesc pe cineva care să-i poată transmite un mesaj lui Eric.

— Las-o baltă, Dicuka, spune mama.

Ea şi tata i-au scris Klarei o scrisoare de rămas-bun, dar nu există cale să i-o poată trimite. O văd pe mama cum o aruncă, o văd lăsând-o să cadă pe asfalt precum scrumul dintr-o țigară, văd cum dispare hârtia sub trei mii de perechi de tălpi. Mătasea rochiei îmi alunecă pe picioare în timp ce avansăm în valuri şi ne oprim, avansăm şi ne oprim, trei mii de oameni mărşăluind spre porțile fabricii,

---

12 Apărută în limba română cu titlul *Interpretarea viselor*, Editura Trei, Bucureşti, 2010, traducere din limba germană de Roxana Melnicu.

îmbrânciți spre un șir lung de camioane în așteptare. Ne îngrămădim iar bezmetici, în întuneric. Chiar înainte ca lungul convoi s-o ia din loc, îmi aud numele. Este Eric. Mă strigă printre scândurile camionului. Îmi croiesc drum spre vocea lui.

— Sunt aici! strig chiar când pornesc motoarele.

Spațiile dintre stinghii sunt prea înguste ca să-l văd sau să-l ating.

— N-o să-ți uit niciodată ochii, spune el. N-o să-ți uit niciodată mâinile.

Repet fără încetare aceste propoziții în timp ce suntem îmbarcați într-un vagon aglomerat, în gară. Dincolo de balsamul amintirii vocii sale, nu aud nici strigătele militarilor, nici plânsetele copiilor. *Dacă supraviețuiesc astăzi, atunci o să-i pot arăta ochii mei, o să-i pot arăta mâinile mele.* Respir în ritmul acestei incantații. *Dacă supraviețuiesc azi... dacă supraviețuiesc azi, mâine voi fi liberă.*

Vagonul nu seamănă cu niciunul în care să fi fost până acum. Nu este un tren de pasageri; este pentru transport de marfă sau animale. Noi suntem încărcătură umană. Există sute ca noi într-un singur vagon. Fiecare oră pare o săptămână. Incertitudinea face ca timpul să se dilate. Incertitudinea și zgomotul neîncetat al roților pe șine. Avem o singură felie de pâine pentru opt oameni, s-o împărțim între noi. O singură găleată de apă. O găleată pentru necesitățile fiziologice. Miroase a sudoare și excremente. Oamenii mor pe drum. Dormim cu toții în fund, sprijinindu-ne de cei din familie, dându-i deoparte pe cei morți. Văd un tată dându-i ceva fiicei sale, o cutie cu pastile. „Dacă încearcă să-ți facă ceva...”, spune el. Din când în când, trenul se oprește și li se ordonă câtorva oameni din fiecare vagon să coboare ca să ia apă. Odată ia și Magda găleata.

— Suntem în Polonia, ne spune ea la întoarcere.

Mai târziu ne explică cum şi-a dat seama. Când s-a dus după apă, un bărbat de pe câmp strigase la ea, salutând-o în poloneză şi în germană, spunându-i numele oraşului şi gesticulând ca apucatul, trăgându-şi cu degetul pe gât o linie imaginară.

— Încerca să ne sperie, spune Magda.

Trenul înaintează şi înaintează. Părinții mei stau prăbuşiți de-o parte şi de alta, lângă mine. Nu-şi vorbesc, nu-i văd atingându-se vreodată. Tatei i-a încărunțit barba. Arată mai bătrân decât tatăl lui, iar asta mă sperie. Îl implor să se radă. N-am de unde să ştiu că tinerețea poate salva o viață, atunci când vom ajunge la finalul călătoriei noastre. E doar un instinct, instinctul unei fete care şi-a pierdut tatăl pe care îl ştia, care tânjeşte după el şi după acel *bon vivant*, după flirteurul nonşalant, bărbatul iubit de femei. Nu vreau să devină ca tatăl cu pilulele, care tot bombănea spre familia lui „Asta e mai rău ca moartea”.

Dar când îl sărut pe tata pe obraz şi-i spun „Tati, bărbiereşte-te, te rog”, el îmi răspunde cu furie:

— De ce? Pentru ce? Pentru ce?

Sunt ruşinată că am spus un lucru nepotrivit şi l-am făcut să se enerveze pe mine. De ce am spus ceva atât de nepotrivit? De ce am crezut că e treaba mea să-i spun tatei ce să facă? Îmi amintesc de furia pe care a arătat-o când am pierdut banii de şcoală. Mă sprijin de mama, pentru consolare, aş vrea ca părinții mei să se apropie unul de altul, în loc să stea ca nişte străini. Mama nu spune prea multe. Dar nici nu se văicăreşte. Ea n-ar vrea să fie mai degrabă moartă. Pur şi simplu se retrage în ea.

— Dicuka, îmi spune într-o noapte, în întuneric, ascultă. Nu ştim încotro mergem. Nu ştim ce o să se întâmple. Dar tu să-ți aminteşti, nimeni nu-ți poate lua ce ți-ai pus în minte.

Îl visez din nou pe Eric. Mă trezesc iar.

Apoi vagonul îşi deschide uşile lui pentru vite şi soarele strălucitor de mai se strecoară înăuntru. Suntem disperaţi să ieşim. Ne repezim spre aer curat şi spre lumină. Efectiv cădem din vagon, prăvălindu-ne unul peste altul în graba noastră de a coborî. După câteva zile de deplasare neîncetată cu trenul, este greu să stai drept în picioare şi să te ţii bine pe pământ. Încercăm pe toate căile să ne dăm seama unde ne aflăm – să învăţăm puţin câte puţin locul, să ne ţinem nervii în frâu şi să ne stabilizăm membrele. Văd mulţimea întunecată a paltoanelor de iarnă cum se îngrămădeşte spre un teren îngust şi noroios. Văd luciri scurte de alb de la eşarfa cuiva sau de la vreo boccea cu boarfe, văd galbenul stelelor obligatorii. Văd semnul: ARBEIT MACHT FREI. Cântă muzica. Tata se înveseleşte brusc.

— Vezi, spune el, locul nu-i aşa groaznic.

Arată de parcă ar vrea să danseze, dacă platforma n-ar fi atât de aglomerată.

— O să muncim şi noi niţel, până se termină războiul, zice el.

Zvonurile auzite la fabrica de cărămidă trebuie să fi fost adevărate. Trebuie să ne fi adus aici la muncă. Iscodesc după unduirea câmpurilor din jur şi-mi imaginez trupul zvelt al lui Eric alături de mine, aplecându-se să îngrijească recolta. În schimb, văd linii orizontale neîntrerupte; scândurile vagoanelor pentru vite, sârma nesfârşită a unui gard, şirul lung de clădiri joase. În depărtare, câţiva copaci şi câteva hornuri rup suprafaţa plană a acestui loc pustiu.

Suntem împinşi de oameni în uniforme. Nimeni nu ne explică nimic. Nu fac decât să latre ordine spre noi. *Avansaţi. Avansaţi.* Naziştii arată cu mâna şi ne îmbrâncesc. Bărbaţii sunt mânaţi spre un rând separat. Îl văd pe tata făcându-ne cu mâna. Poate că-i trimit înainte, să găsească un loc pentru familiile lor. Mă întreb unde vom dormi la

noapte. Mă întreb când vom mânca. Mama şi Magda stau alături într-un rând lung de femei şi copii. Avansăm cu greu. Ne apropiem de bărbatul care, cu un gest de dirijor, fluturându-şi degetele, ne va hotărî soarta. Încă nu ştiu că este dr. Josef Mengele, infamul Înger al Morţii. În timp ce avansăm spre el, nu-mi pot lua ochii de la privirea lui, atât de dominatoare, atât de rece. Când ne apropiem, văd o frântură de zâmbet băieţos, cu dinţi depărtaţi unii de alţii. Cu o voce aproape blândă, ne întreabă dacă e cineva bolnav şi îi trimite în partea stângă pe cei care răspund afirmativ.

— Dacă aveţi între paisprezece şi patruzeci de ani, rămâneţi în rândul ăsta, spune un alt ofiţer. Peste patruzeci, treceţi la stânga.

Se formează un rând lung de bătrâni, copii şi mame cu bebeluşi în braţe. Mama are părul cărunt, cărunt de tot, încărunţit devreme, dar chipul îi e neted şi neridat, ca al meu. Magda şi cu mine o strângem pe mama între noi.

Acum a venit şi rândul nostru. Dr. Mengele ne dirijează. Pe mama o direcţionează spre stânga. Mă reped s-o urmez. Mengele mă prinde de umăr.

— O să te reîntâlneşti curând cu mama, spune el. Se duce doar să facă un duş.

Ne împinge pe mine şi pe Magda în partea dreaptă. Nu ştim ce înseamnă stânga, în comparaţie cu dreapta.

— Şi acum unde mergem? ne întrebăm unii pe ceilalţi. Ce-o să se întâmple cu noi?

Mărşăluim spre diferite sectoare ale lagărului uriaş. Suntem înconjurate doar de femei, cele mai multe tinere. Unele par voioase, aproape năuce, dornice să respire aer curat şi să se bucure de razele de soare atingându-le pielea, după miasma necruţătoare şi întunericul claustrofobic din tren. Altele îşi muşcă buzele. Frica, dar şi curiozitatea îşi croiesc drum printre noi.

Ne oprim în fața unor clădiri şi mai joase. În jurul nostru se adună femei în rochii dungate. Curând vom afla că sunt deținute numite şefe peste celelalte, dar deocamdată nu ştim că suntem prizoniere aici. Sub lumina stăruitoare a soarelui am deschis nasturii paltonului, aşa că una dintre fetele dungate îmi ocheşte rochia de mătase albastră. Se îndreaptă spre mine, dând din cap.

— Măi, măi, uită-te la tine, spunea ea în poloneză.

Azvârle cu praf peste pantofii mei fără toc. Înainte de a-mi da seama ce se întâmplă, se repede la cerceluşii mei de coral montat în aur pe care, potrivit obiceiului unguresc, îi port de când m-am născut. Îi înşfacă şi simt o înțepătură puternică. Bagă cerceii în buzunar.

În ciuda durerii fizice, simt o dorință disperată ca această femeie să mă placă. Ca întotdeauna, vreau acel sentiment de apartenență. Rânjetul ei umilitor mă doare mai mult decât lobii răniți ai urechilor.

— De ce-ai făcut asta? o întreb. Ți-aş fi dat chiar eu cerceii.

— Eu putrezeam aici în timp ce tu erai liberă, te duceai la şcoală, te duceai la teatru, ripostează ea.

Mă întreb de cât timp se află aici. Este slabă, dar voinică. Este şi înaltă. Ar putea fi balerină. Mă întreb de ce s-a înfuriat aşa doar fiindcă i-am amintit de viața normală.

— Când o s-o văd pe mama? o întreb. Mi s-a spus că o voi vedea în curând.

Îmi aruncă o privire rece, ascuțită. În ochii ei nu e nici urmă de empatie. Nu e nimic altceva în afară de furie. Arată spre fumul care se ridică dintr-unul din hornurile aflate în depărtare.

— Maică-ta arde în alea, spune ea. Ai face bine să te gândeşti la ea la timpul trecut.

CAPITOLUL 3
Dansând în iad

Toată bucuria din viața ta va veni din interior, îmi spusese maestrul meu de balet. N-am înțeles niciodată ce-a vrut să spună. Până la Auschwitz.

Magda se holbează la hornul de pe clădirea în care intrase mama.

— Sufletul nu moare niciodată, spune ea.

Soră-mea găseşte cuvinte de liniştire. Dar eu sunt în şoc. Sunt amorțită. Nu mă pot gândi la lucrurile de neînțeles care ni se întâmplă, care ni s-au întâmplat deja. Nu mi-o pot imagina pe mama devorată de flăcări. Nu pot înțelege pe deplin că ea nu mai e. Şi nu mă pot întreba de ce. Nu acum. O să-mi îndrept toată atenția asupra supraviețuirii în minutul următor, asupra următoarei respirații. O să supraviețuiesc dacă sora mea e aici. O să supraviețuiesc lipindu-mă de ea ca o umbră. Suntem împinse spre duşurile tăcute, dar pline încă de ecouri. Ni se răpesc pletele. Stăm afară, tunse şi goale, aşteptându-ne uniformele. Batjocurile căpeteniilor dungate şi ale ofițerilor SS ne furnică precum nişte săgeți zgâriindu-ne pielea goală, încă udă. Şi mai rea decât vorbele le este privirea. Din dezgustul cu care se uită la noi sunt sigură că m-ar putea jupui de vie şi mi-ar putea scuipa între coaste. Ura lor este deopotrivă posesivă şi disprețuitoare, iar asta îmi face rău. Cândva mă gândeam că Eric va fi primul bărbat care o să mă vadă goală. Acum, el nu-mi va mai putea vedea niciodată pielea fără cicatricile silei lor. Oare au reuşit deja să facă din mine o ființă subumană? O să mai semăn vreodată cu fata care am fost?

N-o să-ți uit niciodată ochii, mâinile. Trebuie să mă adun, dacă nu pentru mine, măcar pentru Eric.

Mă întorc spre sora mea, care a căzut în propria tăcere şocată, care a reuşit ca, în fiecare îngrămădeală dintr-un loc în altul, în fiecare rând bulucit, să nu se despartă de mine. Tremură în apusul soarelui. Ține în mâini buclele tunse, şuvițe groase din părul ei distrus. Fuseserăm ținute ore întregi în pielea goală, iar ea strânge în palme acel păr, de parcă faptul că nu-i dă drumul ar însemna că nu dă drumul nici ei însăşi, nici umanității ei. Este atât de aproape, încât aproape că ne atingem, şi totuşi tânjesc după ea. După fata încrezătoare şi sexy, cu toate glumele ei. Unde s-a dus? Pare să-şi pună şi ea aceeaşi întrebare. Se caută pe sine în smocurile zdrențuite de păr.

Contradicțiile acestui loc mă storc de vlagă. Crima, după cum am aflat, este eficientă aici. Sistematică. Dar pare să nu existe nicio sistematizare în distribuirea uniformelor pentru care aşteptăm aproape o zi întreagă. Gardienii sunt cruzi şi rigizi, şi totuşi se pare că nu-i nimeni la conducere. Felul în care ne cercetează trupurile nu semnifică valoarea pe care o avem, ci doar gradul în care am fost uitate de lume. Nimic nu are sens. Dar şi această aşteptare interminabilă, totala lipsă a vreunui motiv, trebuie să facă parte din conceptul general. Cum aş putea să rămân puternică într-un loc unde singura putere este în garduri, în moarte, în umilință, în fumul învolburat şi neîntrerupt?

În cele din urmă, Magda îmi vorbeşte.

— Cum arăt? mă întreabă ea. Spune-mi adevărul.

Adevărul? Arată ca un câine răpciugos. O străină în pielea goală. Sigur că nu-i pot spune aşa ceva, dar orice minciună i-aş zice ar răni-o prea tare, aşa că trebuie să găsesc un răspuns imposibil, un adevăr care să nu-i facă rău.

Mă uit la mândria de un albastru oțelit din ochii ei şi mă gândesc că fie şi numai gestul de a întreba „Cum arăt?” este lucrul cel mai curajos pe care l-am văzut vreodată. Aici nu sunt oglinzi. Îmi cere s-o ajut să se găsească şi să-şi facă față sieşi. Aşa că-i spun singurul adevăr pe care sunt în stare să-l spun.

— Ochii tăi, îi spun surorii mele, ai ochii atât de frumoşi. Nu i-am văzut niciodată când erau acoperiți de pletele alea.

Este pentru prima dată când observ că putem alege: fie să dăm atenție lucrurilor pe care le-am pierdut, fie celor pe care încă le avem.

— Mulțumesc, şopteşte ea.

Celelalte lucruri de care vreau s-o întreb, pe care vreau să i le spun, par să fi rămas lipsite de cuvinte. Cuvintele nu pot da formă acestei noi realități. De la paltonul gri învelind umărul mamei, în timp ce mă sprijin de ea şi trenul înaintează mereu. De la chipul tot mai umbrit al tatei. De la ce n-aş da ca să am înapoi acele ore de întuneric şi foame. De la transformarea părinților mei în fum. A amândurora. Trebuie să presupun că şi tata e mort. Sunt aproape să încropesc o voce ca s-o întreb pe Magda dacă putem îndrăzni să sperăm că n-am rămas de tot orfane într-o singură zi, dar văd cum ea dă drumul şuvițelor să-i cadă printre degete pe pământul prăfuit.

Ne aduc uniformele – rochii gri, prost croite, făcute din bumbac şi lână care zgârie. Cerul se întunecă. Ne îngrămădesc în nişte barăci întunecoase, primitive, unde o să dormim pe lavițe supraetajate, şase pe o scândură. Este o uşurare să intrăm în încăperea asta urâtă, să scăpăm de vederea hornurilor din care iese fum fără încetare. Căpetenia, aceeaşi tânără care îmi furase cerceii, ne repartizează paturile şi ne explică regulile. Nimeni nu are voie să iasă noaptea. Aici este o găleată – toaleta noastră pe timpul nopții. Alături de colegele de laviță, Magda şi cu mine

încercăm să ne întindem pe scândura noastră aflată sus de tot. Descoperim că avem loc mai mult dacă alternăm capete şi picioare. Totuşi, nimeni nu se poate rostogoli şi nu-şi poate schimba poziția fără să intre peste locul celeilalte. Inventăm un sistem de a ne întoarce toate deodată, de a ne coordona rostogolirile de pe o parte pe alta. Căpetenia distribuie câte un castron fiecărei noi colocatare.

— Să nu-l pierdeți, ne avertizează ea. Dacă nu aveți castronul, nu mâncați.

În barăcile întunecate, stăm în picioare aşteptând ordinul următor. O să primim de mâncare? O să fim trimise la culcare? Auzim o melodie. Mă gândesc că aud doar în imaginație sunetul instrumentelor muzicale, dar una dintre deținute îmi spune că există o orchestră a lagărului, condusă de o violonistă recunoscută în lume. *Klara!* Mă gândesc. Dar violonista despre care vorbeşte este din Viena.

Din afara barăcilor se aud frânturi de voci vorbind germană. Căpetenia ia poziție de drepți, iar uşa se deschide cu un huruit. În prag îl recunosc pe ofițerul în uniformă de la triere. Ştiu că el este după felul în care zâmbeşte cu buzele desfăcute, după strungăreața dintre dinții din față. Aflăm că este dr. Mengele. Un ucigaş rafinat şi un iubitor de artă. Seara pescuieşte prin barăci, în căutarea de deținute talentate care să-l distreze. În seara aceasta intră în încăpere împreună cu alaiul lui de asistenți şi-şi aruncă privirea ca un năvod peste noile venite, îmbrăcate în rochiile ca nişte saci şi cu părul tuns în pripă. Stăm nemişcate, cu spatele lipit de lavițele de lemn, la capătul camerei. Ne examinează. Magda mă zgârie uşor pe mână. Dr. Mengele latră o întrebare şi, înainte de a-mi da seama ce se întâmplă, fata de lângă mine, care ştia că mă antrenam la balet şi gimnastică pe când eram în Kassa, mă împinge în față, aproape de Îngerul Morții.

Mă studiază. Nu ştiu încotro să mă uit. Privesc drept în faţă, spre uşa deschisă. Orchestra se adună afară. Cu toţii sunt tăcuţi, aşteptând ordine. Mă simt ca Euridice în infern, aşteptând ca Orfeu să ciupească o coardă a lirei sale, pentru a înmuia inima lui Hades, iar el să mă elibereze. Sau sunt cumva Salomeea dansând pentru tatăl ei vitreg, Irod, ridicând văl după văl şi arătându-şi trupul. Oare dansul i-a dat putere, sau dansul i-a adus moartea?

— Micuţă balerină, spune dr. Mengele, dansează pentru mine.

Le ordonă muzicienilor să cânte. Acordurile familiare ale valsului *Dunărea albastră* se strecoară în încăperea întunecată şi înghesuită. Mengele îşi holbează la mine ochii albaştri. Am noroc. Ştiu nişte paşi din *Dunărea albastră* pe care i-aş putea dansa şi-n somn. Dar membrele îmi sunt greoaie, ca într-un coşmar în care te afli în pericol, dar nu poţi fugi.

— Dansează! îmi ordonă el din nou, iar eu îmi simt corpul cum începe să se mişte.

Mai întâi *grand-battement*. Apoi pirueta şi întoarcerea. Şpagatul. Şi sus. Pe când păşesc, mă încovoi şi mă răsucesc, îl aud pe Mengele vorbind cu asistentul lui. Nu-şi ia ochii de la mine, dar îşi vede şi de treburi în timp ce mă priveşte. Îi aud vocea peste muzică. Discută cu ceilalţi ofiţeri care dintre cele o sută de fete prezente să fie ucise primele. Dacă greşesc un pas, dacă fac orice alt lucru care ar putea să-i displacă, aş putea fi eu aceea. Dansez. Dansez în iad. Abia îndur să-l văd pe călăul care ne decide soarta. Închid ochii, mă concentrez asupra mişcărilor, asupra anilor mei de antrenament – fiecare linie şi fiecare curbă a trupului meu sunt ca silabele unui vers, iar corpul meu spune o poveste: o fată ajunge să danseze. Se învârteşte cu entuziasm şi nerăbdare. Apoi se opreşte ca să se gândească şi să observe. Ce se va întâmpla în orele următoare? Pe cine

va întâlni? Se întoarce spre o fântână, cu braţele unduindu-se pentru a îmbrăţişa scena. Se apleacă să culeagă flori şi le aruncă pe rând admiratorilor săi şi participanţilor la petrecere, aruncă flori către oameni, oferindu-le suveniruri ale iubirii. Aud cum creşte sunetul viorilor. Inima o ia la fugă. În intimitatea negurii cu care m-am înconjurat aud cuvintele mamei ajungându-mă, de parcă ar fi şi ea acolo, în încăperea sărăcăcioasă, şoptind în spatele muzicii. *Aminteşte-ţi, nimeni nu-ţi poate lua ce-ţi pui în minte.* Dr. Mengele, lihnitele deţinute-colege, sfidătoarea care va supravieţui şi cea care va muri curând, chiar şi iubita mea soră, cu toţii dispar şi singura lume existentă este cea din mintea mea. *Dunărea albastră* se stinge încet, iar acum aud *Romeo şi Julieta* al lui Ceaikovski. Podeaua barăcii devine scena Operei din Budapesta. Dansez pentru fanii mei din public. Dansez în lumina reflectoarelor fierbinţi. Dansez pentru iubitul meu, Romeo, în timp ce el mă ridică în aer. Dansez pentru iubire, dansez pentru viaţă.

În timp ce dansez, descopăr o frântură de înţelepciune pe care n-am uitat-o niciodată. Voi şti întotdeauna că miracolul îndurării îmi permite această înţelegere. Îmi va salva de multe ori viaţa, chiar şi după ce se va termina această oroare. Văd că dr. Mengele, criminalul cu toane care nu mai demult decât în această dimineaţă îmi ucisese mama, este mai demn de milă decât mine. Spiritul meu e liber într-un fel în care el nu va putea vreodată să fie. El va trebui să trăiască pe vecie cu ceea ce a făcut. Este mai prizonier decât mine. Pe când îmi sfârşesc reprezentaţia cu un şpagat final, graţios, mă rog în gând, dar nu pentru mine. Mă rog pentru el. Mă rog ca, pentru salvarea lui, să nu vrea să mă ucidă.

Trebuie să fi fost impresionat de prestaţia mea, pentru că îmi aruncă o felie de pâine – după cum se va dovedi, un gest care mai târziu o să-mi salveze viaţa. Se înnoptează şi împart pâinea cu Magda şi colegele noastre de prici. Sunt

recunoscătoare pentru această felie de pâine. Sunt recunoscătoare că am rămas în viață.

În primele mele săptămâni la Auschwitz am învățat regulile supraviețuirii. Dacă poți fura o bucată de pâine de la gardieni, eşti un erou, dar dacă furi de la un deținut ai căzut în dizgrație şi mori; competiția şi dominarea nu te duc nicăieri, numele acestui joc este cooperarea; pentru a supraviețui trebuie să-ți depăşeşti propriile nevoi şi să te dăruieşti cuiva sau pentru ceva dincolo de tine. În cazul meu, acest cineva este Magda, acel ceva este speranța că mâine, când voi fi liberă, îl voi vedea din nou pe Eric. Pentru a supraviețui, evocam o întreagă lume interioară, un paradis, chiar şi atunci când ochii ne erau deschişi. Îmi amintesc de o colegă deținută care reuşise să salveze o fotografie a ei de dinainte de încarcerare, o poză în care avea părul lung. În felul acesta, era în stare să-şi amintească sieşi cine era, faptul că persoana aceea încă exista. Această conştientizare a devenit un refugiu care i-a conservat dorința de supraviețuire.

Îmi amintesc cum, câteva luni mai târziu, iarna, am primit nişte paltoane vechi. Pur şi simplu ni le azvârliseră alandala, fără să se uite la mărimi. De noi depindea să găsim unul care să ni se potrivească şi să ne luptăm pentru el. Magda a avut noroc. Ei i-au aruncat un palton gros, călduros, lung şi greu, încheiat în nasturi de sus până jos. Era atât de călduros, atât de râvnit. Dar l-a schimbat imediat pe altceva. Paltonul ales la schimb nu era mai mult decât o hăinuță subțirică ce abia dacă-i ajungea până la genunchi şi-i lăsa pieptul la vedere. Pentru Magda, să poarte ceva sexy era o modalitate de supraviețuire mai bună decât să-i fie cald. Să se simtă atrăgătoare îi satisfăcea o nevoie interioară, un sens al propriei demnități, mai valoros decât confortul fizic.

Îmi amintesc că sărbătoream chiar şi atunci când eram înfometate. La Auschwitz găteam tot timpul. În mintea noastră, aveam câte o sărbătoare la fiecare oră, ne certam referitor la cât de mult paprika se pune în papricaşul unguresc de pui, sau cum faci cea mai bună prăjitură cu şapte straturi de ciocolată. Eram trezite la ora 4 dimineața, pentru *Appell*, când se striga apelul, şi eram ținute în întunericul înghețat, ca să fim numărate o dată şi încă o dată, în timp ce adulmecam aroma bogată, plină, a mâncării gătite. Apoi ne îndreptam către truda zilnică – un depozit denumit Canada, unde ni se ordona să sortăm bunurile deținutelor nou-venite; în barăcile pe care trebuia să le curățăm iar şi iar; sau la crematorii, unde cele mai ghinioniste dintre noi erau obligate să colecteze dinții de aur, părul şi pielea cadavrelor care urmau să fie arse – vorbeam în tot acest timp de parcă ne îndreptam spre piață, planificând meniul săptămânii, vorbeam despre cum aveam să gustăm fiecare fruct şi fiecare legumă, ca să nu fie crude. Ne dădeam una alteia lecții de gătit. Aşa faci *palacsinta*, clătitele ungureşti. Cât de subțiri trebuie să fie alt fel de clătite. Cât zahăr pui. Câte nuci. Tu pui chimen în *székely gulyás*? Pui două cepe? Nu, trei. Nu, doar una şi jumătate. Salivam deasupra felurilor de mâncare imaginare în timp ce mâncam adevărata hrană zilnică – o zeamă lungă, o bucată putregăioasă de pâine – eu povesteam despre gâsca pe care o ținea mama în pod şi pe care o hrănea zilnic cu porumb, ca să-i umfle ficatul, mai mult şi mai mult, până când venea vremea să o sacrifice şi să-i transforme ficatul în pate. Şi seara, când ne prăbuşeam pe lavițe şi adormeam, într-un final, visam tot mâncare. Ceasul bate ora 10 dimineața şi tata se strecoară în casă cu un pachet de la măcelarul de peste drum. Astăzi, în ziar este ascunsă o bucată de porc.

— Dicuka, vino să guşti, îmi face el semn cu mâna.

— Ce fel de model eşti tu, se plânge mama, să hrăneşti cu porc o fată evreică.

Dar şi ea aproape că zâmbeşte. Face ştrudel, întinzând aluatul foitaj pe masa din bucătărie, muncindu-l cu mâinile şi izbindu-l de blat până când ajunge subțire ca hârtia.

Aroma de mirodenii şi cireşe din ştrudelul mamei; ouăle pe care le condimenta drăceşte; pastele tăiate de mână, atât de repede încât mi-era mereu frică să nu-şi ciopârțească vreun deget; şi în special *challah*, pâinea de vineri seara. Pentru mama, mâncarea era tot atât de mult o chestiune de artă creativă, cât era şi bucurie de a savura fiecare fel. Fanteziile gastronomice ne-au ținut în viață la Auschwitz. La fel cum atleții şi muzicienii devin tot mai buni în meseria lor prin exersarea minții, şi noi eram nişte artiste de baracă, mereu în miezul creației. Ceea ce făuream în mințile noastre genera propriul tip de susținere.

Într-o seară, înainte de culcare, simulăm un concurs de frumusețe în barăci. Defilăm în rochiile noastre cenuşii, fără formă, în lenjeria noastră îngălată. Există un proverb unguresc care spune că frumusețea stă în atitudine. Nimeni nu poate să pozeze mai bine ca Magda. Câştigă concursul. Dar niciuna dintre noi nu vrea să doarmă.

— Uite un concurs mai bun, spune Magda. Care are cele mai frumoase țâțe?

Ne dezbrăcăm pe întuneric şi facem paradă împingând sânii în față. Acum câteva luni munceam mai mult de cinci ore pe zi în studioul de balet. Îi ceream lui tata să mă lovească peste abdomen, ca să vadă cât de tari sunt muşchii. Ba chiar puteam să-l ridic de la pământ şi să-l duc în cârcă. Acum simt acea mândrie în tot corpul, pe jumătate goală şi înghețată în frigul din baracă. În trecut o invidiam pe mama pentru bustul ei rotunjit şi ispititor şi mă simțeam jenată de sânii mei mici. Dar ia uite cum îi prețuim în

Europa. Mă fudulesc cu ei în întuneric, exact ca un model. Şi câştig concursul!

— Faimoasa de soră-mea, spune Magda în timp ce adormim.

Putem alege lecția pe care ne-o dă teroarea. Să devenim tot mai acre în jalea şi frica noastră. Ostile. Paralizate. Sau să păstrăm partea copilăroasă din noi, partea vie şi curioasă, partea aceea inocentă.

Într-o altă seară aflu că tânăra din patul de lângă mine a fost căsătorită înainte de război. O înghiontesc, ca să aflu şi alte informații.

— Cum este? o întreb. Să fii a unui bărbat?

Întrebarea mea nu este despre sex, sau nu numai. Sigur că mă interesează pasiunea. Dar mai mult decât asta, mă interesează ideea apartenenței. Văd în privirea ei ecoul a ceva minunat, neafectat de pierderea suferită. Timp de câteva minute, cât vorbeşte, văd căsătoria nu aşa cum au trăit-o părinții mei, ci ca pe ceva luminos. Este chiar mai strălucitoare decât confortul tihnit al afecțiunii dintre bunicii mei. Pare iubire, în întregime iubire.

Când mama mi-a spus: *Mă bucur că ai minte, pentru că nu eşti vreo frumusețe*, cuvintele ei mi-au întețit teama că aş fi inadecvată, lipsită de valoare. Dar la Auschwitz, vocea ei mi-a sunat în urechi cu o altă semnificație. *Am minte. Sunt deşteaptă. O să mă descurc eu cumva.* Cuvintele pe care le auzeam în minte au făcut o diferență uluitoare în capacitatea mea de a-mi păstra speranța. La fel şi în cazul colegelor mele deținute. Eram în stare să descoperim o forță interioară care să ne propulseze – un fel de a vorbi cu noi înşine care ne ajuta să ne simțim libere în interior, care ne ținea bine înrădăcinate în propria moralitate, care ne oferea fundament şi certitudine chiar şi atunci când forțe exterioare căutau să ne controleze şi să ne supună. *Sunt*

bună, învățaserăm să ne spunem. *Sunt nevinovată. Cumva, ceva bun va decurge din asta.*

La Auschwitz am cunoscut o fată foarte bolnavă, de-a dreptul vlăguită. În fiecare dimineață mă aşteptam s-o găsesc moartă pe priciul ei şi la fiecare rând de triere mă temeam că va fi trimisă la moarte. Dar fata asta m-a surprins. A reuşit să-şi adune puterile în fiecare dimineață, ca să meargă la muncă încă o zi şi a reuşit să păstreze o licărire de viață în ochi de fiecare dată când înfrunta degetul acuzator al lui Mengele, în rândul de triere. Noaptea se prăbuşea pe lavița ei, respirând hârâit. Am întrebat-o cum face să reziste. „Am auzit că o să fim eliberate de Crăciun", a spus ea. A ținut în minte un calendar meticulos, o numărătoare inversă a zilelor şi apoi a orelor până la eliberare, hotărâtă să trăiască până când va fi liberă.

Apoi a venit Crăciunul, dar eliberatorii noştri n-au venit. Iar ea a murit a doua zi. Cred că a ținut-o în viață vocea ei interioară plină de speranță, dar când şi-a pierdut şi ultima nădejde n-a mai putut rezista. În timp ce aproape toată lumea din jur – ofițerii SS, căpeteniile, colegele deținute – îmi spuneau în fiecare moment al fiecărei zile, de la *Appell* până la finalul zilei de lucru, de la rândul de triere până la rândul de la masă, că n-o să scap vie din lagărul morții, eu mi-am întreținut o voce interioară care să-mi ofere o poveste alternativă. *Toate astea sunt temporare,* îmi spuneam mie însămi. *Dacă supraviețuiesc azi, mâine o să fiu liberă.*

La Auschwitz ne puneau să facem duş în fiecare zi, iar fiecare spălat mustea de incertitudine. Nu ştiam niciodată dacă din robinet o să curgă apă sau gaz. Într-una din zile, simțind apa revărsându-se peste noi, respir în voie. Mă dau pe tot corpul cu săpun unsuros. Încă nu sunt piele şi os. Aici, în tăcerea de după teamă, mă pot recunoaşte pe mine însămi. Brațele, coapsele şi abdomenul sunt încă întărite de muşchii mei de balerină. Alunec într-o fantezie cu Eric. De-

acum suntem studenți la Universitate şi trăim în Budapesta. Ne luăm cărţile, ca să învățăm într-o cafenea. Îşi ridică ochii de pe pagină şi privirea îi poposeşte pe chipul meu. Simt cum se opreşte la ochii mei, la buzele mele. Chiar în clipa în care mă imaginez ridicând capul pentru a-i primi sărutul, îmi dau seama de liniştea din sala de duşuri. Simt răceală în măruntaie. Omul de care mă tem mai presus de orice stă proțăpit în prag. Îngerul Morții se uită drept la mine. Fixez podeaua cu privirea, aşteptând ca celelalte să înceapă să respire din nou, ca să ştiu că a plecat. Dar nu pleacă.

— Tu! strigă el. Micuța mea balerină.

Încerc să aud vocea lui Eric mai tare decât pe a lui Mengele. *N-o să-ți uit niciodată ochii. N-o să-ți uit niciodată mâinile.*

— Vino, îmi ordonă el.

Îl urmez. Ce altceva aş putea face? Mă îndrept spre nasturii paltonului său evitând privirile colegelor mele deținute, pentru că nu aş putea suporta gândul de a-mi vedea frica oglindită în ochii lor. *Respiră, respiră,* îmi spun. Mengele mă conduce, goală şi udă, pe un coridor şi apoi într-un birou cu o masă şi un scaun. Apa mi se scurge de pe trup pe podeaua rece. El se sprijină de birou şi mă priveşte fără grabă. Sunt prea speriată ca să gândesc, dar curenți mici de impulsuri nervoase îmi străbat trupul, ca nişte reflexe. Loveşte-l. O lovitură înaltă, drept în față. Tremur pe podea ca o mingiucă, încercând să mă stăpânesc cât pot. Sper ca orice planuri ar avea cu mine să termine repede.

— Apropie-te, spune el.

În timp ce avansez încet îl privesc, dar nu-l văd. Mă concentrez doar asupra acelei părți din mine care trăieşte, acel *da, pot, da, pot.* Pe măsură ce mă apropii îi simt corpul. Un miros de mentă. Gustul de metal pe limba mea. Cât timp tremur, ştiu că sunt vie. Îşi duce degetele spre nasturi. *Da,*

pot, da, pot. Mă gândesc la mama şi la părul ei lung, lung de tot. La felul în care şi-l răsucea în vârful capului şi îi dădea drumul ca o cortină seara. Sunt goală alături de criminalul ei, dar el n-o va putea îndepărta niciodată de lângă mine. Chiar când ajung destul de aproape ca să mă poată atinge cu nişte degete pe care sunt hotărâtă să nu le simt, într-o altă încăpere se aude un telefon sunând. Ezită. Îşi închide la loc nasturii de la palton.

— Nu te mişca, îmi ordonă el deschizând uşa.

Îl aud ridicând receptorul în camera de alături şi spunând ceva cu vocea lui egală şi tăioasă. Nu iau o decizie. Fug. Următorul lucru pe care-l ştiu este că mă aflu lângă sora-mea în timp ce mâncăm pe nerăsuflate polonicul zilnic de supă, fugărind prin zeama lungă bucăţelele de coajă de cartof, care se rostogoleau spre noi ca nişte cruste de râie. Spaima că mă va găsi iar şi mă va pedepsi, că va termina ce începuse, că mă va selecta pentru moarte nu mă părăseşte niciodată. Nu pleacă niciodată. Nu ştiu ce se va întâmpla în continuare. Dar între timp pot rămâne vie pe dinăuntru. *Am supravieţuit astăzi,* îmi fredonez în minte. *Am supravieţuit astăzi. Mâine o să fiu liberă.*

CAPITOLUL 4
Roata

La un moment dat, în vara lui 1944, Magda şi cu mine ne dăm seama că în lagăr nu mai sunt aduşi evrei unguri. Mai târziu aveam să aflăm că, în iulie, prim-ministrul Horthy, obosit să se supună autorităţii germane, a sistat pentru o vreme deportările. A fost prea târziu. Sute de mii dintre noi

fuseseră deja trimişi în lagăre, patru sute de mii dintre noi fuseseră ucişi doar în două luni. Până în octombrie, guvernul lui Horthy s-a predat naziştilor. Cele două sute de mii de evrei încă rămaşi în Ungaria – cei mai mulți în Budapesta – nu au mai fost trimişi la Auschwitz. Au fost obligați să mărşăluiască peste trei sute de kilometri spre Austria. Dar pe atunci nu ştiam nimic din toate acestea, nu ştiam nimic despre viața sau războiul de afară.

Într-o dimineață de iarnă stăm din nou în rând. Frigul ne muşcă necruțător. Vom fi tatuate. Aştept să-mi vină rândul. Îmi ridic mâneca. Întind brațul. Răspund automat, făcând mişcările cerute, atât de înfrigurată şi flămândă, încât aproape că am amorțit. *Ştie cineva că sunt aici?* Tot timpul mă întreb asta şi acum întrebarea îmi vine în minte leneşă, ca printr-o ceață deasă şi persistentă. Nu-mi amintesc cum gândeam înainte. Trebuie să-mi reamintesc mie însămi să mi-l imaginez pe Eric, dar mă gândesc la el prea conştient, nu reuşesc să-i recreez chipul. Trebuie să-mi păcălesc amintirile, să mă iau pe nepregătite pe mine însămi. *Unde e Magda?* Acesta este primul lucru care-mi vine în minte când mă trezesc, când mergem la muncă, înainte de a cădea lată la culcare. Îmi arunc privirea de jur împrejur, ca să mă asigur că este încă în spatele meu. Chiar şi dacă nu ni se întâlnesc ochii, ştiu că şi ea se uită după mine. Am început să păstrez pâinea de seară, ca s-o putem împărți de dimineață.

Ofițerul cu acul şi cerneala este acum chiar în fața mea. Îmi apucă încheietura şi începe să mă înțepe, dar apoi mă aruncă într-o parte.

— N-o să irosesc cerneala pe tine, spune el.

Mă împinge în alt rând.

— Rândul ăsta e pentru moarte, îmi spune fata de alături. E finalul.

Are pielea complet cenuşie, de parcă ar fi acoperită de un strat de praf. Cineva din faţa noastră se roagă. Într-un loc unde ameninţarea cu moartea este necontenită, momentul acesta tot mă sfredeleşte. Brusc, mă gândesc la diferenţa dintre mortal şi ucigător. Auschwitz este ambele. Hornurile fumegă neîncetat. Orice moment poate fi ultimul. Aşa că de ce mi-ar păsa? De ce aş investi ceva? Şi totuşi, dacă acest moment, exact acesta, ar fi ultimul moment al meu pe Pământ, aş vrea oare să-l irosesc în resemnare şi înfrângere? Trebuie să-l petrec de parcă aş fi deja moartă?

— Nu ştim niciodată ce înseamnă rândurile, îi spun fetei de lângă mine.

Dar dacă necunoscutul ne-ar putea face curioşi în loc să ne umple de frică? Şi apoi o văd pe Magda. A fost selectată pentru un alt rând. Fie că mă trimit la moarte, fie că mă trimit la muncă, fie că mă evacuează pentru un alt lagăr aşa cum au început să facă şi cu alţii... nimic nu contează decât să rămân cu sora mea şi ea să rămână cu mine. Suntem printre puţinele norocoase care nu au fost complet separate de restul familiilor lor. Nu este o exagerare să spun că trăiesc pentru sora mea. Nu este o exagerare să spun că sora mea trăieşte pentru mine. În curte este un haos. Nu ştiu ce înseamnă rândurile. Singurul lucru pe care îl ştiu este că trebuie să trec de orice ne-ar aştepta de acum înainte *alături de Magda.* Chiar dacă ce ne aşteaptă este moartea. Mă uit la spaţiul plin de zăpadă îngheţată care ne separă. Gardienii ne încercuiesc. Nu am niciun plan. Timpul curge încet şi timpul curge repede. Schimb o privire cu Magda. Îi văd ochii albaştri. Şi apoi mă pornesc. Fac roata legat, mâini pe pământ, picioare în cer, de jur împrejur, de jur împrejur. Un gardian se holbează la mine. Acum e în picioare. Acum e cu fundul în sus. În orice secundă mă aştept la un glonţ. Şi nu vreau să mor, dar nu mă pot abţine să nu mă rotesc iar şi iar. Bărbatul nu ridică arma. Este

prea surprins ca să mă împuşte? Sunt eu prea ameţită ca să-l văd? Îmi face cu ochiul. Pot jura că l-am văzut făcându-mi cu ochiul. *Okay*, pare să spună, *de data asta ai câştigat.*

În cele câteva secunde în care îi atrag atenţia, Magda aleargă de-a curmezişul curţii spre rândul meu şi mi se alătură. Ne amestecăm la loc în mulţimea de fete aşteptând orice va fi să se întâmple mai departe.

Suntem duse prin curtea îngheţată spre peroanele unde am ajuns cu şase luni în urmă, am fost separate de tata şi am păşit cu mama între noi în ultimele momente ale vieţii ei. Pe atunci cânta muzica; acum este linişte. Dacă vântul înseamnă linişte. Vuietul constant al frigului chinuitor, gura larg deschisă a morţii şi a iernii nu mai sunt de mult sunete pentru mine. Capul îmi geme de întrebări şi temeri, dar aceste gânduri sunt atât de persistente, încât nici nu mai seamănă cu nişte gânduri. Ca întotdeauna, aproape că e finalul.

Mergem într-un loc unde o să munciţi până la finalul războiului, ni s-a spus. Dacă am putea asculta ştirile fie şi două minute, am şti că războiul în sine ar putea fi următoarea victimă. În timp ce noi stăm aici, aşteptând să urcăm rampa îngustă spre vagonul pentru vite, ruşii se apropie de Polonia dintr-o parte, iar americanii din alta. Naziştii evacuează puţin câte puţin Auschwitzul. Deţinutele pe care le lăsăm în urmă, cele care pot supravieţui încă o lună la Auschwitz, vor fi curând libere. Stăm în întuneric, aşteptând plecarea trenului. Un soldat – Wehrmacht, nu SS – bagă capul pe uşă şi ne vorbeşte în maghiară.

— Trebuie să mâncaţi, spune el. Indiferent ce fac ei, amintiţi-vă să mâncaţi pentru că s-ar putea să fiţi eliberate, poate chiar curând.

Ne oferă o speranţă, oare? Sau e o falsă promisiune? O minciună? Acest soldat este ca *nyilas* de la fabrica de cărămidă, împrăştiind zvonuri, o voce a autorităţii pentru a

reduce la tăcere tot ce ştim în sinea noastră. Cine îi reaminteşte unei persoane lihnite că trebuie să mănânce?

Dar chiar şi în întunecimea vagonului, unde chipul lui era luminat din spate de kilometri întregi de garduri, kilometri întregi de zăpezi, îmi dădeam seama că are ochii blânzi. Cât de ciudat că acum acea blândeţe pare doar o păcăleală a luminilor.

Cât timp suntem în mişcare, pierd noţiunea timpului. Dorm sprijinită de umărul Magdei, iar ea sprijinită de al meu. Odată mă trezesc la auzul vocii surorii mele. Vorbeşte cu cineva pe care nu-l pot vedea în întuneric.

— Profesoara mea, îmi explică.

Cea din fabrica de cărămidă, cea al cărei copil plângea neîncetat. La Auschwitz, toate femeile cu copii mici erau gazate din start. Faptul că ea mai este încă în viaţă poate însemna un singur lucru: bebeluşul ei a murit. Ce e mai rău, mă întreb, să fii un copil care şi-a pierdut mama sau o mamă care şi-a pierdut copilul? Când se deschid uşile, am ajuns în Germania.

Nu suntem mai mult de o sută. Suntem cazate în ceea ce trebuie să fi fost o tabără de vară pentru copii, cu paturi suprapuse şi cu o bucătărie unde, cu provizii puţine, ne preparăm singure de mâncare.

Dimineaţa suntem trimise la muncă într-o filatură. Purtăm mănuşi de piele. Oprim maşina de filat, împiedicăm firele să se încurce între ele. Chiar şi cu mănuşile puse, roţile ne sfâşie palmele. Magda stă la o roată chiar lângă fosta ei profesoară. Femeia plânge cu vorbe. Trebuie să fie din cauza palmelor însângerate şi dureroase. Dar ea plânge pentru Magda.

— Ai nevoie de mâinile alea, se vaită profesoara. Cânţi la pian. Ce-o să faci fără mâini?

Nemţoaica şefă de secţie care ne supraveghează o reduce la tăcere.

— Eşti norocoasă să poţi lucra acum, spune ea. În curând o să fii ucisă.

În seara aceea, în bucătărie, ne pregătim cina supravegheate de gardieni.

— Am scăpat de camera de gazare, spune Magda, dar o să murim la filatură.

Este caraghios pentru că *suntem* în viaţă. Poate că n-o să supravieţuim războiului, dar am supravieţuit Auschwitzului. Curăţ cartofi pentru masă. Prea obişnuită cu foametea, sunt incapabilă să risipesc vreo fărâmă de mâncare. Ascund cojile de cartofi în chiloţi. Când gardienii merg în altă încăpere, arunc cojile în cuptor. Când le ridicăm nerăbdătoare spre gură, cu mâinile noastre suferinde, cojile sunt încă prea fierbinţi ca să le putem mânca.

— Am scăpat de camera de gazare, dar o să murim mâncând coji de cartofi, spune cineva şi râdem dintr-un loc adânc îngropat în noi, despre care nici nu ştiam că mai există încă. Râdem, aşa cum am făcut în fiecare săptămână la Auschwitz, când eram obligate să donăm sânge pentru transfuziile soldaţilor germani răniţi în război. Stăteam cu acul înfipt în braţ, amuzându-mă de una singură. *Noroc în câştigarea războiului cu sângele meu de balerină pacifistă!* îmi spuneam. Nu puteam să-mi trag mâna, fiindcă aş fi fost împuşcată. Nu îmi puteam înfrunta agresorii cu o armă sau un pumn. Dar puteam găsi o modalitate pe puterile mele. Iar această putere era în râsul nostru de acum. Prietenia şi inimile noastre uşoare mi-au amintit de concursul de ţâţe de la Auschwitz. Conversaţiile noastre însemnau rezistenţă.

— Cine vine din cea mai frumoasă ţară? întreabă o fată pe nume Hava. Începem dezbaterile, ridicând osanale locurilor natale.

— Nicăieri nu-i mai frumos ca în Iugoslavia, insistă Hava.

Dar asta este o competiţie care nu poate fi câştigată. Acasă nu mai este un loc, nu mai este o ţară. Este un

sentiment, pe cât de universal, pe atât de specific. Dacă vorbim prea mult despre el, riscăm să se evapore.

După câteva săptămâni la filatură, ne trezim într-o dimineață că SS-ul ne aduce rochii dungate în locul celor gri. Suntem îmbarcate într-un alt tren. Dar de data asta suntem urcate pe acoperişuri îmbrăcate în hainele noastre vărgate, momeli umane care să-i descurajeze pe britanici să bombardeze trenul. Este un transport de muniție.

— De la fire la gloanțe, spune cineva.

— Doamnelor, am primit o promovare, adaugă Magda.

Vântul de deasupra vagonului de marfă ne pedepseşte, ne înțeapă. Dar cel puțin atunci când mi-e atât de frig nu mai pot simți foamea. O să mor oare de frig sau de foc? De gaz sau de armă? Totul se întâmplă dintr-odată. Chiar şi cu prizonierii cocoțați pe tren, britanicii trimit peste noi şuierături şi pocnete de bombe. Fum. Țipete. Trenul se opreşte şi sar. Sunt prima care a coborât. Alerg drept înainte pe dealul înzăpezit care îmbrățişează şinele, către un pâlc de copaci subțiri, unde mă opresc să-mi trag sufletul şi să cercetez întinderea de zăpadă în căutarea surorii mele. Magda nu este acolo, printre copaci. Nu o văd nici îndepărtându-se în fugă de tren. Bombele şuieră şi explodează pe şine. Văd un morman de trupuri în laterala trenului. Magda.

Trebuie să fac o alegere. Pot să fug. Să scap în pădure. Să salvez o viață. Libertatea este atât de aproape, la câțiva paşi. Dar dacă Magda trăieşte şi eu o abandonez, cine o să-i mai dea pâine? Şi dacă este moartă? Trece o secundă, cât ai apăsa pe un declanşator. *Clic*: pădurea. *Clic*: şinele. Alerg înapoi, coborând dealul.

Magda stă în şanț, ținând în poală o fată care a murit. Este Hava. Magdei îi şiroieşte sângele pe bărbie. Într-un tren din apropiere sunt nişte bărbați care mănâncă. Şi ei sunt prizonieri, dar nu ca noi. Poartă haine civile, nu uniforme. Şi

au de mâncare. Presupunem că sunt prizonieri politici germani. În orice caz, sunt privilegiați față de noi. Mănâncă. Hava a murit şi sora mea trăieşte, iar singurul lucru la care mă pot gândi este mâncarea. Magda, frumoasa pământului, sângerează.

— Acum, când avem şi noi o şansă să cerşim nişte mâncare, te-ai găsit să arăți în halul ăsta, o apostrofez eu. Eşti prea tăiată pe față ca să flirtezi.

Cât timp pot fi furioasă pe ea, sunt scutită de la a simți frica sau suferința inversată, dinspre înăuntru spre afară, a ceea ce aproape că era să fie.

În loc să mă înveselesc, să fiu recunoscătoare că suntem amândouă în viață, că am supraviețuit unui alt moment fatal, sunt furioasă pe sora mea. Sunt furioasă pe Dumnezeu, pe soartă, dar îmi direcționez confuzia şi durerea către chipul însângerat al Magdei.

Nu răspunde insultelor mele. Nu-şi şterge sângele de pe față.

Gardienii ne înconjoară, urlă la noi, împung trupurile cu armele, ca să se asigure că cei care nu mişcă sunt cu adevărat morți. O lăsăm pe Hava în zăpada murdară şi ne ridicăm în picioare, alături de celelalte supraviețuitoare.

— Ai fi putut fugi, spune Magda.

O zice de parcă aş fi idioată.

Într-o oră muniția este reîncărcată într-un alt tren, iar noi suntem din nou urcate pe vagoane, în uniformele noastre vărgate; Magdei i se usucă sângele pe bărbie.

Suntem prizonieri şi refugiați. A trecut mult de când am pierdut noțiunea timpului, a zilelor. Magda este steaua mea călăuzitoare. Cât timp îmi este aproape, am tot ce-mi trebuie. Într-o dimineață suntem date jos de pe trenul cu muniție şi mărşăluim multe zile la rând. Zăpada începe să se topească, lăsând la vedere iarbă moartă. Poate că mergem săptămâni. Cad bombe, câteodată în apropiere. Vedem oraşe

în flăcări. Ne oprim prin orăşele mici din Germania, câteodată mergem spre sud, câteodată spre est, obligate să muncim în fabrici întâlnite pe drum.

Preocuparea SS-ului este să numere deținutele. Eu nu număr câte dintre noi au rămas. Poate nu număr pentru că ştiu că suntem tot mai puține în fiecare zi. Nu ne aflăm într-un lagăr al morții. Dar există zeci de moduri de a muri. Şanțurile de pe marginea drumului se înroşesc de sângele celor împuşcate în spate sau în piept – cele care încearcă să fugă, cele care nu pot ține pasul. Unor fete le îngheață picioarele, le degeră cumplit, altele se prăbuşesc secerate, ca nişte copaci doborâți la pământ. Epuizare. Lipsa adăpostului. Febră. Foame. Chiar dacă nu apasă gardienii pe trăgaci, o fac trupurile noastre.

Au trecut zile întregi fără să primim de mâncare. Ajungem pe coama unui deal şi vedem o fermă cu acareturi, un țarc pentru animale.

— Un minut, spune Magda. Aleargă spre fermă eschivându-se printre copaci, în speranța că nu va fi zărită de ofițerii SS care s-au oprit să fumeze.

O văd pe Magda alergând în zigzag spre gardul grădinii. Este prea devreme pentru zarzavaturile de primăvară, dar aş putea mânca şi nutreț, aş putea mânca rădăcini uscate. Dacă vreun şobolan dă năvală în încăperea în care dormim, fetele se năpustesc asupra lui. Încerc să nu atrag atenția asupra Magdei, privind în direcția ei. Mă uit în altă parte şi, când revin, n-o mai văd. Un foc de armă. Apoi încă unul. Cineva a ochit-o pe soră-mea. Gardienii strigă la noi, ne numără, ridică armele. Alte câteva împuşcături se aud pârâind. Nici urmă de Magda. *Ajută-mă, ajută-mă.* Îmi dau seama că mă rog la mama. Îi vorbesc în felul în care ea obişnuia să se roage la portretul mamei ei, de deasupra pianului. Chiar şi în travaliu făcea aşa, mi-a spus Magda. În noaptea în care m-am născut, a auzit-o pe mama urlând:

„Mamă, ajută-mă!” Apoi a auzit bebeluşul – pe mine – ţipând, iar mama a spus: „M-ai ajutat”. Chemarea morţilor este dreptul meu din naştere.

Mamă, ajută-ne, mă rog eu. Văd printre copaci o fluturare cenuşie. Trăieşte. A scăpat de gloanţe. Şi cumva, acum, a scăpat neobservată. Nici nu respir până n-o văd iar alături de mine.

— Erau cartofi, spune ea. Dacă nenorociţii ăştia n-ar fi început să tragă, acum am fi mâncat cartofi.

Îmi imaginez cum muşc dintr-unul, ca dintr-un măr. Nici măcar n-aş fi avut timp să-l curăţ de pământ. Aş fi mâncat noroiul cu tot cu coajă, cu crustă.

Mergem să muncim într-o fabrică de muniţie de lângă graniţa cu Cehia. Aflăm că suntem în luna martie. Într-o dimineaţă nu mă pot da jos de pe laviţa mea din şura pe care o folosim ca dormitor. Ard de febră, tremur şi mă simt slăbită.

— Ridică-te, Dicuka, îmi ordonă Magda. Nu putem spune că eşti bolnavă.

La Auschwitz, celor care nu puteau munci li se spunea că vor fi duse la spital, dar apoi dispăreau. De ce ar fi diferit acum? Aici nu au dotările necesare ca să ne omoare, n-au reţeaua de conducte, cărămizi din mortar făcute special. Dar un singur glonţ te ucide la fel de bine. Cu toate astea, nu mă pot ridica. Îmi aud vocea bâiguind ceva despre bunicii noştri. Ne lasă să lipsim de la şcoală şi ne duc la brutărie. Mama nu poate lua dulciurile la pachet. Undeva în mintea mea ştiu că delirez, dar nu-mi pot reveni în simţiri. Magda îmi spune să tac şi mă acoperă cu un palton – ca să-mi ţină de cald dacă scade febra, spune ea, dar mai degrabă ca să mă ţină ascunsă.

— Nici un deget să nu mişti, spune ea.

Fabrica este în apropiere, peste un pod micuţ care traversează o apă învolburată. Stau întinsă sub palton,

prefăcându-mă că nu exist, anticipând momentul când dispariția mea va fi descoperită şi va veni un gardian în şopron, ca să mă împuşte. Oare Magda o să audă zgomotul armei peste zgomotul utilajelor? Acum nu mai sunt utilă nimănui.

Alunec într-un somn delirant. Visez un incendiu. Este un vis familiar – am visat aproape un an că-mi este cald. Şi totuşi, mă trezesc din acest vis şi de data asta mirosul de fum mă îneacă. A luat foc şopronul? Mi-e teamă să mă duc spre uşă, mi-e teamă că picioarele slăbite n-o să mă asculte, mi-e teamă că dacă o fac o să mă predau singură. Apoi aud bombele. Şuieratul şi trosnetele. Cum am putut să dorm când a început atacul? Mă ridic de pe laviță. Unde este locul cel mai sigur? Chiar dacă aş putea alerga, unde să mă duc? Aud strigăte.

— Arde fabrica! Arde fabrica! țipă cineva.

Sunt din nou conştientă de distanța dintre mine şi sora mea: trebuie să fi devenit specialistă la estimarea distanțelor. Câte brațe sunt între noi? Câte picioare? Câte roți? Acum este un pod. Apă şi lemn. Şi foc. Îl văd din uşa hambarului, când în sfârşit reuşesc să stau în picioare şi să mă sprijin de tocul uşii. Podul spre fabrică este în flăcări, fabrica este învăluită în fum. Pentru oricine a trăit printre bombardamente, haosul este un răgaz. O oportunitate să fugi. Mi-o imaginez pe Magda împingând o fereastră şi strecurându-se printre copaci. Uitându-se în sus, spre cer, printre crengi. Gata s-o ia la fugă cât mai departe, ca să fie liberă. Dacă reuşeşte să evadeze, atunci sunt şi eu eliberată de obligații. Pot să mă întind pe spate pe podea şi să nu mă mai ridic niciodată. Ce uşurare ar fi. Să existi este o responsabilitate atât de mare. Îmi las picioarele să se plieze ca nişte eşarfe. În cădere, mă înclin. Şi o văd pe Magda într-o aură de flăcări. Deja moartă. Luându-mi-o înainte. O s-o

prind din urmă. Simt căldura focului. Îndată o să mă alătur ei. Acum.

— Vin şi eu! strig. Aşteaptă-mă!

Nu sesizez momentul când încetează să fie o fantomă şi devine iar fiinţă vie. Cumva, mă face să înţeleg: a trecut podul în flăcări pentru a se întoarce la mine.

— Tâmpito, spun eu, ai fi putut fugi.

A venit luna aprilie. Iarba verde invadează dealurile. Zilele devin tot mai lungi. Copiii ne scuipă când trecem prin periferiile vreunui oraş. Cât de trist, îmi spun, că acestor copii li s-a indus ideea că trebuie să ne urască.

— Ştii cum o să mă răzbun? spune Magda. O să ucid o mamă nemţoaică. Un neamţ mi-a ucis mama; o să omor şi eu o mamă nemţoaică.

Eu am o altă dorinţă. Aş vrea ca băiatul care ne-a scuipat să înţeleagă într-o zi că n-ar fi trebuit să ne urască. În fantezia mea răzbunătoare, băiatul care a strigat la noi – „Jidani împuţiţi! Paraziţilor!" – are în mână un buchet de trandafiri.

— Acum ştiu, spune el, că n-am niciun motiv să vă urăsc. Chiar nici unul.

Ne îmbrăţişăm, iertându-ne reciproc. Nu-i spun Magdei despre fantezia mea.

Într-o zi, pe înserat, SS-ul ne îngrămădeşte într-o clădire comunitară, unde rămânem să dormim peste noapte. Iar nu avem de mâncare.

— Oricine părăseşte incinta va fi împuşcat pe loc, ne avertizează gardienii.

— Dicuka, geme Magda în timp ce ne prăbuşim pe scândurile de lemn care ne vor sluji drept pat, în curând o să-mi vină sfârşitul.

— Tacă-ţi gura, îi spun.

Mă sperie. Disperarea ei este mai înfricoşătoare decât o armă îndreptată spre mine. Ea nu vorbeşte aşa. Ea nu renunță. Poate că i-am devenit povară. Poate că a vlăguit-o să mă țină puternică în perioada bolii.

— N-o să mori, îi spun. În seara asta o să mâncăm.

— Oh, Dicuka, îmi răspunde ea, rostogolindu-se către perete.

O să-i arăt. O să-i arăt că mai avem o speranță. O să-i aduc ceva de mâncare. O s-o readuc la viață. SS-ul s-a adunat lângă uşă, către ultima geană de lumină a zilei, ca să mănânce rațiile de seară. Câteodată scapă câte un rest de mâncare doar ca să ne vadă târându-ne, umilite. Merg spre ei în genunchi.

— Vă rog, vă rog, îi implor. Ei râd. Unul dintre soldați întinde către mine o bucată de carne din conservă şi mă aplec s-o apuc, dar el o bagă în gură şi râd cu toții şi mai tare. Se joacă cu mine până când mă simt epuizată. Magda a adormit. Refuz s-o las să plece, să-i dau drumul. Cei de la SS îşi întrerup picnicul ca să se uşureze sau să fumeze, iar eu ies pe o uşă laterală. Simt miros de bălegar, flori de măr şi tutun nemțesc. Iarba este jilavă şi răcoroasă. De cealaltă parte a unui gard de stuc zăresc o grădină: căpățâni mici de salată, vrejuri de fasole, moțurile ca un penaj verde al capetelor de morcovi. Simt gustul morcovilor de parcă i-aş fi cules deja, crocanți şi plini de pământ. Nu-i greu să sar gardul. Mă julesc un pic în genunchi când salt peste coama lui şi picăturile sclipitoare de sânge se simt pe piele ca o boare de aer proaspăt, ca un lucru bun din adâncuri care a ieşit la suprafață. Sunt buimacă. Apuc morcovii de capătul ieşit din pământ şi trag; cu sunetul unui tiv desfăcut din cusături, pământul le eliberează rădăcinile. Îmi atârnă greu în mâini. Ciorchini de pământ atârnă de rădăcini. Chiar şi murdăria asta miroase ca un festin – ca nişte semințe – cu fiecare lucru posibil pe lume conținut în ele. Escaladez din

nou zidul, cu pământul curgându-mi de pe genunchi. Îmi imaginez chipul Magdei în timp ce muşcă din primele legume proaspete după un an întreg. Am făcut un lucru riscant, dar şi-a arătat roadele.

Asta este ceea ce vreau să vadă şi Magda, mai mult decât o masă, mai mult decât nutrienţi dizolvându-i-se în sânge: pur şi simplu, speranţă. Sar pe pământ.

Dar nu sunt singură. Un bărbat se uită ţintă la mine. Strânge în mâini o armă. Este un soldat – Wehrmacht, nu SS. Mai răi decât arma sunt ochii lui, ochi răzbunători. *Cum îndrăzneşti?* Spun ochii aceştia. *O să te învăţ eu minte să te supui.* Mă împinge în genunchi. Ridică arma şi mi-o propteşte în piept. *Te rog, te rog, te rog, te rog,* implor eu, cum am făcut cu Mengele. *Te rog, ajută-l să nu mă ucidă.* Tremur. Morcovii mi se lovesc de picior. Pentru o secundă lasă arma jos, apoi o ridică iar. *Clic. Clic.* Mai rău decât frica de moarte este sentimentul că eşti condamnată la neputinţă, că nu ştii ce se va întâmpla odată cu următoarea respiraţie. Mă înşfacă şi mă ridică în picioare, apoi mă întoarce spre clădirea unde doarme Magda. Îşi foloseşte ţeava armei ca să mă împingă înăuntru.

— Făcea pipi, le spune gardienilor dinăuntru, iar ei se hlizesc mitocăneşte.

Ţin morcovii înfăşuraţi în rochie.

La început, Magda nu se trezeşte. Trebuie să-i pun morcovii în palmă înainte de a deschide ochii. Îi mănâncă atât de repede, încât îşi muşcă obrazul. Îmi mulţumeşte plângând.

SS-ul ne trezeşte de dimineaţă cu strigăte. Este momentul să pornim din nou la drum. Sunt lihnită şi năucită şi mi se pare că trebuie să fi visat treaba cu morcovii, dar Magda îmi arată o mână de frunze pe care le îndesase în buzunar pentru mai târziu. Se ofiliseră. Într-o altă viaţă, trecută, ar fi fost resturi pe care le-am fi aruncat sau cu care am fi hrănit

gâsca din pod, dar acum ne par fermecate, precum un vas din poveste care se umple cu aur, printr-o magie. Capetele veştede şi maronii de morcov sunt dovada unei puteri secrete. N-ar fi trebuit să risc să-i culeg, dar am făcut-o. N-ar fi trebuit să supraviețuiesc, dar am făcut-o. Aceste „n-ar fi trebuit” nu sunt importante. Nu sunt unicul mod de a conduce. Există un principiu diferit, o autoritate diferită la muncă. Suntem scheletice. Suntem atât de bolnave şi subnutrite, încât abia dacă putem merge, cu atât mai puțin să mărşăluim, cu atât mai puțin să muncim. Şi totuşi, morcovii mă fac să mă simt puternică. *Dacă supraviețuiesc azi, mâine o să fiu liberă.* Cânt acest cântec în mintea mea.

Ne aliniem în rânduri, pentru numărătoare. Încă îmi cânt. Chiar în momentul în care suntem gata să ne îndreptăm, prin răcoarea dimineții, spre o altă zi de orori, la uşă se produce agitație. Gardienii SS strigă în germană şi un alt bărbat strigă la ei, croindu-şi drum înăuntru. Respir sacadat şi o prind pe Magda de cot, ca să nu mă prăbuşesc. Este bărbatul de lângă grădină. Aruncă o privire încruntată prin încăpere.

— Unde este fata care a îndrăznit să încalce regulile? întreabă el.

Tremur. Nu-mi pot linişti trupul. A venit pentru răzbunare. Vrea să aplice public pedeapsa. Sau simte că aşa ar trebui. Cineva o fi aflat despre bunătatea inexplicabilă pe care mi-a arătat-o şi acum trebuie să plătească, fiindcă este riscul *lui*. Trebuie să plătească pentru riscul lui făcându-mă pe mine să plătesc pentru al meu. Dârdâi aproape incapabilă să respir de cât îmi este de frică. Sunt prinsă în capcană. Ştiu cât sunt de aproape de moarte.

— Unde este micuța delincventă? întreabă el din nou.

O să mă ochească imediat. Sau o să descopere capetele de morcovi ieşite din paltonul Magdei. Nu pot suporta tensiunea în aşteptarea momentului în care mă va

recunoaşte. Mă prăbuşesc la pământ şi mă târăsc spre el. Magda mă sâsâie, dar e prea târziu. Mă ghemuiesc la picioarele lui. Îi văd noroiul de pe bocanci, văd fibrele de lemn din podea.

— Tu, spune el.

Pare dezgustat. Închid ochii. Aştept să mă lovească. Aştept să mă împuşte. Ceva greu cade lângă talpa mea. O piatră? O să mă omoare cu pietre, încetul cu încetul?

Nu. Este pâine. O felie mică de pâine neagră de secară.

— Trebuie să fi fost flămândă rău ca să faci ce-ai făcut, spune el.

Aş vrea să-l pot întâlni iar pe omul acela. El este dovada că doisprezece ani de Reich nu au generat destulă ură încât să scoată binele din oameni. Are ochii tatei. Verzi. Şi plini de alinare.

CAPITOLUL 5
Scările Morţii

Mărşăluim iar timp de zile şi săptămâni. De când am plecat de la Auschwitz, am rămas captive în Germania, dar într-o zi ajungem la graniţa cu Austria, trebuie să aşteptăm ca s-o trecem.

Gardienii bârfesc în timp ce noi stăm la cozi interminabile care au devenit pentru mine iluzia ordinii, iluzia că un lucru este urmat în mod natural de un altul. Este o uşurare să stăm pe loc. Ascult conversaţia dintre gardieni. Preşedintele Roosevelt a murit, spun ei. Truman este lăsat să ducă restul războiului. Cât de ciudat este să auzi că lucrurile se schimbă în lumea din afara purgatoriului nostru. Este

trasat un nou curs al evenimentelor. Acestea au fost generate de existența noastră, aşa că este un şoc să-mi dau seama că acum, chiar în clipa asta, cineva face o alegere care mă priveşte. Nu pe mine, în special. Eu n-am nume. Dar cineva cu o anumită autoritate ia o decizie care va hotărî ce se va întâmpla cu mine. Nord, sud, est sau vest? Germania sau Austria? Ce trebuie făcut cu evreii supraviețuitori înainte ca războiul să ia sfârşit?

— Când o să se termine războiul... spune un gardian. Nu-şi termină gândul.

Acesta este tipul de discuții despre viitor pe care le aveam cândva cu Eric. *După război...* Dacă mă concentrez bine, aş putea oare să-mi dau seama dacă mai trăieşte? Mă prefac că aştept în afara gării de unde vreau să-mi cumpăr bilet, dar am o singură şansă să ghicesc oraşul în care ne vom întâlni. Praga? Viena? Düsseldorf? Prešov? Paris? Bag mâna în buzunar şi parcă simt reflex paşaportul. *Eric, scumpul meu iubit, sunt pe drum.* O gardiană de la frontieră strigă în germană la mine şi la Magda, arătându-ne spre o altă coadă. Încep să mă deplasez, Magda stă nemişcată. Gardiana strigă iar, Magda nu se mişcă, nu răspunde. E nebună? De ce nu vine după mine? Apoi gardiana îi strigă drept în față şi Magda dă din cap.

— Nu înțeleg, spune ea în maghiară.

Sigur că înțelege. Amândouă suntem fluente în germană.

— Ba da, înțelegi! strigă gardiana.

— Nu înțeleg, repetă Magda, pe un ton absolut neutru.

Are umerii drepți şi ridicați. Îmi scapă ceva? De ce se preface că nu înțelege? Nu câştigă nimic cu sfidarea asta. Şi-a pierdut mințile? Cele două continuă cearta. Doar că Magda nu se ceartă. Doar repetă plat, calm, că nu înțelege, nu înțelege. Gardiana îşi pierde controlul. O loveşte pe Magda în față cu patul armei. Apoi îi mai dă una peste umeri. Loveşte şi loveşte până când Magda se prăbuşeşte,

iar gardiana gesticulează spre mine şi o altă fată s-o târâm după noi. Magda e plină de vânătăi şi tuşeşte, dar îi sclipesc ochii.

— Am spus „nu”! spune ea. Am spus „nu”.

Pentru ea a fost o bătaie pe cinste. O dovadă a puterii ei. Şi-a ținut firea, în timp ce gardiana şi-a pierdut controlul. Nesupunerea civică a Magdei a făcut-o să simtă că este autoarea unei alegeri, nu victima destinului.

Dar puterea pe care o simte Magda este de scurtă durată. Curând mărşăluim iar către un loc mai rău decât toate pe care le-am văzut.

Ajungem la Mauthausen. Este un lagăr de concentrare exclusiv pentru bărbați, într-o carieră unde prizonierii sunt obligați să care granit ce urmează a fi folosit pentru construirea oraşului-fantezie al lui Hitler, o nouă capitală pentru Germania, un nou Berlin. Nu văd nimic altceva decât scări şi trupuri. Scările sunt din piatră albă şi se întind sus, tot mai sus deasupra noastră, de parcă am putea urca pe ele până la cer. Trupurile sunt peste tot, grămezi. Trupuri încovoiate şi descărnate, ca piesele unui gard rupt. Trupuri atât de scheletice, desfigurate şi încolăcite, încât abia dacă mai păstrează o formă umană. Stăm la o coadă, înşirate pe scări albe. Aşteptăm pe scări pentru o altă triere, aşa bănuim, care ne va trimite spre moarte sau spre şi mai multă muncă. Rândul vibrează de zvonuri. Aflăm că deținuții de la Mauthausen trebuie să care blocuri de piatră grele de 50 de kilograme pornind din cariera de jos şi urcând 186 de trepte, în rând. Mi-i imaginez pe strămoşii mei, sclavii faraonilor egipteni, cocoşați de greutatea stâncilor. Ni s-a spus că aici, pe Scările Morții, atunci când cari un bloc de piatră mergând în rând, iar cel din fața ta se împiedică sau cade, eşti următorul care se prăbuşeşte, şi tot aşa, până când întregul şir se prăvăleşte într-o grămadă.

Dacă supravieţuieşti este mai rău, aşa auzim. Trebuie să stai aliniat lângă un zid, pe marginea unei stânci care se numeşte *Fallschirmspringerwand* – Zidul Paraşutistului. Cu arma îndreptată spre tine, alegi: o să fii împuşcat mortal sau o să-l împingi de pe stâncă pe cel de lângă tine?

— Împinge-mă şi gata, spune Magda. Dacă se va ajunge la asta.

— Şi tu pe mine, îi spun.

Mai degrabă aş cădea de o mie de ori decât să-mi văd sora împuşcată. Suntem prea slăbite şi înfometate ca să spunem asta din politeţe. O spunem din iubire, dar şi din instinct de conservare. Nu-mi mai da altă greutate de dus. Lasă-mă să mă prăbuşesc printre stânci.

Cântăresc puţin, mult mai puţin decât pietrele pe care le cară deţinuţii de aici pe Scările Morţii. Sunt atât de uşoară că aş putea pluti ca o frunză sau ca o pană. Jos, tot mai jos. Aş putea cădea chiar acum. Aş putea cădea pe spate, în loc să fac următorul pas înainte. Cred că acum sunt pustiită, golită. Nu mai există în mine nicio greutate care să mă ţină pe pământ. Aproape că mă delectez cu această fantezie a lipsei de greutate, a eliberării de povara rămânerii în viaţă, când o fată aflată mai în faţă în rând rupe vraja.

— Uite şi crematoriul, spune ea.

Ridic privirea. Am stat departe de lagărele de concentrare atât de multe luni, încât am uitat cât de concret se ridică în aer aceste hornuri. Într-un fel, sunt liniştitoare. Să simţi într-o stivă verticală de cărămizi apropierea morţii, iminenţa ei – să vezi în hornuri o punte care va găzdui trecerea ta de la starea de carne la cea de aer – să te consideri deja moartă – asta are un oarecare sens.

Şi totuşi, atât timp cât pe hornuri iese fum, am un lucru împotriva căruia să lupt. Am un scop.

„O să murim mâine-dimineață”, anunță zvonurile. Simt cum resemnarea mă trage în jos precum gravitația, o forță constantă şi inevitabilă.

Când vine noaptea, dormim pe scări. De ce au aşteptat atât de mult ca să înceapă trierea? Curajul îmi şovăie. *O să murim mâine-dimineață. Mâine-dimineață o să murim.* Oare mama ştia ce avea să se întâmple atunci când a intrat în rândul pentru copii şi bătrâni? Când a văzut că Magda şi cu mine am fost îndreptate într-o altă direcție? S-a opus oare morții? A acceptat-o? A rămas nepăsătoare până la final? Contează, atunci când te duci, dacă eşti conştient că mori? *O să murim mâine-dimineață. Mâine-dimineață o să murim.* Aud zvonurile, certitudinea, repetate de parcă ar fi ecoul venit din stâncile carierei. Oare chiar fuseserăm puse să mărşăluim atâtea sute de kilometri doar ca să dispărem ca şi când n-am fi fost?

Vreau să-mi organizez mintea. Nu vreau ca ultimele mele gânduri să fie abătute sau pline de clişee. *Care este rostul? Ce au însemnat toate acestea?* Nu vreau să-mi irosesc ultimele gânduri transformându-le într-o reluare a ororilor pe care le-am văzut. Vreau să mă simt vie. Vreau să savurez tot ce este această vitalitate. Mă gândesc la vocea lui Eric, la buzele lui. Încerc să-mi evoc gândurile care ar putea avea încă puterea de a mă face să freamăt. *N-o să-ți uit niciodată ochii. N-o să-ți uit niciodată mâinile.* Asta este ceea ce vreau să-mi amintesc – căldura din pieptul meu, îmbujorarea cuprinzându-mi pielea – deşi „să-mi amintesc” nu sunt cuvintele corecte. Vreau să-mi bucur trupul cât încă am unul. Acum o eternitate, în Kassa, mama mi-a interzis să citesc *Nana* a lui Émile Zola, dar eu m-am strecurat în baie şi am citit-o pe furiş. Dacă o să mor mâine, o să mor virgină. Până la urmă, de ce mai am un trup, dacă n-o să-l cunosc niciodată pe deplin? Atât de mult din viața mea a rămas un

mister. Îmi amintesc ziua când mi-a venit ciclul pentru prima dată. Veneam cu bicicleta acasă, după şcoală, şi când am ajuns am văzut sângele întins pe toată fusta mea albă. Am fost înfricoşată. Am fugit la mama, plângând, rugând-o să mă ajute să-mi dau seama unde m-am rănit. Ea m-a plesnit. Nu ştiam că tradiţia ungurească cerea ca fata să fie plesnită când îi vine ciclul pentru prima dată. Nu ştiam nimic despre menstruaţie. Nimeni, nici mama, nici surorile, profesoarele, antrenoarele sau prietenele nu-mi explicaseră vreodată ceva despre anatomia mea. Ştiam că exista ceva ce bărbaţii aveau, iar femeile nu. Nu-l văzusem niciodată pe tata dezbrăcat, dar simţisem cum acea parte din Eric mă apasă atunci când mă ţinea în braţe. Nu-mi ceruse niciodată s-o ating, nu-i înţelesesem niciodată trupul. Îmi plăcuse sentimentul că trupul lui – şi al meu – erau mistere aşteptând să fie descoperite, ceva ce generase o energie ce se descărca între noi atunci când ne atingeam.

Acum, acest lucru rămânea un mister pe care nu-l voi descifra niciodată. Experimentasem o scânteie de dorinţă, dar nu aveam să simt niciodată împlinirea ei, întreaga galaxie de lumină promisă. Acum plângeam pentru asta aici, pe Scările Morţii. Este îngrozitor să pierzi, să fi pierdut, toate lucrurile cunoscute: mamă, tată, soră, iubit, ţară, casă. De ce trebuia să pierd şi lucrurile pe care nu le ştiam încă? De ce trebuia să pierd viitorul? Potenţialul meu? Copiii cărora n-aveam să le fiu niciodată mamă? Rochia de mireasă pe care tata n-avea să mi-o mai facă vreodată? *O să mor virgină.* Nu vreau ca acesta să fie ultimul meu gând. Ar trebui să mă gândesc la Dumnezeu.

Încerc să-mi imaginez o putere de neclintit. Magda şi-a pierdut credinţa. Ea şi mulţi alţii. „Nu pot să cred într-un Dumnezeu care lasă să se întâmple toate astea”, spun ei. Înţeleg la ce se referă. Şi totuşi, nu mi-a fost niciodată greu să pricep că nu Dumnezeu este cel care ne ucide în camere

de gazare, în şanțuri, pe stânci colțuroase, pe 186 de scări. Dumnezeu nu conduce lagărele morții. Oamenii o fac. Dar aici mă întâlnesc iar cu oroarea şi nu vreau să mă complac în ea. Mi-l imaginez pe Dumnezeu ca fiind un copilaş care dansează. Zglobiu, nevinovat şi *curios.* La fel trebuie să fiu şi eu ca să mă apropii acum de Dumnezeu. Vreau să păstrez vie până la final acea parte din mine care îşi pune întrebări, acele *întrebări.* Mă întreb dacă ştie cineva că sunt aici, dacă ştie cineva ce se întâmplă, că există un loc precum Auschwitz, precum Mauthausen? Mă întreb dacă părinții mei mă pot vedea acum. Mă întreb dacă Eric mă poate vedea. Mă întreb cum arată un bărbat dezbrăcat. Sunt bărbați în jurul meu. Bărbați care nu mai trăiesc. Nu le-ar mai răni mândria în niciun fel faptul că i-aş privi. Mă conving singură că cea mai mare greşeală ar fi să mă dezic de curiozitatea mea.

O las pe Magda dormind pe scări şi mă târăsc spre coama noroioasă unde sunt stivuite cadavrele. N-am de gând să dezbrac pe nimeni încă îmbrăcat. N-o să-mi bat joc de morți. Dar dacă este vreun bărbat despuiat, o să mă uit. Văd pe unul cu picioarele răscrăcărate. Nu par să aparțină aceluiaşi trup, dar pot zări locul unde se îmbină. Văd păr ca la mine, negru, aspru, şi un mic apendice. Seamănă cu o ciupercă mică, o chestie plăpândă care scoate capul din noroi. Cât de ciudat este că părțile femeieşti sunt atât de bine ascunse şi cele bărbăteşti sunt atât de expuse, atât de vulnerabile. Sunt mulțumită. N-o să mor fără să ştiu biologia care m-a adus pe lume.

Când se crapă de ziuă, rândul începe să se mişte. Nu prea vorbim. Unele se jelesc. Unele se roagă. Cele mai multe suntem adâncite în temerile noastre, în regrete, resemnare sau uşurare. Nu-i spun Magdei ce am văzut noaptea trecută. Rândul se mişcă rapid. N-o să mai dureze mult. Încerc să-mi amintesc constelațiile pe care obişnuiam să le

recunosc pe cerul nopții. Încerc să-mi amintesc gustul pâinii făcute de mama.

— Dicuka, spune Magda, dar îmi ia câteva respirații cavernoase până să-mi recunosc numele.

Am ajuns la capătul scărilor. Ofițerul care face selecția este chiar în fața noastră. Toată lumea este trimisă în aceeaşi direcție. Ăsta nu este un rând pentru triere. Este o izgonire. E chiar sfârşitul. Au aşteptat dimineața ca să ne ucidă pe toți. Ar trebui să ne facem una alteia vreo promisiune? Să ne cerem iertare? Care-i lucrul acela care ar trebui spus acum? În fața noastră mai sunt acum cinci fete. Ce ar trebui să-i spun surorii mele? Două fete.

Şi atunci rândul se opreşte. Suntem direcționate către o grămadă de gardieni SS aflați lângă o poartă.

— Dacă încercați să fugiți, o să fiți împuşcate! ne strigă ei. Dacă rămâneți în urmă, o să fiți împuşcate.

Am fost salvate din nou. Inexplicabil.

Mărşăluim.

Acesta este Marşul Morții, de la Mauthausen la Gunskirchen. E cea mai scurtă distanță pe care am fost obligate s-o parcurgem, dar de-acum suntem atât de slăbite, încât din cele două mii de femei doar o sută supraviețuiesc. Magda şi cu mine ne ținem una de alta, hotărâte să rămânem împreună, să stăm în picioare. În fiecare oră, sute de fete cad în şanțurile de pe ambele laturi ale drumului. Prea slăbite sau prea bolnave ca să meargă mai departe, sunt ucise pe loc. Suntem ca măciulia unei păpădii suflate de vânt, căreia i-au mai rămas doar câteva firişoare pufoase şi alburii. Foamea este singurul meu nume.

Fiecare parte din mine este în suferință; fiecare parte din mine este amorțită. Nu mai pot face nici măcar un pas. Mă doare totul atât de tare, încât nu mai simt că mă mişc. Sunt doar un circuit al durerii, un impuls care se hrăneşte pe sine, în buclă. Nici nu-mi dau seama că m-am împiedicat

până nu simt brațele Magdei şi ale unei alte fete ridicându-mă de la pământ. Şi-au împletit degetele ca să facă un scaun uman.

— Mi-ai dat din pâinea ta, spune una dintre ele.

Cuvintele acestea nu înseamnă nimic pentru mine. Când am gustat ultima dată dintr-o felie de pâine? Dar apoi o amintire se ridică la suprafață. În prima noastră noapte la Auschwitz, Mengele a ordonat să cânte muzica şi tot Mengele mi-a ordonat să dansez. Acest trup a dansat. Această minte a visat la scena de la operă. Acest trup a mâncat pâinea aceea. Eu sunt cea care a zămislit acel gând acum şi care îl zămisleşte iar: Mengele a omorât-o pe mama; Mengele m-a lăsat să trăiesc. Acum, o fată care a împărțit cu mine o coajă de pâine cu aproape un an în urmă m-a recunoscut. Îşi foloseşte ultimele puteri rămase ca să-şi împletească degetele cu ale Magdei şi cu ale altor fete şi să mă ridice în aer. Într-un fel, Mengele a lăsat ca acest moment să se întâmple. Nu a ucis-o pe niciuna din noi în noaptea aceea şi în nicio altă noapte. Ne-a dat pâine.

CAPITOLUL 6
Alegând un fir de iarbă

Mereu există un iad şi mai negru. Aceasta este răsplata pentru supraviețuirea noastră. Când ne oprim din mărşăluit, am ajuns în lagărul Gunskirchen. Este o tabără subordonată Mauthausenului, cu câteva clădiri de lemn într-o pădure mlăştinoasă din apropierea unui sat, o tabără concepută să găzduiască câteva sute de muncitori sclavi, dar unde se află acum claie peste grămadă optsprezece mii

de oameni. Nu este un lagăr al morții. Nu există nici camere de gazare, nici crematorii. Dar nu există nicio îndoială că am fost trimiși aici ca să murim.

Este deja greu de spus cine trăiește și cine este mort. Bolile trec prin și printre trupurile noastre. Tifos. Dizenterie. Păduchi. Răni deschise. Carne peste carne. Vie și putrezită. O carcasă de cal pe jumătate râcâită. Mâncată crudă. Cine are nevoie de cuțit ca să taie carnea? O rozi pur și simplu de pe oase. Dormi îngrămădit pe trei rânduri într-un cadru de lemn sau direct pe pământ. Dacă moare vreunul de sub tine, vezi-ți de somn. N-ai forța să împingi mortul deoparte. Aici e o fată cocoșată de foame. Acolo e un picior înnegrit, putrezit. Fuseserăm mânate în această pădure umedă, deasă, ca să fim ucise de o flacără gigantică, să ardem toate în foc. Tot locul acesta este împânzit cu dinamită. Așteptăm explozia care o să ne devoreze pe toate în flacăra ei. Până când se ivește marea flamă, mai există și alte ocazii: înfometarea, febra, bolile. Pentru întregul lagăr există o singură latrină cu douăzeci de găuri. Dacă nu poți aștepta până îți vine rândul să defechezi, te împușcă exact acolo, unde ți-ai vărsat mațele. Gunoaiele arse fumegă. Pământul este o cloacă mâloasă și dacă găsești puterea să te deplasezi, picioarele ți se afundă într-o clisă jumătate noroi, jumătate rahat. Au trecut cinci sau șase luni de când am plecat de la Auschwitz.

Magda flirtează. Ăsta este răspunsul ei la chemarea morții. A cunoscut un francez, un tip din Paris, care trăia înainte de război pe Rue de ceva, o adresă pe care îmi spun că n-o voi uita niciodată. Chiar și în adâncul acestei orori există o chimie personală, de la om la om, acel nod în gât, acea sclipire. Mă uit la ei cum stau de vorbă de parcă s-ar afla la o masă într-o cafenea de vară, trecând de la unul la altul farfuriuțe zornăind vesele. Așa merge viața aici. Ne folosim impulsurile sacre ca pe o cremene împotriva fricii.

Nu-ți distruge spiritul. Transformă-l într-o torță. Spune-i francezului numele tău şi piteşte-i bine adresa, savureaz-o, mestec-o încet, ca pe pâine.

În doar câteva zile la Gunskirchen rămân imobilizată. Deşi nu ştiu încă, am spatele rupt (nici măcar acum nu ştiu când sau cum a avut loc accidentarea). Singurul lucru pe care îl simt este că am ajuns la finalul rezervelor mele. Zac în aerul greu, cu trupul încolăcindu-se cu alte trupuri străine, adunați cu toții într-o grămadă, unii deja morți, alții morți de mult, iar alții, ca mine, abia rămaşi în viață. Văd lucruri despre care ştiu că nu sunt reale. Le văd pe toate amestecate în lucruri care *sunt* reale, dar n-ar trebui să fie. Mama îmi citeşte. Scarlett țipă: *Am iubit ceva ce nu există cu adevărat.* Tata îmi aruncă o prăjiturică glazurată. Klara îşi începe *Concertul pentru vioară*, de Mendelssohn. Cântă la fereastră, aşa încât dacă o observă vreun trecător şi ridică ochii spre ea, să se poată bucura de atenția după care tânjeşte şi pe care n-o poate cere răspicat. Aşa merge viața aici. Ne potrivim coardele să vibreze cu nevoile noastre.

Aici, în iad, am văzut un bărbat mâncând carne de om. Oare eu aş putea s-o fac? De dragul propriei vieți, aş putea oare să-mi aşez buzele pe pielea atârnând de pe oasele unui mort şi să încep să mestec? Am văzut carne pângărită cu o cruzime de neiertat. Un băiat legat de un copac în timp ce ofițerii SS îl împuşcau în picior, în mână, în ureche – un copil inocent folosit ca țintă de exersat trasul cu arma. Sau o femeie însărcinată care reuşise cumva să supraviețuiască la Auschwitz fără să fie împuşcată direct. Când a intrat în travaliu, cei din SS i-au legat picioarele, lipite. N-am văzut agonie mai mare ca a ei. Dar vederea unei persoane înfometate care se hrăneşte cu carnea unui mort răscoleşte fierea din mine, mă face să văd negru în fața ochilor. Nu pot face aşa ceva. Şi totuşi trebuie să mănânc. Trebuie să mănânc sau o să mor. Dincolo de noroiul călcat în picioare

creşte nişte iarbă. Mă uit la firele verzi, le văd lungimile şi nuanţele variate. O să mănânc iarbă. Aleg acest fir de iarbă în locul celuilalt. O să-mi ţin mintea ocupată cu alegerea pe care o am de făcut. Asta înseamnă să alegi. Să mănânci sau să nu mănânci. Să mănânci iarbă sau să mănânci carne. Să mănânci acest fir sau pe celălalt. În cea mai mare parte a timpului dormim. Nu avem nimic de băut. Pierd noţiunea timpului. Sunt mai mereu adormită. Chiar şi când sunt trează mă lupt să rămân conştientă.

Odată o văd pe Magda târându-se spre mine cu o conservă în mână, o conservă care sclipeşte în soare. O conservă de sardine. Crucea Roşie, cu neutralitatea ei, a fost lăsată să furnizeze ajutoare prizonierilor, iar Magda s-a îngrămădit la coadă şi a primit o conservă de sardine. Dar e imposibil s-o deschidem. Este o nouă faţă a cruzimii. Chiar şi o intenţie bună, chiar şi o faptă bună devine aici deşertăciune. Sora mea se stinge încet din cauza înfometării; sora mea ţine în mână nişte mâncare. Are degetele încleştate pe tinicheaua conservei aşa cum le avusese cândva încleştate pe buclele ei, încercând să rămână ea însăşi. O conservă de peşte imposibil de deschis reprezintă acum cea mai umană parte a ei. Suntem morţi şi aproape morţi. Nu pot spune din care categorie fac parte.

Îmi dau seama, aproape inconştientă, că ziua se preschimbă în noapte. Când deschid ochii, nu ştiu dacă am dormit sau am leşinat, nici pentru cât timp. Nu sunt în stare nici să întreb. Cât timp? Câteodată simt că respir. Câteodată încerc să-mi mişc capul, ca să mă uit după Magda. Câteodată nu pot să-mi amintesc numele ei.

Nişte strigăte mă trezesc dintr-un somn de moarte. Strigătele astea trebuie să fie vestitorii morţii. Aştept explozia promisă, căldura promisă. Ţin ochii închişi şi aştept să ard de vie. Dar nu vine nicio explozie. Nu e nicio flacără. Deschid ochii şi văd jeepuri apropiindu-se încet prin

pădurea de pini care ascunde tabăra, să nu fie văzută de pe drum şi nici din cer.

— Au venit americanii! Americanii sunt aici!

Asta strigă glasurile acelea firave. Imaginea jeepurilor este vălurită şi în ceaţă, de parcă le-am vedea prin apă sau prin aer încins. Oare ar putea fi o halucinaţie colectivă? Cineva cântă *When the Saints Go Marching In*[13]*.* Aceste impresii senzoriale au rămas cu mine, de neşters, pentru mai bine de şaptezeci de ani. Dar pe când erau în desfăşurare, n-am avut nicio idee ce înseamnă.

Văd bărbaţi în uniformă, văd steaguri cu stele şi dungi – îmi dau seama că sunt drapele americane. Văd steaguri inscripţionate cu numărul 71.

Văd un american dând ţigări deţinuţilor, care sunt atât de flămânzi încât le mănâncă, cu tot cu hârtie. Mă uit la toate astea dintr-o încâlceală de trupuri. Nu-mi dau seama care picioare sunt ale mele.

— Mai sunteţi careva în viaţă pe aici? strigă americanii în germană. Ridicaţi mâna dacă sunteţi în viaţă.

Încerc să-mi mişc degetele ca să semnalez că trăiesc. Un soldat trece atât de aproape de mine, încât pot vedea dungile de noroi de pe pantaloni. Simt mirosul transpiraţiei lui. *Sunt aici,* aş vrea să strig. *Sunt aici*. N-am voce. El cercetează trupurile. Privirea îi trece peste mine, fără să dea semne că m-ar fi văzut. Îşi ţine pe faţă o cârpă murdară.

— Ridicaţi mâna dacă mă auziţi, spune el.

Când vorbeşte, abia dacă îşi dă la o parte cârpa de pe faţă. Fac un efort să-mi găsesc degetele.

N-o să ieşi niciodată vie de-aici, spuneau; căpetenia care mi-a smuls cerceii din urechi, ofiţerul SS cu pistolul de tatuat care nu a vrut să irosească cerneala pe mine,

---

[13] Imn religios creştin, adeseori interpretat în ritm de jazz.

supraveghetoarea din filatură, cei de la SS care ne-au tot împuşcat pe parcursul lungilor noastre marşuri. Aşa li se părea lor că ar fi corect.

Soldatul strigă ceva în engleză. Cineva din afara câmpului meu vizual strigă înapoi. Îi văd plecând.

Şi apoi un petic de lumină explodează din pământ. Uite şi focul. În cele din urmă. Sunt surprinsă că nu face deloc zgomot. Soldaţii se întorc. Trupul meu amorţit ia foc dintr-odată – de la flacără, cred, sau de la febră. Dar nu. Nu-i niciun foc. Scânteierea de lumină nu-i deloc flacără. Este soarele reflectându-se în cutia de sardine a Magdei! Intenţionat sau întâmplător, a atras atenţia soldaţilor cu o cutie de peşte. Se întorc. Mai avem o şansă. Dacă pot dansa în mintea mea, aş putea să-mi fac trupul să se vadă. Închid ochii şi mă concentrez, ridicându-mi mâinile deasupra capului într-un arabesc imaginar. Aud din nou soldaţii strigând, unul spre celălalt. Unul dintre ei este foarte aproape de mine. Îmi ţin ochii bine închişi şi-mi continui dansul. Îmi imaginez că dansez cu el. Că mă ridică deasupra capului cum a făcut Romeo în barăcile unde era Mengele. Că există iubire şi că încolţeşte din război. Că există moarte şi întotdeauna, întotdeauna există şi opusul ei.

Iar acum îmi simt mâna. Ştiu că e mâna mea pentru că soldatul o atinge. Deschid ochii. Văd că palma lui mare, neagră, îmi prinde degetele. Îmi îndeasă ceva în palmă. Mărgele. Mărgele colorate. Roşii, cafenii, verzi, galbene.

— Mâncare, spune el.

Mă priveşte drept în ochi. Are pielea cea mai închisă la culoare pe care am văzut-o vreodată, buzele groase, ochii căprui-închis. Mă ajută să-mi duc mâna la gură. Mă ajută să eliberez mărgelele pe limba-mi uscată. Saliva se adună încet şi simt un gust dulce. Gust de ciocolată. Îmi amintesc numele acestei arome. *Păstrează mereu un dulce cât de mic în buzunar,* spunea tata. Iată dulcele.

Dar Magda? Au descoperit-o şi pe ea? Încă nu am vorbe, şi nici voce. Nu pot bâigui niciun „mulţumesc”. Nu pot rosti numele Magdei pe silabe. Abia dacă pot înghiţi bomboneleele pe care mi le-a dat soldatul. Abia dacă mă pot gândi la altceva decât la dorinţa de a mai căpăta mâncare. Sau o gură de apă. Acum atenţia lui este îndreptată spre încercarea de a mă scoate de sub mormanul de trupuri. Trebuie să-i împingă de pe mine pe cei morţi. Au feţe imobile, membre moi. Aşa scheletici cum sunt, atârnă greu, iar soldatul se strâmbă şi se trage în spate când îi ridică. Sudoarea îi curge pe faţă. Tuşeşte din cauza duhorii. Îşi potriveşte cârpa pe gură. Cine ştie de cât timp sunt morţi morţii aceştia? Poate că doar o respiraţie sau două îi despart de mine. Nu ştiu cum să-mi exprim recunoştinţa. Dar o simt furnicându-mă pe toată pielea.

Soldatul mă ridică şi mă aşază pe pământ, întinsă pe spate, la mică distanţă de cadavre. Printre crengile copacilor văd bucăţi de cer. Simt aerul umed pe faţă, mirosul ierbii noroioase de lângă mine. Îmi las mintea să se scufunde în senzaţii. Îmi imaginez părul lung şi cârlionţat al mamei, jobenul şi mustaţa tatei. Tot ce simt şi am simţit vreodată izvorăşte din ei, din uniunea care m-a creat. M-au legănat în braţe. M-au făcut un copil al acestui pământ. Îmi amintesc povestea Magdei despre naşterea mea. *M-ai ajutat*, a strigat mama către mama ei. *M-ai ajutat*.

Acum şi Magda este lângă mine pe iarbă. Ţine în mână conserva de sardine. Am supravieţuit amândouă trierii finale. Suntem în viaţă. Suntem împreună. Suntem libere.

Partea a II-a
EVADAREA

CAPITOLUL 7
Eliberatorul meu, cotropitorul meu

Când îmi permiteam să-mi imaginez acest moment – finalul detenției, finalul războiului – îmi imaginam cum în piept îmi explodează bucuria. Îmi imaginam cum strig din toate puterile SUNT LIBERĂ! SUNT LIBERĂ! Dar acum n-am voce deloc. Suntem un râu tăcut, un curent de eliberați care curge dinspre cimitirul Gunskirchen spre cel mai apropiat oraş. Călătoresc într-un fel de cărucior. Roțile îi scârțâie. Abia dacă pot rămâne conştientă. Nu-i nicio bucurie în această libertate. Este un drum lent spre ieşirea din pădure. Este un chip uluit. Este starea de a rămâne cu greu în viață şi de a adormi iar. Este pericolul de a înghiți hrana. Pericolul tipului greşit de hrană. Libertatea înseamnă răni, păduchi, tifos, burți scobite şi ochi lipsiți de expresie.

Îmi dau seama că Magda merge alături de mine. Simt durerile din trup, atunci când se zguduie căruciorul. Timp de mai mult de un an nu am avut luxul de a mă gândi la ce mă doare şi ce nu. N-am fost în stare să mă gândesc decât la cum să țin pasul cu ceilalți, la cum să fiu cu un pas în față, să găsesc un pic de mâncare, să merg suficient de repede, să nu mă opresc niciodată, să rămân în viață, să nu fiu lăsată în urmă. Acum, că pericolul a trecut, durerea şi suferința din jurul meu transformă conştiența în halucinație. Un film mut. Marşul scheletelor. Cei mai mulți dintre noi sunt prea distruşi fizic ca să poată merge. Bolim în cărucioare, ne sprijinim în bastoane. Uniformele ne sunt împuțite şi uzate, atât de zdrențuite şi ferfenițite, încât abia dacă ne mai acoperă trupurile. Pielea abia dacă ne mai

acoperă oasele. Suntem o lecție de anatomie. Coate, genunchi, glezne, pomeți, noduri de degete, coaste se ivesc ca tot atâtea întrebări. Ce s-a ales de noi? Oasele noastre arată obscen, ochii sunt cavernoşi, goi, întunecați, inexpresivi. Fețe scobite. Unghii negre-albăstrui. Suntem traume umblătoare. Suntem o paradă înceată de strigoi. Ne împleticim în mers, cărucioarele noastre se rostogolesc pe străzi pietruite. Rânduri-rânduri umplem piața din Wels, Austria. Localnicii se holbează la noi de la ferestre. Suntem înspăimântați. Nimeni nu scoate o vorbă. Sufocăm piața cu tăcerea noastră. Localnicii se grăbesc să intre în case. Copiii îşi acoperă ochii. Am supraviețuit iadului doar ca să devenim coşmarul altcuiva.

Cel mai important este să mâncăm şi să bem. Dar nu prea mult, nu prea bine. S-ar putea să facem o supradoză de mâncare. Unii dintre noi nu se pot abține. Privațiunea ne-a dizolvat masa musculară, carnea. Am fost hămesiți prea mult timp. Ceva mai târziu voi afla că o fată din oraşul meu natal, sora prietenei Klarei, soră-mea, a fost eliberată de la Auschwitz, dar a murit după aceea, fiindcă a mâncat prea mult. Este mortal şi să suferi de foame, dar şi să ieşi din ea. Ca urmare, este o binecuvântare că puterea de a mesteca îmi revine doar din când în când. O binecuvântare că GI[14] nu au prea multă mâncare de dat, mai degrabă bomboane, acele mărgele colorate despre care am aflat că se numesc M&M.

Nimeni nu vrea să ne găzduiască. Hitler a murit de mai bine de o săptămână, dar Germania este încă la zile depărtare de predarea oficială. Violența se estompează în toată Europa, dar este încă război. Mâncarea şi speranța sunt neîndestulătoare pentru toată lumea. Iar noi,

[14] Poreclă cu origini incerte dată soldaților americani.

supraviețuitorii, noi, foştii captivi, suntem încă inamici pentru unii. Paraziți. Căpuşe. Războiul nu a pus capăt antisemitismului. GI mă duc pe mine şi pe Magda într-o casă unde trăieşte o familie germană, mama, tatăl, bunica şi trei copii. Vom rămâne aici până vom fi destul de puternice pentru a călători.

— Aveți grijă, ne avertizează americanii într-o germană stricată. Încă nu e pace. Se poate întâmpla orice.

Părinții mută toate bunurile familiei într-un dormitor şi tatăl face un întreg spectacol din încuiatul uşii. Copiii se holbează la noi cu rândul şi apoi fug să se ascundă sub poalele mamei. Suntem sursele fascinației şi fricii lor. Sunt obişnuită cu privirile goale, implicit crude, ale celor de la SS, sau cu mândria lor ridicolă – cu deliciul puterii. Sunt obişnuită cu felul în care se ridicau deasupra tuturor, se simțeau importanți, îşi sporeau sentimentul controlului şi al propriului scop. Felul în care ne priveau copiii era mult mai rău. Eram o ofensă la adresa inocenței. Acesta era felul în care se uitau la noi copiii – de parcă noi am fi fost vinovații. Şocul lor era mult mai amar decât ura.

Soldații ne duc în camera în care urma să dormim. Era camera copiilor. Suntem şi noi orfane ale războiului. Pe mine mă ridică într-un pătuț de lemn. Atât sunt de mică: 30 de kilograme. Nu pot merge singură. Sunt un bebeluş. Abia dacă gândesc în cuvinte. Gândesc în termeni precum durere, nevoie. Aş plânge să fiu ținută în brațe, dar nu-i nimeni care s-o facă. Magda se face ghem într-un alt pătuț.

Un zgomot străbătând de dincolo de uşă mă face să tresar din somn. Chiar şi odihna este fragilă. Sunt mereu speriată. Sunt speriată de ceea ce s-a întâmplat deja. Şi de ceea ce ar putea să se întâmple. Sunetele venite din întuneric îmi aduc înapoi imaginea mamei îndesând în palton căița Klarei, cu tata privind în urmă spre apartamentul nostru, în zorii zilei în care am fost evacuați. Pe măsură ce în minte mi se

derulează trecutul, îmi pierd casa şi părinţii, iar şi iar. Mă uit ţintă la stinghiile de lemn ale pătuţului şi încerc să mă scufund iar în somn, sau cel puţin să mă liniştesc. Dar zgomotele persistă. Trosnete şi bubuituri. Iar apoi uşa se deschide la perete. În cameră intră doi GI. Se împiedică unul de altul, apoi dau peste un raft mic. Felinarele aruncă dâre de lumină în camera întunecată. Unul dintre bărbaţi arată spre mine, râde şi se prinde de prohab. Magda nu-i aici. Nu ştiu unde este, dacă este suficient de aproape încât să mă audă dacă ţip, dacă e pitită pe undeva, atât de frică îmi este. Aud vocea mamei. *Nu cumva să-ţi pierzi virginitatea înainte să te măriţi,* ne predica ea înainte ca eu să ştiu ce este virginitatea. Nici nu trebuia să ştiu. Înţeleg ameninţarea. Nu te distruge singură. Nu dezamăgi. Acum, bruscarea mea ar însemna mai mult decât pângărire, ar putea să mă ucidă. Aşa sunt de fragilă. Dar nu mă tem de moarte sau de şi mai multă durere. Mă tem să nu-mi pierd respectul mamei. Soldatul îşi împinge colegul spre uşă, ca să stea de pază. El se îndreaptă spre mine, gângurind absurd, cu vocea mărunţită, dislocată. Transpiraţia şi alcoolul din răsuflarea lui au un miros pătrunzător, de mucegai. Trebuie să-l ţin departe de mine. Nu am la îndemână nimic cu care să arunc în el. Nici măcar nu pot să stau în fund. Încerc să ţip, dar vocea îmi sună ca un miorlăit. Soldatul din uşă râde. Dar apoi se opreşte din râs. Începe să vorbească răstit. Nu înţeleg engleza, dar ştiu că spune ceva despre un copil mic. Apoi celălalt soldat se apleacă peste grilajul pătuţului. Bâjbâie cu mâinile în jurul taliei. O să se folosească de mine. O să mă strivească. Îşi scoate arma. O flutură nebuneşte, ca pe o torţă. Aştept ca mâinile lui să se încleşteze pe mine. Dar pleacă. Se duce spre uşă, spre prietenul lui. Uşa se închide cu zgomot. Rămân singură în întuneric.

Nu pot să dorm. Sunt sigură că se vor întoarce. Şi unde e Magda? Oare au luat-o alţi soldaţi? Şi ea este descărnată, dar are trupul într-o formă mai bună decât al meu, i-a mai rămas o urmă din silueta ei feminină. Ca să-mi stabilizez mintea, încerc să organizez ceea ce ştiu despre bărbaţi din întreaga paletă umană; Eric, tandru şi optimist; tata, dezamăgit de el însuşi şi de împrejurări, câteodată învins, câteodată făcând ce putea el mai bine, găsind mici bucurii; dr. Mengele, lasciv şi controlat; soldatul Wehrmacht care m-a prins cu morcovii smulşi direct din pământ, sever, dar milos, apoi bun; soldatul GI care m-a tras din grămada de trupuri de la Gunskirchen, hotărât şi curajos; şi acum această nouă faţă, această nouă umbră. Un eliberator, dar un cotropitor, cu prezenţa lui grea, dar totodată goală. O gaură mare şi întunecată, de parcă umanitatea i-ar fi părăsit trupul. N-am aflat niciodată unde a fost Magda în noaptea aceea. Nici măcar acum nu-şi aminteşte. Dar din acea noapte înfricoşătoare am luat cu mine ceva vital, ceva ce sper să nu uit niciodată. Bărbatul care a fost pe cale să mă violeze, care s-ar fi putut întoarce să facă ce începuse să facă, a văzut oroarea. Ca şi mine, îşi va petrece probabil restul vieţii încercând s-o gonească departe, s-o împingă dincolo de limite. În noaptea aceea cred că a fost atât de pierdut în negură că aproape s-a identificat cu ea. Dar până la urmă n-a făcut-o. A ales să n-o facă.

Se întoarce a doua zi, dimineaţă. Ştiu că este el pentru că miroase încă a băutură, pentru că frica mă făcuse să-i reţin trăsăturile feţei, chiar dacă îl văzusem în semiîntuneric. Îmi îmbrăţişez genunchii şi scâncesc. Scot sunete ca un animal. Nu mă pot opri. Este un sunet agasant, ca un bâzâit produs de o insectă. El îngenunchează lângă pătuţ. Plânge. Repetă două cuvinte. Nu ştiu ce înseamnă, dar îmi amintesc cum sună. *Iartă-mă. Iartă-mă.* Îmi întinde un sac de pânză. Pentru mine este prea greu ca să-l ridic, aşa că îl goleşte

lângă mine, vărsând tot conținutul – cutii mici cu rații de armată – pe saltea. Îmi arată pozele de pe conserve. Arată cu degetul şi vorbeşte, un chef nebun explicând meniul, invitându-mă să aleg felul următor. Nu înțeleg nicio vorbă din ce spune. Cercetez pozele. Desface o conservă şi-mi dă să mănânc cu lingura. Este şuncă plus ceva dulce, stafide. Dacă tata n-ar fi împărțit cu mine pachețelele lui misterioase cu carne de porc, poate n-aş fi recunoscut gustul – deşi ungurii n-ar asocia niciodată şunca cu ceva dulce. Continui să deschid gura, ca să primesc încă o înghițitură. Sigur că-l iert. Sunt lihnită, iar el îmi aduce de mâncare.

Vine în fiecare zi. Magda este destul de bine ca să flirteze din nou, iar eu cred că la un moment dat soldatul îşi face un obiectiv din a ne vizita zilnic pentru că se bucură de atenția ei. Dar pe măsură ce trec zilele, abia dacă o mai observă. Vine pentru mine. Eu sunt problema pe care o are de rezolvat. Poate că face penitență pentru violul aproape săvârşit. Sau poate că trebuie să-şi dovedească sieşi că speranța şi inocența pot fi reînviate, ale lui, ale mele, ale lumii – că o fată distrusă poate merge din nou. Soldatul GI – în cele şase săptămâni în care are grijă de mine sunt prea slăbită şi prea prăpădită ca să învăț măcar să-i spun sau să-i scriu numele – mă ridică din pătuț, mă ține de mâini şi mă ajută să fac câte un pas odată, prin cameră. Când încerc să mă mişc, durerea din şale se simte ca un cărbune încins. Mă concentrez să-mi transfer greutatea de pe un picior pe altul, încercând să simt exact momentul când se produce schimbarea. Îmi întind mâinile deasupra capului, ținându-mă de degetele lui. Pretind că este tata, tata care şi-a dorit să fiu băiat, dar apoi m-a iubit oricum. *O să fii cea mai elegantă fată din oraş,* îmi spunea el neîncetat. Când mă gândesc la tata, fierbințeala se retrage din spate şi radiază

în piept. Este durere şi este iubire. Un copil mic ştie aceste două fațete ale lumii, pe care le învăț şi eu, din nou.

Magda este într-o stare fizică mai bună decât a mea şi încearcă să restabilească ordinea în viețile noastre. Într-una din zile, când familia de germani nu este acasă, cotrobăie prin dulapuri până când găseşte nişte rochii. Trimite scrisori – Klarei, fratelui mamei din Budapesta, surorii mamei din Miskolc, scrisori care nu vor fi citite vreodată – ca să afle cine ar mai putea fi în viață, să afle unde ne-am putea clădi o existență atunci când va veni timpul să plecăm din Wels. Nu-mi amintesc nici cum să-mi scriu numele. Cu atât mai puțin o adresă. O propoziție. *Eşti acolo?*

Într-o zi, GI ne aduce hârtie şi creioane. Începem cu alfabetul. El scrie litera „A" mare. Litera „a" mică. „B" mare. „b" mică. Îmi întinde un creion şi dă din cap. Pot să scriu vreo literă? Vrea să încerc. Vrea să vadă cât de mult am regresat, cât îmi amintesc. Pot scrie *C* şi *c. D şi d.* Îmi amintesc! Mă încurajează. Mă felicită. *E* şi *e. F* şi *f.* Dar apoi mă împotmolesc. Ştiu că urmează *G*, dar nu mi-l pot aminti, nu ştiu cum să-l alcătuiesc pe foaie.

Apoi ne aduce un aparat de radio. Se aude cea mai veselă muzică pe care am ascultat-o vreodată. Este ca o plutire. Îți dă avânt. Aud trompetele. Insistă să te mişti. Tremurul lor nu este seducție – este mai mult de-atât, este o invitație imposibil de refuzat. GI şi prietenii lui ne arată dansul potrivit cu această muzică – jitterbug, boogie-woogie. Bărbații fac perechi, ca în dansurile clasice. Chiar şi felul în care îşi țin mâinile este nou pentru mine – este stilul din dansurile clasice, dar mai lejer, mai moale. Nu este rigid, dar nici neglijent. Cum reuşesc să fie atât de încordați şi energici, şi totuşi atât de flexibili? Atât de *pe locuri, fiți gata*? Trupurile lor transpun orice ar pune în mişcare muzica. Vreau şi eu să dansez aşa. Vreau să-mi las muşchii să-şi amintească.

Într-o dimineață, Magda se duce la baie şi se întoarce tremurând. Are părul ud şi este pe jumătate îmbrăcată. Se prăbuşeşte în pat, cu ochii închişi. Am dormit acolo cât a fost ea la baie – acum sunt prea mare pentru pătuț – şi nu-mi dau seama dacă ştie sau nu că sunt trează.

A trecut mai mult de o lună de la eliberare. Magda şi cu mine am petrecut aproape fiecare oră a ultimelor patruzeci de zile împreună, în această cameră. Ne-am recăpătat uzul propriilor trupuri, ne-am recăpătat capacitatea de a vorbi, de a scrie şi am încercat chiar să dansăm. Putem vorbi despre Klara, despre speranța noastră că este şi ea undeva, în viață, încercând să ne găsească. Dar nu putem vorbi despre ce am îndurat.

Poate că, în tăcerea noastră, încercăm să creăm o bulă liberă de traume. Wels reprezintă o viață incertă, ca un purgatoriu, dar se presupune că va face loc unei noi vieți. Poate că încercăm să ne oferim una alteia şi nouă însene un spațiu gol în care să ne construim viitorul. Şi nu vrem să-l mânjim cu imagini ale violenței şi pierderilor. Vrem să fim în stare să vedem ceva dincolo de moarte. Aşa că am căzut de acord, fără cuvinte, să nu vorbim despre nimic ce ar distruge această bulă a supraviețuirii.

Acum sora mea tremură şi se simte rău. Dacă-i spun că sunt trează, dacă o întreb care e problema, dacă devin martora căderii ei, înseamnă că nu va trebui să treacă singură prin orice îi provoacă acest tremurat. Dar dacă mă prefac că dorm pot să păstrez pentru ea o oglindă care nu reflectă această nouă suferință: pot fi o oglindă selectivă, pot să-i trimit înapoi lucrurile pe care vrea să le păstreze, să le cultive, şi să le las nevăzute pe toate celelalte.

Într-un final, nici nu trebuie să decid ce să fac. Magda începe să vorbească.

— Înainte de a pleca din casa asta, o să mă răzbun, jură ea.

Rareori vedem familia în a cărei casă stăm, dar tăcerea ei, furia ei amară mă fac să-mi imaginez ce-i mai rău. Mi-l imaginez pe tată intrând peste ea în baie, când este dezbrăcată.

— El a... bâiguiesc eu.

— Nu.

Respiră sacadat.

— Am încercat să folosesc săpunul şi s-a învârtit încăperea cu mine.

— Eşti bolnavă?

— Nu. Da. Nu ştiu.

— Ai febră?

— Nu. Săpunul e de vină, Dicuka. N-am putut să-l ating. M-a cuprins un fel de panică.

— Nu ți-a făcut nimeni rău?

— Nu. Săpunul e de vină. Ştii ce se spune. Se spune că e făcut din oameni. Din cei pe care i-au omorât.

Nu ştiu dacă este adevărat. Dar fiind atât de aproape de Gunskirchen? Orice e posibil.

— Îmi doresc în continuare să ucid o mamă nemțoaică, spune Magda.

Îmi amintesc de toți kilometrii pe care i-am parcurs pe timp de iarnă, când asta a fost fantezia ei, refrenul ei.

— Să ştii că aş putea s-o fac.

Există diferite modalități de a merge mai departe. Trebuie să-mi găsesc propriul mod de a trăi cu cele întâmplate. Încă nu ştiu care ar putea fi acesta.

Am fost eliberate *din* lagărele morții, dar trebuie să ne şi eliberăm *de* ele – să ne eliberăm pentru a crea, a ne construi o viață, a alege. Şi până ne vom găsi *eliberarea de,* nu facem decât să ne învârtim fără direcție în acelaşi întuneric nesfârşit.

Mai târziu vom întâlni medici care se vor îngriji de sănătatea noastră fizică. Dar nimeni nu ne va explica

dimensiunea psihologică a recuperării noastre. Vor trece mulți ani până când voi înțelege asta.

Într-o zi, GI şi prietenii lui vin să ne spună că pleacă din Wels, că ruşii vor transporta acasă supraviețuitorii. Au venit să-şi ia la revedere. Au adus şi radioul. Se aude *In the Mood* al lui Glenn Miller şi ne lăsăm în voia cântecului. Cu spatele meu rupt, abia dacă pot face paşii, dar în mintea mea, în spiritul meu suntem ca nişte titirezi. Lent, lent, rapid-rapid, lent. Lent, lent, rapid-rapid, lent. Reuşesc şi eu să dansez – să-mi las mâinile şi picioarele lejere, dar nu atârnând. Glenn Miller. Duke Ellington. Repet iar şi iar aceste nume mari dintr-o trupă mare. GI mă conduce într-o răsucire grijulie, apoi o înclinare uşoară, o separare. Sunt încă atât de slăbită, dar îmi simt potențialul din trup, simt toate acele lucruri pe care le voi putea spune când voi fi vindecată. Mulți ani mai târziu voi lucra cu o persoană cu membre amputate care îmi va explica ce debusolant este să-ți simți membrul fantomă. Când dansez pe muzica lui Glenn Miller, la şase săptămâni după eliberare, alături de sora mea care este în viață şi de soldatul GI care aproape m-a violat, dar n-a făcut-o totuşi, am senzația inversă membrului fantomă. Este sentimentul dat nu de o parte pe care am pierdut-o, ci de una care revine, care se întoarce de la sine. Îmi simt întreg potențialul membrelor şi viața în care mă transform din nou.

* * *

Pe parcursul călătoriei de câteva ore de la Wels spre Viena, printr-o Austrie sub ocupație rusească, mă scarpin încontinuu din cauza mâncărimii provocate de păduchi sau de rubeola care îmi acoperă trupul. Acasă. Mergem acasă. În două zile vom fi acasă! Şi totuşi, îmi este imposibil să simt bucuria întoarcerii fără s-o asociez cu durerea devastatoare a pierderilor. Ştiu că mama şi bunicii sunt morți, în mod

sigur şi tata. Trebuie să fie morţi de mai bine de un an. Să ne întoarcem acasă fără ei e ca şi cum i-am mai pierde o dată. *Poate Klara*, îmi permit eu o speranţă. *Poate Eric.*

Pe locurile de lângă noi stau doi fraţi. Supravieţuitori. Orfani. Din Kassa, ca noi! Lester şi Imre, ăsta le e numele. Mai târziu aflăm că tatăl lor a fost împuşcat în spate în timp ce mergea între ei pe Drumul Morţii. Curând înţelegem că, din peste cincisprezece mii de deportaţi din oraşul nostru, noi suntem printre cei şaptezeci care au supravieţuit războiului.

— Ne avem unul pe celălalt, ne spun ei. Suntem norocoşi de tot!

Lester şi Imre, Magda şi eu. Suntem anomalii. Naziştii nu doar că au ucis milioane de oameni. Au ucis familii. Şi acum, dincolo de necuprinsa listă a dispăruţilor şi a morţilor, vieţile noastre merg înainte. Mai târziu vom auzi poveşti din lagărele pentru persoane strămutate, aflate pe tot cuprinsul Europei. Reuniri. Nunţi. Naşteri. Vom auzi despre tichetele cu raţii speciale emise cuplurilor pentru a obţine haine de nuntă. De asemenea, vom citi din scoarţă-n scoarţă, cu sufletul la gură, ziarele Administraţiei pentru Ajutorare şi Reabilitare din cadrul Naţiunilor Unite, sperând să vedem nume cunoscute pe lista supravieţuitorilor împrăştiaţi pe tot continentul. Dar deocamdată nu ştiam nimic despre toate acestea şi ne uitam pierdute pe ferestrele trenului, privind câmpurile goale, podurile distruse şi, în unele locuri, recolte plăpânde aflate la început. Ocuparea Austriei de către aliaţi va mai dura încă zece ani. Atmosfera din oraşele prin care treceam nu era de uşurare sau de sărbătorire – este o ipostază a maxilarelor încleştate din cauza incertitudinii şi a foametei. Războiul s-a terminat, dar nu s-a sfârşit.

— Am buze urâte? mă întreabă Magda în timp ce ne apropiem de periferiile Vienei. Îşi studiază chipul reflectat în geamul ferestrei, suprapus peste peisaj.

— De ce, ai de gând să le foloseşti?

Glumesc cu ea, încerc să-i scot la iveală latura aceea de neobosită tachinare. Încerc să-mi reprim propriile fantezii imposibile, că Eric trăieşte pe undeva, că voi deveni curând o mireasă a sfârşitului de război, sub un văl încropit. Că voi fi în curând împreună cu iubitul meu pentru totdeauna, că nu voi mai fi niciodată singură.

— Vorbesc serios, îmi răspunde Magda. Spune-mi adevărul.

Anxietatea ei îmi aminteşte de prima noastră zi la Auschwitz, când eram toate goale, cu capetele tunse, iar ea ţinea strâns şuviţele de păr. Poate condensează frici uriaşe, majore, în legătură cu ce avea să se întâmple mai departe, în temeri mai specifice şi personale – teama că nu este suficient de atrăgătoare pentru a găsi un bărbat, teama că are buze urâte. Sau poate că întrebările ei sunt încâlcite într-o incertitudine mult mai profundă – despre valoarea ei esenţială.

— Ce nu e în regulă cu buzele tale? o întreb.

— Mama le ura. Odată, cineva de pe stradă mi-a complimentat ochii, iar ea a spus: *Da, are ochi superbi, dar uită-te la buzele alea groase*.

Supravieţuirea este în alb şi negru, nu se poate strecura niciun „dar” atunci când te lupţi pentru viaţa ta. Acum toate acele „dar” năvălesc înăuntru. Avem pâine să mâncăm. *Da, dar n-avem nicio leţcaie.* Câştigăm în greutate. *Da, dar am inima grea.* Eşti în viaţă. *Da, dar mama a murit.*

Lester şi Imre s-au hotărât să rămână câteva zile în Viena; au promis să ne caute când ajung acasă. Mă îndrept împreună cu Magda spre alt tren care ne va duce la opt ore

distanță de nord-vestul Pragăi. Un bărbat blochează intrarea în vagon.

— *Nasa lude*, rânjeşte el. *Oamenii noştri.* Este slovac. Evreii trebuie să se urce pe acoperişul vagonului.

— Naziştii au pierdut, bombăne Magda, dar nu s-a schimbat nimic.

Nu e altă cale de a ajunge acasă. Ne urcăm pe acoperişul trenului, îngroşând rândurile celorlalți strămutați. Ne ținem de mâini.

Magda stă lângă un tânăr pe nume Laci Gladstein. O mângâie pe Magda pe degete cu degetele lui, mai mult oase. Nu ne întrebăm unii pe ceilalți de unde venim. Trupurile şi ochii noştri bântuiți spun tot ce e de ştiut. Magda se sprijină de pieptul scobit al lui Laci, căutându-i căldura trupului. Sunt geloasă pe consolarea pe care par s-o găsească unul în celălalt, pe atracția dintre ei, pe sentimentul apartenenței. Sunt prea dedicată iubirii mele pentru Eric, speranței mele că îl voi regăsi, ca să caut acum brațele unui bărbat. Chiar şi dacă n-aş fi purtat cu mine vocea lui Eric, cred că tot aş fi fost prea speriată ca să caut alinare, intimitate. Sunt piele şi os. Sunt plină de insecte şi răni. Cine ar putea să mă vrea? Mai bine nu risc vreo legătură care să-mi fie refuzată, mai bine să nu primesc confirmarea stricăciunilor mele. Şi, în plus, cine mi-ar putea oferi acum cel mai bun adăpost? Cineva care ştie ce am îndurat, un camarad supraviețuitor? Sau cineva care nu ştie, care mă poate ajuta să uit? Cineva care mă ştie dinainte de a fi trecut prin iad, care mă poate ajuta să revin la fostul meu „eu”? Sau cineva care mă vede aşa cum sunt acum, fără să vadă permanent ceea ce a fost distrus pentru totdeauna? *N-o să-ți uit niciodată ochii,* îmi spusese Eric. *N-o să-ți uit niciodată mâinile.* Timp de mai mult de un an am păstrat aceste cuvinte ca pe o hartă care m-ar putea conduce spre libertate. Dar dacă Eric nu ar putea suporta ce am devenit? Dacă ne-am regăsi şi ne-am

construi o viață împreună, doar ca să ne dăm seama că fiii noştri sunt fiii unor fantome?

Mă îngrămădesc în Magda. Vorbeşte cu Laci despre viitor.

— O să fiu medic, spune el.

Este un tânăr ales care, asemeni mie, era mai mult mort decât viu în urmă cu o lună-două. A supraviețuit, se va vindeca, îi va vindeca pe alții. Ambiția lui mă linişteşte. Şi mă sperie. A ieşit din lagărele morții cu visuri. Pare un risc inutil. Chiar şi acum, când am cunoscut înfometarea şi atrocitatea, îmi amintesc suferința durerilor mărunte, a visului distrus de mândrie, a felului în care mi-a vorbit antrenoarea atunci când m-a îndepărtat de la antrenamentul echipei olimpice. Mi-l amintesc pe bunicul după ce s-a pensionat de la Fabrica de maşini de cusut Singer, cum şi-a aşteptat prima pensie. Cum a aşteptat şi a tot aşteptat, cum nu prea mai vorbea despre altceva. În cele din urmă, pensia a sosit. O săptămână mai târziu am fost evacuați la fabrica de cărămidă. Câteva săptămâni mai târziu, murise. Nu vreau să făuresc visul nepotrivit.

— Am un unchi în America, continuă Laci. În Texas. O să plec acolo, o să muncesc, o să strâng bani pentru şcoală.

— Poate mergem şi noi în America, spune Magda.

Se gândeşte probabil la mătuşa Matilda, din Bronx. Peste tot în jurul nostru, pe acoperişul vagonului, se vorbeşte despre America, despre Palestina. De ce continuăm să trăim în cenuşa a ceea ce am pierdut? De ce continuăm să râcâim pentru supraviețuire într-un loc în care nu suntem doriți?

În curând vom afla despre limitele restricțiilor de emigrare către America şi Palestina. Nu există rai liber de limitări sau de prejudecăți. Oriunde am merge, viața ar putea fi exact ca acum. Încercând să ignorăm teama că am putea fi bombardați în orice minut, împuşcați, aruncați în şanț. Sau, în cel mai bun caz, obligați să călătorim pe acoperişul

vagonului. Ținându-ne de mâini, ca să nu ne doboare vântul.

* * *

În Praga trebuie să schimbăm din nou trenurile. Ne luăm la revedere de la Laci. Magda îi lasă vechea noastră adresă, strada Kossuth Lajos, numărul 6. El promite să țină legătura cu noi. Avem ceva timp până la următoarea călătorie, timp destul ca să ne întindem picioarele, să stăm la soare, în liniște, şi să ne mâncăm pâinea. Eu aş vrea să găsim un părculeț. Vreau să văd întinderea verde, florile. Închid ochii la fiecare pas şi trag în piept mireasma oraşului, a străzilor şi a trotuarelor lui, mulțimea de trecători. Brutăriile, eşapamentul maşinilor, parfumul. Îmi este greu să cred că toate acestea existau în timp ce noi eram în iad. Mă holbez în vitrinele magazinelor. Nu contează că n-am niciun sfanț. Va conta la un moment dat, fireşte. În Košice nu ne va da nimeni mâncare gratis. Dar în momentul ăsta mă simt pe deplin satisfăcută doar să văd că există de cumpărat rochii şi ciorapi, bijuterii, pipe, papetărie. Viața şi negustoria merg mai departe. Degetele unei femei examinează calitatea unei rochii de vară. Un bărbat admiră un colier. Lucrurile în sine nu sunt importante, dar frumusețea este. Iată un oraş plin de oameni care nu şi-au pierdut capacitatea de a imagina, face şi crea lucruri minunate. Voi fi şi eu un cetățean al oraşului – un cetățean de undeva. O să fac comisioane şi o să cumpăr daruri. O să stau la rând la poştă. O să mănânc pâine făcută de mine. O să port haine de calitate, în onoarea tatei. O să merg la operă, în onoarea mamei, în onoarea felului în care asculta Wagner stând pe marginea scaunului, lăcrimând. O să merg la un concert simfonic. Şi pentru Klara, o să urmăresc fiecare concert de vioară al lui Mendelssohn. Acel dor şi acea nostalgie. Viteza crescând pe măsură ce urcă linia melodică, apoi ritmul tremurător, notele frământate, bubuitoare. Şi

apoi tema tot mai sumbră din coarde, amenințând visurile tălăzuite ale viorii. Stând în picioare pe trotuar, închid ochii ca să pot auzi ecoul lăsat de vioara Klarei. Magda mă sperie.

— Trezeşte-te, Dicuka!

Şi când deschid ochii, chiar acolo, în inima oraşului, lângă intrarea în parc, este un afiş care anunță un concert solo de vioară.

Fotografia de pe afiş este a surorii mele.

Acolo, pe hârtie, stă Klarie a mea, cu vioara în mână.

CAPITOLUL 8
Pe fereastră

Coborâm din tren la Košice. Oraşul nostru natal nu se mai află în Ungaria. Este iar parte din Cehoslovacia. Clipim în soarele de iunie. N-avem bani de taxi, n-avem bani de nimic, n-avem idee dacă vechiul apartament al familiei este ocupat, n-avem habar dacă vom găsi o modalitate de supraviețuire. Dar suntem acasă. Suntem gata să pornim în căutarea Klarei. Klara, care a avut un concert la Praga cu doar câteva săptămâni în urmă. Klara care, într-un fel sau altul, e în viață.

Trecem prin parcul Mestský, spre centrul oraşului. Oamenii stau la mese şi pe bănci afară, la aer. Copiii se strâng în jurul fântânilor. Aici este ceasul de unde îi pândeam pe băieții care se strângeau s-o întâlnească pe Magda. Aici este balconul de la magazinul tatei, cu medalioanele aurite sclipind pe balustradă. *El este aici!* Sunt atât de sigură de lucrul ăsta, încât simt mirosul tutunului său, îi simt mustața pe obraz. Dar ferestrele prăvăliei sunt

întunecate. Ne îndreptăm spre apartamentul nostru de pe strada Kossuth Lajos, numărul 6, iar aici, pe trotuarul din apropierea locului unde am fost preluați de căruțe şi duşi la fabrica de cărămidă, aici se întâmplă un miracol. Klara apare din senin, ieşind pe uşa din față. Are părul împletit şi încolăcit, cum îl purta mama. Îşi duce vioara în brațe. Când mă vede, cutia îi scapă pe jos şi aleargă spre mine. Jeleşte înfundat, „Dicuka, Dicuka!". Mă ridică uşor, ca pe un copil, în brațele făcute leagăn.

— Nu ne lua în brațe! țipă Magda. Suntem pline de răni şi păduchi!

Cred că vrea să spună *Soră dragă, suntem speriate de moarte.* Vrea să spună *Să nu laşi ca ceea ce am văzut să te rănească. Să nu facem lucrurile mai rele de-atât. Să nu ne întrebi ce s-a întâmplat. Să nu te topeşti în văzduh.*

Klara mă leagănă neîncetat.

— Asta-i micuța mea! îi spune unui trecător, un străin.

Din acest moment, ea devine mama mea. A văzut deja pe chipurile noastre că locul acela a rămas gol şi trebuie umplut.

A trecut cel puțin un an şi jumătate de când ne-am văzut ultima dată. Klara se îndrepta spre postul local de radio, pentru a susține un concert. Suntem disperate să n-o pierdem din ochi, să o putem atinge.

— Rămâi cu noi, nu pleca, o implorăm.

Dar este deja în întârziere.

— Dacă nu cânt, n-avem ce mânca, spune Klara. Repede, veniți cu mine înăuntru.

Poate că e o binecuvântare că nu avem timp să vorbim acum. N-am şti de unde să începem. Deşi trebuie să fi fost un şoc pentru Klara să ne vadă atât de distruse fizic, poate că şi asta este o binecuvântare. Klara poate face ceva pragmatic pentru a-şi arăta iubirea şi uşurarea, pentru a ne îndruma spre vindecare. O să avem nevoie de mai mult

decât simplă odihnă. Poate că n-o să ne recuperăm niciodată. Dar este ceva ce ea poate face chiar acum. Ne duce înăuntru şi ne dăm jos hainele murdare. Ne ajută să ne strecurăm în aşternuturile albe din patul părinţilor noştri. Ne unge cu loţiune cu calamină eczemele care ne acoperă trupurile. Acele eczeme din cauza cărora ne scărpinăm îngrozitor şi pe care le ia şi ea imediat, aşa încât abia dacă mai poate cânta la concert, din cauza arsurilor întinse pe tot corpul. Reunirea noastră este fizică.

Magda şi cu mine petrecem cel puţin o săptămână zăcând în pat, despuiate, cu trupurile năclăite de calamină. Klara nu ne întreabă nimic. Nu întreabă unde sunt mama şi tata. Vorbeşte astfel încât noi să n-avem nevoie s-o facem. Vorbeşte de parcă ea n-ar avea nevoie să audă. Tot ce ne spune sună ca un miracol. Şi este un miracol. Suntem din nou împreună. Suntem cele mai norocoase. Există puţine reuniuni de familie ca a noastră. Klara ne povesteşte abrupt, sec: mătuşa şi unchiul – fraţii mamei – au fost aruncaţi de pe un pod şi înecaţi în Dunăre, dar când ultimii evrei rămaşi în Ungaria au fost încolţiţi, ea a reuşit să treacă neobservată. A trăit în casa profesorului ei, deghizată în non-evreică.

— Într-o zi, profesorul mi-a spus: mâine trebuie să te apuci să înveţi Biblia, o să începi s-o predici, o să trăieşti într-o mănăstire. Se pare că aceasta era cea mai bună cale să mă ţină ascunsă. Mănăstirea era la peste 300 de kilometri de Budapesta. Am purtat o rasă de călugăriţă. Dar într-o zi am fost recunoscută de o fată de la academie şi am fugit cu un tren înapoi la Budapesta.

Undeva, prin vară, a primit o scrisoare de la părinţii noştri. Era scrisoarea pe care o scriseseră pe când ne aflam la fabrica de cărămidă; o anunţau pe Klara că suntem în detenţie, dar împreună, în siguranţă, că o să fim transferaţi într-un lagăr numit Kenyérmező. Mi-o amintesc pe mama

aruncând scrisoarea pe stradă în momentul evacuării din fabrica de cărămidă, nu avusese cum s-o expedieze. Atunci am crezut c-o aruncase resemnată. Dar ascultând-o pe Klara şi povestea supravieţuirii ei, văd lucrurile diferit acum. Aruncând scrisoarea, mama nu renunţase la speranţă – o reaprinsese. Oricum ar fi fost, că a aruncat scrisoarea din resemnare sau din speranţă, şi-a asumat un risc. Scrisoarea arăta cu degetul spre soră-mea, o evreică blondă care se ascundea în Budapesta. Îi dădea adresa. În timp ce noi ne hurducam în întuneric spre Auschwitz, cineva, un străin, a luat scrisoarea aceasta în mână. Ar fi putut s-o deschidă, ar fi putut s-o predea pe Klara soldaţilor *nyilas.* Ar fi putut s-o arunce în gunoi sau s-o lase pe stradă. Dar acest străin i-a pus un timbru şi i-a trimis-o Klarei, în Budapesta. Acest lucru este pentru mine la fel de incredibil ca apariţia surorii mele, este un truc magic, dovada unui colac de salvare plutind între noi, dovada, de asemenea, că bunătatea exista în această lume chiar şi atunci. Cu tot noroiul celor trei mii de tălpi care au călcat-o, multe dintre ele îndreptându-se drept către o cameră de gazare din Polonia, scrisoarea mamei şi-a luat zborul. O fată cu părul blond a lăsat jos vioara ca să rupă plicul.

Klara ne-a mai spus o poveste cu final fericit. Ştiind de-acum că fuseserăm evacuaţi din fabrica de cărămidă, că ne aşteptam în fiecare zi să fim trimişi departe, la Kenyérmező sau cine ştie unde, Klara s-a dus la Consulatul german din Budapesta, ca să ceară să fie trimisă unde ne aflam şi noi. Portarul de la consulat i-a spus: „Fetiţo, pleacă de-aici. Nu mai veni”.

Nu a acceptat un refuz. A încercat iar să se strecoare în clădire. Portarul a văzut-o şi a luat-o la bătaie, lovind-o cu pumnii în umeri, în braţe, în stomac, în faţă. „Cară-te de-aici”, i-a spus el din nou.

— M-a bătut şi mi-a salvat viaţa, ne-a spus Klara.

Spre finalul războiului, când ruşii au înconjurat Budapesta, naziştii au devenit şi mai hotărâți să curețe oraşul de evrei.

— Trebuia să avem mereu la noi cardurile de identificare cu numele, religia şi poza. Le verificau mereu pe stradă şi dacă vedeau că eşti evreu, te puteau ucide. N-am vrut să-mi țin cardul, dar mi-era teamă că după război voi avea nevoie de ceva care să dovedească cine sunt. Aşa că am decis să-l dau unei prietene, să-l păstreze. Stătea dincolo de port, prin urmare trebuia să trec podul ca să ajung la ea, şi când ajungeam acolo, soldații legitimau pe toată lumea. Mi-au zis: „Arată-ne cine eşti". Le-am spus că n-am niciun act şi cumva, nu ştiu cum, m-au lăsat să trec. Trebuie să-i fi convins părul meu blond şi ochii albaştri. Nu m-am mai întors niciodată la prietena mea, să-mi recuperez cardul.

Când nu poți intra pe uşă, intră pe fereastră, obişnuia să spună mama. Nu există nicio uşă pentru supraviețuire. Sau pentru recuperare. Peste tot sunt numai ferestre. Zăvoare la care nu poți ajunge uşor, geamuri prea mici, spații în care n-ar putea încăpea un trup. Dar nu poți rămâne unde eşti. Trebuie să găseşti o cale.

După capitularea germanilor, în timp ce eu şi Magda ne recuperam în Wels, Klara a mers din nou la consulat, de data aceasta la cel rusesc, pentru că Budapesta fusese eliberată de sub stăpânirea nazistă de către Armata Roşie, şi a încercat să afle ce s-a ales de noi. Nu aveau nicio informație despre familia noastră, dar în schimbul unui concert gratuit s-au oferit să o ajute să ajungă acasă, în Košice.

— Când am cântat au asistat două sute de ruşi şi apoi am ajuns acasă pe acoperişul unui tren. M-au supravegheat când ne-am oprit pentru odihnă.

Când a deschis uşa fostului nostru apartament, totul era în neorânduială, mobila şi bunurile furate. Încăperile

fuseseră folosite pe post de grajd şi podelele erau acoperite cu balegă de cal. În timp ce noi reînvățam în Wels să mâncăm, să mergem, să ne scriem numele, Klara freca podelele şi dădea concerte, ca să câştige bani.

Şi ne-am reunit. Când ni se vindecă rănile, ieşim pe rând din casă. Nu avem decât o singură pereche bună de pantofi pentru toate trei. Când îmi vine rândul să-i încalț, merg încetişor pe trotuar, înainte şi înapoi, încă prea slăbită ca să mă pot îndepărta. Un vecin mă recunoaşte.

— Sunt uimit că ai supraviețuit, îmi spune el. Ai fost mereu o copilă aşa plăpândă.

Mă simt triumfătoare. În ciuda tuturor sorților, iată un final fericit! Dar totuşi vinovată. De ce eu? De ce am supraviețuit? Nu există nicio explicație. Este un noroc. Sau o greşeală.

Oamenii pot fi împărțiți în două categorii: supraviețuitorii şi ceilalți. Cei din ultima categorie nu sunt aici ca să-şi spună povestea. Portretul mamei atârnă încă pe perete. Părul ei negru este pieptănat cu cărare pe mijloc şi adunat într-un coc strâns. Câteva bucle ondulate îi mângâie fruntea netedă. Nu zâmbeşte, dar ochii îi sunt mai degrabă sinceri decât severi. Ne priveşte, atotştiutoare şi pragmatică. Magda vorbeşte portretului ei aşa cum obişnuia să facă şi mama. Câteodată îi cere ajutorul. Câteodată bombăne şi se revoltă. „Nenorociții ăia de nazişti... nemernicii de *nyilas...*" Pianul care stătea la perete sub portretul bunicii nu mai este; era atât de prezent în viața noastră încât devenise aproape invizibil, ca respirația. Acum, absența lui domină încăperea. Magda îşi îndreaptă furia împotriva uni spațiu pustiit. Odată ce a dispărut pianul, ceva lipseşte şi din ea. O bucată din identitatea ei. Un spațiu unde să se poată exprima. În locul lăsat liber descoperă mânia. Vibrantă, sonoră, voluntară. O admir pentru asta. Mânia mea se revarsă înăuntru şi îmi îngheață măruntaiele.

Magda devine tot mai puternică pe zi ce trece, dar eu sunt încă slăbită. Spatele mă doare în continuare, ceea ce îmi încetineşte deplasarea, iar pieptul este îngreunat de congestie. Rareori ies din casă. Chiar dacă nu aş fi bolnavă, nu am unde să mă duc. Când moartea e răspunsul la orice întrebare, de ce te-ai duce undeva? De ce să vorbeşti, când orice interacțiune cu existența nu face decât să arate că umbli prin lume în compania unei congregații a fantomelor, aflată în creştere? De ce să-ți lipsească cineva anume, când fiecare are atâția de jelit?

Mă bizui pe surorile mele: Klara, infirmiera mea devotată; Magda, sursa mea de veşti, conexiunea cu lumea largă. Într-o zi, apare acasă cu respirația tăiată.

— Pianul! spune ea. L-am găsit. Este la cafenea. Pianul *nostru*. Trebuie să-l aducem înapoi.

Proprietarul cafenelei nu ne crede că este al nostru. Klara şi Magda îşi țin pledoariile pe rând. Descriu concertele de muzică de cameră din familie, felul în care János Starker, prietenul violoncelist al Klarei, un alt copil talentat de la Conservator, a susținut un concert alături de ea, la noi acasă, în anul debutului lor profesional. Niciun discurs nu ține. În cele din urmă, Magda îl caută pe acordorul de piane. Acesta o însoțeşte la cafenea şi vorbeşte cu patronul, apoi se uită sub capacul pianului şi citeşte seria şi numărul.

— Da, spune el, dând din cap. Este pianul familiei Elefánt.

Adună câțiva bărbați care să ni-l aducă în apartament.

Am oare ceva înăuntru care să-mi poată verifica *mie* identitatea, care să mă poată reda mie însămi? Dacă există, cine va încerca să ridice capacul şi să citească acel cod?

Într-o zi ne soseşte un pachet de la mătuşa Matilda. *Bulevardul Valentine, Bronx*, scrie la adresa de retur. Ne trimite ceai, Crisco. N-am văzut niciodată Crisco, aşa că habar n-avem că este un înlocuitor de unt care se foloseşte

pentru gătit şi pentru patiserie. Îl mâncăm aşa, gol, întins pe pâine. Refolosim în mod repetat pliculeţele de ceai. Câte ceşti putem face cu aceleaşi frunze?

Câteodată cineva sună la uşă şi eu sar cât colo din pat. Astea sunt momentele cele mai bune. Cineva aşteaptă de cealaltă parte a uşii şi în secundele de dinainte de a deschide, mă gândesc că ar putea fi oricine. Câteodată îmi imaginez că este tata. A supravieţuit până la urmă primei trieri. A găsit o cale de a munci, de a-şi păstra înfăţişarea tinerească pe parcursul războiului, şi iată-l aici, fumând o ţigară, ţinând în mână o bucată de cretă, cu un metru de croitorie lung atârnându-i la gât ca o eşarfă. Câteodată, Eric este cel pe care mi-l imaginez în prag. Are în mână un buchet de trandafiri.

Tata nu vine însă. Aşa, ştim sigur că a murit.

Într-o zi sună la uşă Lester Korda, unul dintre cei doi fraţi întâlniţi în timpul călătoriei cu trenul din Wels până la Viena. A venit să vadă cum ne e.

— Ziceţi-mi Csicsi, spune el.

Este ca un aer proaspăt năvălind în încăperile noastre cu atmosferă stătută. Suntem într-un purgatoriu continuu, eu şi surorile mele, între a privi înapoi şi a merge înainte. O parte atât de mare a energiei noastre se iroseşte doar pentru a repune lucrurile în ordine – sănătatea noastră, bunurile noastre, tot ce putem din viaţa de dinainte de pierderi şi de închisoare. Căldura lui Csicsi şi interesul lui în bunăstarea noastră îmi reamintesc că mai sunt lucruri pentru care să trăiesc.

Klara este în camera cealaltă, exersând la vioară. Lui Csicsi i se luminează ochii când aude muzica.

— Aş putea s-o cunosc pe muziciană? întreabă el, iar Klara îl îndatorează de-a dreptul, cântând un ceardaş unguresc.

Csicsi dansează. Poate că a venit vremea să ne vedem de viață – nu în felul în care am fi făcut-o înainte, ci într-unul cu totul nou.

Pe parcursul verii lui 1945, Csicsi devine un vizitator obişnuit în casa noastră. Când Klara trebuie să plece la Praga, pentru un nou concert, Csicsi se oferă să meargă cu ea.

— Oare să pun de-un tort de nuntă? întreabă Magda.

— Încetează, răspunde Klara. Are o prietenă. Încearcă doar să fie politicos.

— Eşti sigură că nu te îndrăgosteşti de el? o întreb şi eu.

— Îşi aminteşte de-ai noştri şi eu îmi amintesc de ai lui, răspunde ea.

La câteva săptămâni după sosirea acasă, încă fragilă, fac un drum pe jos până la fosta locuință a lui Eric. Nu s-a întors nimeni din familia lui. Apartamentul este gol. Promit să revin cât de des pot. Durerea de a sta deoparte este mai mare decât dezamăgirea trezirii la realitate. A-l jeli pe el înseamnă a jeli mai mult decât un om. În lagăr puteam tânji după prezența lui fizică şi puteam spera la promisiunea unui viitor. *Dacă supraviețuiesc azi, mâine o să fiu liberă.* Ironia libertății este că îți e mai greu să-ți găseşti speranța şi scopul. Acum trebuie să fac față realității că indiferent cu cine o să mă mărit, n-o să-mi cunoască părinții. Dacă voi avea vreodată copii, ei nu-şi vor cunoaşte bunicii. Nu mă doare doar pierderea suferită, ci felul în care reverberează în viitor. Cum se perpetuează. Mama obişnuia să-mi spună să-mi caut un bărbat cu frunte înaltă, fiindcă asta înseamnă că-i deştept. *Uită-te şi la cum îşi foloseşte batista*, spunea ea. *Asigură-te că are mereu la el una curată. Asigură-te că are pantofii lustruiți*. Mama nu va participa la nunta mea. Nu va afla niciodată ce fel de persoană am devenit, pe cine am ales.

Acum Klara este mama mea. O face cu iubire şi pricepere naturală. Dar şi dintr-un sentiment de vinovăție. Nu a fost la Auschwitz, ca să ne protejeze. Ne va proteja acum. Numai ea găteşte. Mă hrăneşte cu lingura, ca pe copiii mici. O iubesc, îmi place mult atenția pe care mi-o dă, cum mă ține în brațe şi mă face să mă simt în siguranță. Dar, în acelaşi timp, mă şi sufocă. Bunătatea ei nu-mi lasă loc să respir. Şi pare să vrea ceva în schimb. Nu recunoştință sau apreciere. Ceva mai profund. Simt că se bazează pe mine pentru propria nevoie de a avea un scop. Pentru rațiunea ei de a fi. Având grijă de mine, găseşte justificarea faptului că a fost cruțată. Rolul meu este să fiu suficient de sănătoasă încât să rămân în viață şi totuşi îndeajuns de neajutorată încât să am nevoie de ea. Pentru asta am supraviețuit.

Nici până la finalul lui iunie nu mi s-a vindecat spatele. Simt în permanență o înțepătură între clavicule. Iar pieptul încă mă doare, chiar şi când respir. Apoi mă trezesc cu febră. Klara mă duce la spital. Insistă să stau singură într-o rezervă, să fiu îngrijită cât mai bine. Mă preocupă cheltuielile, dar ea spune că o să aibă mai multe concerte, că va găsi o cale să le acopere. Când vine doctorul să mă examineze, îl recunosc. Este fratele mai mare al fostei mele colege de şcoală. Îl cheamă Gaby. Îmi amintesc că sora lui îi spunea Îngerul Gabriel. Aflu că ea a murit. La Auschwitz. Mă întreabă dacă am văzut-o vreodată acolo. Aş vrea să am pentru el o ultimă imagine care să-i amintească de ea şi mă gândesc să-l mint, să-i spun o poveste cum că aş fi văzut-o făcând ceva curajos sau pomenindu-l cu drag. Dar nu-l mint. Mai degrabă aş înfrunta golul ultimelor minute de viață ale tatei şi ale lui Eric, decât să mi se spună ceva ce, indiferent cât de confortabil ar fi, nu este adevărat. Îngerul Gabriel îmi face primul consult medical de la eliberare. Mă diagnostichează cu febră tifoidă, pleurezie şi fractură de coloană. Îmi face o carcasă de ghips detaşabilă, care îmi

acoperă tot torsul. O pun pe pat pe timpul nopții, ca să mă pot culca în ea, cochilia mea din ipsos.

Vizitele lui Gaby devin mai mult decât o terapie fizică. Nu-mi ia niciun ban pentru îngrijirea pe care mi-o acordă. Stăm de vorbă şi ne amintim. Nu pot să-mi arăt suferința în fața surorilor mele. Este prea crudă, prea prezentă. Şi să sufăr de față cu ele ar fi ca o pângărire a miracolului reunirii noastre. Nu ne ținem niciodată în brațe, ca să plângem împreună. Dar cu Gaby îmi permit să sufăr. Într-o zi îl întreb despre Eric. Şi-l aminteşte, dar nu ştie ce s-a ales de el. Gaby are colegi care lucrează la centrul de repatriere din Munții Tatra; spune că o să-i întrebe, poate reuşesc să afle ceva despre Eric.

Într-o după-amiază, Gaby îmi examinează coloana. Aşteaptă să mă aşez pe burtă, apoi îmi spune ce a aflat.

— Eric a fost trimis la Auschwitz. A murit în ianuarie. Cu o zi înainte de eliberare.

Izbucnesc în vaiete. Mi se pare că o să mi se rupă pieptul de durere. Explozia de tristețe este atât de gravă, încât lacrimile refuză să vină – nu emit decât un bocet sacadat, din gât. Încă nu sunt în stare să-mi limpezesc gândurile sau să-i pun întrebări despre ultimele zile ale iubitului meu, despre suferința lui, despre starea lui, după ce trupul i-a cedat. Sunt terminată de jale şi de nedreptatea pierderii lui. Dacă ar mai fi putut rezista câteva ore, poate chiar câteva respirații, am fi putut fi împreună acum. Mă tânguiesc cu capul pe masă până răguşesc.

Când îmi trece şocul, înțeleg că, într-un fel ciudat, durerea de a şti adevărul este milostivă. Nu am o astfel de certitudine în privința morții tatei. A şti cu siguranță că Eric s-a dus este ca şi cum aş fi primit un diagnostic după o lungă suferință. Pot localiza sursa durerii. Pot afla ce trebuie să se vindece.

Dar un diagnostic nu este un leac. Acum nu mai ştiu ce să fac cu vocea lui Eric, cu silabele pe care le am în amintire, cu speranța.

Până la finalul lui iulie îmi trece febra, dar Gaby încă nu e mulțumit de progresele mele. Plămânii, prea multă vreme comprimați de spatele fracturat, sunt plini de fluid. Se îngrijorează să nu fi contactat tuberculoză şi îmi recomandă să mai fac o investigație într-un spital pentru TBC din Munții Tatra, în apropiere de centrul de repatriere de unde a aflat de moartea lui Eric.

Klara o să mă însoțească în călătoria cu trenul spre cea mai apropiată localitate, în munți. Magda o să rămână acasă. După efortul de recuperare a apartamentului, sub amenințarea unui posibil vizitator nepoftit, nu putem risca să-l lăsăm nelocuit nici măcar o zi. Klara mă dădăceşte pentru călătorie de parcă aş fi copil mic.

— Uitați-vă la micuța mea! le spune ea partenerilor de călătorie.

Zâmbesc spre ei ca un copilaş precoce. Practic, exact aşa arăt. Mi-a căzut iar părul, din cauza febrei tifoide, şi acum abia a început să-mi crească la loc, puf moale, ca de bebeluş. Klara mă ajută să-mi acopăr capul cu o eşarfă. Pe măsură ce creşte altitudinea, aerul uscat de munte îmi curăță plămânii, dar tot îmi este greu să respir. Am în piept o spută permanentă. Este ca şi când toate lacrimile acelea pe care nu le-am putut vărsa în afară s-au vărsat într-o baltă dinăuntru. Nu pot ignora jalea, dar nici n-o pot scuipa afară.

Klara trebuie să se întoarcă în Košice pentru o altă prestație la radio – concertele ei sunt singura noastră sursă de venit – şi nu poate merge cu mine la spitalul TBC unde voi rămâne până mă voi face bine, dar refuză să mă lase singură. Întrebăm de centrul de repatriere, ca să vedem dacă ar putea găsi pe cineva care merge la spital. Mi se

spune că într-un hotel din apropiere este un tânăr care a venit pentru tratament. Când mă apropii de el, în holul hotelului, îl văd sărutând o fată.

— Ne întâlnim la tren, mormăie el.

Pe peron, îl găsesc iar sărutând-o pe fată. Are părul încărunțit şi este cu cel puțin zece ani mai mare ca mine. O să fac optsprezece ani în septembrie, dar cu membrele mele subțiri, cu pieptul plat şi cu țeasta cheală, arăt mai degrabă de doisprezece. Rămân stânjenită alături de ei în timp ce se îmbrățişează, fără să ştiu cum i-aş putea atrage atenția. Sunt nemulțumită. *Ăsta* este omul în care ar trebui să am încredere?

— Mă puteți ajuta, domnule? întreb în cele din urmă. Am nevoie să mă însoțiți la spital.

— Sunt ocupat acum, spune el.

Abia dacă se desprind din sărut ca să-mi răspundă. Este ca un frate mai mare tras de poale de o soră enervantă.

— Ne vedem în tren.

După atenția şi dădăceala constante arătate de Klara, neglijența lui taie în carne vie. Nu ştiu de ce mă deranjează atât de tare. Oare din cauză că iubita lui trăieşte, în timp ce iubitul meu a murit? Sau pentru că sunt deja atât de micşorată încât fără atenția sau aprobarea altei persoane mă simt de parcă aş fi în pericol să dispar cu totul?

Bărbatul îmi cumpără un sandvici din tren şi îşi ia un ziar pentru el. Nu vorbim nimic mai mult decât să facem cunoştință. Îl cheamă Béla. Pentru mine nu este decât un necioplit din tren, o persoană căreia trebuie să-i cer ajutorul împotriva voinței mele, cineva care mă ajută fiindcă n-are încotro.

Când ajungem în gară, aflăm că trebuie să mergem pe jos până la spitalul TBC şi de data asta nu mai este niciun ziar care să-i capteze atenția.

— Ce făceai înainte de război? mă întreabă el. Observ ceva ce nu auzisem înainte – este bâlbâit.

Când îi spun că am fost gimnastă şi balerină, îmi răspunde:

— Asta îmi aminteşte un banc.

Mă uit la el aşteptând, gata de o porție de umor unguresc, pregătită pentru uşurarea pe care am simțit-o la Auschwitz, când Magda şi cu mine am organizat concursul de țâțe între colegele de dormitor, gata de eliberarea pe care ți-o aduce râsul în vremuri de restrişte.

— Era odată o pasăre, începe el, iar pasărea era pe moarte. A venit o vacă şi a încercat s-o încălzească un pic – dar cu partea dinspre coadă, dacă înțelegi ce vreau să zic –, iar pasărea a început să-şi revină în simțiri. Apoi a trecut un camion şi a terminat-o de tot. Un cal bătrân a trecut pe acolo şi, văzând pasărea moartă în drum, i-a spus: „Nu ți-am zis să nu dansezi dacă ți s-a căcat cineva în cap?”

Béla râde la propria glumă. Însă eu mă simt jignită. Vrea să fie amuzant, dar cred că încearcă să-mi spună că mi s-a căcat cineva în cap. Cred că vrea să spună că sunt praf. Cred că spune ceva de genul: nu te poți numi dansatoare dacă arăți în halul ăsta. Pentru o clipă, înainte de această jignire, fusese aşa o uşurare să mă bucur de atenția lui, să fiu întrebată ce eram înainte de război. Aşa o uşurare să conştientizez acea versiune a mea care existase – şi care prosperase – înainte de război. Gluma lui întărise din nou felul ireparabil în care mă schimbase şi mă afectase războiul. Mă durea că un străin putea să mă rănească fatal. Mă durea fiindcă avea dreptate. Sunt praf. Cu toate astea, n-o să las un bărbat insensibil sau sarcasmul lui unguresc să aibă ultimul cuvânt. O să-i arăt ce dansatoare efervescentă trăieşte încă în mine, indiferent de cât de scurt mi-e părul, de cât de slab îmi este chipul, cât de grea este

suferința din pieptul meu. Mă proptesc în fața lui şi fac şpagatul în mijlocul drumului.

Se dovedeşte că nu am TBC. Totuşi, mă opresc pentru trei săptămâni în spital ca să trateze fluidul care mi se tot acumulează în plămâni. Îmi este atât de frică să nu contractez TBC, încât deschid uşa cu piciorul, în loc să pun mâna, chiar dacă ştiu că această boală nu se transmite prin atingere, că microbii nu stau pe clanța uşii. Este bine că nu am TBC, dar starea mea tot nu e bună. Nu am vocabularul necesar pentru a explica sentimentele care îmi inundă inima, pulsația întunecată din frunte. Este ca un pietriş care-mi împiedică vederea. Mai târziu, acest sentiment va căpăta un nume. Mai târziu voi şti să-l numesc depresie. Acum, tot ce ştiu este că fac mari eforturi şi ca să mă dau jos din pat. Este efortul de a respira. Şi, mai rău, efortul de a exista. De ce să mă ridic? Ce mă aşteaptă dincolo ca să merite să mă ridic? N-am avut tendințe de suicid la Auschwitz, când lucrurile erau fără speranță. În fiecare zi eram înconjurată de oameni care spuneau *Singura cale să scăpăm de aici este să murim*. Dar profețiile acestea lugubre mi-au dat ceva împotriva căruia să lupt. Acum, că mă recuperam, acum, că aveam de înfruntat faptul irevocabil că părinții mei nu se vor mai întoarce niciodată, că Eric nu se va mai întoarce niciodată, singurii mei demoni erau în interior. Mă gândesc să-mi iau viața. Vreau o cale de a scăpa de suferință. De ce să nu aleg să nu mai fiu?

Lui Béla i s-a alocat camera de deasupra mea. Într-o zi se opreşte să vadă ce mai fac.

— O să te fac să râzi, spune el, iar asta o să te facă să te simți mai bine. O să vezi.

Scoate limba, se trage de urechi, imită animale în felul în care vrei să distrezi un copil. Este absurd, poate chiar jignitor, dar nu mă pot abține. Râsul țâşneşte din mine în talazuri, ca o maree.

— Să nu râzi, mă avertizaseră medicii, de parcă râsul ar fi fost vreo tentație constantă, de parcă aş fi fost în pericol să mor de râs.

— Dacă râzi, o să te doară şi mai rău.

Au avut dreptate. Chiar mă doare, dar îmi e şi bine, deopotrivă.

În noaptea aceea stau trează, întinsă pe pat, gândindu-mă că el se află într-un pat chiar deasupra mea, gândindu-mă la lucruri cu care l-aş putea impresiona, lucruri pe care le studiasem la şcoală. În ziua următoare, când îmi face o vizită, îi spun tot ce am fost în stare să-mi amintesc în noaptea aceea despre miturile greceşti, pomenind cele mai obscure zeități. Îi povestesc şi despre *Interpretarea viselor* a lui Freud, ultima carte pe care o citisem împreună cu Eric. Dau un spectacol pentru el, în felul în care eram obişnuită s-o fac pentru oaspeții de la cină ai părinților mei, atunci când îmi venea rândul în lumina reflectoarelor înainte ca sora mea Klara, capul de afiş, să intre pe scenă. El mă priveşte cum şi-ar privi un profesor ucenicul cel mai promițător. Îmi spune prea puține lucruri despre el, dar aflu că a studiat vioara în adolescență şi că îi place încă să asculte înregistrări sau difuzări la radio cu muzică de cameră.

Béla are douăzeci şi şapte de ani. Eu sunt doar un copil. În viața lui există o altă femeie. Femeia pe care o săruta pe peron, atunci când l-am întrerupt. Şi, după cum îmi mărturiseşte, mai este aici, în spitalul TBC, încă o femeie, cea mai bună prietenă a verişoarei sale Marianna, o fată cu care se întâlnea în liceu, înainte de război. Este foarte bolnavă. N-o să supraviețuiască. Îşi spune „logodnicul ei”, un gest de speranță pentru ea, pe patul de moarte, un gest de speranță pentru mama ei. Câteva luni mai târziu, aveam să aflu că Béla avea şi o soție – aproape o străină, o femeie cu care nu fusese niciodată în relații intime, o non-evreică

cu care făcuse un aranjament birocratic la începutul războiului, în încercarea de a-şi proteja familia şi averea.

Nu este vorba de iubire. E vorba că mi-e foame, mi-e atât de foame, şi că îl amuz. Şi că mă priveşte aşa cum mă privea Eric în acele zile demult apuse, la clubul de carte, de parcă aş fi inteligentă, de parcă aş avea de spus lucruri valoroase. Deocamdată, este suficient.

În ultima mea noapte în spitalul TBC, stau întinsă în cămăruța mea confortabilă şi aud o voce venind spre mine, de la poalele munților, din centrul Pământului. Trecând prin podea şi prin salteaua subțire, mă învăluie, mă încarcă. *Dacă supraviețuieşti,* îmi spune vocea, *va trebui să lupți pentru ceva.*

— O să-ți scriu, îmi spune Béla a doua zi de dimineață, când ne luăm rămas-bun.

Nu este iubire. Nu țin la el.

La întoarcerea la Košice, Magda mă aşteaptă la gară. Klara fusese atât de posesivă cu mine de când ne reuniserăm, încât uitasem cum era să fiu singură cu Magda. I-a crescut părul, care îi încadrează chipul în bucle vălurite. Ochii îi strălucesc din nou. Arată bine. Dă pe-afară de bârfe din cele trei săptămâni în care am fost plecată. Csicsi a rupt-o cu prietena lui şi acum o curtează pe Klara. Supraviețuitorii din Košice au organizat un club de divertisment şi ea le-a promis deja că o să le cânte. Iar Laci, bărbatul de pe acoperişul vagonului, i-a scris ca să ne anunțe că a primit declarație notarială de susținere de la rudele lui din Texas. Se va întâlni în curând cu ele, într-un loc denumit El Paso, îmi povesteşte Magda; Laci va lucra în magazinul lor de mobilă şi va economisi bani pentru Medicină.

— Klara ar face bine să nu mă umilească măritându-se prima, spune Magda.

Aşa ne vindecăm. Ieri, canibalism şi crimă. Ieri, alegerea firelor de iarbă. Azi, vechi obiceiuri şi proprietăţi, reguli şi roluri care ne fac să ne simţim normal. O să minimalizăm pierderile suferite şi oroarea trăită, teribila întrerupere a vieţilor noastre, trăind ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. N-o să fim o generaţie pierdută.

— Uite, spune sora mea. Am ceva pentru tine.

Îmi întinde un plic cu numele meu scris cu litere cursive, aşa cum fuseserăm învăţaţi la şcoală.

— A trecut pe aici vechiul tău prieten.

Pentru o clipă cred că se referă la Eric. Trăieşte. În plicul acesta este viitorul meu. M-a aşteptat. Sau poate şi-a văzut de viaţă.

Dar plicul nu este de la Eric. Şi nu-mi conţine viitorul, ci trecutul. O poză de-a mea, poate ultima poză făcută înainte de Auschwitz, cu mine făcând şpagatul pe malul râului, poza făcută de Eric, cea pe care i-am dat-o prietenei mele, Rebeka. A păstrat-o bine pentru mine. Ţin în mână varianta celei care am fost, cea care nu-şi pierduse încă părinţii, cea care nu ştia cât de repede îşi va pierde iubirea.

În seara aceea, Magda mă duce la clubul de divertisment. Klara şi Csicsi sunt şi ei, alături de Rebeka şi Imre, fratele lui Csicsi. Este şi Gaby, doctorul meu şi poate de aceea, aşa slăbită cum sunt, accept să dansez. Vreau să-i arăt că mă fac bine. Vreau să-i arăt că timpul pe care l-a dedicat îngrijirii mele a contat, că nu şi-a irosit eforturile. Îi rog pe Klara şi pe ceilalţi muzicieni să cânte *Dunărea albastră* şi îmi încep coregrafia – acelaşi dans pe care, cu un pic mai mult de un an în urmă, l-am dansat în prima mea seară la Auschwitz, dansul răsplătit de Josef Mengele cu o felie de pâine. Paşii nu s-au schimbat, dar corpul meu, da. Nu mai am nimic din muşchii mei supli, numai fibră, nimic din forţa membrelor şi a trunchiului. Sunt o coajă obosită, o fată cu spatele rupt, fără păr. Închid ochii, aşa cum am făcut în

baracă. În acea noapte îndepărtată mi-am ținut pleoapele strânse, ca să nu trebuiască să văd ochii îngrozitori, ucigaşi, ai lui Mengele, ca să mă feresc să nu mă prăbuşesc sub forța privirii lui. De această dată, am închis ochii ca să-mi pot simți trupul, să nu evadez din sală, să pot simți căldura aprecierilor din partea publicului meu. În timp ce-mi găseam calea înapoi spre mişcările cunoscute, spre paşii familiari, spre salturile înalte, spre şpagaturi, am devenit tot mai încrezătoare în ipostaza în care mă aflam. Şi am găsit şi calea spre acele momente din trecut, spre zilele când nu ne puteam imagina încălcări mai mari ale libertății noastre decât restricțiile şi stelele galbene. Am dansat pentru inocența mea. Pentru fata atrasă de scările care duceau spre studioul de balet. Pentru mama înțeleaptă şi iubitoare care o dusese pentru prima dată acolo. *Ajută-mă,* o strig. *Ajută-mă. Ajută-mă să trăiesc din nou.*

Câteva zile mai târziu vine o scrisoare groasă pentru mine. Este de la Béla. E prima dintr-un lung şir de scrisori pe care mi le va scrie, mai întâi din spitalul TBC, apoi din casa lui din Prešov, unde s-a născut şi a crescut – al treilea oraş ca mărime din Slovacia, la doar treizeci de kilometri nord de Košice. Pe măsură ce aflu mai multe lucruri despre Béla, încep să asamblez într-o viață faptele pe care mi le împărtăşeşte în aceste scrisori, iar bărbatul încărunțit, cu un simț al umorului bâlbâit şi plin de sarcasm devine o persoană bine conturată.

Béla îmi scrie că printre primele lui amintiri este o plimbare alături de bunicul său, unul dintre cei mai înstăriți oameni din țară, în care acesta a refuzat să-i cumpere o prăjiturică de la patiserie. Când va ieşi din spital va prelua afacerea bunicului, de vânzare en-gros a produselor fermierilor locali, măcinarea cafelei şi a grâului pentru toată Slovacia. Béla este o cămară plină, o țară îndestulată, o sărbătoare.

La fel ca mama, şi-a pierdut unul dintre părinți când era foarte mic. Tatăl lui, fost primar în Prešov şi, înainte de asta, avocat celebru pentru cei săraci, a participat într-o iarnă la o conferință în Praga, pe când Béla avea patru ani. A căzut din tren şi s-a prăbuşit într-o avalanşă. Sau cel puțin asta a fost versiunea poliției pentru mama lui Béla. Béla suspectează că tatăl lui, o figură controversată din cauza revoltei sale față de elita din Prešov, concretizată în serviciul avocățesc pentru cei săraci şi lipsiți de drepturi, a fost ucis, dar varianta oficială susținea că s-a sufocat sub zăpadă. De la moartea tatălui, Béla a început să vorbească bâlbâit.

Maică-sa nu şi-a mai revenit niciodată după moartea soțului. Socrul său, bunicul lui Béla, a ținut-o închisă în casă, s-o împiedice să întâlnească alți bărbați. În timpul războiului, mătuşa şi unchiul lui Béla l-au invitat să li se alăture în Ungaria, unde trăiau ascunzându-se sub identități şi acte false. Într-o zi, mama lui Béla s-a dus la piață, unde a zărit un grup de soldați SS. S-a panicat. A alergat drept spre ei şi a mărturisit: *Sunt evreică!*. Au trimis-o la Auschwitz, unde a murit în camera de gazare. Restul familiei, expusă din cauza dezvăluirii făcute de mama lui Béla, a reuşit să fugă în munți.

Fratele lui Béla, George, trăia în America încă dinainte de război. Într-o zi, înainte de a emigra, se plimba pe stradă în Bratislava, capitala Slovaciei, când a fost atacat de nişte non-evrei, care i-au spart ochelarii. A lăsat în urmă antisemitismul crescând din Europa, ca să trăiască alături de unchiul lui, în Chicago. Verişoara lor, Marianna, a fugit în Anglia. Cu toate că studiase în Anglia pe când era copil şi vorbea engleza fluent, Béla a refuzat să plece din Slovacia. A vrut să-i protejeze pe toți cei din familie. Dar n-a fost să fie. Bunicul lui a murit de cancer la stomac. Mătuşa şi unchiul, convinşi de germani să se întoarcă din munți, cu promisiunea că toți evreii care se vor întoarce de bunăvoie

vor fi tratați cu blândețe, au fost aliniați şi împuşcați în stradă.

Béla a scăpat de nazişti rămânând ascuns în munți. Mi-a scris că abia dacă putea ține în mână o şurubelniță, se temea de arme, nu voia să lupte, era neîndemânatic, dar a devenit partizan. A pus mâna pe armă şi s-a alăturat trupelor ruseşti care luptau împotriva naziştilor. Cât a fost partizan a contractat TBC. N-a trebuit să supraviețuiască în lagăr. Dar a supraviețuit pădurilor de munte. Sunt recunoscătoare pentru asta. Nu voi vedea niciodată oglindită în ochii lui imaginea coloanelor de fum.

Prešov este la doar o oră de mers cu maşina de Košice. Béla mă vizitează într-un weekend; scoate din geantă brânză elvețiană şi nişte salam. Mâncare. Asta m-a făcut prima dată să mă îndrăgostesc de el. Dacă l-aş putea face să fie interesat de mine, o să ne hrănească pe toate trei – la asta mă gândesc. Nu tânjesc după el cum am tânjit după Eric. Nu am fantezii despre cum o să-l sărut şi nici nu-l doresc cu disperare în preajma mea. Nici măcar nu flirtez – cel puțin nu într-o manieră romantică. Suntem ca doi supraviețuitori de pe o epavă, cercetând întinsul mării după vreun semn de viață. Şi vedem unul în altul o pâlpâire. Îmi dau seama că revin din nou la viață. Simt că o să aparțin cuiva. Ştiu că Béla nu este iubirea vieții mele, nu în felul în care fusese Eric. Nu încerc să-l înlocuiesc pe Eric. Dar Béla îmi spune glume şi-mi trimite scrisori de douăzeci de pagini, iar eu trebuie să fac o alegere.

Când îi spun Klarei că mă mărit cu Béla, nu se repede să mă felicite. Se întoarce spre Magda.

— Ah, doi schilozi care se împerechează, spune ea. Cum o să funcționeze asta?

Mai târziu, la masă, îmi spune direct:

— Eşti o copilă naivă, Dicuka, nu poţi lua astfel de decizii. Nu eşti încă restabilită. Şi nici el. Are TBC. Se bâlbâie. Nu te poţi mărita cu el.

Acum am o nouă motivaţie ca să fac mariajul să meargă. Trebuie să-i dovedesc surorii mele că se înşală.

Obiecţiile Klarei nu sunt singurul impediment. Mai este şi faptul că Béla este în continuare căsătorit legal cu o non-evreică, care a protejat de nazişti averea familiei lui, iar acum refuză să divorţeze. N-au trăit niciodată împreună, nu au avut vreo relaţie de alt fel decât le-a fost înţelegerea: pentru ea, banii lui; pentru el, statutul ei de non-evreică. Nu vrea să-i acorde divorţul, nu dintr-odată, nu înainte ca el să-i plătească o sumă uriaşă.

Şi apoi mai este şi logodnica lui din Munţii Tatra, muribundă din cauza tuberculozei.

O imploră pe Marianna, verişoara lui fugită în Anglia, dar întoarsă după război, să-i dea fetei vestea că n-o s-o ia de nevastă. Marianna este furioasă, pe bună dreptate.

— Eşti oribil! îi strigă ea. Nu poţi să-i faci asta. N-o să-i spun nici într-o mie de ani că-ţi încalci promisiunea.

Béla îmi cere să vin cu el la spital, ca să-i poată spune el însuşi. Fata este înţelegătoare şi drăguţă cu mine şi foarte, foarte bolnavă. Mă distruge să văd pe cineva atât de devastat fizic. Seamănă prea mult cu trecutul recent. Mi-e teamă să stau atât de aproape de uşa morţii. Ea îmi spune că este fericită că Béla se va căsători cu cineva ca mine, cineva cu atât de multă energie şi vitalitate. Mă bucur că avem binecuvântarea ei. Şi totuşi, cât de uşor ar fi fost ca eu să fiu cea din pat, sprijinită de perne aspre, tuşind printre cuvinte, umplând batistele de sânge.

Béla şi cu mine înnoptăm la hotel, acelaşi în care ne-am cunoscut. De câte ori a venit la Košice, am dormit în camere separate. N-am împărţit niciodată patul. Nu ne-am văzut niciodată goi. Dar în seara asta este altceva. Încerc să-mi

amintesc cuvintele interzise din cartea lui Zola, *Nana.* Ce altceva m-ar putea pregăti ca să-i ofer plăcere, să obțin eu însămi plăcere? Nimeni nu m-a învățat coregrafia intimității. Goliciunea fusese până acum degradantă, umilitoare, terifiantă. Trebuie să învăț din nou să-mi locuiesc propriul corp.

— Tremuri, zice Béla. Ți-e frig?

Se duce la valiza lui şi scoate de acolo un pachet legat cu o fundă sclipitoare. În cutie, cuibărit în hârtie de ziar, este un neglijeu superb, din mătase. Un dar extravagant. Dar nu asta este ceea ce mă emoționează. Ci faptul că el a ştiut, cumva, că o să am nevoie de o a doua piele. Nu-i vorba că aş vrea să-mi pun o platoşă în fața lui, viitorul meu soț. Nu caut un camuflaj. Este mai degrabă o modalitate de a creşte, de a mă extinde, o cale de a păşi într-un capitol nescris încă. Tremur când îmi trage neglijeul peste cap, când mătasea îmi alunecă pe trup. Costumul potrivit poate îmbunătăți dansul. Fac o piruetă pentru el.

— *Izléses*, spune. De primă clasă.

Sunt atât de bucuroasă că mă priveşte cineva. Privirea lui este mai mult decât un compliment. La fel cum vorbele mamei m-au învățat cândva să-mi prețuiesc istețimea, în ochii lui Béla găsesc o nouă apreciere a trupului meu – a vieții mele.

CAPITOLUL 9
Anul următor, în Ierusalim

Mă căsătoresc cu Béla Eger pe 12 noiembrie 1946, la primăria din Košice. Am fi putut sărbători cu o petrecere

fastuoasă la conacul familiei Eger, am fi putut alege o ceremonie evreiască. Dar sunt o copilă, am doar nouăsprezece ani. N-am avut posibilitatea de a termina liceul, cad dintr-una-ntr-alta. Iar părinții mei sunt morți. Unul dintre vechii prieteni ai tatei, un non-evreu, ne-a supravegheat pe surorile mele şi pe mine. Este judecător şi aflăm că-l ştia pe fratele lui Béla, pe George, de la facultatea de Drept. El este legătura dintre familiile noastre, este legătura cu tata, aşa că pe el îl alegem să ne căsătorească.

În cele cincisprezece luni de când l-am cunoscut pe Béla, părul mi-a crescut de la puful acela firav până la umeri. Îl port lăsat pe spate, cu o clamă albă prinsă la tâmplă. Mă mărit într-o rochie împrumutată – neagră, până la genunchi, din mătase artificială, cu umeri umflați, guleraş alb şi mâneci strâmte. În mână țin un buchet de crini şi trandafiri, legați cu o panglică lată de satin. Din balconul de la prăvălia tatei, zâmbesc pentru poză. La nuntă participă doar opt persoane – eu, Béla, Magda, Klara, Csicsi, Imre şi doi vechi prieteni ai tatei, unul dintre ei preşedinte de bancă, iar celălalt, judecătorul care ne căsătoreşte. Béla se bâlbâie când îşi spune jurămintele, iar Klara mă mustră din priviri. Petrecerea se ține la noi în apartament. Klara a pregătit toată mâncarea. Pui fript. Cuşcuş unguresc. Cartofi cu unt şi pătrunjel. Şi *dobos torte* – un tort de ciocolată cu şapte straturi. Încercăm să-i dăm zilei o turnură veselă, dar toți absenții din încăpere ne trag înapoi. Orfanii se căsătoresc cu orfani. Mai târziu voi auzi că ne-am căsătorit, de fapt, cu părinții noştri. Dar aş spune că mai degrabă ne-am căsătorit cu treburile noastre neterminate, dorul, jalea, doliul.

Ne petrecem luna de miere în Bratislava, pe Dunăre. Dansez împreună cu soțul meu valsurile pe care le ştiam

dinainte de război. Vizităm Fântâna lui Maximilian[15] şi Dealul Încoronării[16]. Béla se preface a fi noul monarh, arătând cu sabia spre nord, sud, est şi vest, promiţând să mă apere. Vedem vechiul zid al cetăţii, cu dublă fortificaţie împotriva turcilor. Ne spunem că furtuna a trecut.

În noaptea aceea, la hotel, suntem treziţi de nişte bătăi în uşa camerei. Înăuntru dau năvală ofiţeri de poliţie. Se fac frecvent astfel de controale asupra civililor, vieţile noastre sunt un labirint de cerinţe birocratice şi avem nevoie de permise oficiale chiar şi pentru cele mai mici amănunte ale vieţii cotidiene. Te pot arunca în puşcărie sub cel mai vag pretext. Şi, din cauza averii lui, soţul meu este o persoană importantă, aşa că n-ar trebui să mă mire că am fost urmăriţi. Dar sunt surprinsă. Şi înfricoşată, mereu sunt înfricoşată. Şi mai sunt şi jenată. Şi furioasă. Asta este luna mea de miere. De ce ne deranjează?

— Abia ne-am căsătorit, îi linişteşte Béla, vorbind slovacă.

Eu am crescut vorbind doar maghiară, dar Béla este fluent şi în cehă şi slovacă, şi în alte limbi necesare pentru afacerea lui în comerţ.

Le arată paşapoartele, certificatul de căsătorie, verighetele, tot ce ne poate confirma identitatea şi motivul pentru care ne aflăm în acel hotel.

— Vă rugăm să ne lăsaţi în pace.

Poliţia nu dă nicio explicaţie pentru invadarea intimităţii, pentru bănuielile ce planau asupra noastră. Îl urmăresc pe Béla cu vreun motiv? L-au confundat cu altcineva? Încerc să

---

[15] Fântâna lui Maximilian sau Fântâna Roland, construită de regele Ungariei, Maximilian al II-lea, în 1572, pentru aprovizionarea cu apă a oraşului.

[16] Dealul pe care se află Castelul Bratislava, situat la 85 de metri deasupra nivelului mării.

nu reţin această intruziune ca pe un semn de rău augur. Mă concentrez asupra blândeţii din glasul soţului meu, dincolo de bâlbâiala lui. Nu avem nimic de ascuns. Dar starea de alertă este permanentă. Şi nu pot scăpa de sentimentul că m-am făcut vinovată de ceva. Că voi fi depistată.

Greşeala mea este viaţa însăşi. Şi începuturile unei fericiri precaute.

În trenul spre casă avem un compartiment privat. Prefer eleganţa lui reţinută camerei de hotel. Mă pot imagina într-o poveste. Suntem exploratori, întemeietori. Legănarea trenului împrăştie teama şi devălmăşia din mintea mea şi mă ajută să mă concentrez asupra trupului lui Béla. Sau poate că motivul este doar îngustimea patului. Propriul meu trup mă surprinde. Plăcerea este un elixir. Un balsam. Ne regăsim unul pe celălalt iar şi iar, în timp ce trenul înaintează prin noapte.

Când mă întorc la Košice, să-mi vizitez surorile, trebuie să fug la baie. Vomit în valuri. Este o veste bună, dar încă nu ştiu asta. Tot ce ştiu este că după mai mult de un an de recuperare lentă, iar îmi e rău.

— Ce i-ai făcut copilei mele? ţipă Klara.

Béla îşi înmoaie batista în apă rece şi mă şterge pe faţă.

În timp ce viaţa surorilor mele merge mai departe în Košice, eu încep o neaşteptată existenţă de huzur. Mă mut în reşedinţa Eger din Prešov, o mănăstire veche de cinci sute de ani, lungă şi lată, cu cai şi căruţe de-a lungul aleii. Birourile lui Béla sunt la parter, iar noi locuim la etaj. Chiriaşii ocupă celelalte aripi ale acestei case enorme. Avem o femeie care ne spală rufele, fierbe aşternuturile, calcă, se ocupă de albituri. Mâncăm din porţelanuri făcute la comandă pentru familia lui, cu numele lor – acum şi al meu – inscripţionat cu auriu. În sufragerie este un buton pe care pot să apăs astfel încât Mariska, menajera, să-l audă din

bucătărie. Nu mă satur de pâinea ei de secară. Apăs butonul şi mai cer.

— Mâncaţi ca nişte porci, mă bombăne ea.

Nu-şi maschează supărarea că am intrat în familie. Sunt o ameninţare pentru stilul ei de viaţă, pentru felul în care conduce gospodăria. Mă doare să văd că Béla este cel care îi dă banii pentru coşniţă. Sunt soţia lui. Mă simt inutilă.

— Te rog, învaţă-mă să gătesc, îi cer Mariskăi într-o zi.

— Nu te vreau la mine în bucătărie, spune ea.

Ca să mă lanseze în noua mea viaţă, Béla mă introduce în elita din Prešov, formată din avocaţi, medici şi oameni de afaceri şi soţiile lor, alături de care mă simt ca o gâsculiţă tânără şi neexperimentată. Cunosc două femei cam de-o seamă cu mine. Ava Hartmann este o tipă la modă, măritată cu un bărbat bogat şi bătrân. Îşi poartă părul negru cu cărare pe-o parte. Marta Vadasz este măritată cu Bandi, prietenul lui Béla. Are părul roşu şi un chip plăcut, calm. Le urmăresc cu atenţie pe Ava şi pe Marta, încercând să văd cum ar trebui să mă port şi ce ar trebui să spun. Ava, Marta şi celelalte beau coniac. Beau şi eu coniac. Ava, Marta şi celelalte fumează. Într-o seară, la o petrecere în casa Avei – face cel mai bun pate tocat[17] pe care l-am gustat vreodată, cu ardei gras şi ceapă – îi spun lui Béla că sunt singura care nu fumează, iar a doua zi el îmi aduce o tabacheră şi un portţigaret din argint. Nu ştiu cum să-l folosesc – cum să bag ţigara în el, cum să trag din ea, cum să suflu fumul printre buze. Încerc să le imit pe celelalte femei. Mă simt ca un papagal elegant, nimic altceva decât un ecou împodobit în haine frumoase, dar nu făcute de tata.

Oare ei ştiu unde am fost? Stând în salon sau în jurul meselor încărcate, îmi privesc prietenii şi cunoştinţele şi mă

[17] Specialitate de pate de ficat din bucătăria evreiască tradiţională.

întreb. Oare ei au pierdut aceleaşi lucruri pe care le-am pierdut eu şi Béla? Nu vorbim despre asta. Negarea este scutul nostru. Încă nu ştim cât de dăunător este să continuăm să ne rupem de trecut, să păstrăm această tăcere conspirativă. Cu cât sigilăm mai tare trecutul, cu atât va fi mai fericit viitorul, ăsta ne e crezul.

Încerc să mă relaxez în noua mea postură privilegiată de bogătană. Nu vor mai exista bătăi în uşă care să-mi întrerupă somnul, îmi spun. Ci doar confortul pilotelor şi al aşternuturilor imaculate. S-a terminat cu înfometarea. Mănânc, mănânc încontinuu – pâinea de secară a Mariskăi, găluşti spaetzle[18], un fel de plăcintă cu varză acră, un alt fel de plăcintă cu *bryndza*, o brânză slovacă de oaie. Mă îngraş. Amintirile şi pierderile ocupă acum doar o mică parte din mine. Le împing, le tot împing, aşa că îşi ştiu locul de-acum. Îmi privesc mâna cum ridică portțigaretul de argint spre buze, apoi îl îndepărtează. Mă prefac că acesta este un dans nou. Învăț fiecare gest.

Kilogramele pe care le acumulez nu sunt doar de la mâncarea îndestulătoare. La începutul primăverii descopăr că sunt însărcinată. La Auschwitz nu aveam menstruație. Probabil că stresul constant şi lipsa mâncării au fost suficiente ca să nu ne mai vină ciclul, sau poate că de vină a fost pierderea extremă în greutate. Dar acum trupul meu, care a fost înfometat, vlăguit şi lăsat să moară, găzduieşte o viață nouă. Număr săptămânile de când nu am mai sângerat şi calculul îmi arată că Béla şi cu mine trebuie să fi conceput copilul în luna de miere, poate chiar în tren. Ava şi Marta îmi spun că şi ele sunt însărcinate.

---

[18] Paste specifice bucătăriei germane.

Mă aştept ca doctorul, medicul familiei Eger, acelaşi care a asistat şi la naşterea lui Béla, să mă felicite. În schimb, îmi ține prelegeri.

— Nu eşti încă destul de puternică, îmi spune el.

Mă zoreşte să programăm un avort, şi încă repede. Refuz. Alerg în casă, în lacrimi. El vine după mine. Mariska îl lasă să intre în salon.

— Doamnă Eger, o să muriți dacă faceți acest copil, spune el. Sunteți piele şi os, prea slăbită.

Îl privesc în ochi:

— Doctore, o să aduc viața asta pe lume, îi spun. Noapte bună.

Béla îl urmează pe doctor. Îmi aud soțul cerându-şi scuze pentru lipsa mea de respect:

— Este fiică de croitor, nu ştie cum să se poarte.

Cuvintele pe care le foloseşte ca să mă apere mai fac o fisură în egoul meu încă fragil. Dar aşa cum îmi creşte pântecele, îmi cresc şi încrederea de sine şi hotărârea. Nu mă ascund prin colțuri. Iau peste 20 de kilograme în greutate şi atunci când merg pe stradă îmi bombez burta şi mă uit în vitrinele magazinelor, unde văd alunecând reflexia acestei noi versiuni a trupului meu. Nu recunosc imediat sentimentul. Apoi îmi amintesc. Aşa te simți când eşti fericit.

Klara şi Csicsi se căsătoresc în primăvara lui 1947, iar Béla şi cu mine mergem la Košice, pentru ceremonie, în Opelul lui verde. Este o altă ocazie importantă de la care lipsesc părinții noştri, o altă zi fericită umbrită de absența lor. Dar sunt însărcinată, am o viață plină şi n-o să las tristețea să mă tragă înapoi. Magda cântă la pianul familiei. Cântă refrenele pe care obişnuia să le cânte şi tata. Béla se luptă cu tendințe contradictorii: să mă rotească în dans sau să mă facă să stau pe scaun şi să-mi odihnesc picioarele. Surorile mele îmi pun mâinile pe burtă. Această nouă viață

care se plămădeşte în mine ne aparţine tuturor. Este un nou început. O bucată din părinţii noştri, din bunicii noştri, care va merge mai departe, în viitor.

Aceasta este tema discuţiei pe care o avem când se întrerupe muzica şi bărbaţii îşi aprind trabucurile. Viitorul. Fratele lui Csicsi, Imre, va pleca în curând spre Sydney. Adunarea noastră de familie este deja atât de restrânsă. Nu-mi place gândul că ne vom împrăştia. Prešov pare deja atât de departe de surorile mele. Înainte de căderea nopţii, înainte de a porni spre casă cu Béla, Klara ne trage în dormitor pe mine şi pe Magda.

— Trebuie să vă spun ceva, mezinelor, spune ea.

Din încruntarea Magdei, îmi dau seama că ea ştie deja ce are să ne spună Klara.

— Dacă Imre pleacă la Sydney, spune Klara, o să plecăm şi noi cu el.

Australia. Din cauza preluării puterii de către comunişti în Cehoslovacia, printre prietenii noştri din Prešov apăruseră discuţii despre emigrare, poate în Israel, poate în America, dar cele mai relaxate politici de emigrare erau în Australia. Ava şi soţul ei pomeniseră şi ei de Sydney. Dar era prea departe, mult prea departe.

— Dar cariera ta? am întrebat-o pe Klara.

— Există orchestre şi în Sydney.

— Tu nu vorbeşti engleză.

Îi arunc motiv după motiv, de parcă nu s-ar fi gândit deja ea însăşi la toate.

— Csicsi a făcut o promisiune, spune ea. Chiar înainte de a muri, tatăl lui i-a spus să aibă grijă de frate-său. Dacă pleacă Imre, plecăm şi noi.

— Aşadar mă abandonaţi amândouă, spune Magda. După toată lupta aia pentru supravieţuire, credeam că o să rămânem împreună.

Îmi amintesc de o noapte de aprilie, cu doar doi ani în urmă, când m-am îngrijorat că Magda ar putea să moară, când am riscat să fiu bătută sau poate chiar mai rău şi am escaladat un zid ca să culeg pentru ea nişte morcovi. Am supravieţuit unei orori care ne va bântui – fiecare dintre noi a supravieţuit pentru că a avut-o pe cealaltă pentru protecţie şi pentru că fiecare a ţinut de cealaltă ca motiv pentru care să trăiască. Trebuie să-i mulţumesc surorii mele pentru însăşi existenţa mea.

— O să te măriţi şi tu curând, o liniştesc eu. O să vezi. Nu-i fată mai sexy ca tine.

Încă nu pricep că durerea surorii mele are mai puţin de-a face cu singurătatea şi mai mult cu credinţa că nu e demnă de iubire. Dar acolo unde ea vede durere, iad, lipsă, vătămare, eu văd altceva. Văd curajul, triumful ei şi-i văd puterea. Este ca în prima zi la Auschwitz, când lipsa pletelor mi-a arătat extraordinara frumuseţe a ochilor ei.

— E cineva anume de care eşti interesată? o întreb.

Aş vrea să clevetim aşa cum făceam când eram fete tinere. Magda îmi dă mereu informaţii incitante sau intră caraghios în pielea personajelor – poate uşura şi cel mai dificil lucru. Aş vrea s-o fac să viseze.

Magda dă din cap.

— Nu mă gândesc la o persoană, spune ea. Mă gândesc la un loc.

Arată spre o carte poştală înfiptă în rama de la oglinda unui dulap. Poza arată un deşert pustiu, un pod. *El Paso*, scrie de-a curmezişul, peste imagine. Este de la Laci.

— El a plecat, spune Magda. Aşa că pot şi eu.

Pentru mine, El Paso pare la capătul pământului.

— Ţi-a cerut Laci să te duci la el?

— Dicuka, povestea mea nu e basm cu zâne. Nu contez pe un bărbat ca să mă salveze.

Bate cu degetele în poală, de parcă ar cânta la pian. Vrea să spună mai mult.

— Îți amințeşti ce avea mama în buzunar când a murit?

— Căița Klarei.

— Şi o bancnotă de un dolar. Un dolar trimis cândva de mătuşa Matilda, din America.

Eu de ce nu ştiu asta? Sunt atât de multe nimicuri pe care mama le-a făcut ca să întrețină speranța. Nu doar bancnota de un dolar, de care nu-mi amintesc, sau căița Klarei, de care îmi amintesc, ci şi schmaltz[19], grăsimea de pasăre pe care a pus-o la pachet ca s-o gătească în exilul din fabrica de cărămidă, scrisoarea către Klara. Magda pare să urmeze simțul practic al mamei, dar şi felul ei de a spera.

— Laci n-o să se însoare cu mine, spune ea. Dar, într-un fel sau altul, o să ajung în America.

I-a scris mătuşii Matilda, cerându-i să-i trimită o declarație notarială de susținere financiară, pentru dosarul de imigrare.

Australia. America. În timp ce următoarea generație încolțeşte în mine, surorile mele amenință să fugă departe, unde nu le mai pot ajunge. Am fost prima care a ales o viață nouă după război. Acum e rândul lor să aleagă. Mă bucur pentru ele. Totuşi, mă gândesc la acea zi din timpul războiului când am fost prea bolnavă ca să merg la lucru, când Magda s-a dus fără mine la fabrica de muniție şi aceasta a fost bombardată, când Magda ar fi putut să fugă, ca să se elibereze, dar a ales să se întoarcă la barăci ca să mă salveze. Am găsit o viață bună şi norocoasă. Acum nu mai e nevoie să-mi vegheze supraviețuirea. Dar dacă există vreun lucru cât de mic care să-mi lipsească al naibii, este acea parte care m-a făcut să înțeleg că supraviețuirea este o

---

[19] Mâncare specific evreiască, un fel de jumări din grăsime şi piele de pasăre.

chestiune de interdependență, nu e posibilă de unul singur. Faptul că eu şi sora mea alegem direcții diferite înseamnă că suntem în pericol să rupem vraja?

Béla nu este în oraş când simt primele contracții, într-o dimineață devreme, în septembrie. M-au împuns şi m-au tot împuns, suficient cât să mă pună jos. O sun pe Klara. Când soseşte ea, două ore mai târziu, doctorul încă n-a ajuns. Intru în travaliu în aceeaşi încăpere unde s-a născut Béla, în acelaşi pat. În timp ce mă încovoi de durere, simt o legătură cu mama lui, femeia pe care n-am avut şansa s-o cunosc. Copilul pe care mă străduiesc să-l aduc pe lume nu va avea bunici. Medicul încă n-a venit. Klara se învârteşte pe lângă mine, oferindu-mi apă, ştergându-mi fruntea.

— Pleacă de-aici! urlu la ea. Nu suport cum miroşi.

Nu pot fi copila care aduce pe lume un copilaş. Trebuie să-mi locuiesc propriul trup şi ea mă distrage. Din începătoşarea ascuțită ca o lamă a travaliului iese la iveală amintirea femeii însărcinate de la Auschwitz, care a agonizat în durerile facerii cu picioarele legate unul de altul. Nu pot să-i împiedic vocea şi chipul să stea în această încăpere cu mine, acum. Mă bântuie. Mă inspiră. Fiecare impuls din trupul şi din inima ei accentuează ideea de viață, deşi ea şi bebeluşul au fost sortiți unei morți inimaginabil de crude. Mă sfâşie tristețea. Sunt răvăşită. O să mă sfârtece colțurile ascuțite ale suferinței ei. O să-mi accept durerea, pentru că ea n-a avut de ales; poate o va şterge pe a ei, va şterge fiecare amintire, fiindcă dacă această durere nu mă termină, amintirea s-ar putea s-o facă. Într-un final, ajunge şi doctorul. Mi se rupe apa şi simt cum copilul țâşneşte afară din mine.

— E fetiță! strigă Klara.

Timp de o clipă, mă simt completă. Sunt aici. Fetița mea e aici. Totul este în regulă şi bine.

Vreau să o numesc Anna-Marie, un nume romantic, cu sonorități franțuzeşti, dar comunişti ții țin un registru cu nume permise, iar Anna-Marie nu se află printre ele. Aşa că alegem varianta inversată, Marianne, în semn de prețuire pentru verişoara lui Béla, Marianna, cea care încă îmi spune gâscă proastă pentru că am rupt logodna dintre Béla şi prietena ei, acum moartă. Béla face cinste cu trabucuri. Nu respectă tradiția de a oferi trabucuri doar la naşterea unui fiu. Fiica lui va fi sărbătorită prin fiecare ritual, prin fiecare act de mândrie. Mie îmi aduce o cutie de bijuterii. Înăuntru este o brățară de aur formată din pătrățele de mărimea unui timbru poştal, din două feluri de aur, legate unele de altele. Arată de parcă ar cântări mult, dar este uşoară.

— Pentru viitor, spune Béla şi mi-o prinde la încheietură.

El o spune, iar eu ştiu încotro mă îndrept. Pentru asta am rezistat: pentru acest copil. Ataşamentul meu față de ea va fi la fel de întreg şi unificat precum cercul de aur de la încheietura mea. Înțeleg care îmi este scopul. Voi trăi ca să mă asigur că ea nu va trăi niciodată ce am trăit eu. Continuitatea de la mine la ea va creşte din rădăcinile noastre comune, va zămisli o ramură nouă, un vlăstar care se înalță spre speranță şi bucurie.

Cu toate acestea, ne luăm măsuri de precauție. O creştinăm. Ca să fie în siguranță. Din acelaşi motiv pentru care prietenii noştri Marta şi Bandi folosesc în locul numelui lor evreiesc unul unguresc, Vadasz, însemnând „vânător”.

Dar putem controla cu adevărat lucrurile? Copilul Martei se naşte mort.

Marianne cântăreşte la naştere patru kilograme şi jumătate. Ocupă tot căruciorul.

— S-o hrănesc la sân? o întreb pe pediatra nemțoaică.

— Pentru ce crezi că ai țâțele alea? îmi răspunde ea.

Am lapte din abundență. Am mai mult decât suficient ca s-o hrănesc pe Marianne, dar şi pe fetița prietenei mele, Ava.

Pot hrăni orice gură hulpavă. Am destul pentru toți. Mă aplec asupra ei când o hrănesc, astfel încât ea să nu trebuiască să se chinuie niciodată ca să ajungă la mine, la trupul meu, resursa ei de hrană. După ce mă goleşte, mă simt tot plină.

* * *

Marianne este atât de protejată, iubită, îngrijită şi cocoloşită, încât atunci când se îmbolnăveşte, în noiembrie 1948, la paisprezece luni, la început nu-mi vine să cred. Nu ştiu cum să interpretez agitația ei. Mă gândesc că i-o fi foame. Că este obosită. Dar când mă duc din nou la pătuțul ei noaptea, erupe febra. Arde ca focul. Are ochii sticloşi. Tot trupul se revoltă: începe să plângă. Dar este prea bolnavă ca să mă vadă. Sau prezența mea nu înseamnă nimic. Nu vrea să sugă. Brațele mele nu reuşesc s-o liniştească. La fiecare câteva minute, tusea îi zguduie pieptul. Trezesc toată casa. Béla îl cheamă pe medic, acelaşi care l-a adus pe el pe lume, care a adus-o şi pe Marianne, apoi începe să măsoare cu pasul camera în care s-a născut.

Doctorul mi se adresează cu asprime. Fetița are pneumonie.

— Asta e pe viață şi pe moarte, spune el.

Pare mânios, de parcă boala ei ar fi din vina mea, de parcă nu m-ar lăsa să uit că, încă de la început, viața lui Marianne a fost pe muchie de cuțit din cauza încăpățânării mele nebuneşti. Acum, iată care sunt urmările. Dar poate că ceea ce sună ca mânie este doar îngrijorare. Doctorul trăieşte într-un iad. De multe ori travaliul lui se termină cu o pierdere.

— Ce să facem? îl întreabă Béla. Spuneți-ne ce să facem.

— Ați auzit de penicilină?

— Da, bineînțeles.

— Dați-i copilului penicilină. Şi repede.

Béla se holbează la el ca prostit, în timp ce medicul se încheie la palton.

— Dumneavoastră sunteți medicul. Unde găsim penicilină? întreabă el.

— Domnule Eger, în această țară nu există penicilină. În orice caz, nu o puteți cumpăra legal. Noapte bună. Succes.

— Plătesc oricât!

— Da, spune doctorul. Trebuie să vă descurcați singuri.

— Comuniştii? sugerez eu după plecarea medicului.

Ei au eliberat Slovacia de ocupația nazistă. Ei l-au curtat pe Béla, i-au curtat averea şi influența. I-au oferit poziția de ministru al Agriculturii, dacă se alătură partidului.

Béla dă din cap.

— Am avea şanse mai bune pe piața neagră, spune el.

Marianne căzuse iar într-un somn agitat. Trebuia s-o țin hidratată, dar nu accepta nici lapte, nici apă.

— Dă-mi banii şi spune-mi unde să mă duc, mă trezesc rostind.

Vânzătorii de pe piața neagră îşi fac veacul alături de vânzătorii legali din piața centrală a oraşului. Béla ar fi recunoscut de oameni, dar eu pot să-mi păstrez anonimatul. Trebuie să-l vizitez pe măcelar şi să-i spun un mesaj codat, apoi să mă duc la brutar şi să spun un alt cod şi apoi o să mă contacteze cineva. Dealerul mă interceptează pe lângă negustorul de făină.

— Penicilină, îi spun. Cât să ajungă pentru un copil bolnav.

Omul râde la auzul cererii mele imposibile.

— Aici nu există penicilină, spune el. Trebuie să zbor la Londra. Pot pleca azi. Mă întorc mâine. Şi o să coste.

Prețul pe care mi-l spune este de două ori mai mare decât suma pe care a învelit-o Béla în ziare şi mi-a strecurat-o în geantă. Nu ezit o secundă. Îi spun cum o să-l plătesc. Îi spun exact ce sumă am la mine.

— Treaba trebuie făcută. Dacă nu te duci tu, o să găsesc pe altcineva.

Mă gândesc la gardianul acela, din ziua în care am plecat de la Auschwitz, la cum am făcut roata, la cum mi-a făcut cu ochiul. Trebuie să vorbesc cu acea parte din omul ăsta care o să coopereze cu mine.

— Vezi brățara asta?

Îmi ridic mâneca, astfel încât să vadă brățara de aur pe care o port din ziua în care s-a născut Marianne.

El dă din cap. Poate îşi imaginează cum ar arăta la încheietura soției sau iubitei sale. Poate că deja calculează în minte cât ar putea lua pe ea.

— Soțul meu mi-a făcut-o cadou când s-a născut fiica noastră. Acum eu îți ofer posibilitatea de a salva viața fiicei noastre.

Văd că în ochii lui licăreşte ceva dincolo de lăcomie.

— Dă-mi banii, spune el. Păstrează brățara.

Doctorul vine din nou în noaptea următoare, ca să ne ajute să-i administrăm prima doză de penicilină. Stă până când fetiței îi scade febra şi acceptă să sugă.

— Ştiam că o să găseşti o cale, spune el.

Până la ziuă, Marianne este destul de bine încât să zâmbească. Adoarme sugând la sân. Béla o sărută pe frunte, mă sărută şi pe mine pe obraji.

Marianne este mai bine, dar ne pândesc alte amenințări. Béla refuză postul de ministru al Agriculturii – „naziştii de ieri au devenit comuniştii de azi”, spune el –, iar Opelul Adam convertibil iese de pe drum într-o zi. Béla este teafăr, dar şoferul suferă câteva răni uşoare. Béla se duce la el acasă, ca să-i ducă nişte provizii şi urările noastre de bine. Şoferul crapă uşa, dar n-o deschide de tot. Nevastă-sa strigă din altă cameră: „Nu-l lăsa să intre”. Béla forțează uşa şi vede una dintre fețele de masă delicate ale mamei sale aşternută pe masa lor.

Vine acasă şi verifică dulapul unde ţinem rufăria fină. Lipsesc multe lucruri. Mă aştept să se înfurie, să-l concedieze pe şofer, poate şi alți angajați. Dar el ridică din umeri.

— Să foloseşti mereu cele mai frumoase lucruri pe care le ai, îmi spune el. Nu ştii niciodată când n-o să le mai ai.

Gândul mă duce la apartamentul familiei mele, glazurat cu bălegar, la pianul nostru aşezat în cafeneaua din josul străzii, la felul în care marile momente politice – schimbările de putere, rescrierea granițelor – capătă mereu şi o tentă personală. Košice devine Kassa şi apoi iar Košice.

— Nu mai pot s-o iau de la capăt, îi spun lui Béla. Nu pot să trăiesc cu o țintă pe spate. Fata mea n-o să-şi piardă părinții.

— Ai dreptate.

Mă gândesc la mătuşa Matilda. Magda a primit declarația notarială şi îşi aşteaptă viza. Sunt aproape să-i sugerez lui Béla că ar trebui s-o urmăm pe Magda în America, dar îmi amintesc că Magda fusese avertizată că s-ar putea să dureze ani până la primirea vizei, pentru că, fie şi cu susținere materială, emigrarea este un subiect care presupune restricții. Nu ne putem baza pe un proces atât de lung pentru a ne proteja de comunişti. Trebuie să plecăm rapid.

Pe 31 decembrie 1948, Marta şi Bandi vin la noi acasă, să sărbătorim Anul Nou. Ei sunt sionişti fervenți. Toastează pahar după pahar în cinstea noului stat Israel.

— Am putea pleca acolo, spune Béla. Am putea începe o afacere.

Nu este pentru prima dată când mă imaginez în Palestina. În liceu eram şi eu sionistă, iar Eric şi cu mine ne imaginam trăind împreună în Palestina, după război. În mijlocul incertitudinilor şi al pierderilor suferite, nu i-am putut împiedica pe colegii noştri de clasă să ne scuipe, sau pe nazişti să ne ia pe sus de pe străzi, dar puteam pleda

pentru un cămin în viitor, puteam construi un loc unde să fim în siguranță.

Nu-mi dau seama dacă ar trebui să salut sugestia lui Béla ca pe o împlinire a unui vis vechi şi îndelung amânat sau să-mi fac griji că ne bazăm pe o iluzie, o aşteptare ce ne va dezamăgi. Israelul este un stat atât de nou, încât nici nu şi-a ținut primele alegeri şi e deja în război cu vecinii arabi. Mai mult, nu există încă o Lege a Repatrierii, legislația care, ani mai târziu, va garanta fiecărui evreu, din orice țară, dreptul de a imigra şi de a se stabili în Israel. Trebuie să ajungem acolo ilegal, prin Bricha, o organizație ilegală din timpul războiului care ajuta evreii să fugă din Europa; ei ar putea să ne aranjeze plecarea cu un vapor.

Bricha este tot ilegală şi ajută în continuare oameni – refugiați, desproprietăriți, oameni rămaşi fără casă şi fără țară – să înceapă o nouă viață. Dar chiar dacă am putea să ne asigurăm locuri pe vapor, nu este sigur că planul nostru va funcționa. Cu doar un an în urmă, *Exodus*, vaporul care ducea în Israel patru mii cinci sute de imigranți evrei în căutare de azil şi doritori să se stabilească acolo, a fost trimis înapoi în Europa.

Dar este Ajunul Anului Nou. Suntem plini de speranță. Ne simțim curajoşi. În ultimele ore ale lui 1948, planul nostru de viitor prinde contur. Vom folosi averea Eger ca să cumpărăm tot ce ne trebuie pentru pornirea unei afaceri în Israel. În săptămânile următoare, după multe cercetări, Béla va decide că o fabrică de macaroane este cea mai bună investiție şi va pregăti un container cu toate lucrurile noastre, suficient cât să ne descurcăm în primul an în noua casă.

Noi, ungurii, nu putem încheia o noapte de beție fără să mâncăm supă de varză acră. Mariska ne aduce castroanele aburinde.

— Şi la anul în Ierusalim, spunem noi.

În lunile următoare, Béla cumpără containerul care va căra averea Eger în Italia şi apoi spre Haifa, cu vaporul. Cumpără echipamentele cele mai importante pentru fabrica de macaroane. Eu supraveghez împachetarea argintăriei, a porţelanurilor cu iniţiale aurite, cumpăr hăinuţe pentru Marianne, suficiente pentru următorii cinci ani, şi cos bijuteriile în buzunare şi tivuri. Trimitem containerul înainte şi plănuim să-l urmăm imediat ce Bricha ne va ajuta să găsim o cale.

Într-o zi de iarnă, târziu, când Béla este plecat cu afaceri, de la Praga vine o scrisoare autentificată care îi este adresată şi pe care o citesc fără să-l mai aştept. Înainte de război, spunea scrisoarea, cetăţenilor cehoslovaci care emigraseră deja în America li se oferea posibilitatea să înregistreze orice membru al familiei aflat încă în Europa, potrivit unei legi care le permitea celor care au suferit persecuţii să solicite viză pentru America fără a fi subiectul restricţiilor de limitare a numărului celor care găseau refugiu în Statele Unite. Fratele bunicului lui Béla, Albert, care se stabilise în Chicago încă de la începutul anilor 1900, înregistrase familia Eger. Acum eram una din cele două familii cehe înregistrate dinainte de război, invitate să se refugieze în America. Béla trebuia să se prezinte imediat la Consulatul American din Praga, pentru a ridica actele noastre.

Containerul nostru este deja pe drum spre Israel. O nouă viaţă se vede deja la orizont. Aranjaserăm aproape totul. Făcuserăm deja o alegere. Dar inima mi-o ia la goană la auzul acestei veşti, al acestei ocazii neaşteptate. Putem pleca în America, la fel ca Magda, dar fără să fim nevoiţi să aşteptăm. Béla se întoarce din călătorie şi îl implor să meargă la Praga pentru acte.

— Doar ca să le avem, îl zoresc eu. Doar ca măsură de prevedere.

Cam împotriva voinței lui, se duce. Pun actele în sertarul de sus al dulapului meu, cu lenjeria. Să fie acolo.

CAPITOLUL 10
Fuga

Pe 19 mai 1949 mă întorc acasă din parc, unde fusesem cu Marianne, şi o găsesc pe Mariska plângând.

— L-au arestat pe domnul Eger! suspină ea. L-au luat!

Ştiam de ceva vreme că zilele noastre de libertate erau numărate. În plus față de scoaterea maşinii lui Béla de pe drum, cu un an înainte, comuniştii naționalizaseră deja afacerea lui Béla, ne confiscaseră automobilul, ne ascultau telefonul. Averea noastră aflată în siguranță într-un container era pe drum spre Israel, dar noi rămăseserăm, aşteptând de la Bricha aranjamentele de călătorie. Rămăseserăm pentru că încă nu ne puteam imagina cum ar fi să plecăm. Şi acum risc să-mi cresc fiica fără tată. Nu voi accepta asta. Mai întâi, trebuie să alung grija şi teama care cresc în mine. Trebuie să elimin posibilitatea ca Béla să fie torturat sau că este deja mort. Trebuie să fiu ca mama în dimineața în care am fost evacuați din apartamentul nostru şi trimişi la fabrica de cărămidă. Trebuie să devin un agent plin de resurse şi de speranță. Trebuie să mă mişc ca o persoană care are un plan.

Îi fac baie Mariannei şi iau prânzul cu ea, apoi o adorm. Îmi fac timp ca să mă gândesc şi să mă asigur că primeşte toată hrana şi tot confortul pe care le poate primi. Cine ştie dacă vom dormi la noapte, şi unde? Trăiesc minut cu minut. Nu ştiu ce să fac în continuare, ci doar că trebuie să găsesc

o cale să-l scot pe Béla din închisoare şi să o ţin pe fiica noastră în siguranţă. Adun tot ce ne poate fi folositor, fără să stârnesc bănuieli. Cât doarme Marianne, deschid sertarul dulapului şi scot de acolo inelul cu diamant pe care l-a comandat Béla pentru mine, când ne-am căsătorit. Este un inel superb – un diamant perfect, rotund, montat în aur –, dar m-a stânjenit mereu, aşa că nu-l port. Astăzi îl pun la deget. Pun sub rochie, lipite de burtă, actele obţinute de Béla de la Consulatul American din Praga, şi mă leg cu centura, ca să le ţin strânse. Nu-mi permit să arăt ca o persoană care are de gând să fugă. Nu pot folosi telefonul nostru urmărit ca să cer ajutor. Dar nu pot rezista să plec din casă fără să-mi anunţ surorile. Nu mă aştept să ne poată ajuta, dar vreau să ştie că suntem în pericol şi că s-ar putea să nu ne mai vedem niciodată. O sun pe Klara. Ridică receptorul şi eu improvizez. Încerc să nu plâng, încerc să nu-mi las vocea să tremure sau să se stingă de-a dreptul.

— Sunt atât de bucuroasă că vii în vizită, îi spun.

Nu avem planificată nicio vizită. Vorbesc codat. Sper că va înţelege.

— Marianne a întrebat de mătuşica ei Klarie. Reaminteşte-mi, te rog, la ce oră aveţi tren?

O aud cum începe să corecteze sau să pună la îndoială ce spun, apoi aud o pauză scurtă, ca şi cum şi-ar fi dat seama că încerc să-i spun ceva. Tren, vizită. Ce va face ea din aceste indicii insuficiente?

— Sosim în seara asta, spune ea.

— O să fiu în gară.

Cumva, în această seară, ne vom întâlni în tren? Oare asta am aranjat adineauri? Sau conversaţia noastră este prea codificată pentru a fi înţeleasă chiar şi de noi?

Îndes paşapoartele în geantă şi aştept ca Marianne să se trezească. Am învăţat-o să facă la oliţă încă de la nouă luni, dar când o îmbrac după somn mă lasă să-i pun un scutec şi

înfăşor în el brățara de aur. Nu iau cu mine nimic altceva. Nu pot arăta ca o persoană care fuge. Tot ce spun pentru tot restul zilei, atât timp cât este nevoie ca să fim în siguranță, voi spune în acel limbaj pe care reuşesc să-l găsesc când sunt sub presiune, în acel mod de a fi care nu este autoritar sau dominator, dar nici laş sau slab. Pasivitatea înseamnă să-i laşi pe alții să decidă pentru tine. Agresivitatea este să decizi tu pentru alții. Asertivitatea, să decizi pentru tine şi să ai încredere că este suficient, că îți eşti de ajuns.

Oh, dar tremur. Părăsesc locuința cu Marianne în brațe. Dacă acționez cum trebuie, nu mă voi mai întoarce aici, la conacul Eger, nu astăzi, poate niciodată. În seara aceasta vom fi pe drum spre o casă nouă. Păstrez un ton scăzut al vocii. Vorbesc încontinuu cu Marianne. În cele douăzeci de luni care au trecut de la naşterea ei, în afară de alăptat, acesta a fost un succes al meu ca mamă: îi spun totul fiicei mele. Îi povestesc ce facem de-a lungul zilei. Îi spun numele străzilor şi ale copacilor. Cuvintele sunt comori pe care i le ofer iar şi iar. Poate vorbi în trei limbi: maghiară, germană şi slovacă.

— *Kvetina*, spune ea, arătând spre o floare şi numind-o în slovacă. De la ea am reînvățat ce înseamnă să te simți în siguranță *şi* curios. În schimb, iată ce-i pot oferi eu ei – nu pot înlătura pericolul, dar pot s-o ajut să înțeleagă pentru ce luptă şi care îi este valoarea. Îmi spun monologul mai departe, ca să nu las loc pentru frică în vocea mea.

— Da, o floare, şi uită-te la stejarul ăsta, i-au căzut toate frunzele, iar aici e maşina de lapte. Acum o să-l vedem şi pe domnul de la secția de poliție, este o clădire mare, mare de tot, cum e casa noastră, dar are culoare mai lungi înăuntru...

Vorbesc cu ea de parcă ar fi o plimbare obişnuită, ca şi când aş putea fi pentru ea mama de care am nevoie eu însămi.

Secția de poliție este intimidantă. Când paznicii înarmați mă zoresc înăuntru, aproape că îmi vine să mă întorc şi s-o iau la fugă. Bărbați în uniformă. Bărbați cu arme. Nu pot suporta această exprimare a autorității. Mă dezintegrează, mă smulge din rădăcină. Mă pierd pe mine însămi şi îmi pierd direcția în vârtejul amenințărilor lor. Dar fiecare minut de întârziere creşte pericolul pentru Béla. A demonstrat deja că nu este obedient şi nu face sluj în fața lor. Comuniştii au arătat, la rându-le, că sunt intoleranți şi conflictuali. Până unde vor merge ca să-i dea o lecție, să scoată de la el vreun capăt de informație imaginară, să-l supună?

Dar eu? Cum voi fi pedepsită când voi dezvălui scopul venirii mele aici? Evoc încrederea din ziua în care am cumpărat penicilina de la dealerul de pe piața neagră. Atunci, cel mai mare risc era ca el să spună „nu”. Riscam mai mult dacă *nu* aş fi căutat ce ne trebuia ca să salvăm viața Mariannei. Astăzi, a spune ce vreau poate însemna declanşarea unor represalii, închisoare, tortură. Şi totuşi, a *nu* încerca este un risc în sine.

Gardianul stă pe un scaun în spatele unei tejghele înalte. E ditamai bărbatul. Mă tem că Marianne va observa că e gras, va spune asta cu voce tare şi va distruge şansele pe care le avem. Mă uit în ochii lui. Zâmbesc. N-o să-l tratez ca pe omul care este, ci ca pe acela care am încredere că ar putea fi. Îi voi vorbi de parcă aş fi obținut deja ce-mi doresc.

— Vă mulțumesc, domnule, îi spun în slovacă, vă mulțumesc foarte mult că i-ați dat fetei mele tatăl înapoi.

Se încruntă, confuz. Îi susțin privirea. Îmi scot inelul cu diamant şi îl țin îndreptat spre el.

— O reunire tată-fiică este un lucru extraordinar, continui eu răsucind inelul, ca să strălucească precum o stea în lumina palidă.

Ocheşte diamantul şi apoi se holbează la mine o clipă interminabilă. Oare o să-şi sune superiorul? O s-o smulgă

pe Marianne din braţele mele şi o să mă aresteze şi pe mine? Sau va vedea ceva interesant pentru el însuşi şi o să mă ajute? Mi se strânge inima şi mă înţeapă braţele cât timp el îşi cântăreşte opţiunile. În cele din urmă, se întinde spre inel şi-l strecoară în buzunar.

— Numele? spune el.

— Eger.

— Vino.

Mă conduce pe o uşă, apoi coborâm nişte scări.

— Mergem să-l luăm pe tati, îi spun Mariannei, ca şi când ne-am întâlni cu el în gară.

Este un loc sinistru, trist. Iar rolurile sunt alandala. Câţi din cei închişi aici nu sunt deloc delincvenţi, ci victime ale unei puteri prost folosite? N-am mai fost printre prizonieri de când am fost eu însămi prizonieră. Aproape că mă simt ruşinată să fiu de cealaltă parte a gratiilor. Şi sunt îngrozită că în orice moment de oroare exercitată la întâmplare am putea fi făcuţi să schimbăm locurile.

Béla este singur într-o celulă. Poartă hainele lui obişnuite – nu o uniformă – şi sare de pe patul îngust atunci când ne vede, întinzându-se s-o ia pe Marianne de mânuţe, printre gratii.

— Marchuka, spune el. Vezi ce pătuţ caraghios am?

Crede că am venit ca să-l vizităm. Are un ochi vânăt. Are sânge pe buză. Îi văd două expresii diferite pe chip – una nevinovată şi veselă, pentru Marianne, şi una întrebătoare pentru mine. De ce am adus copilul la închisoare? De ce îi arăt Mariannei această imagine care îi va rămâne mereu în inimă, deşi nu va şti să spună despre ce era? Încerc să nu mă simt defensivă. Încerc să-i vorbesc cu ochii, să-i spun că poate avea încredere în mine. Şi încerc să-l scald în iubire, singurul lucru mai puternic decât frica. Nu l-am iubit niciodată mai mult ca acum, când ştie, instinctiv, cum să

facă din acest moment un joc pentru Marianne, să reducă acest loc înspăimântător şi friguros în ceva inofensiv.

Paznicul descuie uşa celulei.

— Cinci minute! tună el.

Se bate pe buzunarul cu inelul cu diamant şi apoi se retrage pe coridor, cu spatele la noi. Îl trag pe Béla afară pe uşa celulei şi nici nu respir până nu ajungem toţi trei din nou în stradă. Îl ajut pe Béla să-şi şteargă sângele de pe buză, cu batista murdară pe care o are la el. Ne îndreptăm spre gară. Nu trebuie să spun nimic. Totul se întâmplă de parcă aşa ar fi fost plănuit, arestul lui, fuga noastră subită. O să improvizăm pe parcurs, dar am un sentiment straniu în timp ce avansăm rapid prin zăpada înaltă, cu surpriza de a găsi deja o potecă potrivită tălpilor şi vitezei noastre. Este de parcă am fi făcut deja această călătorie într-o altă viaţă şi acum o repetăm din memorie. Mă bucur că Béla o poate duce pe Marianne. Braţele mele sunt aproape amorţite.

Cel mai important lucru este să ieşim din ţară. Să fugim de comunişti. Să ajungem în cel mai apropiat loc de aici unde sunt prezenţi aliaţii. Ajunşi în gară, îi las pe Béla şi Marianne pe o băncuţă retrasă şi mă duc singură să cumpăr trei bilete spre Viena şi multe sandviciuri. Cine ştie când o să mai apucăm să mâncăm?

Mai sunt patruzeci şi cinci de minute până la următorul tren. Patruzeci şi cinci de minute în care poate fi descoperită celula goală a lui Béla. Sigur că vor trimite militari în gară. Gara este primul loc unde cauţi un fugar, ceea ce este acum şi Béla. Iar eu îi sunt complice. Îmi număr respiraţiile, ca să mă opresc din tremurat. Când revin la ei, Béla tocmai îi spune Mariannei o poveste amuzantă despre un porumbel care se crede fluture. Încerc să nu mă uit la ceas. Stau pe băncuţă, Marianne este în poală la Béla. Mă aplec spre ei, încercând să ţin în umbră chipul soţului meu. Minutele trec

cu încetinitorul. Desfac din ambalaj un sandvici pentru Marianne. Încerc să mănânc o înghiţitură.

Apoi, un anunţ la megafon mă face să-mi clănţăne dinţii în gură, prea violent ca să pot mânca.

— Béla Eger, vă rugăm să vă prezentaţi la ghişeul de informaţii, bâzâie crainicul în megafon.

Sunetul îşi taie drum prin murmurul constant al vânzării de bilete, al vocilor de părinţi dojenindu-şi copiii, al despărţirilor şi al cuvintelor de rămas-bun.

— Nu te uita, şoptesc. Orice ai face, nu ridica privirea.

Béla o gâdilă pe Marianne, încercând s-o facă să râdă. Sunt îngrijorată că fac prea mult zgomot.

— Béla Eger, prezentaţi-vă imediat la ghişeul de informaţii, spune crainicul.

Auzim agitaţia cum se amplifică.

În cele din urmă, trenul cu direcţia vest trage în staţie.

— Hai la tren, îi spun eu. Ascunde-te în toaletă în cazul în care percheziţionează vagoanele.

În timp ce zorim să ne urcăm, încerc să nu privesc ofiţerii de poliţie. Béla aleargă cu Marianne pe umeri. Ea ţipă, încântată. Nu avem bagaje, ceea ce avea sens pe stradă, la o plimbare prin oraş, dar acum sunt îngrijorată că absenţa unei valize va stârni suspiciuni. O să ne ia cam şapte ore să ajungem la Viena. Dacă reuşim să ieşim din Prešov, rămâne încă ameninţarea ca poliţia să urce în tren în orice staţie, pentru a percheziţiona vagoanele. Nu a fost timp ca să fac rost de acte false. Suntem cine suntem.

Găsim un compartiment gol şi eu o ţin pe Marianne la fereastră, ocupată să numărăm toţi pantofii de pe peron. După evadarea lui Béla din puşcărie, tolerez cu greu ideea de a nu-l avea în raza vizuală. Nu mai suport creşterea tensiunii, pericolul continuu. Béla mă sărută, o sărută pe Marianne şi pleacă să se ascundă în toaletă. Aştept ca trenul să se pună în mişcare. Dacă ar pleca din staţie, am fi

cu un centimetru mai aproape de libertate, cu o secundă mai aproape de întoarcerea lui Béla.

Dar trenul nu se mişcă. *Mamă, mamă*, mă rog. *Ajută-ne, mamă! Ajută-ne, tată!*

Uşile compartimentului se deschid şi un ofiţer de poliţie ne aruncă o privire grăbită înainte de a le închide la loc. Îi aud paşii îndepărtându-se pe culoar, aud cum se deschid şi se închid alte uşi, îl aud strigând numele lui Béla, pălăvrăgesc neîncetat cu Marianne, cânt, o ţin să se uite pe fereastră. Apoi mă apucă teama că o să-l vedem pe Béla încătuşat, coborât cu forţa din tren. În cele din urmă îl văd pe controlor ridicându-şi scăunelul de pe peron şi urcând în vagon. Se închid uşile. Trenul începe să se mişte. Unde este Béla? Oare se află încă în tren? A reuşit să scape nedetectat? Sau este înapoi, pe drumul spre închisoare, neîndoielnic spre o bătaie – ori poate chiar mai rău? Dacă fiecare rostogolire a roţilor ne duce tot mai departe unii de alţii, mai departe de viaţa pe care am putea-o avea împreună?

Până ajungem în Košice, Marianne adoarme la mine în braţe. Béla nu e nicăieri. Cercetez peronul după Klara. A venit să ne aştepte? Va veni şi Csicsi? A înţeles oare pericolul în care ne aflăm? Ce pregătiri a făcut în orele care au trecut de la conversaţia noastră?

Chiar înainte ca trenul să iasă din gara Košice, uşile compartimentului se deschid şi Béla năvăleşte înăuntru, ameţit de adrenalină.

— Am o surpriză! strigă el, înainte să am timp să-l opresc.

Marianne deschide ochii, e dezorientată, se foieşte. O legăn, mă întind spre soţul meu. Soţul meu, care este bine.

— Nu vrei să-mi vezi surpriza?

Trage iar de uşă. Şi acolo sunt sora mea Klara şi Csicsi, o valiză şi vioara ei.

— Sunt locuri libere aici? întreabă Csicsi.

— Micuțo! spune Klara, strângându-mă la piept.

Béla vrea să povestească cum a scăpat din percheziţiile poliţiei în Prešov, iar Csicsi vrea să ne spună cum s-au descoperit unul pe altul în Košice, dar eu sunt superstiţioasă. E ca şi cum am număra puii înainte de a ieşi din ou. În legende, lăudăroşenia nu se termină bine. Trebuie să laşi zeii să rămână cu impresia puterii lor absolute. Nici măcar nu i-am spus încă lui Béla despre inel, despre cum l-am scos din închisoare. Nu m-a întrebat.

Trenul s-a pus în mişcare. Marianne adoarme din nou, cu capul în poala tatălui ei. Csicsi şi Klara vorbesc în şoaptă despre planurile lor: Viena este locul perfect pentru a aştepta vizele de Australia, este momentul potrivit să părăsească Europa pentru a i se alătura lui Imre, în Sydney. Nu-mi permit încă să-mi imaginez Viena. Îmi ţin răsuflarea în fiecare gară. Spišska Nová Ves. Poprad-Tatry. Liptovský Mikuláš. Žilina. Încă trei opriri înainte de Viena. Trenčín nu aduce nicio catastrofă. Nicio criză în Trnava. Aproape am ajuns. La Bratislava, locul de trecere a frontierei, locul unde ne-am făcut luna de miere, oprirea se prelungeşte. Marianne se trezeşte, simţind liniştea aceea neclintită.

— Dormi, fetiţă, dormi, spune Béla.

— Şşşt, îi zic şi eu. Şşşşt.

Pe peron, în întuneric, zărim doisprezece soldaţi slovaci îndreptându-se spre tren. Se împrăştie, abordând vagoanele în pereche. Curând vor bate şi la uşa noastră. Vor întreba de actele de identitate. Şi dacă nu-l recunosc pe Béla după chip, îi vor vedea numele în paşaport. Este prea târziu ca să ne ascundem.

— Vin imediat, spune Csicsi. Iese pe culoar, îi auzim vocea, apoi pe a conductorului, îl vedem coborând pe peron chiar când soldaţii ajung la uşă. N-o să ştiu niciodată ce le-a spus Csicsi, dacă le-a oferit bani sau bijuterii. Tot ce ştiu este că, după câteva momente de tortură îngrozitoare,

soldații îşi ridică şepcile în fața lui Csicsi, se răsucesc pe călcâie şi se întorc în gară. Cum am făcut față oare rândurilor de triere, câteodată în fiecare zi, uneori mai rău decât acum? Cel puțin, la rândul de triere verdictul vine rapid.

Csicsi se întoarce în compartiment. Inima mea a încetat să bată nebuneşte, dar nu reuşesc să-l întreb pe Csicsi cum i-a convins pe soldați să se întoarcă din drum. Siguranța noastră pare încă prea fragilă ca să putem conta pe ea. Dacă ne spunem uşurarea cu voce tare, riscăm să distrugem totul. Rămânem tăcuți în trenul care se îndreaptă spre Viena.

În Viena suntem doar nişte picături din puhoiul de 250 000 de refugiați căutând adăpost sau cale de trecere spre Palestina sau America de Nord, de la finalul războiului încoace. Ne adăpostim în Spitalul Rothschild din partea de oraş aflată sub ocupație americană. Este folosit drept centru pentru refugiații din estul Europei; toți cinci suntem repartizați într-o încăpere, alături de alte trei familii. Deşi este deja târziu, Béla iese din cameră înainte să apuc s-o aşez pe Marianne în pat. Intenționează să-i contacteze pe Bandi şi Marta, prietenii de acasă alături de care am plănuit să mergem în Israel, ca să le spună unde suntem. O mângâi uşor pe spate pe Marianne, care doarme, ascultând în acelaşi timp conversația şoptită a Klarei cu celelalte femei din încăpere. Aici, la Spitalul Rothschild, sunt mii ca noi, cu toții aşteptând ajutor de la Bricha. În acea noapte de Revelion, pe când stăteam cu Bandi şi Marta în jurul mesei de-acasă, mâncând supă de varză acră şi încropind planul pentru o nouă viață în Israel, construiam ceva, nu fugeam. Dar acum, într-o cameră aglomerată, alături de ceilalți refugiați, am înțeles semnificația cuvântului Bricha: este echivalentul evreiesc pentru „fugă”. Suntem fugari.

Are sens planul nostru? Femeile din dormitorul comun de la Rothschild ne povestesc despre prietenii lor care au emigrat deja în Israel. Nu este uşor de trăit acolo, spun ele. După un an, războiul arabo-israelian pare că scade în intensitate, în sfârşit, dar ţara este încă zonă de conflict.

Oamenii locuiesc în corturi, fac ce trebuie să facă în vremuri de profundă nelinişte politică şi ostilităţi neîncetate între arabi şi evrei. Nu aceasta este viaţa pentru care ne-am pregătit atunci când ne-am împachetat lucrurile într-un container. La ce-o să ne folosească argintăria şi porţelanurile într-un cort înconjurat de conflicte violente? Dar bijuteriile cusute în hăinuţele Mariannei? Vor valora doar ce vor putea alţii să plătească pentru ele. Cine vrea să mănânce din farfurii aurite, cu monograma familiei? Nu ideea de a munci din greu sau ideea de sărăcie sunt cele care îmi fac stomacul să se strângă, în semn de refuz. Ci realitatea unui nou război. De ce s-o luăm de la capăt, dacă nu obţinem nimic altceva în afară de şi mai multă suferinţă decât aceea îndurată până acum?

Aştept în întuneric întoarcerea lui Béla. Deschid actele de la Consulatul American, actele pe care am insistat atât de mult ca Béla să le recupereze din Praga, care au trecut graniţa împreună cu noi, lipite strâns de trupul meu. Două familii cehoslovace calificate pentru imigrarea în America. Doar două. Pe când se afla în Praga, Béla aflase că cealaltă familie părăsise deja Europa, aleseseră să emigreze în Israel, în schimbul Americii. Este rândul nostru, dacă alegem să mergem acolo. Răsucesc actele în mână, mă uit la acele cuvinte, înceţoşate în lumina slabă, aştept ca hârtia să mi se sfărâme între degete, literele să se rearanjeze. *America, Dicuka*, o aud pe mama spunând.

America este ţara unde se ajunge cel mai greu. Taxele sunt teribile. Dar scrisoarea aceasta nu este un fals, nu este o farsă; avem o cale de a ajunge acolo. Şi totuşi, averea

noastră este în Israel. Scrisoarea trebuie să fie o falsă invitație, încerc să mă conving pe mine însămi. Nimeni nu te vrea dacă n-ai o lețcaie.

Béla se întoarce cu răsuflarea tăiată, trezindu-i pe colegii de dormitor. A reuşit să ia legătura cu Bandi, la miezul nopții. Prietenii noştri vor ajunge în Viena mâine-seară şi ne vom întâlni cu ei în gară în dimineața următoare; vom pleca împreună spre Italia, unde Bandi, cu ajutorul Bricha, a reuşit să ne asigure transferul spre Haifa, cu un vapor. O să mergem în Israel cu Bandi şi Marta, aşa cum am plănuit în noaptea aceea de Revelion. O să ne construim fabrica de macaroane. Suntem norocoşi să părăsim Viena la atât de scurt timp de la sosirea noastră aici. Nu vom aştepta ani, cum s-ar putea să fie nevoiți s-o facă Klara şi Csicsi, ca să poată pleca în Australia.

Dar eu nu sunt deloc bucuroasă de perspectiva de a părăsi Viena în treizeci şi şase de ore, de a fugi din Prešov de haosul de după război doar ca să-mi duc fata înapoi într-o zonă de conflict, atât de instabilă. Stau pe marginea patului, ținând în poală actele de la Consulatul american. Îmi trec degetele peste cerneala literelor. Béla se uită la mine.

— E un pic cam târziu, spune el.

E singurul lui comentariu.

— Nu crezi că ar trebui să vorbim despre asta?

— Ce e de vorbit? Averea noastră – viitorul nostru – este în Israel.

Are dreptate. Pe jumătate. Averea noastră este în Israel şi se coace, probabil, într-un container din deşert. Viitorul nostru nu-i acolo. Nici nu există încă. Viitorul nostru este rezultatul unei ecuații în care o parte este intenție, iar altă parte, împrejurare. Şi intențiile noastre se pot schimba. Sau separa.

Când, într-un final, mă întind în pat, Klara îmi şopteşte peste trupuşorul adormit al Mariannei.

— Micuțo, spune ea, ascultă la mine. Trebuie să fii absolut convinsă de ce faci. Altfel n-ar trebui s-o faci. Nu merită.

Oare ce mă îndeamnă să fac? Să mă cert cu Béla pentru ceva ce am stabilit deja? Să-l părăsesc? Ea este cea de la care m-am aşteptat – poate chiar am contat pe asta – să-mi apere alegerile, pe acelea pe care le-am făcut deja. Ştiu că nu vrea să meargă în Australia. Dar o să meargă, ca să fie cu soțul ei. Ea, dintre toți oamenii din lume, ar trebui să înțeleagă de ce plec în Israel, chiar dacă nu vreau s-o fac. Dar pentru prima dată în viața noastră, Klara îmi spune să nu fac ce face ea, să nu-i urmez exemplul.

Dimineața, Béla pleacă devreme ca să ia lucrurile de care vom avea nevoie pentru călătoria noastră în Israel – valize, paltoane, haine, alte mărunțişuri furnizate refugiaților de Jewish Joint Distribution Committee, o organizație caritabilă americană care susține Spitalul Rothschild. Eu ies în oraş cu Marianne, cu documentele din Praga îndesate în geantă, aşa cum Magda obişnuia să ascundă dulciurile – jumătate ispită, jumătate alinare. Ce înseamnă că suntem singura familie cehă căreia i se permite imigrarea? Cine va merge dacă noi refuzăm? Nimeni? Planul pentru Israel este bun. Este cel mai bun pe care-l puteam avea în condițiile date. Dar acum există o oportunitate pe care n-o aveam când am făcut planul. Acum ni s-a oferit o nouă posibilitate, una care nu implică traiul în corturi, într-o zonă de război.

Nu mă pot abține. Fără permisiunea lui Béla, fără ştirea lui, întreb cum pot ajunge la Consulatul SUA şi mă îndrept într-acolo cu Marianne în brațe. Cel puțin o să clarific dacă hârtiile acestea sunt o greşeală sau o şarlatanie.

— Felicitări, spune ofițerul când îi înmânez actele. Puteți pleca imediat ce este aplicată viza.

Îmi întinde formularele pentru solicitarea de viză.

— Cât costă?

— Nu costă nimic, doamnă. Sunteți refugiați. O să călătoriți pe cheltuiala noii dumneavoastră țări.

Sunt năucă. Este o năuceală bună, ca aceea pe care am simțit-o în noaptea de dinainte, când trenul a plecat din Bratislava cu toată familia mea, încă întreagă. Vin cu formularele în dormitorul de la Rothschild şi le arăt Klarei şi lui Csicsi, studiez întrebările, căutând capcana din ele. Nu durează mult până găsesc una: *Ați avut vreodată tuberculoză (TBC)?* Béla are. N-a mai avut simptome din 1945, dar nu contează cât de sănătos este acum. Trebuie să anexezi alături de cerere o radiografie. În plămânii lui se văd cicatricile. Daunele sunt evidente. Iar tuberculoza nu se vindecă niciodată de tot; ca orice traumă, poate izbucni iar în orice moment.

Atunci rămâne Israel, mâine.

Klara mă vede strecurând formularele sub saltea.

— Îți aminteşti când aveam zece ani şi am fost acceptată la Juilliard? spune ea. Şi mama n-a vrut să mă lase să mă duc? Du-te în America, Dicuka. Mama ar fi vrut să te duci.

— Dar TBC-ul ăsta?

Încerc să fiu corectă, nu față de lege, ci față de alegerea soțului meu.

— Când nu poți intra pe uşă, intră pe fereastră, îmi aminteşte Klara.

* * *

Vine noaptea. A doua noapte aici, ultima în Viena. Aştept până adoarme Marianne, până ce Klara, Csicsi şi celelalte familii merg la culcare. Stau alături de Béla pe un scaun, la uşă. Ni se ating genunchii. Încerc să memorez trăsăturile chipului său, ca să i le pot descrie lui Marianne. Fruntea lui lată, arcuirea perfectă a sprâncenelor, conturul delicat al gurii lui.

— Scumpul meu Béla, încep eu, ceea ce urmează să-ți spun nu e uşor de dus. Nu există ceva mai dificil. Şi nu-i cale pentru mine de a-ți explica altfel.

Fruntea lui superbă se încruntă.

— Ce se întâmplă?

— Dacă te vei întâlni mâine cu Bandi şi Marta ca să plecați în Israel, aşa cum am plănuit, n-o să te opresc. N-o să redeschid discuția asta. Dar eu am făcut o alegere. N-o să merg cu tine. Plec cu Marchuka în America.

Partea a III-a
LIBERTATEA

CAPITOLUL 11
Ziua emigrării

Ziua emigrării, 28 octombrie 1949, a fost cea mai optimistă şi promițătoare zi din viața mea. După traiul timp de o lună într-o încăpere îngrămădită, la Spitalul Rothschild, şi după ce am petrecut alte cinci luni într-un mic apartament din Viena, ne aflam pe drum spre noua noastră casă. Un cer senin, albastru, lumina Atlanticul, iar noi stăteam pe puntea vasului *General R.L. Howze.* În fața ochilor ni s-a ivit Doamna Libertate, micuță de tot la început, ca o figurină dintr-o cutiuță muzicală. Apoi a început să se vadă şi oraşul New York, o linie apărând în zare, acolo unde nu văzuserăm decât orizontul, timp de

săptămâni întregi. O țin pe Marianne ridicată pe balustrada de pe punte.

— Am ajuns în America, îi spun. Pământul libertății.

Şi mă gândesc că, în fine, suntem liberi. Ne-am asumat riscul. Acum, siguranța şi oportunitățile sunt răsplata noastră. Pare o ecuație simplă şi corectă. Mii de kilometri de ocean ne separă de sârma ghimpată, de lagărele pentru condamnați, de lagărele pentru strămutați. Încă nu ştiu un lucru – coşmarurile nu ştiu geografie, vina şi anxietatea umblă nestingherite peste tot. Douăzeci de minute pe puntea superioară a unui vapor de pasageri, stând în soarele de octombrie cu fiică-mea în brațe, cu New Yorkul în fața ochilor, am crezut că trecutul nu mă poate ajunge. Magda era deja aici. În iulie primise în sfârşit viza şi călătorise pe ocean spre New York, unde locuia cu mătuşa Matilda şi soțul ei, în Bronx. Lucra la o fabrică de jucării, punea capete unor girafe micuțe. *E nevoie de un Elefánt ca să faci o girafă,* glumise ea într-o scrisoare. Într-o oră-două aveam să-mi îmbrățişez sora, curajoasa mea soră, cu glumele ei pregătite să depăşească suferința. În timp ce număr cu Marianne crestele înspumate ale valurilor dintre vapor şi țărm, în timp ce eu îmi număr binecuvântările, Béla revine din cabina mică unde împachetase ultimele noastre bagaje.

Inima mi se umple iar de tandrețe pentru soțul meu. În săptămânile de călătorie peste ocean, în pătuțul din cabină, care se zguduia şi se unduia peste apele negre, prin aerul negru, am simțit pentru el mai multă pasiune decât am simțit vreodată în cei trei ani de când suntem împreună, mai multă decât în călătoria cu trenul din luna noastră de miere, când am conceput-o pe Marianne.

În acea lună mai, la Viena, n-a fost în stare să se hotărască, n-a fost în stare să aleagă până în ultimul minut. A stat pe după un stâlp din gară, pe peronul unde trebuia

să-i întâlnească pe Bandi şi pe Marta, cu o valiză în mână. I-a văzut venind, i-a văzut cercetând peronul în căutarea noastră. S-a ascuns în continuare. A văzut trenul trăgând la peron, a auzit anunţul pentru îmbarcarea pasagerilor. A văzut oamenii urcând în tren. I-a văzut pe Bandi şi pe Marta la uşa vagonului, aşteptându-l. Apoi a auzit funcţionarul de la megafon strigându-i numele. Voia să li se alăture prietenilor noştri, voia să urce în tren, să ajungă la vapor şi să recupereze containerul care conţinea toată averea lui. Dar era încremenit în spatele acelui stâlp. Ceilalţi pasageri au urcat în vagoane, la fel şi Bandi şi Marta. Când s-au închis uşile, a reuşit în sfârşit să se clintească. În ciuda judecăţii sale corecte, în ciuda previziunilor pe care le făcuse în speranţa că vom avea un viitor asigurat, inclusiv din punct de vedere financiar, şi-a asumat cel mai mare risc din viaţa lui. S-a îndepărtat.

Acum, la câteva minute depărtare de noua noastră viaţă din America, nimic nu pare mai profund şi mai consistent decât faptul că am făcut aceeaşi alegere, de a renunţa la siguranţa materială în favoarea oportunităţilor pentru fiica noastră, de a începe totul de la zero. Mă emoţiona profund să văd angajamentul lui faţă de fiica noastră, faţă de această nouă aventură, faţă de mine.

Şi totuşi... Acest „şi totuşi" se închide ca un zăvor. Eu fusesem gata să rup căsnicia noastră ca s-o duc pe Marianne în America. Oricât de dureros ar fi fost, fusesem dispusă să sacrific familia noastră, parteneriatul nostru – exact acele lucruri pe care Béla nu a fost în stare să accepte că le va pierde. Şi astfel nu ne începeam noua viaţă pe picior de egalitate. Simţeam că devotamentul lui pentru noi putea fi măsurat prin toate acele lucruri la care renunţase, că era încă tulburat de ce pierduse. Şi acolo unde eu simţeam uşurare şi bucurie, el simţea durere.

Deşi fericită să încep o nouă viață, simțeam deja că pierderea suferită de Béla va pune o presiune periculoasă pe tot necunoscutul dinaintea noastră. Aşadar, în miezul alegerii noastre s-a aflat sacrificiul. Şi s-a aflat şi o minciună: rezultatul analizelor medicale, radiografia pe care am strecurat-o alături de formularele pentru viză. N-am putut lăsa ca fantoma vechii afecțiuni a lui Béla, tuberculoza, să stea în calea viitorului nostru, aşa că Csicsi a luat locul lui Béla şi a mers cu mine la analize. Ducem acum cu noi imaginile din pieptul lui Csicsi, limpezi ca apa de izvor. Când funcționarii de la naturalizare i-au dat aviz lui Béla pentru imigrare, au legitimat corpul şi istoricul medical al lui Csicsi, un alt corp masculin pe care l-au făcut să corespundă.

Voiam să respir uşurată. Să prețuiesc siguranța şi norocul nostru ca pe miracole, nu să le păzesc îndeaproape, cu precauție. Voiam să învăț şi eu încrederea fiicei mele în ceea ce făceam. Iat-o aici, cu părul fluturându-i în jurul capului, cu obrajii îmbujorați de vânt.

— Libertate! strigă ea, încântată de acest nou cuvânt.

Într-o doară, am luat suzeta care îi atârna la gât legată cu o panglică, şi am aruncat-o în mare. Dacă m-aş fi întors, poate că l-aş fi văzut pe Béla supraveghindu-mă. Dar nu m-am uitat.

— Acum suntem americani. Copiii americani nu au suzete, am spus, improvizând năvalnic şi aruncând ca la o paradă de confetti unul dintre lucrurile care-i aduceau confort fiicei mele.

Voiam ca Marianne să fie ce voiam *eu* să fiu: cineva care şi-a găsit locul, care nu este afectat de ideea de a fi diferit, de a fi defect, de a se juca încontinuu de-a v-ați ascunselea într-o cursă fără sfârşit, în încercarea de a scăpa din ghearele trecutului.

Fetița nu s-a plâns. Era entuziasmată de noutatea aventurii noastre, amuzată de gestul ciudat, tolerantă față de logica mea. În America vom face ce fac americanii (de parcă aş fi ştiut ceva despre asta). Voiam să am încredere în alegerea mea, în noua noastră viață, aşa că mi-am refuzat orice urmă de tristețe, orice urmă de frică. Când am coborât de pe rampa de lemn spre noua noastră patrie, purtam deja o mască.

Evadasem. Dar încă nu eram liberă.

CAPITOLUL 12
Venetici

Noiembrie 1949. Urc într-un autobuz, în Baltimore. Zori cenuşii. Străzi umede. Mă duc la serviciu, la fabrica de textile, unde îmi petrec întreaga zi tăind ațele care curg din cusăturile chiloților pentru băieței; sunt plătită cu şapte cenți pentru douăsprezece perechi. Fabrica îmi aminteşte de filatura din Germania, unde am lucrat alături de Magda după ce am fost mutate de la Auschwitz – aerul este uscat şi prăfos, betonul e rece, iar maşinăriile troncănesc atât de tare, încât supraveghetoarea trebuie să strige la noi.

— Scurtați pauzele pentru toaletă! țipă ea.

Dar eu o aud pe supraveghetoarea din trecut, cea care ne spunea că o să muncim până n-o să mai fim bune de nimic, apoi vom fi ucise. Muncesc fără pauză. Ca să-mi cresc productivitatea, să-mi cresc amărâta de plată. Dar muncesc astfel şi pentru că munca fără pauză reprezintă o nevoie veche, un obicei imposibil de abandonat. Şi dacă reuşesc să mențin permanent în jurul meu zgomotul şi agitația, nu va

trebui să rămân niciun moment singură cu gândurile mele. Trag din greu, atât de intens, încât atunci când ajung acasă îmi simt mâinile tremurând îngrozitor în întuneric.

Pentru că mătuşa Matilda şi soţul ei n-au mai avut spaţiu sau resurse să ne primească şi pe noi – Magda era deja o gură în plus de hrănit –, ne-am început viaţa cea nouă nu în Bronx, aşa cum îmi imaginasem, ci în Baltimore, unde locuim cu fratele lui Béla, George, cu soţia lui şi cu cele două fiice mici ale lor, într-un apartament strâmt aflat într-o clădire fără lift. George fusese avocat renumit în Cehoslovacia, dar în Chicago, unde a locuit prima dată la venirea în America, în anii '30, şi-a câştigat traiul ca agent pentru Fuller Brush, vânzând din uşă în uşă perii şi produse de curăţare; acum, în Baltimore, vinde asigurări. Viaţa lui George este plină de amărăciune, frici, descurajare. Mă urmează peste tot prin casă, îmi supraveghează fiecare mişcare, se răsteşte la mine să închid mai bine cutia cu cafea. Este furios din cauza trecutului – fiindcă a fost agresat în Bratislava şi jefuit în Chicago în primele sale zile ca imigrant. Este furios şi din cauza prezentului – nu poate să ne ierte că am venit fără niciun sfanţ, că am dat cu piciorul averii familiei Eger. Sunt atât de stingherită în prezenţa lui, încât nici nu pot coborî scările fără să mă împiedic.

Într-o zi, când mă urc în autobuz ca să merg la serviciu, am capul atât de plin de propriul disconfort – să-mi adun puterile pentru ritmul nebunesc din fabrică, să înghit mitocăniile lui George, să trec peste obsesia lipsei de bani – încât îmi ia ceva ca să-mi dau seama că autobuzul nu se clintise, că era încă tras lângă bordură şi ceilalţi pasageri mă fixează cu privirea, încruntaţi, şi dau din cap. Mă umplu de broboane de sudoare. Este acelaşi sentiment pe care-l aveam când m-am trezit în zorii zilei, în bătăile în uşă ale acelor *nyilas* înarmaţi. Este frica momentului în care

soldatul german m-a ţintuit cu arma, după ce am furat morcovi. Este sentimentul că am greşit cu ceva, că voi fi pedepsită, că este o chestiune de viaţă şi de moarte. Sunt atât de devorată de senzaţia de pericol şi ameninţare, încât nu pot înţelege ce s-a întâmplat – anume că am urcat în autobuz după obiceiul european, aşezându-mă pe scaun şi aşteptând să vină controlorul şi să-mi taie bilet. Uitasem să introduc fisa în dispozitivul de plată. Acum ţipa şi şoferul la mine: „Plăteşte sau dă-te jos! Plăteşte sau dă-te jos!" Chiar dacă vorbesc engleză, nu sunt în stare să înţeleg ce-mi spune. Sunt copleşită de frică, de imaginile cu sârmă ghimpată şi arme ridicate, cu fum gros ridicându-se din hornuri şi începţoşând realitatea prezentă, de zidurile închisorii din trecut închizându-se peste mine. Este opusul a ceea ce mi s-a întâmplat când am dansat pentru Josef Mengele, în prima mea seară la Auschwitz. Atunci am reuşit să mă transport dincolo de barăci, pe scena Operei din Budapesta. Atunci, viziunea din mintea mea m-a salvat. Acum, viaţa mea interioară mă face să interpretez greşit o simplă greşeală, s-o înţeleg aiurea, ca pe o catastrofă. Nimic din acest prezent nu este cu adevărat grav, nu s-a întâmplat nimic să nu poată fi uşor îndreptat. Un bărbat este furios şi frustrat pentru că a înţeles greşit gestul meu, pentru că nu-l pot înţelege. Se strigă, este un conflict. Dar viaţa nu-mi este nici pe departe în pericol. Cu toate astea, aşa interpretez ce mi se întâmplă. Pericol, pericol, moarte.

— Plăteşte sau dă-te jos! Plăteşte sau dă-te jos! ţipă şoferul.

Se ridică de la locul lui şi vine spre mine. Cad la pământ, îmi acopăr faţa. Acum este deasupra mea şi mă trage de braţ, încercând să mă ridice în picioare. Mă ghemuiesc pe podeaua autobuzului, plângând, tremurând. Unei pasagere i se face milă de mine. Este şi ea tot imigrantă. La început îmi vorbeşte în idiş, apoi în germană – mă întreabă dacă am

bani, numără monedele din palma mea transpirată, mă ajută să mă aşez iar pe scaun şi stă cu mine până îmi recapăt respirația. Autobuzul pleacă din loc.

— Venetică proastă, mormăie o femeie trecând pe culoar, spre locul ei.

Mai târziu, când îi scriu Magdei despre incident, îl transform în glumă – un episod amuzant cu imigranți – „venetici”. Dar în ziua aceea, ceva s-a schimbat în mine. Vor trece mai mult de douăzeci de ani până să capăt limbajul şi pregătirea psihologică pentru a înțelege că avusesem un flashback, că senzațiile fizice tulburi – puls accelerat, palme transpirate, viziune îngustată – pe care le-am trăit în acea zi (şi pe care voi continua să le trăiesc de multe ori în viață, chiar şi acum, la peste optzeci de ani) sunt răspunsuri automate la traumă. Acesta este motivul pentru care obiectez astăzi față de încadrarea într-o patologie a stresului posttraumatic, numindu-l tulburare. Reacția la traumă nu este o tulburare – este un lucru natural şi obişnuit. Dar în dimineața aceea de noiembrie, în Baltimore, nu ştiam ce mi s-a întâmplat; am presupus că starea de colaps era un semn că sunt complet defectă. Îmi doresc să fi ştiut atunci că nu eram vătămată, ci că sufeream efectele adverse ale unei vieți fragmentate.

La Auschwitz, la Mauthausen, în Marşul Morții, supraviețuisem inspirându-mă din viața mea interioară. Găsisem speranță şi credință în viața din mine, chiar dacă eram înconjurată de foamete, tortură şi moarte. După primul flashback, am început să cred că lumea mea interioară era un loc unde trăiau demoni. Că adânc, în mine, totul era ruină. Lumea interioară nu-mi mai era de ajutor, devenise sursa durerilor mele: amintiri de neoprit, pierdere, spaimă. Puteam sta la rând la pescărie şi, când vânzătorul îmi striga numele, să văd fața lui Mengele suprapusă peste a lui. Puteam să mă îndrept spre fabrică,

în unele dimineți, şi s-o văd pe mama mergând alături de mine, limpede ca lumina zilei, puteam s-o văd întorcându-mi spatele şi îndepărtându-se. Am încercat să blochez amintirile trecutului. Am crezut că este o chestiune de supraviețuire. Abia peste mulți ani aveam să înțeleg că fuga nu vindecă durerea. O face mai rea. În America mă aflam mai departe geografic de fostele mele închisori decât fusesem vreodată în viață. Dar aici am ajuns mai încarcerată psihologic decât fusesem până atunci. În fuga de trecut – de frica mea – nu am găsit libertatea. Am făcut din teroarea mea o celulă şi i-am pecetluit zăvorul prin tăcere.

În ciuda acestor lucruri, Mariannei îi mergea de minune. Voiam ca ea să se simtă normal, normal, normal. Şi aşa se simțea. În pofida temerii mele că va descoperi cât eram de săraci, că mama ei era mereu înfricoşată, că viața în America nu era deloc ce sperasem, ea a fost un copil fericit. La grădinița unde mergea gratuit, fiindcă femeia care o administra, doamna Bower, avea înțelegere față de imigranți, a învățat foarte repede engleză. A devenit micuța asistentă a doamnei Bower, având grijă de ceilalți copii atunci când aceştia plângeau sau se foiau, agitați. Nu i-a cerut nimeni să aibă acest rol. Avea o sensibilitate înnăscută față de suferința celorlalți şi o încredere nativă în propriile puteri. Béla şi cu mine îi spuneam „mica ambasadoare”. Doamna Bower îi dădea cărți pentru acasă – să mă ajute să învăț engleză, dar şi ca s-o ajute pe Marianne. Încerc să citesc *Chicken Little.* Nu reuşesc să deosebesc personajele. Cine este Ducky Lucky? Cine este Goosey Loosey? Marianne râde de mine. Îmi explică iar. Se preface exasperată. Eu mă prefac că doar mă joc, că doar pretind că n-aş înțelege.

Mai mult chiar decât sărăcia, mă sperie stânjeneala fiicei mele, posibilitatea ca ei să-i fie ruşine cu mine. În weekenduri mergem la Laundromat şi mă ajută să manevrez maşinile de spălat, apoi la băcănie, ca să găsim untul de

arahide Jif şi o duzină de alte alimente de care nu am auzit niciodată, ale căror nume nu le pot scrie sau pronunța. În 1950, când Marianne împlineşte trei ani, insistă să mâncăm curcan de Ziua Recunoştinței, cum fac şi colegii ei de la grădiniță. Cum aş putea să-i spun că noi nu ne permitem? Cu o zi înainte, în drum spre casă, mă opresc la Schreiber şi am noroc, scoseseră la vânzare pui cu 29 de cenți jumătatea de kilogram. Îl aleg pe cel mai mic.

— Uite, scumpo! strig când ajung acasă. Avem curcan! Un pui de curcan!

Îmi doresc atât de mult ca ea, ca noi trei să ne integrăm aici.

Chiar şi printre prietenii noştri imigranți evrei, alienarea este starea mea cronică. În iarna în care Marianne face cinci ani, suntem invitați la o petrecere de Hanukkah, unde toți copiii cântă pe rând cântece de sărbătoare. Gazda o invită şi pe Marianne să cânte. Sunt atât de mândră s-o văd pe fata mea isteață şi precoce, care vorbeşte deja engleza ca o nativă, fericită, cu ochii strălucitori, acceptând încrezătoare invitația, ocupându-şi locul în mijlocul camerei. Acum este la grădiniță şi merge la un after-school condus de un evreu despre care nu ştiu că a devenit evreu pentru Iisus[20]. Marianne zâmbeşte serafic spre musafiri, apoi închide ochii şi cântă: „Iisus mă iubeşte, ştiu bine, pentru că aşa îmi spune Biblia...". Invitații se holbează la ea şi la mine. Fiica mea a învățat abilitatea pe care mi-am dorit cel mai tare s-o aibă, aceea de a se simți oriunde acasă. Iar acum exact incapacitatea ei de a înțelege codurile care-i despart pe oameni mă face să-mi doresc să se despice pământul şi să mă înghită. Această stânjeneală, acest sentiment al exilului, chiar şi în propria comunitate, nu vine din afară. Vine

[20] Organizație religioasă care propovăduieşte în rândul evreilor credința că Iisus este Mesia promis poporului evreu.

dinăuntru. Sentimentul meu de autoîncarcerare este cel care crede că nu meritam să supraviețuiesc, că nu voi fi niciodată demnă de a aparține acestui loc.

Marianne prosperă în America, dar eu și Béla ne chinuim. Încă sufăr de vechile frici – amintirile care îmi dau coșmaruri, panica ce supurează chiar la suprafață. Și mi-e teamă și de resentimentele lui Béla. El nu se chinuiește ca mine să învețe engleză. Când era mic a fost înscris într-o școală-internat la Londra, așa că vorbește engleză fluent, așa cum vorbește și cehă, slovacă, poloneză, germană și numeroase alte limbi – însă bâlbâiala i se accentuează tot mai mult aici, un semnal pentru mine că este îndurerat de alegerea pe care l-am forțat s-o facă. Primul lui job a fost într-un depozit unde ridica cutii grele, un efort despre care știam că este periculos pentru cineva cu TBC. Dar George și soția lui, Duci, care era asistent social și care ne-a ajutat să ne găsim slujbe, ne-au convins că este norocos să aibă ceva de lucru. Plata este jalnică, munca solicitantă și umilitoare, dar aceasta este realitatea imigrației. Imigranții nu sunt medici sau avocați sau primari, indiferent de pregătirea și experiența lor (cu excepția remarcabilei mele surori Klara, care a intrat în Orchestra Simfonică din Sydney la scurt timp după ce ea și Csicsi au imigrat). Imigranții conduc taxiuri. Imigranții sunt plătiți la bucată, în fabrici. Imigranții umplu rafturile cu marfă, în băcănii. Eu asimilez sentimentul inutilității. Béla se luptă cu el. A devenit impulsiv și labil.

În prima noastră iarnă în Baltimore, Duci vine acasă cu un combinezon gros, pe care l-a cumpărat pentru Marianne. Are un fermoar lung. Marianne vrea să-l probeze numaidecât. Durează la nesfârșit să tragem combinezonul confortabil peste hăinuțele Mariannei, dar în cele din urmă suntem gata să mergem în parc. Ne prăvălim în jos pe cele

cinci rânduri de scări. Când ajungem afară, pe trotuar, Marianne ne anunță că are nevoie la pipi.

— De ce nu ne-ai spus înainte! explodează Béla.

Niciodată până acum n-a țipat la Marianne.

— Hai să plecăm din casa asta, îi şoptesc eu în aceeaşi seară.

— Uite-acum, prințesă, mârâie el.

Nu-l mai recunosc. Furia lui mă înspăimântă. Nu, furia de care mă tem cel mai tare este a mea.

Reuşim să economisim suficient încât să ne mutăm într-o odaie pentru slujitori aflată în spatele unei case din Park Heights, cartierul cu cea mai mare comunitate evreiască din Baltimore. Proprietăreasa a fost şi ea emigrantă, cândva, venită din Polonia, dar se află în America de zece ani deja, mult înainte de război. Ne numeşte venetici şi râde de accentul nostru. Ne arată baia, aşteptându-se să fim uimiți de țevăria aflată la vedere, pe dinăuntru. Mă gândesc la Mariska şi la clopoțelul din conacul Eger, la care obişnuiam să sun când voiam mai multă pâine. Este mai uşor să simulez uimirea ca să satisfac aşteptările proprietăresei decât să explic, chiar şi mie însemi, prăpastia dintre atunci şi acum.

Béla, Marianne şi cu mine locuim în aceeaşi cameră. După ce o punem pe Marianne în pat, stingem luminile şi stăm în întuneric. Linişstea dintre noi nu are nimic intim, este încordată şi apăsătoare, o frânghie care începe să se roadă sub greutatea încărcăturii sale.

Facem tot ce putem ca să fim o familie obişnuită. În 1950, ne răsfățăm şi ne ducem să vedem un film în cinematograful de lângă Laundromatul de pe bulevardul Park Heights. Cât timp se învârtesc hainele în maşină, o ducem pe Marianne la *The Red Shoes*, un film al cărui scenariu este scris, aşa cum aflăm cu mândrie, de Emeric Pressburger, un emigrant evreu din Ungaria. Îmi amintesc atât de bine filmul pentru

că m-a dus în două direcții. Stând în întuneric şi mâncând popcorn cu ai mei, am simțit o mulțumire pe care n-o mai simțisem – o încredere că totul va fi bine, că putem avea o viață fericită după război. Dar filmul în sine – personajele, povestea – au sfârşit prin a-mi da forța unei recunoaşteri. Ceva a trecut dincolo de masca mea precaută şi mi-am privit foamea drept în față.

Filmul este despre o dansatoare, Vicky Page, care-i atrage atenția lui Boris Lermontov, directorul artistic al unei celebre trupe de balet. Ea exersează *grand-battement* la bară, dansează cu pasiune în *Lacul lebedelor*, tânjeşte după atenția şi aprecierea lui Lermontov. Nu-mi pot lua ochii de la ecran. Mă simt de parcă mi-aş privi propria viață, cea pe care aş fi putut-o trăi dacă Hitler n-ar fi existat, dacă n-ar fi fost război. Timp de o clipă, mă gândesc că pe scaunul de lângă mine stă Eric, uit că am o fiică. Nu am decât douăzeci şi trei de ani, dar mă simt de parcă cea mai bună parte a vieții mele s-a încheiat deja. La un moment dat, în film, Lermontov o întreabă pe Vicky: *De ce vrei să dansezi?*. Ea îi răspunde: *Tu de ce vrei să trăieşti?* Atunci Lermontov spune: *Nu ştiu exact de ce, dar trebuie*. Vicky îi dă replica: Ăsta e şi răspunsul meu. Înainte de Auschwitz, ba chiar şi acolo, aş fi spus acelaşi lucru. A existat mereu în mine o lumină nestinsă, o parte care a sărbătorit şi a dansat neîncetat, care nu s-a oprit niciodată din a tânji după viață. Acum, scopul care îmi dirijează viața este să fac în aşa fel încât fiica mea să nu cunoască vreodată durerea.

Este un film trist. Visul lui Vicky nu urmează calea pe care şi-ar fi dorit-o ea. Când dansează în rolul principal din noul balet al lui Lermontov, este bântuită de demoni. Această parte din film este atât de terifiantă, încât abia dacă mă pot uita. Pantofii roşii de balet ai lui Vicky par să preia controlul asupra ei, o fac să danseze până aproape de o epuizare mortală; fata dansează printre propriile coşmaruri

– vârcolaci şi ţinuturi pustii, un partener de dans făcut din ziare care se dezintegrează –, dar nu se poate opri din dans, nu se poate trezi. Vicky încearcă să renunţe la balet. Ascunde pantofii roşii într-un sertar. Se îndrăgosteşte de un compozitor, se căsătoreşte cu el. La final este invitată să danseze pentru ultima dată într-un balet al lui Lermontov. Soţul ei o imploră să refuze. Lermontov o avertizează: *Nimeni nu trăieşte de două ori*. Trebuie să aleagă. *Ce determină oare o persoană să facă un lucru şi nu altul?* mă întreb eu. Vicky îşi pune din nou pantofii roşii. De data asta, ei o fac să danseze pe marginea unei clădiri, ducând-o spre moarte. Ceilalţi balerini îşi execută prestaţia fără ea, cu un reflector îndreptat spre locul gol de pe scenă unde ar fi trebuit să danseze Vicky.

Nu este un film despre traumă. De fapt, nu înţeleg încă faptul că trăiesc o traumă. Dar *The Red Shoes* îmi oferă un vocabular al imaginilor, mă învaţă ceva despre mine, despre tensiunea dintre experienţele interioare şi exterioare. Şi ceva din felul în care Vicky şi-a pus pantofii roşii pentru ultima dată şi şi-a luat zborul – nu arăta ca o alegere. Arăta ca un impuls de moment. Automat. De ce se temea atât de tare? Ce a făcut-o să fugă? Era ceva cu care nu putea trăi sau ceva fără de care nu putea trăi?

— Ai fi ales dansul în loc să mă alegi pe mine? m-a întrebat Béla în autobuzul spre casă.

Poate se gândeşte la noaptea aceea din Viena, când i-am spus că plec cu Marianne în America, cu sau fără el. Ştie deja că sunt în stare să aleg altceva sau pe altcineva. Dezamorsez întrebarea lui flirtând.

— Dacă m-ai fi văzut dansând, nici tu nu mi-ai fi cerut să aleg, îi spun. N-ai văzut în viaţa ta un *battement* ca al meu.

Mă prefac, mă prefac încontinuu. Undeva, adânc în sufletul meu, îmi reprim un ţipăt. *N-am ajuns să aleg!* urlă

tăcerea în mine. *Hitler şi Mengele au ales pentru mine. N-am ajuns să aleg!*

Béla este primul care cedează sub presiune. Se întâmplă când e la serviciu. Ridică o cutie şi se prăbuşeşte la pământ. Nu poate să respire. La spital, radiografia arată că tuberculoza a revenit. Arată mai dărâmat şi mai palid decât în ziua în care l-am scos din închisoare, ziua în care am fugit la Viena. Medicii îl transferă într-un spital TBC şi, când vin cu Marianne în vizită, în fiecare zi după serviciu, sunt înţepenită de spaima că ea o să-l vadă plin de sânge, că va simţi răsuflarea morţii, în ciuda eforturilor noastre de a-i ascunde cât de bolnav e tatăl ei. Fetiţa are patru ani şi deja citeşte, aduce cărţi cu poze de la doamna Bower, ca să-l distreze pe taică-său, le spune asistentelor când tatăl a terminat de mâncat şi când îi e sete.

— Ştii ce l-ar înveseli pe tati? îmi spune într-o zi. O surioară!

Nu ne-am permis nici măcar să încercăm să facem un alt copil, suntem prea săraci, iar acum sunt uşurată că nu avem presiunea unei alte guri de hrănit apăsându-ne în perioada recuperării lui Béla, în condiţiile salariului meu demn de milă. Dar mi se rupe inima să-mi văd fiica tânjind după companie. Să-i văd singurătatea. Mă face să-mi fie dor de surorile mele. Acum Magda a căpătat un job mai bun, în New York, unde îşi foloseşte talentul de croitoreasă moştenit de la tata ca să facă paltoane la London Fog. Nu vrea s-o ia de la capăt într-un alt oraş, dar o implor să se mute în Baltimore. În Viena, în 1949, aşa mi-am imaginat că s-ar putea schimba viaţa mea – s-o fac mare pe Marianne alături de sora mea, nu alături de soţul meu. Apoi a fost o alegere, un sacrificiu, ca să-mi scutesc copilul de o viaţă în zonă de război. Acum, dacă Béla moare sau dacă rămâne invalid, acest lucru va deveni o necesitate. Locuim deja într-un apartament un pic mai mare, şi chiar în condiţiile în care

muncim amândoi, abia avem ce mânca. Nici nu-mi pot imagina cum pot să plătesc singură toate cheltuielile. Magda este de acord să se gândească la mutare.

— Nu-ți face griji, spune Béla, tușind în batistă. N-o s-o las pe fetița noastră să crească fără tată. N-o s-o las. Tușește și se bâlbâie atât de tare, încât abia dacă îi disting cuvintele.

Béla se recuperează, dar este încă slăbit. Nu va fi în stare să-și reia munca la depozit – dar va trăi. Personalul medical din spitalul TBC, fermecat de șarmul și umorul lui, îi promite că înainte de externare îl va ajuta să-și găsească un drum profesional care să ne scoată din sărăcie și să-i asigure mulți ani sănătoși. Îi administrează un test de aptitudini despre care Béla crede că e prostesc – asta până vin rezultatele. Cel mai bine i s-ar potrivi o carieră ca dirijor sau una de contabil, arată testul.

— Am putea să ne croim o viață nouă prin balet, glumește el. Tu ai putea dansa, eu aș dirija orchestra.

— Când erai mic, ți-ai dorit vreodată să studiezi muzica?

Jocul de-a „ce-ar fi fost dacă” cu trecutul este foarte periculos.

— Chiar am studiat ceva când eram mic.

Cum de uitasem una ca asta? Studiase vioara, ca sora mea. Îmi spusese despre asta în scrisorile trimise pe când mă curta. Să-l aud acum vorbind despre aceste lucruri era ca și cum mi s-ar fi spus că folosise cândva alt nume.

— Eram destul de bun. Profesorii îmi spuneau că m-aș putea duce la conservator și poate chiar m-aș fi dus, dacă n-aș fi avut de condus afacerea familiei.

Simt cum îmi ia foc fața. Mă înfurii brusc. Nu știu de ce. Vreau să-i spun ceva care să-l piște, dar nu-mi dau seama pe cine vreau să pedepsesc, pe el sau pe mine.

— Ia gândește-te numai, îi spun, dacă ai fi mers pe drumul ăsta, poate o întâlneai pe Klara, nu pe mine.

Béla încearcă să-mi citească expresia feței. Îl văd cum ezită în decizia de a mă tachina sau de a mă liniști.

— Chiar vrei să încerci să mă convingi că nu sunt peste măsură de fericit că m-am căsătorit cu tine? Era doar o vioară. Acum nu mai contează.

Apoi înțeleg ce m-a supărat. Este aparenta ușurință cu care soțul meu poate să-și îngroape un vis vechi. Și dacă a suferit vreodată nostalgia abandonării muzicii, a ținut lucrul acesta ascuns de mine. Ce este în neregulă cu mine de sunt încă disperată după ceva ce *nu a existat*?

* * *

Béla îi arată fostului său șef de la depozit rezultatul testului de aptitudini, iar acesta îl prezintă contabilului său, un om generos care acceptă să-l angajeze pe Béla ca asistent, cât timp urmează niște cursuri CPA[21] și învață pentru autorizație.

Eu sunt neliniștită. Fusesem atât de consumată nervos de grijile băneşti şi de boala lui Béla, atât de prinsă în rutina strictă a muncii din fabrică şi a numărării mărunțișului pentru băcănie, încât noile veşti îmi provoacă un derapaj. Eliberarea de griji mă lasă cu un gol pe care nu ştiu cu ce să-l umplu. Béla are noi perspective, o nouă cale, dar eu nu. Schimb de câteva ori joburile, în efortul de a obține mai mult, de a mă simți mai bine în pielea mea. Banii în plus ajută şi progresele mă susțin pentru o vreme. Dar sentimentul acesta nu ține niciodată prea mult. Pe când lucrez într-o companie de asigurări, sunt promovată din postul meu de la şapirograf în cel de contabil începător. Supraveghetoarea mea a observat cât de mult muncesc, aşa că mă învață mai multe. Sunt fericită în compania celorlalte secretare, bucuroasă să fiu una dintre ele, până când o

[21] Certified Public Accountant (contabil autorizat).

nouă prietenă mă avertizează: *Să nu te aşezi cumva la masă lângă evrei. Miros urât*. Deci, până la urmă, nu mă integrez deloc. Trebuie să ascund cine sunt. În compania producătoare de articole de voiaj unde mă mut mai târziu se întâmplă să am şef evreu şi-mi spun că, în sfârşit, o să mă integrez. Mă simt încrezătoare, acceptată. Deşi sunt funcționară, nu recepționistă, într-o zi mă reped să răspund la telefonul care sună încontinuu, fiindcă văd cât de aglomerate sunt secretarele. Şeful meu iese din birou ca o furtună:

— Cine ți-a permis? strigă el. Încerci să-mi distrugi reputația? Niciun venetic n-o să reprezinte această companie. Ți-e clar?

Problema nu este că mă repede. Problema este că eu cred în evaluarea pe care mi-o face, că aş fi lipsită de valoare.

În vara lui 1952, la scurt timp după recuperarea lui Béla şi cu câteva luni înainte ca Marianne să împlinească cinci ani, Magda se mută în Baltimore. Stă cu noi câteva luni, până îşi găseşte serviciu. Îi pregătim un pat în zona unde luăm masa, aproape de uşa de la intrare. Apartamentul nostru este mereu sufocant pe timpul verii, chiar şi noaptea, iar Magda crapă un pic uşa înainte de a se culca.

— Ai grijă, o avertizează Béla, nu ştiu în ce fel de palat ai locuit tu în Bronx, dar ăsta nu-i un cartier prea sigur. Dacă laşi uşa deschisă, s-ar putea să intre cineva peste tine.

— Nu i-aş dori, toarce uşor Magda, bătând din gene.

Soră-mea. Durerea ei vizibilă doar în umorul de care se foloseşte ca să treacă peste suferință.

Îi organizăm o mică petrecere de bun venit – vin George şi Duci (el clatină dezaprobator din cap la vederea acestor cheltuieli minore), câțiva vecini din bloc, inclusiv proprietarii, care-l aduc şi pe prietenul lor Nat Shillman, un inginer de marină aflat la pensie. Magda spune o poveste

caraghioasă despre prima ei săptămână în America, când mătuşa Matilda i-a cumpărat un hotdog de pe stradă.

— În Europa, când cumperi un hotdog de pe stradă, primeşti întotdeauna doi, cu varză şi ceapă din belşug. Matilda s-a dus să plătească pentru hotdogul meu şi s-a întors cu un soi de cârnăcior pricăjit într-o chiflă transparentă. M-am gândit că era prea modestă ca să plătească preţ întreg pentru doi sau că a făcut vreo aluzie la gabaritul meu. I-am purtat pică luni întregi, până în ziua în care mi-am cumpărat singură un hotdog şi am văzut că aşa e pe aici.

Toți ochii sunt ațintiți asupra ei, asupra chipului său expresiv, aşteptând următorul lucru caraghios pe care îl va spune. Şi mai are; mereu are. Nat este fascinat de ea. După ce ne-au plecat oaspeții şi am culcat-o pe Marianne, mă aşez cu Magda la ea pe pat, pălăvrăgind ca în copilărie. Mă întreabă ce ştiu despre Nat Shillman.

— Ştiu, ştiu, e de-o seamă cu tata, spune ea, dar am un presentiment bun în legătură cu el.

Vorbim până cad, pe jumătate adormită, pe patul ei. Nu vreau să ne oprim. Este ceva ce trebuie s-o întreb, ceva ce are de-a face cu golul din mine, dar dacă o s-o întreb despre frică, despre pustiire, atunci trebuie s-o recunosc şi eu pe-a mea, deşi sunt obişnuită să mă prefac că nu-i acolo.

— Eşti fericită? îmi fac curaj, într-un final, s-o întreb.

Aş vrea să-mi răspundă că este, ca să pot fi şi eu. Aş vrea să-mi răspundă că nu va fi niciodată fericită, nu cu adevărat, ca astfel să ştiu şi eu că golul acela nu este doar în mine.

— Dicuka, uite aici un sfat de la soră-ta mai mare: ori eşti sensibilă, ori nu eşti. Când eşti sensibilă, suferi mai mult.

— O să fim în regulă? o întreb. Cândva?

— Da, spune ea. Nu. Nu ştiu. Însă un lucru e clar: Hitler ne-a tras-o original.

Béla şi cu mine câştigăm acum 60 de dolari pe săptămână, suficient cât să încercăm să facem al doilea copil. Rămân însărcinată. Fiica mea se naşte pe 10 februarie 1954. Când mă trezesc din anestezia pe care medicii americani o administrau standard pe atunci tuturor femeilor care intrau în travaliu, fetița este în salonul de nou-născuți. Însă eu cer să mi-o aducă, vreau s-o alăptez. Când mi-o aduce asistenta, văd că e perfectă şi somnoroasă, nu la fel de mare ca sora ei la naştere, cu năsucul atât de mic şi cu obrăjorii atât de fragezi.

Béla o aduce pe Marianne, acum în vârstă de şase ani, să vadă bebeluşul.

— Am primit o soră! Am primit o soră!

Marianne sărbătoreşte ca şi când aş fi trimis nişte bani într-un plic şi aş fi comandat-o pe soră-sa dintr-un catalog, ca şi când aş avea capacitatea de a-i îndeplini întotdeauna dorințele. Curând va avea şi o verişoară, pentru că Magda, care s-a căsătorit cu Nat Shillman în 1953, este însărcinată şi va naşte o fiică în octombrie. Îi va da numele Ilona, după mama.

Noi îi spunem fetei noastre Audrey, după Audrey Hepburn. Sunt încă năucă din cauza anesteziceloor folosite de doctori ca să mă sedeze. Însăşi intensitatea travaliului, a întâlnirii şi a alăptării fiicei mele pentru prima dată, au lăsat în umbră proasta calitate a vieții mele.

Este reflexul de a întâmpina răul cu bine. În primele luni din viața lui Audrey, Béla învață pentru CPA de parcă s-ar pregăti pentru ultimul examen din viața lui, testul suprem care va determina pe vecie dacă-şi va găsi sau nu locul, pacea cu sine însuşi şi cu alegerile pe care le-am făcut. Nu-l trece. Mai mult decât atât, i se spune că din cauza bâlbâielii şi accentului nu va primi niciodată vreun job, indiferent cât de capabil va fi să-şi ia autorizația.

— Mereu trebuie să fie o piedică în drum, spune el, indiferent ce aş face.

Protestez. Îl liniştesc. Îi spun că vom găsi o soluție, dar nu-mi pot scoate din minte vocea surorii mele Klara: *Doi schilozi. Cum o să vă descurcați?*

Plâng în baie. O fac pe tăcute, ies de acolo veselă. Nu ştiu că frica ținută ascunsă nu face decât să crească şi mai îngrozitoare. Nu ştiu că obiceiurile mele de a oferi şi de a consola – de a ține sub obroc – nu fac decât să ne provoace şi mai mult rău.

CAPITOLUL 13
Ai fost acolo?

În vara lui 1955, pe când Marianne avea şapte ani şi Audrey un an, am încărcat până la refuz vechiul nostru Ford gri şi am părăsit oraşul Baltimore pentru El Paso, Texas. Demoralizat de lipsa perspectivei locurilor de muncă, obosit de judecata şi resentimentele permanente ale fratelui său, îngrijorat de propria sănătate, Béla îl contactase pe vărul lui, Bob Eger, sperând să primească un sfat. Bob era fiul adoptiv al fratelui bunicului lui Béla, Albert, care imigrase la Chicago cu doi dintre frații săi, la începutul anilor 1900. Al patrulea frate, bunicul lui Béla, rămăsese în Prešov ca să conducă afacerea de vânzări angro moştenită de Béla după război.

Membrii din Chicago ai familiei Eger fuseseră cei care susținuseră financiar imigrarea lui George în America, în anii ’30, şi tot ei ne asiguraseră posibilitatea de a lua viză, înregistrând familia Eger înainte de război. Le eram

recunoscătoare pentru generozitatea şi spiritul vizionar, fără de care n-am fi putut niciodată să facem din America un cămin.

Dar când Bob, care trăia acum cu soţia şi cei doi copii în El Paso, i-a spus lui Béla: „Vino în vest!”, mi-am făcut griji că s-ar putea să ajungem într-o altă fundătură deghizată în oportunitate. Bob ne-a liniştit. A spus că economia a luat mare avânt în El Paso, că într-un oraş de frontieră imigranţii sunt mai puţin izolaţi şi marginalizaţi, că zona de graniţă era locul perfect unde o puteai lua de la zero, unde îţi puteai reinventa viaţa. Ba chiar l-a ajutat pe Béla să-şi găsească un job ca asistent CPA, pe un salariu de două ori mai mare ca în Baltimore.

— Aerul de deşert o să fie bun pentru plămânii mei, a spus el. O să ne permitem să închiriem o casă, nu un apartament minuscul.

Aşa că am fost de acord. Am încercat să facem din această răsturnare de situaţie o aventură amuzantă, o vacanţă. Am condus pe autostrăzi ca-n filme, am ales moteluri cu piscină şi am oprit suficient de devreme ca să ne bucurăm de un înot revigorant înainte de cină. În ciuda temerilor mele legate de mutare, de costul benzinei, al cazării la moteluri şi al mâncării, de kilometrii care se aşterneau încă o dată între mine şi Magda, m-am trezit zâmbind mult mai des. Nu zâmbetul acela contrafăcut pe care-l purtam ca pe o mască, să-mi liniştesc familia. Ci un zâmbet real, cuprinzându-mi larg obrajii şi ochii. Simţeam un soi de nouă camaraderie cu Béla, care o învăţa pe Marianne glume seci şi o arunca pe Audrey în apă, când mergeam să înotăm.

Primul lucru pe care l-am observat în El Paso a fost cerul. Deschis, limpede, vast. Mi-au atras privirea şi munţii care înconjurau oraşul la nord. Mă uitam mereu numai în sus. În anumite momente ale zilei, unghiul în care bătea lumina

soarelui turtea lanțul muntos ca pe un decor tăiat în carton, un decor de film, cu vârfurile de un maro tern. Şi apoi lumina se schimba şi munții străluceau ca un curcubeu, în roz, portocaliu, violet, roşu, auriu, albastru-intens, vârfurile lor ieşind în relief ca pliurile desfăcute ale unui acordeon.

Şi cultura avea profunzime. Mă aşteptasem la un orăşel de frontieră prăfuit, în care nu se întâmplă nimic, un decor de film western, un loc cu bărbați posomorâți şi singuri şi cu femei şi mai singure. Dar El Paso părea mai european şi mai cosmopolit decât Baltimore. Era bilingv. Era multicultural, fără segregare categorică. Şi mai era granița în sine, îngemănarea unor lumi. El Paso, Texas, şi Juárez, Chihuahua, erau două oraşe separate nu mai mult decât jumătățile unui întreg. Rio Grande trecea prin mijloc separând oraşul, printre cele două țări, iar frontiera era pe cât de arbitrară, pe atât de distinctă. M-am gândit la oraşul meu natal: din Košice în Kassa, apoi iar în Košice, la frontiera care schimba totul sau nimic. Engleza mea era încă elementară şi nu vorbeam deloc spaniolă, dar aici mă simțeam mai puțin ostracizată şi marginalizată decât în Baltimore, unde trăiam într-un cartier de imigranți evrei, unde ne aşteptaserăm să găsim adăpost, dar ne simțiserăm expuşi. În El Paso eram pur şi simplu parte a acestui amestec.

Într-o după-amiază, curând după mutarea noastră, pe când mă aflu cu Audrey în parcul din cartier, aud o mamă care îşi strigă copiii în ungureşte. O privesc timp de câteva minute pe această altă mamă unguroaică, sperând s-o recunosc, dar apoi mă cert pe mine însămi. Ce presupunere naivă; doar pentru că vocea îmi este familiară, o oglindire a propriei mele voci, nu înseamnă că avem ceva în comun. Şi totuşi, nu mă pot abține să n-o urmăresc cu privirea în timp ce se joacă cu copiii ei, sentimentul că o cunosc nu-mi dă pace.

Brusc îmi amintesc un lucru la care nu m-am mai gândit din noaptea nunții Klarei; cartea poştală înfiptă în rama de la oglinda Magdei, în Košice. Scrisul cursiv de-a curmezişul imaginii unui pod: *El Paso.* Cum de am uitat că acum zece ani Laci Gladstein s-a mutat aici, în acest oraş? Laci, tânărul eliberat împreună cu noi de la Gunskirchen, tânărul care era pe acoperişul trenului cu mine şi cu Magda, pe drumul de la Viena la Praga, care ne-a ținut de mână ca să ne liniştească, despre care am crezut că se va căsători cu Magda într-o bună zi, care venise în El Paso ca să muncească în magazinul de mobilă al mătuşii şi unchiului, pentru a strânge bani pentru medicină. *El Paso*, locul pe care l-am crezut, văzându-l pe o carte poştală, că este la capătul lumii, locul unde locuiesc acum.

Audrey mă scoate din reverie, cerându-mi să mergem la leagăne. În timp ce o ridic, unguroaica se apropie de leagăn împreună cu fiul ei. Îi vorbesc repede în maghiară, nu mă pot abține.

— Eşti unguroaică, îi spun. Poate cunoşti pe cineva, un vechi prieten de-al meu care a venit în El Paso după război.

Se uită la mine în felul acela amuzat în care se uită adulții la copii, de parcă m-ar crede delicios, incredibil de naivă.

— Cum îl cheamă pe prietenul tău? mă întreabă.

Se preface că a intrat în joc.

— Laci Gladstein.

Văd cum i se umplu ochii de lacrimi.

— Sunt sora lui! strigă ea.

A înțeles codul pe care l-am folosit. *Prieten vechi. După război.*

— Este medic, spune ea. Acum îl cheamă Larry Gladstone.

Cum aş putea explica felul în care mă simt în momentul ăsta? Au trecut zece ani de când am călătorit alături de Laci

pe acoperişul unui tren, alături de alți supraviețuitori strămutați. În acest deceniu, el şi-a împlinit visul de a deveni medic. Auzind aşa ceva, nicio speranță sau ambiție nu părea de neatins. Laci se reinventase aici, în America. Puteam şi eu să fac la fel.

Dar aceasta era doar o jumătate de poveste. Stând în parc, sub soarele fierbinte al deşertului, eram cu adevărat la capătul lumii, mai departe în timp şi spațiu decât fusesem vreodată de fata aceea lăsată să moară într-un morman de trupuri, într-o pădure jilavă din Austria. Şi totuşi, niciodată după război nu mă aflasem atât de aproape de ea, pentru că aici aproape că am identificat-o ca pe o străină, aici am întâlnit în plină zi o fantomă din trecut, în timp ce fiica mea îmi cerea s-o dau în leagăn tot mai tare, tot mai sus. Poate că a merge înainte înseamnă deopotrivă să te întorci în cerc.

L-am găsit pe Larry Gladstone în cartea de telefon şi am aşteptat cam o săptămână sau poate mai mult înainte de a-l suna. A răspuns soția lui, o americancă. A preluat mesajul, m-a întrebat de câteva ori cum să-mi scrie numele. Mi-am spus că Laci nu-şi va aminti de mine. În seara aceea, Bob şi familia lui au venit la noi, la cină. Marianne mi-a cerut să fac hamburgeri şi i-am făcut după obiceiul mamei, carne de vită tocată, amestecată cu ou, usturoi şi pesmet, modelată sub formă de chiftele, serviți cu varză de Bruxelles şi cartofi copți cu chimen. Când aduc mâncarea la masă, Marianne îşi dă ochii peste cap:

— Mamă, eu ziceam de hamburgeri *americani.*

Vrea nişte chiftele tuflite servite într-o chiflă albă, fără gust, cu cartofi prăjiți uleioşi şi năclăite într-un ketchup fad. Se simte stânjenită în fața lui Dickie şi a Barbarei, verii ei americani. Dezaprobarea ei este dureroasă. Am făcut ceea ce mi-am promis mie însămi să nu fac niciodată. Am făcut-o să-i fie ruşine. Sună telefonul şi fug de la masă ca să răspund.

— Edith, spune bărbatul de la celălalt capăt. Doamnă Eger. Sunt doctorul Larry Gladstone.

Vorbeşte în engleză, dar vocea îi sună la fel. Aduce trecutul în bucătăria mea, pişcătura vântului de pe acoperişul de tren. Sunt ameţită. Sunt înfometată, aşa cum eram pe atunci, pe jumătate moartă de foame. Mă doare spinarea ruptă.

— Laci, îi spun, cu propria voce sunând îndepărtat, ca şi cum ar veni dintr-un aparat de radio aflat în camera de alături.

Trecutul nostru comun este intens şi totuşi de nepomenit.

— Iată că ne întâlnim din nou, spune el.

Vorbim în maghiară. Îmi povesteşte despre soţia lui şi activitatea ei filantropică, despre cele trei fiice ale lor, eu îi spun despre copiii mei şi despre aspiraţia lui Béla de a deveni CPA. Mă invită să-i fac o vizită la cabinet, îmi spune că suntem cu toţii bine-veniţi să-i cunoaştem familia la o cină. Aşa începe, din nou, o prietenie care va dura tot restul vieţilor noastre. Când pun telefonul în furcă, cerul luceşte în trandafiriu şi auriu. Aud vocile alor mei în sufragerie. Băiatul lui Bob, Dickie, o întreabă pe maică-sa ceva despre mine, dacă sunt cu adevărat americancă, de ce vorbesc aşa rău engleză? Mă încordez din tot trupul, ca atunci când trecutul e prea aproape. Este ca o mână aruncată în faţa copiilor mei când maşina frânează prea brusc. Un reflex de apărare a lor. Din timpul sarcinii mele cu Marianne, când am sfidat avertismentul doctorului, când am ales ca viaţa mea să ia mereu partea unei alte vieţi, am stabilit să nu las niciodată lagărul de concentrare să arunce vreo umbră asupra copiilor mei. Această hotărâre s-a concretizat cu forţă într-un singur scop: *copiii mei nu trebuie să afle niciodată.* Nu-şi vor imagina niciodată cum arătam, ca un schelet lihnit, visând la ştrudelul mamei sub un cer

întunecat de fumul gros. Nu voi fi niciodată o imagine pe care ele să trebuiască să o păstreze în minte. Le voi proteja. Le voi scuti de suferință. Dar întrebarea lui Dickie îmi amintește că, în timp ce pot alege propria tăcere, amabilitatea sau camuflajul tăcerii celorlalți, nu pot alege ce spun sau fac alții când eu nu sunt de față. Ce ar putea fiicele mele să audă, din întâmplare? Ce ar putea să le spună alții, în ciuda eforturilor mele de a ține adevărul sub obroc?

Spre ușurarea mea, mama lui Dickie schimbă subiectul conversației. Le cere lui Dickie și surorii sale mai mari, Barbara, să-i povestească Mariannei despre cei mai buni profesori de la școala unde va merge și ea la toamnă. Oare a instruit-o Béla să păstreze conspirația tăcerii? Sau a intuit singură? Este ceva ce a făcut pentru mine, pentru copiii mei sau pentru ai ei? Mai târziu, în timp ce familia se adună la ușă, la plecare, o aud pe mama lui Dickie șoptindu-i în engleză: „Să n-o întrebi niciodată pe mătușa Dicuka nimic despre trecutul ei. Nu discutăm despre asta". Viața mea este un tabu în familie. Secretul meu e în siguranță.

Vor exista mereu două lumi. Cea pe care o aleg și cea pe care o neg, care se insinuează fără să-mi ceară voie.

În 1956, Béla trece testul CPA, își ia autorizația și câteva luni înainte de nașterea celui de-al treilea copil al nostru – un fiu, Johnny – cumpărăm un soi de fermă modestă cu trei dormitoare, pe Fiesta Drive. În spatele casei noastre nu-i altceva decât deșert – cu flori de ceniza roz și violet, cu flori roșii de yucca, cu zornăitul șerpilor cu clopoței. Am ales pentru interior mobilă deschisă la culoare în living și în salon. În fața feliilor proaspete de papaya pentru care Béla trece granița în fiecare duminică dimineață, ca s-o cumpere din piețele din Juárez, citim știrile din ziar. În Ungaria este rebeliune, tancurile sovietice îi strivesc sub șenile pe rebelii anticomuniști. Béla este concis în fața fetelor, bâlbâiala lui

este mai puțin vizibilă. Este groaznic de cald şi eu am o burtă uriaşă. Pornim aeroterma pentru aer rece şi ne adunăm în jurul televizorului din salon, ca să vedem Jocurile Olimpice din Melbourne.

Nimerim chiar în momentul în care Ágnes Keleti, o evreică din Budapesta, din echipa de gimnastică feminină, îşi face încălzirea pentru exercițiul de la sol. Are treizeci şi cinci de ani, cu şase ani mai mult decât mine. Dacă ea ar fi crescut în Kassa sau eu în Budapesta, poate că ne-am fi antrenat împreună.

— Fiți atente! le spune Béla fetelor. E ca noi, unguroaică.

Privind-o pe Ágnes Keleti cu exercițiul la sol este ca şi când mi-aş privi cealaltă jumătate, celălalt eu. Eul care nu a fost trimis la Auschwitz. (Keleti, aşa cum aveam să aflu mai târziu, a cumpărat nişte acte de identitate de la o fată creştină din Budapesta şi a fugit într-un sat îndepărtat, unde a aşteptat finalul războiului, lucrând ca fată-n casă.) Eul a cărei mamă trăieşte. Eul care, după război, şi-a reluat cursul fostei vieți, care nu a lăsat potrivnicia existenței sau vârsta să-i distrugă visul. Gimnasta ridică brațele, îşi întinde trupul, este gata să înceapă. Béla o încurajează nebuneşte. Audrey îl imită. Marianne se uită la mine, la felul în care mă aplec spre televizor. Nu ştie că odată am fost o gimnastă foarte bună, cu atât mai puțin că acelaşi război care a întrerupt viața lui Ágnes Keleti a întrerupt-o – şi încă o mai afectează – şi pe a mea. Dar îmi dau seama că fiica mea este atentă la felul în care îmi țin răsuflarea, la felul în care urmez trupul lui Keleti cu trupul meu, nu doar cu ochii. Béla, Marianne şi Audrey aplaudă fiecare desprindere. Rămân fără respirație urmărind-o pe Keleti, înceată şi controlată, aplecând-se până jos la picioare ca să atingă pământul, apoi răsucindu-se din aplecarea înainte spre un pod pe spate, apoi ridicându-se într-un stând pe mâini, toată numai grație şi mişcare fluidă. Şi-a terminat exercițiul.

La sol apare competitoarea ei din Uniunea Sovietică. Din cauza rebeliunii din Ungaria, tensiunile dintre atleții unguri şi cei sovietici sunt extrem de accentuate. Béla huiduie zgomotos. Micuța Audrey, în vârstă de doi ani, face la fel. Le spun amândurora să înceteze. O privesc pe Larisa Latynina aşa cum o fac şi arbitrii, în felul în care trebuie s-o privească şi Keleti. Văd că saltul ei este poate un pic mai înalt decât al lui Keleti, îi văd efervescența răsucirilor, felul în care aterizează în şpagat perfect. Marianne suspină, cucerită. Béla huiduie iar.

— Este foarte bună, tati, spune Marianne.

— Este dintr-o țară de opresori şi agresivi, spune Béla.

— N-a ales ea unde să se nască, îi răspund eu.

Béla ridică din umeri.

— Încearcă să te răsuceşti aşa când țara *ta* o fi sub asediu, spune el. În casa asta, îi susținem pe unguri.

Până la urmă, Keleti şi Latynina împart aurul. Umerii lor se ating când stau una lângă cealaltă, la ceremonia de premiere. Keleti se strâmbă pe podium.

— Mamă, de ce plângi? mă întreabă Marianne.

— Nu plâng, răspund eu.

Negare. Negare. Negare. Pe cine protejez? Pe fiica mea? Sau pe mine însămi?

Marianne devine tot mai curioasă pe zi ce trece şi este o cititoare nestăpânită. După ce citeşte absolut toate cărțile din secțiunea pentru copii a Bibliotecii Publice din El Paso, începe să dea târcoale bibliotecii de la noi din casă, citind cărțile mele de filosofie şi literatură, pe cele de istorie ale lui Béla. În 1957, când face zece ani, ne pune pe mine şi pe Béla să ne aşezăm pe canapeaua bej din salon. Ea stă în fața noastră, ca o micuță profesoară. Deschide o carte despre care ne spune că a găsit-o pitită în spatele altora, pe unul dintre rafturi. Arată spre imaginea unor trupuri goale, scheletice, aşezate într-un morman.

— Ce-i asta? întreabă ea.

Transpir, încăperea se învârteşte cu mine. Ştiam că va veni şi acest moment, dar tot mă ia prin surprindere, la fel de frapant şi terifiant de parcă aş fi intrat în casă şi aş fi descoperit instalată în sufragerie colcăiala de aligatori vii din San Jacinto Plaza. Să înfrunt adevărul, să-i fac faţă fetei mele care înfruntă adevărul era acelaşi lucru cu a înfrunta o fiară. Fug din cameră. Vomit în chiuveta de la baie. Îl aud pe Béla spunându-i fiicei noastre despre Hitler, despre Auschwitz. Îl aud spunându-i cuvintele cele mai de temut: *Mama voastră a fost acolo.* Îmi vine să sparg oglinda. *Nu! Nu! Nu!* Îmi vine să ţip. *Nu am fost acolo!* Ce vreau să spun este: *Povara asta nu trebuie să cadă în cârca voastră!*

— Mama voastră este foarte puternică, îl aud pe Béla spunându-i Mariannei. Dar tu trebuie să înţelegi că eşti fiica unei supravieţuitoare şi că trebuie întotdeauna, întotdeauna s-o aperi.

Asta ar fi putut fi o oportunitate. S-o liniştesc pe Marianne. Să-i ridic povara nevoii de a se îngrijora sau de a-i fi milă de mine. Să-i spun cât de mult ar fi iubit-o bunicii ei. Să-i spun: *totul este bine, acum suntem în siguranţă.* Dar nu pot ieşi din baie. Nu am încredere în mine însămi. Dacă spun un cuvânt despre trecut, o să alimentez furia şi sentimentul pierderii, o să mă prăbuşesc în întuneric, o s-o trag şi pe ea după mine.

Mă concentrez asupra copiilor, asupra lucrurilor pe care le pot face ca să ne simţim în siguranţă, acceptaţi şi fericiţi în noua noastră casă.

Există ritualuri zilnice, tipicuri ale săptămânilor şi anotimpurilor, lucruri pe care le facem ca să ne bucurăm, lucruri pe care contăm: obiceiul ciudat al lui Béla de a-şi rade ţeasta chelă în dimineţile când o duce pe Audrey cu maşina la şcoală. Béla la cumpărături în magazinul Safeway construit în plin deşert, în spatele casei noastre. Inevitabil,

am uitat să trec ceva pe listă şi-l sun la magazin. Vânzătoarea de la băcănie îmi cunoaşte vocea.

— Domnule Eger, este soția dumneavoastră la telefon, anunță ea prin megafon.

Îngrijesc grădina, tund peluza, lucrez cu jumătate de normă la biroul lui Béla. El devine contabilul iubit, de încredere, al tuturor imigranților de succes din El Paso – sirieni, mexicani, italieni, evrei europeni. Sâmbătă îi ia pe copii cu el, ca să-i cunoască pe clienți, şi dacă n-aş fi ştiut deja cât de iubit este Béla, aş fi văzut această iubire în afecțiunea cu care îi copleşesc pe copii. Duminicile, Béla merge cu maşina în Juárez, ca să cumpere fructe proaspete de la băcanul Chuy, şi apoi organizăm acasă un brunch mare în familie, ascultăm albume muzicale de pe Broadway, cântăm deodată cu piesele din spectacole (Béla poate cânta fără să se bâlbâie), şi apoi mergem la YMCA[22], să înotăm. De Crăciun mergem în San Jacinto Plaza, în centrul oraşului El Paso. Noi nu sărbătorim Crăciunul oferind daruri, dar copiii tot îi scriu scrisori Moşului. De Hanukkah facem schimb de daruri mai degrabă practice – şosete şi haine – şi aşteptăm Anul Nou cu o grămadă de mâncare şi cu parada Sun Carnival – Sun Queen, trupe de liceeni şi bărbați de la Clubul Rotary călărind motociclete. Primăvara facem picnicuri la White Sands şi în Santa Fe. Toamna mergem la cumpărături în Amen Wardy, pentru hainele de şcoală. Îmi trec mâinile peste rafturi, simt la atingere care este cea mai bună țesătură, mă pricep să găsesc cele mai bune haine la cel mai mic preț. (Béla şi cu mine avem aceste ritualuri tactile – el, la alegerea alimentelor; eu, la alegerea hainelor.) Mergem la fermele din Mexic pentru aprovizionarea de

---

22 Young Men's Christian Association (*YMCA*) este o fundație ce a luat ființă la Londra, în anul 1844, la inițiativa lui George Williams.

toamnă, ne îndopăm cu tamale[23] făcute în casă. Mâncarea este iubire. Când copiii vin acasă cu note bune, îi luăm şi îi ducem la o banana split, lângă dozatorul de suc din spatele casei noastre.

Când Audrey face nouă ani, intră în echipa de înot şi devine o înotătoare foarte bună. Până când va ajunge la liceu se va antrena şase ore pe zi, aşa cum făceam şi eu la gimnastică şi balet. Când Marianne are treisprezece ani, construim o anexă la casa noastră, un dormitor matrimonial, astfel încât Marianne, Audrey şi Johnny să aibă fiecare camera lui. Cumpărăm un pian. Marianne şi Audrey iau lecţii amândouă, găzduim concerte de muzică de cameră, aşa cum făceau şi părinţii mei când eram mică, organizăm partide de bridge. Béla şi cu mine ne înscriem într-un club de carte găzduit de Molly Shapiro, bine-cunoscută în El Paso pentru saloanele ei, unde aduce laolaltă artişti şi intelectuali.

Urmez un curs de engleză la Universitatea din Texas. Engleza mi se îmbunătăţeşte, în fine, cât să mă pot înscrie, în 1959, ca studentă. Visul meu de a-mi continua educaţia durează de multă vreme – un alt vis amânat, dar care pare de-acum posibil. Urmez primul meu curs de psihologie, stau pe acelaşi rând cu jucători de baschet, iau notiţe în maghiară, îi cer ajutorul lui Béla pentru scrierea fiecărei lucrări. Am treizeci şi doi de ani. Suntem fericiţi şi pe dinafară, şi adeseori şi pe dinăuntru.

Dar mai există şi felul în care Béla se uită la fiul lui. A vrut un fiu, dar nu s-a aşteptat la cel pe care-l are. Johnny a avut paralizie cerebrală atetoidă, cauzată probabil de encefalită contractată înainte de naştere, iar asta i-a afectat controlul motric. S-a chinuit din răsputeri să facă lucruri pe

---

[23] Gustări populare în Mexic, dar şi în alte ţări sud-americane, constând în rulouri cu umplutură sărată sau dulce, învelite în pănuşi de porumb.

care Marianne şi Audrey le învăţaseră fără prea mare bătaie de cap – să se îmbrace singure, să vorbească, să folosească o furculiţă sau o lingură ca să mănânce singure. Băiatul şi arăta diferit faţă de ele. Avea ochii blegi. Îi curgea saliva din gură. Béla îl critica pe Johnny, era nerăbdător cu strădaniile lui. Îmi amintesc ridicolul căruia a trebuit să-i fac faţă pe când mă uitam cruciş, şi sufăr pentru fiul meu. Béla striga cu frustrare faţă de provocările lui Johnny. (Striga în cehă, aşa încât copiii, care prinseseră un pic de maghiară în casă, în ciuda dorinţei mele ca ei să vorbească fără greş doar engleză americană, nu înţeleg cuvintele – deşi, bineînţeles, înţeleg tonul.) Eu mă retrăgeam în dormitor. Eram o maestră a disimulării. În 1960, când Johnny avea patru ani, l-am dus la doctorul Clark, specialist la Johns Hopkins[24], iar el mi-a spus:

— Fiul tău va fi ceea ce vei face din el. John va face tot ce fac ceilalţi, doar că o să-i ia mai mult timp. Dacă-l presezi prea tare, o să obţii efectul advers, dar ar fi o greşeală şi să nu-l presezi suficient. Trebuie s-o faci la nivelul potenţialului său.

Am renunţat la şcoală ca să-l pot duce pe Johnny la logopedie, la terapie ocupaţională, la fiecare tip de clinică la care m-am putut gândi, la fiecare specialist care l-ar fi putut ajuta. (Audrey spune acum că cele mai vii amintiri ale ei din copilărie nu sunt cele de la bazinul de înot – ci acelea din sălile de aşteptare.) Aleg să nu accept că fiul nostru ar fi compromis pentru totdeauna. Sunt sigură că situaţia lui s-ar putea îmbunătăţi dacă noi vom crede asta. Dar cât este mic şi mănâncă cu mâna, mestecând cu gura deschisă, pentru că mai mult de-atât nu poate, Béla se uită la el atât

[24] Universitate şi spital private din Baltimore.

de dezamăgit, atât de trist, încât simt că trebuie să-mi protejez fiul de tatăl lui.

Frica trece ca un fir roşu prin vieţile noastre confortabile. Odată, pe când Audrey avea zece ani şi avea în vizită o prietenă, s-a întâmplat să fiu lângă uşa deschisă de la camera ei chiar când o ambulanţă a trecut în viteză pe strada noastră, cu sirenele pornite. Mi-am acoperit capul, un obicei persistent rămas din război, un lucru pe care încă îl mai fac. Înainte de a putea înregistra în mod conştient sirena sau reacţia mea la sunetul ei, o aud pe Audrey strigând la prietena ei: „Repede, sub pat!" Se aruncă la podea şi se rostogoleşte sub pat. Prietena ei râde, vine după ea pe podea, gândindu-se probabil că este vreun joc ciudat. Dar eu ştiu că Audrey nu glumeşte. Ea chiar s-a gândit că sirenele semnalează pericolul. Că trebuie să fugim. Fără să vreau şi fără să-mi dau seama, eu am învăţat-o asta.

Ce altceva ne mai învăţăm copiii în mod inconştient, despre siguranţă, valori, iubire?

În noaptea în care Marianne are balul de absolvire de la liceu, stă pe verandă în rochia ei de mătase, cu o orhidee superbă la încheietură. Când coboară de pe verandă, alături de partenerul ei, Béla strigă:

— Distracţie plăcută, scumpo. Ştii, când era de vârsta ta maică-ta era la Auschwitz, cu ambii părinţi morţi.

După plecarea Mariannei, mă răstesc la Béla. Îl fac insensibil şi rece. Îi spun că n-avea niciun drept să-i umbrească bucuria în noaptea aceea specială, să strice plăcerea pe care o trăiesc prin intermediul ei, prin fericirea ei. Dacă el nu se cenzurează, nici eu n-o voi face. Dacă n-o poate binecuvânta pe fiica noastră cu gânduri bune, îi spun, atunci poate la fel de bine să fie şi mort.

— Faptul că tu ai fost la Auschwitz, iar ea *nu,* este un gând bun, se apără Béla. Vreau ca Marianne să fie bucuroasă pentru viaţa pe care o are.

— Atunci nu i-o otrăvi! strig la el.

Mai rău decât comentariul lui Béla este faptul că eu n-am vorbit niciodată cu Marianne despre el, nici după aceea. Mă prefac că nu observ că şi ea trăieşte două vieţi – una pentru ea însăşi şi încă una pentru mine, pentru că mie nu mi s-a permis s-o trăiesc.

În toamna lui 1966, când Audrey face doisprezece ani, Marianne este în anul al doilea la Whittier College, iar Johnny are zece ani, împlinind predicţiile doctorului Clark: cu susţinerea potrivită s-ar putea stabiliza fizic şi academic. Am şi eu timp să mă dedic propriului progres, mă întorc la şcoală. Engleza mea este destul de bună ca să-mi scriu lucrările fără ajutorul lui Béla (pe când mă ajuta, cele mai bune note primite au fost cinci şi şase, acum primesc nouă şi zece). Simt că în sfârşit reuşesc s-o scot la capăt, că în sfârşit depăşesc limitele puse de trecutul meu. Dar, încă o dată, cele două lumi pe care m-am străduit din răsputeri să le ţin separate se ciocnesc. Stau într-un amfiteatru, aşteptând să înceapă cursul introductiv de Ştiinţe politice, când un bărbat cu părul blond-cenuşiu se aşază chiar în spatele meu.

— Ai fost acolo, nu-i aşa? mă întreabă el.

— Acolo?

Simt cum mă panichez.

— La Auschwitz. Eşti o supravieţuitoare, nu-i aşa?

Sunt atât de zguduită de întrebare, încât nu-mi trece prin cap să-l întreb şi eu ceva pe el. Ce-l face să creadă că sunt unul dintre supravieţuitori? De unde ştie? Cum şi-a dat seama? N-am spus niciodată nicio vorbă, nimănui din viaţa prezentă, nici măcar copiilor mei. N-am niciun număr tatuat pe braţ.

— Nu eşti o supravieţuitoare a Holocaustului? mă întreabă el din nou.

Este tânăr, are poate douăzeci de ani – cam jumătate din vârsta mea. Ceva din tinerețea lui, din natura lui gravă, tonul blând al vocii, îmi amintesc de Eric, de felul în care stăteam în sala de cinema după impunerea restricțiilor, de momentul în care mi-a făcut poză în şpagat, de cum m-a sărutat pentru prima dată, de mâinile lui aşezate pe centura subțire pe care o purtam în talie. La douăzeci şi unu de ani după eliberare, mă simt apăsată de această pierdere. De pierderea lui Eric. De pierderea tinerei noastre iubiri. De pierderea viitorului – a perspectivei împărtăşite a căsătoriei noastre, a familiei noastre şi a activismului nostru. Pe tot parcursul anului de prizonierat, când am scăpat de o moarte ce părea obligatorie şi inevitabilă, am păstrat în minte versetul care îmi amintea de Eric: *N-o să-ți uit niciodată ochii. N-o să-ți uit niciodată mâinile.* Amintirea aceea a fost colacul meu de salvare. Iar acum? Am închis uşa peste trecut. A-ți aminti înseamnă a ceda ororii iar şi iar. Dar tot în trecut se află şi vocea lui Eric. În trecut este iubirea pe care am simțit-o şi care mi-a cântat în minte în toate lunile acelea de foamete.

— Sunt o supraviețuitoare, îi răspund, dând din cap.

— Ai citit asta?

Îmi arată o copertă mică, broşată: *Man's Search for Meaning* de Viktor Frankl. Pare un text filosofic. Numele autorului nu-mi spune nimic. Dau din cap, în semn de negare.

— Frankl a fost la Auschwitz, îmi explică studentul. Apoi a scris cartea asta, imediat după război. Cred că o să ți se pară interesantă, a spus el, oferindu-mi-o.

Iau cartea în mână. E subțire. Mă umple de spaimă. De ce aş vrea să mă întorc în iad, chiar şi prin filtrul experienței altcuiva? Dar nu am inima să resping gestul acestui tânăr. Şoptesc nişte cuvinte de mulțumire şi strecor cărticica în geantă, unde rămâne toată seara, ca o bombă cu ceas.

Încep să pregătesc cina, mă simt distrasă şi cumva în afara mea. Îl trimit pe Béla la Safeway să mai cumpere nişte usturoi şi apoi iar, pentru nişte ardei. Abia dacă mă ating de mâncare. După masă, îl testez pe Johnny la scriere. Spăl vasele. Îi sărut pe copii de noapte bună. Béla se duce în salon să asculte Rahmaninov şi să citească *The Nation*[25]. Geanta mea se află în holul de la intrare, iar cartea este încă înăuntru. Chiar şi prezenţa ei la mine acasă îmi provoacă disconfort. N-o s-o citesc. N-am nevoie. Am fost acolo. O să mă scutesc de durerea asta.

Undeva după miezul nopţii, curiozitatea învinge frica. Mă strecor în living, unde rămân multă vreme în lumina unei lămpi, cu cartea în mână. Încep să citesc. *Această carte nu se pretinde a fi o înşiruire de fapte şi evenimente, ci de experienţe personale, la fel ca experienţele pe care milioane de prizonieri le-au suferit în repetate rânduri. Este o poveste văzută din interiorul lagărului de concentrare, spusă de unul dintre supravieţuitorii lui.* Mi se ridică părul pe ceafă. Vorbeşte cu mine. Vorbeşte în numele meu. *Cum era viaţa de zi cu zi într-un lagăr de concentrare, reflectată în mintea unui prizonier obişnuit?* Scrie despre trei faze ale prizonieratului – începând cu sentimentul pe care-l ai când ajungi în lagărul morţii şi simţi acea „iluzie a îndurării". Da, mi-l amintesc atât de bine pe tata care, auzind muzica de pe peron, a spus că nu putea fi un loc prea rău, îmi amintesc cum dădea Mengele dintr-un deget, hotărând între viaţă şi moarte şi cum a spus, pe cât de firesc posibil, *O să-ţi vezi mama foarte curând*. Apoi este o a doua fază – să înveţi să te adaptezi imposibilului de neconceput. Să înduri bătăile căpeteniilor, să te ridici de jos indiferent cât de înfrigurat

---

[25] Cea mai veche revistă săptămânală americană, publicată fără întrerupere de la fondare, în 1865, conţinând ştiri, opinii şi analize politice şi culturale progresiste.

eşti, cât de flămând, cât de obosit sau cât de bolnav, să mănânci supa şi să păstrezi pâinea, să-ţi vezi propria carne topindu-se, să auzi peste tot că singura scăpare e moartea. Chiar şi cea de-a treia fază, eliberarea şi libertatea, nu reprezintă sfârşitul detenţiei, scrie Frankl. Acest prizonierat poate continua în amărăciune, deziluzie, lupta pentru a-ţi găsi sensul în viaţă şi fericirea.

Mă uit exact spre lucrul pe care am căutat să-l ascund. Şi pe măsură ce citesc, înţeleg că nu mă simt doborâtă la pământ sau prinsă, blocată în acel loc. Spre surpriza mea, nu sunt speriată. Pentru fiecare pagină pe care o citesc, aş vrea să scriu zece. Cum ar fi dacă, spunându-mi povestea, aş putea să-i slăbesc strânsoarea, în loc să o accentuez? Cum ar fi dacă, vorbind despre trecut, aş putea să-l vindec, în loc să-l calcifiez? Dacă tăcerea şi negarea nu sunt singurele alegeri de făcut în priveghiul acestor pierderi catastrofale?

Citesc cum Frankl mărşăluieşte spre locul de muncă, într-o dimineaţă îngheţată. Gerul este muşcător, gardienii sunt brutali, prizonierii se împiedică. În ceaţa durerii fizice şi a nedreptăţii dezumanizante, lui Frankl îi vine în minte chipul soţiei sale. Îi vede ochii, iar în inima lui înfloreşte iubirea, în miezul iernii. Înţelege *cum un bărbat căruia nu i-a mai rămas nimic în această lume poate şti încă ce înseamnă fericirea, chiar şi timp de-o clipă fugară, privindu-i pe cei iubiţi.* Inima îmi dă pe-afară. Plâng. Mama îmi vorbeşte din pagina cărţii, prin întunericul tiranic al trenului: *Aminteşte-ţi mereu, nimeni nu-ţi poate lua ce ţi-ai pus în minte.* Nu putem alege să spulberăm întunericul, dar putem alege să înteţim lumina.

În acele ore din zorii unei zile, în toamna anului 1966, am citit aceste lucruri rupte chiar din miezul învăţăturilor lui Frankl: *Orice îi poate fi luat unui bărbat, în afară de un singur lucru: ultima redută a libertăţii umane – să-ţi alegi*

atitudinea în orice fel de circumstanțe, să-ți alegi propria cale. Fiecare moment este o alegere. Indiferent cât de frustrantă, plictisitoare, restrictivă, dureroasă sau opresivă este experiența noastră, putem alege mereu cum să reacționăm. Şi, într-un final, am început să pricep că şi eu am, de asemenea, posibilitatea de a alege. Această revelație avea să-mi schimbe viața.

CAPITOLUL 14
Ca de la supraviețuitor la supraviețuitor

Vindecarea nu vine la comandă.

Într-o seară de ianuarie, în 1969, când Audrey se întoarce acasă de la jobul ei de babysitting, Béla şi cu mine stăm alături de John pe canapeaua maro de piele din living. Nu-l pot privi pe Béla, nu-mi pot privi copiii, mă holbez în gol la liniile drepte şi moderne ale canapelei, la picioarele ei scurte şi subțiri.

Béla începe să plângă.

— A murit cineva? întreabă Audrey. Spuneți-ne odată.

Johnny dă nervos din picioare, lovind canapeaua.

— Totul este în regulă, spune Béla. Vă iubim pe amândoi foarte mult. Mama voastră şi cu mine am decis că trebuie să ne separăm pentru o vreme.

Se bâlbâie în timp ce vorbeşte, durează o veşnicie să spună câteva propoziții.

— Ce zici acolo? întreabă Audrey. Ce se întâmplă?

— Trebuie să înțelegem cum putem avea mai multă linişte în familie, adaug eu. Nu e vina voastră.

— Nu vă mai iubiți?

— Ne iubim, spune Béla. *Eu* o iubesc.

Aşa mă înjunghie, ăsta este cuțitul pe care îl îndreaptă spre mine.

— Brusc nu mai sunteți fericiți împreună? Credeam că sunteți. Sau ne-ați mințit toată viața?

Audrey strângea cu grijă banii de la babysitting – când a împlinit doisprezece ani, Béla i-a deschis un cont şi i-a spus că va dubla fiecare dolar câştigat de ea –, dar acum a aruncat banii pe canapea, de parcă noi doi am fi infectat tot ce era bun şi valoros.

* * *

Ceea ce m-a determinat să mă despart de Béla a fost o acumulare, nu o recunoaştere bruscă a situației. Alegerea mea a avut ceva de-a face şi cu mama – ce alesese ea şi ce nu-i fusese permis să aleagă. Înainte de a se căsători cu tata, lucrase pentru un consulat din Budapesta, îşi câştiga singură banii, făcea parte dintr-un cerc social şi profesional cosmopolit. Era destul de liberală pentru vremea aceea. Dar apoi mezina s-a căsătorit şi a crescut presiunea pe ea să facă ceea ce societatea şi familia se aşteptau să facă, să se mărite înainte să devină motiv de jenă. A existat un bărbat pe care l-a iubit, cineva întâlnit la serviciul de la consulat, bărbatul care îi dăduse exemplarul cu dedicație din *Pe aripile vântului.* Dar tatăl i-a interzis să se căsătorească cu el, fiindcă nu era evreu. Tata, celebrul croitor, a măsurat-o într-o zi pentru o rochie, i-a admirat silueta şi ea a hotărât să-şi lase viața pe care şi-o alesese în schimbul celei pe care era de aşteptat s-o trăiască. Căsătorindu-mă cu Béla, m-am temut că făcusem acelaşi lucru – renunțasem să-mi asum responsabilitatea pentru propriile visuri în schimbul siguranței oferite de soțul meu. Acum, calitățile care mă atrăseseră la el, abilitatea lui de a se descurca şi de a avea grijă de noi mi se păreau sufocante, simțeam mariajul nostru ca o abdicare de la propria persoană.

Nu voiam să am o căsnicie ca a părinților mei – singuratică, lipsită de intimitate – şi nu voiam visurile lor distruse (al tatei, de a fi medic; ale mamei, de a fi o femeie de carieră şi de a se căsători din dragoste). Dar ce voiam pentru mine însămi? Nu ştiam. Şi aşa am făcut din Béla forța care se împotrivea. În loc să descopăr propriile mele obiective, reale, propria mea direcție, am făcut un scop din a lupta împotriva lui, împotriva felurilor în care îmi imaginam că mă limitează. În realitate, Béla îmi susținea educația, plătea taxele, vorbea cu bucurie cu mine despre filosofia şi literatura pe care le citeam, găsea că lista mea de lecturi şi analize este o completare interesantă a subiectului său favorit: istoria. Poate pentru că Béla îşi exprima din când în când vreo nemulțumire în legătură cu timpul pe care îl dedicam şcolii, sau poate pentru că, din interes pentru sănătatea mea, mă atenționa din când în când să o iau mai uşor, ideea aceasta a prins rădăcini şi a crescut în mine – anume că, dacă vreau să progresez în viață, ar trebui să fiu pe cont propriu. Eram atât de disperată, atât de obosită să mă subestimez.

Îmi amintesc când am mers cu Audrey la o competiție de înot în San Angelo, în 1967, avea treisprezece ani. Ceilalți părinți supraveghetori s-au adunat la hotel în seara aceea, au băut şi au chefuit. Mi-am dat seama că, dacă Béla s-ar fi aflat acolo, ar fi fost sufletul petrecerii, nu pentru că vreunuia dintre noi i-ar fi plăcut în mod deosebit treaba cu băutul, ci pentru că el avea un farmec natural – vedea o încăpere plină cu oameni şi nu putea sta deoparte. Orice loc în care se afla devenea o bulă socială, oamenii intrau într-un soi de convivialitate datorită atmosferei create de el. Admiram această calitate a sa şi deopotrivă o şi respingeam; detestam cum tăceam eu ca să se poată auzi el. De parcă în familia mea nu era loc decât pentru un singur star. La petrecerile noastre săptămânale cu prietenii din El Paso,

unde dansam şi mâncam coaste la grătar, îmi plăcea să împart bucuria când ceilalți ne făceau loc pe ringul de dans, mie şi lui Béla. Prietenii ne spuneau că arătam senzațional împreună, că le era greu să-şi ia ochii de la noi. Eram un cuplu admirat – dar nu era loc doar pentru mine. În acea noapte, la San Angelo, zgomotul şi beția mi s-au părut dizgrațioase şi eram gata să mă retrag în camera mea. Eram singură şi îmi şi plângeam un pic de milă. Apoi mi-am adus aminte de cartea lui Frankl. De libertatea mea de a alege propria reacție la orice situație.

Am făcut ceva ce nu mai făcusem până atunci. Am ciocănit la uşa lui Audrey. Era surprinsă să mă vadă, dar m-a invitat înăuntru. Juca cărți cu prietenele şi se uitau la televizor.

— Când aveam vârsta ta, am spus, şi eu eram sportivă.

Audrey a căscat ochii.

— Voi, fetelor, sunteți aşa norocoase şi frumoase. Ştiți cum e să ai un corp puternic. Când munceşti din greu. Când faci parte dintr-o echipă.

Le-am povestit ce-mi spusese şi mie maestrul de balet, cu multă vreme în urmă: *Toată bucuria din viața ta va veni din interior*.

Le-am spus noapte bună şi m-am îndreptat spre uşă, dar înainte de a ieşi din cameră am executat un *grand-battement*. Ochii lui Audrey au sclipit de mândrie. Prietenele ei au bătut din palme şi au chiuit. Nu mai eram mama retrasă, cu accent ciudat. Eram performera, sportiva, mama admirată de fiica ei. În sinea mea, am echivalat acel sentiment de autoapreciere şi de euforie cu absența lui Béla. Dacă voiam să mă simt mai des aşa de strălucitoare, poate că ar fi trebuit să fiu mai des fără el.

Acea foame de sine m-a hrănit şi în privința studiilor de la facultate. Eram vorace, mereu în căutare de tot mai multe cunoştințe şi, totodată, în căutarea respectului şi a validării

care mi-ar fi putut semnala valoarea. Stăteam trează toată noaptea ca să lucrez la eseuri deja foarte bune, de teamă că nu erau – sau nu erau doar – suficient de bune. Când unul dintre profesorii de psihologie a anunțat la clasă, la începutul semestrului, că el nu dă decât cinci şi şase, m-am îndreptat hotărâtă spre biroul lui şi i-am spus că eu nu iau decât zece, apoi l-am întrebat ce pot face ca să-mi mențin această excepțională performanță academică. El m-a invitat să lucrez pentru el, ca asistentă, ca să-mi cresc cunoştințele de la clasă cu experiența practică garantată de obicei numai absolvenților.

Într-o după-amiază, nişte colegi m-au invitat la o bere, după cursuri. Ne-am aşezat într-un bar întunecat, în apropierea campusului; aveam pe masă un pahar rece, eram captivată de energia lor tinerească, de pasiunea lor politică. Îi admiram, erau avocați ai justiției sociale, pacifişti. Eram fericită că m-au inclus în grupul lor. Şi tristă, totodată. Această etapă a vieții mele fusese scurtată drastic. Individualitatea şi independența față de familie. Întâlnirile şi romantismul. Participarea la mişcări sociale care aduc schimbări reale. Mi-am pierdut copilăria în război, adolescența în lagărele morții, iar tinerețea mea de adult în pornirea autoimpusă de a nu mă uita niciodată înapoi. Devenisem mamă înainte de a apuca să jelesc moartea propriei mame. Încercasem prea repede şi prea curând să redevin întreagă. Nu era vina lui Béla că alesesem negarea, că adeseori țineam ascunse amintirile, opiniile sincere şi experiențele mele, chiar şi față de el. Dar acum îl făceam responsabil că a prelungit acest blocaj.

Una dintre colegele mele m-a întrebat cum l-am cunoscut pe Béla.

— Ador poveştile frumoase de iubire, a spus ea. A fost dragoste la prima vedere?

Nu-mi amintesc ce i-am răspuns, dar ştiu că întrebarea m-a făcut să mă gândesc, din nou, la felul de iubire pe care îmi doream s-o fi simțit. Cu Eric simțeam cum sar scântei, un curent îmi străbătea tot corpul când era pe aproape. Nici măcar Auschwitzul nu a ucis romantica din mine, fata care şi-a spus în fiecare zi că s-ar putea să-l întâlnească din nou. Dar după război, acel vis a murit. Când l-am cunoscut pe Béla, nu m-am îndrăgostit; eram flămândă. Iar el mi-a adus brânzeturi elvețiene. Mi-a adus salam. Îmi aminteam sentimentul de fericire din primii ani cu Béla – când eram însărcinată cu Marianne, mergând la piață în fiecare dimineață, vorbind cu ea, spunându-i cum va înflori. Şi aşa a făcut, aşa au făcut toți copiii mei. Iar acum eu am patruzeci de ani, vârsta pe care o avea mama când a murit, şi încă nu am înflorit, încă n-am avut parte de iubirea despre care am crezut că mi se cuvine. Mă simt păcălită, simt că mi s-a refuzat un rit uman fundamental, captivă într-o căsnicie devenită o mâncare fadă, fără nicio aşteptare că mă va hrăni, fără nicio speranță că-mi va astâmpăra foamea.

Susținerea mea a venit dintr-o sursă neaşteptată. Într-o zi din anul 1968, când am ajuns acasă am găsit în cutia poştală o scrisoare pentru mine, scrisă în stil european şi expediată de la Southern Methodist University, din Dallas. La adresa de returnare nu era trecut niciun nume, doar inițialele: *V. F*. Când am deschis scrisoarea, aproape că mi s-au tăiat picioarele. *Ca de la supraviețuitor la supraviețuitor,* spuneau cuvintele de întâmpinare. Scrisoarea era de la Viktor Frankl.

După scufundarea matinală de acum doi ani în cartea *Man's Search for Meaning,* scrisesem un eseu denumit „Viktor Frankl şi eu". Îl scrisesem pentru mine, era un exercițiu personal, nu unul academic, prima mea încercare de a vorbi despre trecut. Timid, cu speranțe precaute în

posibilitatea de dezvoltare personală, îl împărtăşisem cu unii profesori şi prieteni, şi în cele din urmă eseul îşi găsise drum spre apariţia într-o publicaţie din campus. Cineva îi trimisese, sub anonimat, un exemplar al articolului meu lui Frankl, în Dallas, unde, fără ştirea mea, era profesor colaborator din 1966. Frankl era cu douăzeci şi trei de ani mai mare decât mine – când a fost închis la Auschwitz avea treizeci şi nouă de ani şi era deja psihiatru de succes. Acum era faimosul fondator al logoterapiei. O practicase, vorbise despre ea şi o predase peste tot în lume. Şi fusese suficient de emoţionat de micul meu eseu ca să mă contacteze, să se raporteze la mine ca la un camarad supravieţuitor, ca la un coleg. Scrisesem despre felul în care mă imaginasem pe scena Operei din Budapesta, în seara în care fusesem obligată să dansez pentru Mengele. Frankl scria că avusese şi el parte de ceva similar la Auschwitz – în cele mai rele momente se imaginase fiind liber, ţinându-şi prelegerile la Viena, despre psihologia prizonieratului. Totodată, găsise în lumea sa interioară un sanctuar care avea deopotrivă rolul de a-l proteja de fricile şi durerea prezentului şi de a-i inspira speranţa şi scopul existenţei – care îi dădea un sens şi un motiv pentru a supravieţui. Cartea şi scrisoarea lui Frankl m-au ajutat să-mi găsesc cuvintele în împărtăşirea experienţei noastre.

Aşa a început o corespondenţă şi o prietenie care au durat mulţi ani, în care am încercat să răspundem împreună la întrebările care ne-au marcat existenţa: *De ce am supravieţuit? Ce scop am în viaţă? Ce semnificaţie pot găsi suferinţei mele? Cum pot să mă ajut pe mine şi să-i ajut pe alţii să îndure perioadele cele mai grele din viaţă şi să aibă parte de mai multă pasiune şi bucurie?* După ce am corespondat câţiva ani, ne-am întâlnit pentru prima dată la o conferinţă pe care a susţinut-o în San Diego, în anii 1970. M-a invitat în culise, să-i cunosc soţia, şi chiar mi-a cerut

să-mi spun părerea despre discursul lui – un moment de mare importanță, să fiu tratată de mentorul meu ca şi cum i-aş fi fost colegă. Încă de la prima scrisoare am simțit cum încolțeşte în mine sămânța unei chemări: dorința de a da sens vieții mele prin a-i ajuta pe alții să-şi găsească sensul, dorința de a mă vindeca, astfel încât să-i ajut şi pe alții să se vindece, de a-i vindeca pe alții, astfel încât să mă pot vindeca pe mine. Totodată, mi-a reîntărit convingerea, oricât de greşit ar fi fost ea aplicată atunci când am divorțat de Béla, că am puterea şi oportunitatea – şi, de asemenea, şi responsabilitatea – de a-mi alege propriul sens, propria viață.

Făcusem primul pas conştient spre găsirea propriului drum la finalul anilor '50, când am observat provocările pentru dezvoltarea lui Johnny şi nevoia de ajutor în a le rezolva. Un prieten mi-a recomandat un analist din şcoala jungiană, care studiase în Elveția. Nu ştiam aproape nimic despre psihologia clinică în general sau despre analiza jungiană, în special, dar după ce am cercetat un pic subiectul, m-am simțit atrasă de câteva dintre ideile lui Jung. Îmi plăcea accentul pus pe mituri şi arhetipuri, amintindu-mi de literatura care îmi plăcea când eram mică. Şi eram intrigată de ideea de a aduce laolaltă, într-un întreg echilibrat, partea conştientă şi pe cea inconştientă a psihicului. Îmi aminteam de imaginile şi disonanța dintre experiențele interioare şi exterioare ale lui Vicky Page din *The Red Shoes* şi, desigur, sufeream şi eu în menghina propriilor conflicte interioare. Nu am intrat în mod conştient în terapia de vindecare a acestei tensiuni interioare – pur şi simplu, nu voiam decât să ştiu ce să fac pentru fiul meu şi cum să vindec prăpastia dintre mine şi Béla în legătură cu ceea ce urma. Dar mă simțeam totodată atrasă şi de viziunea lui Carl Jung despre analiza terapeutică: *Este vorba despre a-ți spune „da" ție însuți, de a te considera pe tine*

însuți drept una dintre cele mai serioase sarcini pe care le ai, de a fi conştient asupra a tot ce faci şi de a ține acest lucru permanent în observație, în toate aspectele lui discutabile – aceasta este, într-adevăr, o sarcină care ne consumă la extrem. „A-mi spune da” mie însămi. Voiam să fac acest lucru. Voiam să prosper şi să mă îmbunătățesc.

Terapeutul mi-a dat ca temă analiza viselor, aşa că mi le-am înregistrat cu atenție. Aproape de fiecare dată zburam. Puteam alege cât de jos sau cât de sus față de pământ, cât de repede sau cât de iute. Puteam alege peste ce ținuturi să trec – catedrale europene, munți împăduriți, plaje la ocean. Abia aşteptam să dorm ca să pot avea aceste vise în care eram veselă şi puternică, în care zburam liberă, în deplin control. În vis îmi găseam puterea de a depăşi presupunerile limitative pe care alții le puneau adeseori asupra fiului meu. Şi-mi găseam dorința de a depăşi ceea ce percepeam drept limitări impuse mie însămi. Încă nu ştiam că limitările pe care aveam nevoie să le depăşesc nu erau în afară – ci înăuntru. Astfel că, ani mai târziu, sub influența lui Viktor Frankl, când am început să mă întreb ce voiam de la viață, mi-a fost uşor să mă gândesc că spunându-i „nu” lui Béla ar fi o cale de a-mi spune „da” mie însămi.

În lunile care au urmat divorțului m-am simțit mai bine. Ani întregi suferisem de migrene (mama se luptase şi ea cu dureri de cap îngrozitoare, care o scoteau din uz; am presupus că erau ereditare), dar imediat după ce m-am separat de Béla, migrenele au dispărut aşa cum trece un anotimp. M-am gândit că motivul era faptul că nu mai trăiam sub starea meteo a lui Béla – țipetele şi cinismul lui, iritarea şi dezamăgirea. Durerile de cap au dispărut şi la fel şi nevoia mea de a mă ascunde, de a sta retrasă. Am invitat acasă colegi şi profesori, am găzduit petreceri zgomotoase, m-am simțit în centrul comunității, deschisă lumii întregi.

Credeam că trăiesc aşa cum îmi doream. Dar curând m-a năpădit ceaţa. Totul în jurul meu arăta gri-spălăcit. Trebuia să-mi reamintesc să mănânc.

Într-o sâmbătă dimineaţa, în luna mai a anului 1969, stau singură acasă, în salon. Este ziua absolvirii. Am patruzeci şi doi de ani. Termin cu licenţă în psihologie la University of Texas-El Paso, pe care o absolv cu rezultate excelente. Totuşi, nu mă pot convinge pe mine însămi să merg la ceremonie. Sunt prea ruşinată. *Ar fi trebuit să fac asta acum multă vreme*, îmi spun mie însămi. De fapt, subtextul atâtor alegeri şi convingeri personale este *nu merit să fi supravieţuit*. Sunt atât de obsedată să-mi demonstrez valoarea, să-mi câştig locul meu în lume, încât nu mai am nevoie de Hitler. Am devenit propriul meu gardian, tot spunându-mi neîncetat: *Indiferent ce faci, nu vei fi niciodată destul de bună*.

Ce-mi lipseşte cel mai mult în legătură cu Béla este felul în care dansează. Mai ales vals vienez. Pe cât de cinic şi furios poate fi uneori, pe atât de mult ştie să lase bucuria să-l străbată, ştie s-o poarte în trup, s-o exprime. Se poate abandona ritmului şi în acelaşi timp poate conduce, poate rămâne stabil. Îl visez în unele nopţi. Visez copilăria lui, poveştile pe care mi le spunea în scrisori, când îmi făcea curte. Îl văd pe tatăl lui murind în avalanşă, pierzându-şi răsuflarea în tot albul acela. O văd pe maică-sa panicându-se în piaţa din Budapesta şi dezvăluindu-şi identitatea în faţa ofiţerilor SS. Mă gândesc la tensiunea tristă din familia lui Béla, provocată de rolul ei în morţile rudelor. Mă gândesc la bâlbâiala lui Béla, la felul în care l-a marcat această traumă venită prea timpuriu. Într-o zi de vară, Béla vine să-l ia pe John. Conduce o maşină nouă. În America am avut mereu doar maşini modeste – maşini înghesuite, cum ar fi spus copiii noştri. Azi, el conduce un Oldsmobile cu scaune de piele. Îmi spune, ca pentru a se apăra, dar cu mândrie,

că a cumpărat-o la mâna a doua. Dar privirea mea neîncrezătoare nu se referă la maşină. Se referă la femeia elegantă de pe scaunul însoţitorului. Are pe cineva.

Sunt recunoscătoare nevoii de a munci ca să mă întreţin pe mine şi pe copiii mei. Munca este o evadare. Şi îmi dă un scop clar. Devin profesoară de Ştiinţe sociale pentru clasa a şaptea şi a opta într-un cartier din El Paso. Primesc oferte de angajare de la mai multe şcoli căutate din partea bogată a oraşului, dar vreau să lucrez cu elevi bilingvi, care se confruntă cu obstacolele pe care le-am întâlnit şi noi când am venit în America: sărăcie, prejudecăţi. Vreau să stabilesc o conexiune între elevii mei şi alegerile lor, să le arăt cum, pe măsură ce ne creşte numărul opţiunilor, ne simţim tot mai puţin victime. Cea mai dificilă parte din munca mea este să contracarez vocea negativă din vieţile elevilor mei – câteodată chiar vocile părinţilor lor – care spun că nu vor reuşi niciodată în munca lor de la şcoală, că educaţia nu este o cale de urmat. *Eşti aşa de sfrijită, eşti aşa de urâtă, n-o să te ia nimeni de nevastă.* Le spun despre ochii mei care priveau cruciş, despre cântecelul tâmpit al surorilor mele, despre cum problema nu era că îmi cântau aceste melodioare – problema era că eu le credeam. Dar nu le spun elevilor mei despre cât de profund mă identific cu ei, despre cum ura mi-a distrus copilăria, despre cum ştiu despre întunericul ce te devorează când eşti învăţat să crezi că tu nu contezi deloc. Îmi amintesc de vocea aceea care se ridica în Munţii Tatra, *Dacă supravieţuieşti, va trebui să lupţi pentru ceva.* Elevii mei îmi dau ceva pentru care să lupt. Dar sunt încă amorţită şi temătoare, foarte fragilă şi tristă.

Flashbackurile persistă şi uneori îmi revin când sunt la volan. Văd pe marginea drumului un poliţist în uniformă şi privirea mi se întunecă, simt că mă ia cu leşin. Nu am un nume pentru aceste experienţe, încă nu înţeleg că sunt manifestări psihologice ale furiei pe care nu mi-am

gestionat-o. Faptul că sunt un indiciu trimis de trupul meu, ca reamintire a sentimentelor pe care le-am blocat dincolo de viața conştientă. O furtună care mă asaltează atunci când îmi refuz permisiunea de a simți.

Ce sunt aceste sentimente renegate? Sunt ca nişte străini trăind în casa ta, invizibili până când vezi că ți-au furat din mâncare, că ți-au mutat mobila din loc, că ți-au lăsat noroi pe hol. Divorțul nu m-a eliberat de prezența lor incomodă. Divorțul a golit camera de alte distrageri, de țintele obişnuite reprezentate de blamarea mea şi de resentimente, şi m-a forțat să rămân singură cu propriile sentimente.

Câteodată o sun pe Magda. Şi ea a divorțat de Nat şi s-a recăsătorit cu Ted Gilbert, un bărbat mai apropiat de vârsta ei, bun ascultător şi un tată vitreg minunat. A rămas prietenă foarte bună cu Nat. El vine la ei acasă de două sau trei ori pe săptămână, la cină.

— Ai grijă ce faci când eşti agitată, mă avertizează sora-mea. Să nu începi să te gândeşti la ce nu trebuie. La chestii fără importanță. El e prea aşa, e prea pe dincolo, am suferit destul. Vei sfârşi prin a-ți lipsi exact aceleaşi lucruri care te-au înnebunit până acum.

E ca şi cum mi-ar citi gândurile, acea muchie subțire de îndoială, concesia timidă că poate divorțul nu repară ceea ce credeam că e defect.

Într-o seară mă trezesc cu un telefon de la o femeie. Îl caută pe Béla. Ştiu cumva unde ar putea fi? Îmi dau seama că e iubita lui. A sunat la mine de parcă ar fi crezut că-i țin socoteala fostului meu soț, de parcă aş fi fost secretara lui.

— Să nu mai suni aici! strig la ea.

După ce închid îmi dau seama cât sunt de agitată. Nu pot adormi. Încerc să provoc un vis cu zbor, dar nu pot să mă înalț, cad mereu, mă tot trezesc. Este o noapte teribilă. Şi folositoare, totodată. Audrey a rămas peste noapte la o prietenă, Johnny este deja în pat. N-am unde să fug de

propriul disconfort; trebuie să-l înfrunt. Plâng cu lacrimi şi-mi plâng de milă, sunt furioasă. Simt fiecare val de gelozie, de amărăciune, de singurătate, de indignare, de milă de sine, şi tot aşa. Iar dimineaţa, deşi nu am dormit, mă simt mai bine. Mai liniştită. Nu s-a schimbat nimic. Încă mă simt abandonată, cumva ilogic, de soţul pe care *eu* am ales să-l părăsesc. Dar neliniştea şi agitaţia şi-au făcut numărul. Nu sunt stări permanente. Se duc, se schimbă. Mă simt mult mai împăcată.

Voi avea mult mai multe nopţi ca aceasta. Momente în care sunt singură, când încep să exersez efortul de a nu-mi alunga sentimentele, indiferent cât de dureroase ar fi. Acesta este darul adus de divorţ: recunoaşterea faptului că trebuie să înfrunt ce se află în interiorul meu. Dacă am de gând să-mi îmbunătăţesc viaţa, nu Béla sau relaţia noastră trebuie să se schimbe. Ci eu.

Văd nevoia de schimbare, dar nu ştiu ce fel de schimbare mă va ajuta să mă simt mai liberă şi mai bucuroasă. Încerc o terapeută nouă, pentru o perspectivă proaspătă asupra mariajului, dar abordarea ei nu-mi este utilă – îşi agită degetul acuzator spre mine, spunându-mi că obligându-l pe Béla să facă aprovizionarea l-am emasculat, că n-ar fi trebuit niciodată să tund peluza şi să-i iau această responsabilitate masculină. Se uită la lucrurile care funcţionau în căsnicia mea şi le reformulează ca probleme şi greşeli. Încerc un job nou, de data asta la un liceu unde predau Introducere în psihologie şi am şi rol de consilier şcolar. Dar sentimentul unui scop pe care l-am simţit când am început să profesez se erodează tot mai mult din cauza birocraţiei de la şcoală, a claselor supradimensionate şi a volumului mare de cazuri, din cauza incapacităţii de a lucra eficient cu elevii, individual. Am de oferit mai mult de-atât – ştiu bine asta, deşi încă nu ştiu ce anume sunt menită să fac.

Aceasta este tema dominantă: că muncii mele celei mai profunde şi mai importante, profesional şi personal, încă nu i-a venit vremea şi că este încă începţoşată, nedefinită. Prietenii mei, Lili şi Arpad, sunt primii oameni care spun răspicat ce presupune această muncă, deşi eu nu sunt gata să pricep acest lucru, cu atât mai puţin să mi-l asum. Într-un weekend mă invită să-i vizitez în Mexic. Ani la rând, Béla şi cu mine ne-am făcut vacanţa împreună cu ei; de data aceasta merg singură. În duminica în care trebuie să mă întorc acasă prelungim micul dejun – cafea, fructe, ouă pe care le-am pregătit cu ardei ungureşti şi ceapă.

— Suntem îngrijoraţi pentru tine, spune Lili cu vocea ei blândă, suavă.

Ştiu că divorţul i-a surprins pe amândoi şi ei consideră că am făcut o greşeală. Nu este greu să-i interpretez îngrijorarea ca pe o judecată. Le spun despre iubita lui Béla, este scriitoare sau muziciană. Nu-mi amintesc niciodată exact meseria, pentru că ea nu-i o persoană în ochii mei, este o idee: Béla şi-a văzut de drum şi m-a lăsat în urmă. Prietenii mei mă ascultă, sunt empatici. Apoi se uită unul la altul şi Arpad îşi drege vocea.

— Edie, spune el, iartă-mă dacă intru în chestiuni personale; poţi să-mi spui să-mi văd de treaba mea. Dar mă întreb, ai luat în considerare faptul că ar putea fi în beneficiul tău să lucrezi asupra trecutului?

Să lucrez asupra trecutului? L-am trăit, ce altceva aş putea să lucrez la el? sunt eu tentată să-l întreb. *Am rupt conspiraţia tăcerii. Şi faptul că am vorbit despre asta nu a făcut să dispară frica sau amintirile.* De fapt, vorbitul ăsta pare să-mi fi agravat simptomele. N-am rupt tăcerea cu copiii mei sau cu prietenii într-o manieră formală, dar nu mai trăiesc cu teama că mă vor întreba despre trecut. Şi am încercat să profit de oportunităţile de a-mi împărtăşi povestea. Recent chiar am acceptat să fiu intervievată de o

prietenă de dinainte de facultate, care urmează un master în Istorie, pentru un referat pe care-l scrie despre Holocaust.

M-am gândit că aş putea găsi o uşurare în a-mi spune povestea în întregime. Dar când am ieşit din casa ei, tremuram. Am ajuns acasă şi am vomitat, aşa cum făcusem cu zece ani în urmă, când Marianne ne-a arătat cartea cu poze ale deţinuţilor din lagărele de concentrare.

— Trecutul e trecut, le spun acum lui Lili şi lui Arpad.

Nu sunt pregătită să-i dau atenţie şi nici măcar nu înţeleg sfatul lui Arpad de „a lucra asupra" trecutului. Dar, la fel ca scrisoarea lui Viktor Frankl, discuţia aceasta a plantat o sămânţă în mine, ceva ce va încolţi şi va prinde rădăcini cu timpul.

Într-o sâmbătă, pe când stau la masa de la bucătărie, corectând lucrările elevilor mei la examenul de Psihologie, primesc un telefon de la Béla. Este ziua lui cu Audrey şi John. Mintea îmi tresaltă de frică.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu s-a întâmplat nimic. Copiii se uită la televizor.

Apoi se aşterne tăcerea, se vede că aşteaptă să-şi recapete vocea.

— Vino şi tu la cină, spune el, într-un final.

— Cu *tine*?

— Cu mine.

— Sunt ocupată, îi spun.

Chiar sunt. Am întâlnire cu un profesor de Sociologie. Am sunat-o deja pe Marianne, ca să-i cer sfatul. Cu ce să mă îmbrac? Ce să spun? Ce ar trebui să fac dacă mă invită acasă la el? *Să nu* te culci cu el, mă avertizase ea. Mai ales nu la prima întâlnire.

— Edith Eva Eger, pledează soţul meu, te rog, te rog lasă-i pe copii să rămână peste noapte la prietenii lor şi vino să cinezi cu mine.

— Orice ar fi, putem să vorbim la telefon sau când vii să laşi copiii.

— Nu, spune el. Nu. Asta nu-i o discuție pe care s-o ai la telefon sau în pragul uşii.

Presupun că are de-a face cu copiii şi sunt de acord să ne întâlnim la restaurantul nostru favorit, unde se servesc coaste, vechiul nostru loc de întâlnire.

— Trec să te iau, zice el.

Vine exact la timp, gătit pentru întâlnire într-un costum închis la culoare, cu cravată de mătase. Se apleacă să mă sărute pe obraz şi n-aş vrea să se mai desprindă, îmi doresc să rămân aproape de parfumul lui, de bărbia lui proaspăt rasă.

Odată aşezați în restaurant, la vechea noastră masă, îmi ia mâinile într-ale sale.

— Ar fi posibil, întreabă el, să mai existe lucruri pe care să le clădim împreună?

Întrebarea lui îmi face mintea să se învârtească, de parcă am fi deja pe ringul de dans. Să încercăm încă o dată? Să ne împăcăm?

— Dar *ea*?

— Este o persoană extraordinară. Este amuzantă. Este o companie foarte plăcută.

— Şi atunci?

— Lasă-mă să termin.

Ochii i s-au umplut de lacrimi, care i s-au prelins apoi pe obraji.

— Nu este mama copiilor mei. Nu m-a scos din închisoare, în Prešov. N-a auzit în viața ei de Munții Tatra. Nu poate să pronunțe „papricaş de pui”, cu atât mai puțin să-l pregătească pentru cină. Edie, nu e femeia pe care o iubesc. Ea nu eşti tu.

Complimentele mă făceau să mă simt bine, ca şi amintirea trecutului pe care îl împărtăşeam, dar ce m-a

emoționat cel mai tare a fost disponibilitatea lui Béla pentru risc. Acest lucru îl caracterizase dintotdeauna, din câte ştiam despre el. Alesese să lupte împotriva naziştilor în păduri. Riscase să moară de boală sau de gloanțe pentru a opri lucruri necurate. Iar eu eram parte din risc. Béla alesese riscul în mod conştient şi îl alegea din nou la această masă, permițându-şi să fie vulnerabil în fața posibilității ca eu să-l resping. Mă obişnuisem atât de mult să evaluez modurile în care dă greş, încât nu mai conta cine este, ce poate oferi. *Trebuie să ies din căsnicia asta, altfel o să mor,* aşa îmi spusesem. Şi poate că lunile şi anii petrecuți departe de el mă ajutaseră să mă maturizez, mă ajutaseră să descopăr că nu există un „noi" până când nu există un „eu". Acum, când îmi făcusem față mie însămi ceva mai consistent, puteam vedea că pustietatea din mariajul nostru nu era semnul a ceva greşit în relație, ci vidul pe care îl duceam cu mine chiar şi acum, vidul pe care niciun bărbat sau împlinire nu l-ar fi putut umple vreodată. Nimic nu va putea repara vreodată consecințele pierderii părinților mei şi a copilăriei mele. Şi nimeni altcineva nu este responsabil pentru eliberarea mea. Eu sunt.

În 1971, la doi ani după divorț, când am deja patruzeci şi patru de ani, Béla îngenunchează şi-mi oferă un inel de logodnă. De data asta facem o ceremonie evreiască în locul căsătoriei la primărie din urmă cu mai mult de douăzeci de ani. Prietenii noştri Gloria şi John Lavis sunt martori.

— Asta este adevărata voastră nuntă, spune rabinul, gândindu-se că de data asta avem o ceremonie evreiască, dar eu cred că vrea să spună, totodată, şi că acum chiar ne-am ales unul pe celălalt, nu suntem fugăriți, nu alergăm nicăieri.

Ne cumpărăm o casă nouă în Coronado Heights şi o decorăm în culori strălucitoare, roşu, portocaliu, o dotăm cu panouri solare şi cu o piscină. Ne petrecem luna de miere în

Elveția, în Alpi, şi stăm la un hotel cu ape termale. Aerul este rece. Apa este caldă. Stau la Béla în brațe. Crestele zimțate ale munților se proiectează pe cer, iar culorile se schimbă pe culmile lor şi pe luciul apei. Iubirea noastră pare la fel de stabilă ca şirurile de munți, la fel de învăluitoare şi fluidă ca marea, modelându-se după forma pe care i-o dăm noi. Nu esența mariajului nostru e cea care s-a schimbat. Noi suntem.

CAPITOLUL 15
Ce aşteptă viaţa

Nu prea contează, de fapt, ce aşteptăm noi de la viață, ci mai degrabă ce aşteaptă viața de la noi, scrie Viktor Frankl în *Man's Search for Meaning.* În 1972, la un an după ce m-am recăsătorit cu Béla, am fost numită Profesorul anului în El Paso şi, cu toate că mă simțeam onorată de acest premiu şi privilegiată să-mi slujesc elevii, tot nu puteam scăpa de convingerea că n-am descoperit încă ce aşteaptă viața de la mine.

— Ai câştigat recunoaşterea cea mai de seamă la începutul carierei tale, nu la final, mi-a spus directorul şcolii. Aşteptăm lucruri extraordinare de la tine. Ce urmează?

Şi eu îmi puneam exact aceeaşi întrebare. Începusem iar să lucrez cu terapeutul meu jungian şi, în ciuda avertismentului său, că nişte calificări nu înlocuiesc munca interioară, creşterea personală, mă jucam cu ideea de a-mi completa studiile. Voiam să înțeleg de ce aleg oamenii să facă un lucru sau altul, felul în care întâmpinăm provocările

de fiecare zi şi în care supravieţuim experienţelor devastatoare, cum trăim cu propriul trecut şi cu greşelile noastre, cum se vindecă oamenii. Ce-ar fi fost dacă mama ar fi avut pe cineva cu care să stea de vorbă? Ar fi putut avea o căsnicie mai fericită cu tata sau ar fi ales o altă viaţă? Dar elevii mei – sau propriul fiu – cei care spuneau *nu pot* în loc de *pot*? Cum puteam ajuta oamenii să-şi depăşească convingerile autolimitative, să devină cei care erau meniţi să fie în această lume? I-am spus directorului de la şcoală că iau în considerare un doctorat în Psihologie. Dar n-am putut vorbi despre visul meu fără reţinere.

— Nu ştiu ce să zic, am spus, dar când o să termin şcoala doctorală o să am cincizeci de ani.

El mi-a zâmbit.

— O să faci oricum cincizeci de ani, mi-a răspuns.

În următorii şase ani am descoperit că directorul de la şcoală şi terapeutul jungian au avut dreptate, amândoi. Nu existau motive de autolimitare, de a lăsa vârsta să-mi restricţioneze alegerile. Am ascultat ce-mi cerea viaţa să fac şi în 1974 am fost declarată absolventă a masterului în Psihologie educaţională, acordat de University of Texas-El Paso, iar în 1978 mi-am luat doctoratul în Psihologie clinică la Saybrook University.

Parcursul meu academic mi-a dezvăluit munca lui Martin Seligman şi a lui Albert Ellis şi mi-a adus în cale profesori şi mentori care m-au inspirat, precum Carl Rogers şi Richard Farson; cu toţii m-au ajutat să înţeleg părţi din mine şi din propria experienţă. Martin Seligman, care a fondat mai târziu o nouă ramură a disciplinei noastre, intitulată Psihologie Pozitivă, a făcut în 1960 nişte cercetări care au răspuns la întrebarea ce m-a sâcâit încă de la eliberarea de la Gunskirchen, din mai 1945: oare de ce atât de mulţi deţinuţi rătăceau dincolo de porţile lagărului doar ca să se întoarcă mai apoi în barăcile noroioase şi purulente? Frankl

observase exact acelaşi fenomen şi la Auschwitz. Din punct de vedere psihologic, ce mecanism se activa pentru a face un prizonier eliberat să respingă libertatea?

Experimentele lui Seligman – făcute pe câini (din nefericire înaintea apariției curentelor împotriva cruzimii asupra animalelor) – i-au dezvăluit conceptul pe care l-a denumit „neajutorare dobândită". Atunci când câinilor supuşi unor şocuri dureroase li se dădea posibilitatea să întrerupă aceste şocuri apăsând o pârghie, aceştia învățau imediat cum să pună capăt durerii. Şi deveneau capabili, în experimentele următoare, să înțeleagă şi cum să scape de şocurile dureroase administrate într-o cuşcă, printr-un salt peste o barieră joasă. Totuşi, câinii cărora nu li se dăduse o cale pentru a scăpa de durere învățaseră o altă lecție, anume că erau neajutorați în fața suferinței. Când erau aşezați în cuşti şi li se administrau şocuri, ignorau ruta de scăpare şi se întindeau pe jos în cuşcă, scheunând. Concluziile lui Seligman au fost că atunci când nu putem controla circumstanțele, atunci când considerăm că nimic din ce facem nu ne poate atenua suferința sau nu ne poate îmbunătăți viața, încetăm să mai acționăm în vreun fel, pentru că avem impresia că n-are niciun rost. Asta se întâmplase în lagăre, când foştii deținuți ieşeau pe porți doar ca să se întoarcă mai târziu în închisoare, să stea acolo fără niciun rost, nesiguri în ceea ce aveau de făcut cu libertatea lor.

Suferința este inevitabilă şi universală. Dar felul în care răspundem la ea diferă. În cercetarea mea, am gravitat către psihologii ale căror lucrări arătau puterea noastră de a determina schimbări interioare. Albert Ellis, care a fondat Terapia rațional-emotivă şi comportamentală, un precursor al terapiei cognitiv-comportamentale, mi-a arătat până unde poate merge felul în care ne învățăm pe noi înşine să avem sentimente negative față de propria persoană – precum şi

comportamentele negative şi de autosabotare care decurg din aceste sentimente. El a arătat că la baza comportamentelor noastre cele mai puțin eficiente şi mai dăunătoare se află un nucleu filosofic sau ideologic irațional, dar atât de centrat în miezul părerilor noastre despre sine şi despre lume, încât de multe ori nu suntem conştienți că este doar o credință personală şi nici nu ne dăm seama cu câtă persistență ne-o repetăm în viața de zi cu zi. Credința aceasta ne determină sentimentele (tristețe, furie, anxietate etc.), iar sentimentele noastre, la rându-le, ne influențează comportamentul (deciziile, lipsa deciziilor, automedicația pentru a uşura disconfortul). Pentru a ne schimba comportamentul, ne învață Ellis, trebuie să ne schimbăm sentimentele, trebuie să ne schimbăm gândurile.

Într-o zi l-am văzut pe Ellis într-o sesiune de terapie susținută public, având drept clientă o tânără femeie foarte coerentă, încrezătoare în sine, care se simțea frustrată de experiențele pe care le avea la întâlnirile amoroase. Simțea că nu este capabilă să atragă genul de bărbați cu care şi-ar fi dorit o relație pe termen lung şi căuta un sfat în legătură că felul în care să cunoască şi să se conecteze cu bărbați eligibili. Spunea că are tendința de a fi timidă şi tensionată atunci când observă că bărbatul s-ar potrivi criteriilor ei şi că se poartă într-o manieră defensivă şi reținută, care îi maschează adevăratul sine şi adevăratul interes în a-l cunoaşte pe acel bărbat. În doar câteva minute, dr. Ellis a condus-o către miezul credinței sale, aflat la baza pățaniilor de la întâlniri – convingerea irațională prin care, fără să-şi dea seama, îşi tot repeta sieşi, iar şi iar, până când s-a convins singură de acest adevăr: *Nu voi fi niciodată fericită.* După o întâlnire ratată, nu doar că îşi spunea: *Hopa, iar am făcut-o, am fost înțepată şi neprietenoasă,* dar revenea mereu la convingerea profundă că nu va ajunge niciodată să cunoască fericirea, aşa că n-avea niciun sens să mai

încerce. Frica produsă de această convingere profundă era cea care o făcea atât de refractară în a risca să-şi arate adevăratul eu şi, în consecinţă, a făcut posibil ca această credinţă cu rol de autosabotare să devină chiar adevărată.

A fost fabulos să vedem cum modificarea imaginii de sine se petrece sub ochii noştri, chiar acolo, pe scenă. Tânăra a părut să se lepede de convingerile ei negative la fel de uşor cum s-ar fi descotorosit de un halat vechi de baie. Dintr-odată, ochii i-au devenit mai strălucitori, s-a îndreptat de spate, a scos pieptul în faţă şi a tras de umeri, ca şi când ar fi creat o suprafaţă mai mare pe care să poată ateriza fericirea. Dr. Ellis a atenţionat-o că era puţin probabil să aibă întâlniri uluitoare imediat ce ieşea pe uşă. I-a mai spus şi că acceptarea disconfortului unor întâlniri dezamăgitoare era parte din munca pentru depăşirea credinţelor negative.

Adevărul este că vom avea parte cu toţii, în viaţă, de experienţe neplăcute, vom face cu toţii greşeli, nu vom obţine mereu ceea ce dorim. Asta înseamnă să fii om. Problema – şi fundamentul suferinţei noastre constante – este credinţa că disconfortul, greşelile, dezamăgirea semnalează ceva în legătură cu valoarea noastră. Credinţa că nu merităm decât lucrurile neplăcute din viaţa noastră. Cu toate că stilul meu de a construi relaţii este diferit de al doctorului Ellis, abilitatea lui de a ghida pacienţii în a-şi reformula şi reforma gândurile dăunătoare mi-a influenţat profund expertiza.

Carl Rogers, unul dintre cei mai influenţi mentori ai mei, era maestru în a-i ajuta pe pacienţi să se accepte complet pe ei înşişi. Rogers a emis teoria potrivit căreia atunci când nevoia noastră de autoactualizare vine în conflict cu nevoia noastră de a avea o perspectivă pozitivă, sau invers, s-ar putea să alegem reprimarea, ascunderea sau neglijarea adevăratei noastre personalităţi sau a dorinţelor noastre reale. Când ajungem să credem că nu-i chip să fim iubiţi *şi*

să fim noi înşine, suntem în risc să ne negăm adevărata natură.

Autoacceptarea era pentru mine cea mai grea parte a vindecării, un lucru cu care încă mă luptam. Perfecționismul apărut încă din copilărie, ca un comportament dezvoltat pentru a-mi satisface nevoia de a fi acceptată, a devenit un mecanism de rezistență şi mai adânc înrădăcinat, pentru a face față vinii mele de supraviețuitor. Perfecționismul este credința că ceva e greşit – adică tu. Aşa că îți cosmetizezi defectele cu diplome, reuşite, lauri, bucăți de hârtie, deşi niciuna nu poate repara ce crezi tu că repari. În încercarea de a combate stima de sine scăzută, nu făceam de fapt decât să întăresc sentimentul lipsei de valoare. Învățând să le ofer pacienților mei iubirea şi acceptarea totale, am învățat, din fericire, cât de important este să-mi ofer şi mie aceleaşi lucruri.

Rogers era strălucit în abilitatea lui de a valida sentimentele pacienților, de a-i ajuta să-şi redefinească conceptul de sine fără a le nega adevărurile. Le oferea necondiționat o perspectivă pozitivă şi, în atmosfera de siguranță a acelei acceptări totale, pacienții erau capabili să-şi arunce măştile şi inhibițiile şi să-şi trăiască mai autentic viețile. De la dr. Rogers am învățat două dintre cele mai importante fraze din orice sesiune terapeutică: *Te aud spunând...* şi *Spune-mi mai mult despre...* De asemenea, am învățat cum să citesc limbajul trupului pacienților şi cum să-mi folosesc propriul trup pentru a le comunica iubirea şi acceptarea mea necondiționată. Nu-mi încrucişez brațele sau picioarele – mă deschid către ei. Mențin contactul vizual, creez o punte între mine şi ei, astfel încât să ştie că le sunt alături sută la sută. Le oglindesc stările (dacă vor să rămână tăcuți, rămân şi eu la fel; dacă vor să urle şi să țipe, țip cu ei; îmi adaptez limbajul la al lor), ca semn al acceptării totale. Şi modelez un fel de a fi (respirație,

deschidere, mişcare, ascultare) care poate promova creşterea şi vindecarea.

Faptul că i-am studiat pe Seligman şi Ellis şi că am lucrat cu Rogers, printre alţii, m-a ajutat să devin un bun ascultător şi sintetizator şi m-a ajutat să am o abordare terapeutică eclectică şi intuitivă, orientată pe înţelegere profundă şi cognitivă. Dacă ar trebui să-mi denumesc stilul de terapie aş numi-o, probabil, Terapia Alegerii, fiindcă libertatea este despre ALEGERE[26] – despre alegerea compasiunii, a umorului, optimismului, intuiţiei, curiozităţii şi a exprimării de sine. Şi despre a fi liber şi a trăi în prezent. Dacă rămânem blocaţi în trecut, spunând: „*Măcar dacă* aş fi mers acolo, în loc să rămân aici...” sau „*Măcar dacă* m-aş fi măritat cu altcineva...”, atunci înseamnă că trăim în închisoare din proprie voinţă. Cam la fel cum ar fi să trăim în viitor, spunând: „N-o să fiu fericit *până la* absolvirea şcolii...” sau „N-o să fiu fericit *până când* nu găsesc persoana potrivită”. Singurul lucru unde ne putem exersa libertatea de alegere este prezentul.

Acestea sunt unelte folosite de pacienţii mei pentru a se elibera din aşteptările rolului, pentru a le fi lor înşişi părinţi buni şi iubitori, pentru a înceta propagarea credinţelor şi comportamentelor care îi ţin captivi, pentru a descoperi că iubirea se dovedeşte a fi răspunsul, în cele din urmă. Îmi ghidez pacienţii să înţeleagă atât ce *cauzează*, cât şi ce *menţine* propriul comportament de autosabotare. Acesta apare mai întâi ca un comportament util, sub forma unor acţiuni pe care le fac pentru a-şi satisface o nevoie, de obicei una din seria celor trei „A”: aprobare, afecţiune, atenţie. Odată ce văd că au dezvoltat un anumit comportament

---

[26] În limba engleză, CHOICE – compassion (compasiune), humor (umor), optimism (optimism), intuition (intuiţie), curiosity (curiozitate), and self-expression (exprimare de sine).

(disprețul față de ceilalți, ataşamentul față de oameni furioşi, lipsa poftei de mâncare sau dimpotrivă, mâncatul în exces etc.), pacienții îşi pot asuma responsabilitatea pentru menținerea sau nu a comportamentului. Pot alege la ce să renunțe (nevoia de aprobare, nevoia de a merge la cumpărături, nevoia de a fi perfect etc.) – pentru că nici măcar libertatea nu vine gratis! Şi pot învăța să aibă grijă mai bine de ei înşişi şi să descopere cum să se accepte: *Numai eu pot face ce pot face eu, în felul în care o pot face.*

Pentru mine, descoperirea faptului că *numai eu pot face ce pot face eu, în felul în care o pot face* a însemnat să îndepărtez tendința compulsivă de a reuşi în toate, acea perfecționistă ambițioasă vânând permanent noi şi noi diplome, în speranța de a-şi afirma valoarea. Şi a însemnat să învăț să-mi repoziționez trauma, să văd în trecutul meu dureros dovada forței şi a talentelor mele, precum şi oportunitățile de dezvoltare, mai degrabă decât confirmarea slăbiciunilor sau a daunelor suferite.

În 1975 am călătorit în Israel pentru a face interviuri cu supraviețuitori ai Holocaustului, în sprijinul disertației mele. (M-a însoțit şi Béla; m-am gândit că uşurința lui de a vorbi mai multe limbi, inclusiv ebraica, pe care o prinsese de la clienții lui din El Paso, îl va face un traducător neprețuit.) Voiam să explorez teoria calamității în dezvoltare, a profesorului meu Richard Farson, care spunea: *Adeseori situația de criză este cea... care ne îmbunătățeşte, de fapt, ca ființe umane. Paradoxal, deşi aceste incidente pot câteodată să distrugă oamenii, reprezintă de obicei experiențe de creştere. Ca rezultat al unor astfel de calamități, persoana respectivă realizează adeseori o reevaluare majoră a situației de viață şi face schimbări într-o manieră care reflectă o înțelegere mai profundă a propriilor capacități, valori şi obiective.* Plănuiam să intervievez foşti camarazi supraviețuitori din lagărele de concentrare, pentru a

descoperi cum supraviețuiește cineva, ba chiar se dezvoltă în urma unei traume. Cum reușesc oamenii să creeze vieți pline de bucurie cu un scop, cu pasiune, indiferent de rănile pe care le-au suferit, indiferent ce tristeți au experimentat? Și în ce fel trauma în sine le oferă oamenilor o oportunitate pentru creștere pozitivă și schimbare? Încă nu făcusem ce mă sfătuise prietenul meu Arpad – să sap adânc în trecutul meu –, dar mă apropiasem cu un pas prin intervievarea unor oameni cu care împărtășeam un trecut traumatizant, stabilisem un fundament pentru viitoarea mea vindecare.

Cum a contribuit experiența unor evenimente catastrofale la o funcționare normală a subiecților mei? Am întâlnit supraviețuitori care se întorseseră la școală, care înființaseră afaceri (așa cum plănuiserăm și noi), care puseseră bazele unor prietenii uluitoare, care înfruntau viața de zi cu zi cu un sentiment al descoperirii. Israel nu era un loc confortabil pentru supraviețuitori: nu este un loc confortabil în care să-ți duci viața, printre prejudecăți de tot felul, fără să devii tu însuți agresor. Am întâlnit oameni care au înfruntat plini de curaj și liniște sufletească anumite conflicte politice și culturale, care au stat cu rândul de pază la școală, pe timpul nopții, pentru ca fiii și fiicele lor să nu fie întâmpinați dimineața cu bombe. I-am admirat pentru orice ar fi fost lucrul acela care le-a permis să nu renunțe și să nu abandoneze, le-am admirat puterea de a trece printr-un alt război și de a nu permite ca experiențele oribile din trecut să distrugă ce a urmat după aceea. Faptul că înduraseră detenția, dezumanizarea, tortura, înfometarea și pierderile devastatoare nu a însemnat că aceste lucruri au dictat ce fel de viață urmau să trăiască.

Bineînțeles că nu toți cei intervievați erau înfloritori. Am văzut o mulțime de părinți tăcuți, o mulțime de copii care nu știau ce să simtă în legătură cu tăcerea și amorțeala părinților lor, care se simțeau vinovați pentru asta. Și am

cunoscut o mulțime de supraviețuitori care rămăseseră în trecut.

— În vecii vecilor n-am să pot ierta! mi-au spus mulți.

Pentru ei, iertarea însemna uitare sau complicitate. Mulți dintre cei pe care i-am intervievat păstrau fantezii de răzbunare. Eu nu avusesem niciodată o fantezie despre răzbunare, dar în special în acei primi ani în plină schimbare, petrecuți în Baltimore, croisem nişte fantezii în care să-mi confrunt opresorii – voiam să-l găsesc pe Mengele în Paraguay, unde fugise ca să scape de acuzare în procesele de la Nuremberg. Mă imaginam jucând rolul unei jurnaliste americane, ca să pot intra în casa lui. Apoi mi-aş fi dezvăluit adevărata identitate. *Sunt fata care a dansat pentru tine*, i-aş fi spus. *Mi-ai ucis părinții. Ai ucis părinții atâtor copii. Cum ai putut fi atât de crud? Erai medic. Ai rostit Jurământul lui Hipocrat, să nu faci rău. Eşti un ucigaş cu sânge rece. N-ai niciun dram de conştiință?* M-aş fi înfuriat tot mai tare şi m-aş fi dezlănțuit în fața acelui trup ofilit, bătând în retragere, l-aş fi făcut să-şi înfrunte faptele ruşinoase. Este important să arunci vina asupra criminalilor. Nu câştigăm nimic dacă închidem ochii în fața greşelilor, dacă trecem cu vederea, dacă renunțăm la asumarea responsabilităților. Dar, aşa cum m-au învățat camarazii mei supraviețuitori, poți trăi ca să răzbuni trecutul sau poți trăi ca să-ți îmbogățeşti prezentul. Poți trăi în închisoarea trecutului sau poți lăsa trecutul să fie trambulina care te ajută să obții viața pe care ți-o doreşti acum.

Toți supraviețuitorii pe care i-am întâlnit au un lucru în comun cu mine şi unul cu altul: nu aveam control asupra celor mai devastatoare fapte din viețile noastre, dar aveam puterea de a decide cum ne trăim viața după traumă. Supraviețuitorii pot continua să fie victime mult timp după încetarea opresiunii sau pot învăța cum să prospere. În

cercetarea pentru disertație am descoperit și mi-am articulat convingerea personală și piatra de hotar în abordarea mea clinică: *putem alege să fim propriii gardieni sau putem alege să fim liberi*.

Înainte de a pleca din Israel îi vizitez, împreună cu Béla, pe Bandi și Marta Vadasz, prietenii pe care Béla îi lăsase baltă în gara din Viena. Trăiesc în Ramat Gan, aproape de Tel Aviv. Este o întâlnire dureroasă, o întrunire cu viața noastră netrăită, viața pe care era aproape s-o avem. Bandi este în continuare foarte implicat în politică, este tot sionist, doritor să discute viitorul acord de pace dintre Israel și Egipt, după ocuparea, de către Israel, a Peninsulei Sinai. Poate recita cu precizie detalii despre bombardamentele arabe asupra Ierusalimului și Tel Avivului. El și Béla ne reține la masă multă vreme după ce am terminat de mâncat, dezbătând cu entuziasm strategia militară a Israelului. Bărbații vorbesc despre război. Marta se întoarce spre mine, îmi ia mâna într-a ei. Are fața mai dolofană decât în tinerețe, iar părul ei roșu s-a mătuit, a încărunțit.

— Editke, anii au fost blânzi cu tine, spune ea, oftând.

— Am genele bune ale mamei, îi răspund.

Și apoi îmi apare în minte rândul de triere, blândețea de pe chipul mamei. Momentul acesta este o fantomă care mă urmărește peste ani.

Marta trebuie să fi observat că mintea mi-e în altă parte, că m-a înghițit întunericul.

— Îmi pare rău, spune ea. N-am vrut să spun că ți-a fost ușor.

— Mi-ai făcut un compliment, o liniștesc eu. Ești așa cum mi te aminteam. Atât de drăguță.

Atunci când pruncul ei s-a născut mort, n-a lăsat ca sănătatea copilului meu să ne amărască prietenia, n-a fost niciodată geloasă sau acră. O vizitam pe Marta cu Marianne în fiecare după-amiază a anului de doliu.

A părut că-mi citeşte gândurile.

— Ştii, a spus ea, nimic din viaţa mea n-a fost mai îngrozitor decât să-mi pierd copilul, după război. Suferinţa a fost teribilă.

A făcut o pauză. Am rămas amândouă în tăcere, pradă durerii noastre separate şi împărtăşite.

— Nu cred că ţi-am mulţumit vreodată, spune ea într-un final. Când mi-am îngropat copilul, mi-ai spus două lucruri pe care nu le-am uitat niciodată. Mi-ai spus: *Viaţa o să fie bună cu tine iar* şi apoi ai spus: *Dacă poţi supravieţui acum, poţi supravieţui oricărui lucru*. Mi-am spus frazele acelea, iar şi iar.

A băgat mâna în geantă şi a scos de acolo fotografiile copiilor, două fiice născute în Israel, la începutul anilor ’50.

— Am fost prea speriată ca să încerc imediat. Dar viaţa găseşte mereu o cale, presupun. Am jelit şi am tot jelit. Apoi am luat toată dragostea pe care am simţit-o pentru copilul meu şi am decis să plantez dragostea aceea în pierderea suferită. Aşa că am pus-o în căsătoria mea, apoi în copiii care au trăit.

Îi ţineam palmele într-ale mele. Ţineam imaginea minunată a acelei seminţe. Sămânţa vieţii şi a iubirii mele, forţate să încolţească într-un sol dificil, unde prinsese însă rădăcini şi crescuse. M-am uitat la Béla, aşezat vizavi de mine la masă, m-am gândit la copiii noştri, la vestea pe care mi-o dăduse recent Marianne, că urma să încerce să întemeieze o familie împreună cu soţul ei, Rob. Generaţia următoare. În aceste lucruri trăia iubirea pentru părinţii mei.

— La anul ne vedem în El Paso, ne-am promis la despărţire.

Ajunsă acasă, mi-am scris disertaţia şi am finalizat ultimul internship clinic, la William Beaumont Army Medical Center din Fort Bliss, Texas. Fusesem norocoasă să aranjez

atât practica pentru master, cât şi pe aceea pentru doctorat, la William Beaumont. Era o repartiție competitivă şi dorită de mulți, un post prestigios prin care treceau cei mai buni dintre cei mai buni vorbitori şi profesori. Nu mi-am dat seama că adevăratul beneficiu al acestei poziții era faptul că-mi cerea să cercetez lucrurile mult mai în profunzime.

Într-o zi, sosesc la serviciu şi-mi pun halatul alb, cu numele scris pe el, DR. EGER, SECȚIA DE PSIHIATRIE. În perioada petrecută la William Beaumont mi-am creat reputația de persoană dornică să meargă peste şi dincolo de cerințele tehnice ale poziției – stăteam noaptea să-i supraveghez pe sinucigaşi, luam cele mai descurajante cazuri, cele abandonate de ceilalți.

Astăzi mi se alocaseră doi pacienți noi, ambii veterani din Vietnam, paraplegici. Aveau acelaşi diagnostic (traumatism al coloanei vertebrale inferioare), acelaşi prognostic (fertilitate şi funcție sexuală compromise, puțin probabil să mai poată merge vreodată, control bun al brațelor şi trunchiului). În drum spre vizită, habar nu aveam că unul dintre ei va avea asupra mea un efect care îmi va schimba viața. Mai întâi l-am cunoscut pe Tom. Stătea întins în patul lui, încovoiat în poziție fetală, blestemându-l pe Dumnezeu şi țara. Părea captiv – în trupul lui bolnav, în nefericirea lui, în furia lui.

Când m-am dus în salonul celuilalt veteran, Chuck, l-am găsit în scaunul cu rotile, nu în pat.

— E interesant, a spus el. Mi s-a dat o a doua şansă în viață. Nu e uimitor?

Deborda de sentimentul descoperirii şi al noilor posibilități.

— Stau în scaunul ăsta cu rotile şi ies pe peluză, merg pe pământ, iar florile sunt mult mai aproape. Îmi pot privi copiii drept în ochi.

Felul în care spun povestea aceasta acum, când le vorbesc pacienților mei actuali sau când mă adresez unui public, subliniază că fiecare dintre noi este parte Tom, parte Chuck. Suntem copleşiți de pierderi şi credem că nu vom mai descoperi niciodată un sens al sinelui şi al scopului în viață, că n-o să ne mai revenim niciodată. Dar în ciuda – dar, de fapt, datorită – chinurilor şi tragediilor din viața noastră, fiecare dintre noi are capacitatea de a câştiga perspectiva care ne transformă din victimă în persoană înfloritoare. Putem alege să ne asumăm responsabilitatea greutăților şi vindecării noastre. Putem alege să fim liberi. Ceea ce mi-e greu încă să admit, totuşi, este că atunci când l-am întâlnit pentru prima dată pe Tom, furia lui m-a fascinat.

— Să-mi bag în ea de Americă! urlă Tom când intru în salonul lui, în ziua aceea. Să-mi bag în el de Dumnezeu!

Îmi spun că îşi ventilează toată furia. Şi să fiu martoră la strigătele lui furioase stârneşte în mine o mânie uriaşă, nevoia de a o exprima, de a o elibera. *Să-mi bag în el de Hitler! Să-mi bag în el de Mengele!* Ar fi aşa o uşurare! Dar eu sunt doctorul aici. Trebuie să-mi asum acest rol, să mă arăt stăpână pe situație şi deținătoarea soluțiilor, chiar dacă în sinea mea aş vrea să dau un pumn în zid, să dărâm o uşă, să urlu, să plâng şi să mă prăbuşesc pe podea. Mă uit la ecusonul meu, pe care scrie *Dr. Eger, Secția de Psihiatrie,* şi pentru moment mi se pare că acolo scrie *Dr. Eger, Impostoarea.* Cine este eul meu real? Eu ştiu oare cine sunt cu adevărat? Sunt atât de speriată de acest sentiment, de faptul că s-ar putea să-mi cadă masca şi se va vedea cât sunt de distrusă, de toată furia aceea care mă tot împunge: *De ce eu? Cum s-a putut întâmpla una ca asta?* Viața mi se schimbase irevocabil şi asta mă înfurie.

Era fascinant să-l privesc pe Tom, pentru că el exprima atât de limpede ce ascundeam eu. Fusesem atât de

înspăimântată de dezaprobarea celorlalți sau de furia lor, înspăimântată de furie în sine şi de forța ei distructivă. Nu-mi dădusem voie să simt lucrurile acelea, speriată că dacă încep să le las să iasă s-ar putea să nu mă mai pot opri şi voi deveni un monstru. Într-un fel, Tom era mai liber decât mine, pentru că îşi permitea să simtă furia aceea, să spună cuvintele acelea pe care eu abia dacă-mi dădeam voie să le gândesc, cu atât mai puțin să le rostesc. Aş fi vrut să mă aşez pe podea şi să mă înfurii alături de el.

La şedințele de terapie spun timid că aş vrea să încerc şi eu, că vreau să exprim furia aceea, dar cu un profesionist lângă mine, care să mă tragă afară dacă mă blochez în ea. Mă aşez pe podea. Încerc să țip, dar nu pot, sunt prea speriată, mă încolăcesc într-o minge tot mai mică şi mai mică. Am nevoie să simt un cadru în jurul meu, o limitare, am nevoie să simt ceva în care să mă împing. Îi spun terapeutului să se aşeze pe mine. Este greu, greutatea lui aproape că mă sufocă. Mi se pare că o să leşin. Sunt aproape să bat cu palma în podea, să-l implor să mă lase să mă ridic, să renunțăm la experimentul ăsta prostesc. Dar atunci din mine țâşneşte un țipăt, atât de lung şi de plin şi de chinuit, încât mă înspăimântă, ce rană teribilă poate provoca un asemenea zgomot? Dar nu mă pot abține să nu scot sunetul acesta. Mă face să mă simt bine. Peste treizeci de ani de fantome tăcute ies acum din mine mugind, umplându-mi gâtlejul de şuvoaie de tristețe dureroasă. Mă face să mă simt bine. Urlu. Urlu. Resping povara care mă apasă de atâta vreme. Terapeutul meu nu îmi uşurează sarcina, iar efortul mă face să plâng şi să transpir.

Ce se întâmplă? Ce se întâmplă când acea parte din mine îndelung negată este lăsată să iasă la suprafață?

Nu se întâmplă nimic.

Simt forța furiei, iar aceasta nu mă omoară, până la urmă.

Sunt bine. Sunt bine. Sunt în viață.

Tot nu mi-e uşor să vorbesc despre trecut. Este în continuare extrem de dureros să înfrunt frica şi pierderile iar şi iar, de fiecare dată când îmi amintesc sau când povestesc despre trecut. Dar de acum încolo înțeleg că sentimentele, oricât de puternice ar fi, nu sunt fatale. Şi sunt temporare. Suprimarea sentimentelor nu te face decât să renunți mai greu la ele. Exprimarea lor este opusul depresiei.

În 1978, fiul meu John absolvă University of Texas între primii zece studenți, iar eu obțin titlul de doctor în Psihologie clinică. A fost un an de succes pentru familia noastră. Am decis să-mi iau licența pentru dreptul de practică în California, fiindcă este unul dintre cele mai dificile state (iată-mă din nou punându-mi pantofii roşii!) şi, dincolo de nevoia ego-ului meu de a-şi dovedi valoarea (ca şi când o bucată de hârtie ar putea rezolva acest lucru), licența de California are avantajul de a-mi permite să practic psihologia oriunde în țară. Îmi amintesc de chinul lui Béla de a-şi câştiga licența CPA şi mă pregătesc sufleteşte pentru o călătorie dificilă.

Pentru examen mi-au trebuit trei mii de ore de pregătire clinică, dar eu am făcut dublu față de standard. Nici măcar nu m-am înscris la examen înainte de a avea şase mii de ore – cele mai multe dintre ele la William Beaumont, unde mi-am construit o reputație atât de bună, încât mi s-a cerut să-mi desfăşor sesiunile în spatele unui geam cu oglindă, astfel încât colegii mei clinicieni să poată observa metoda prin care stabileam relația cu pacientul, instituiam încrederea şi îl ghidam către noi alegeri. Era momentul să înfrunt testul scris. Eram îngrozitoare la testele-grilă cu mai multe răspunsuri posibile – a trebuit să învăț luni întregi doar ca să trec examenul pentru permisul auto. Cumva, cu

perseverență sau noroc chior, am trecut examenul scris. Dar nu la prima încercare.

Într-un final, am ajuns la examenul oral, despre care credeam că va fi partea uşoară din acest proces. Interviul a fost condus de doi bărbați, unul în blugi, cu părul lung strâns în coadă şi altul în costum, tuns scurt. M-au perpelit ore în şir. Cel cu părul lung avea vorba aspră, concisă, şi mi-a pus întrebări despre statistică, etică şi chestiuni legale. Cel tuns scurt mi-a adresat întrebări filosofice, din acelea care m-au provocat să gândesc mai creativ şi să mă implic mai mult sufleteşte. Totuşi, una peste alta, examenul a fost o experiență neplăcută. M-am simțit înțepată, amorțită şi vulnerabilă. Examinatorii nu mi-au uşurat deloc situația – chipurile lor au fost lipsite de expresie, vocile reci, iar distanța emoțională te făcea să te îndepărtezi. A fost dificil să-mi adun energia pentru următoarea întrebare când cea de dinainte mă lăsa plină de agitația autocriticii şi cu dorința de a reveni şi revizui ceea ce spusesem, de a rosti ceva, orice, care să stârnească un dat din cap aprobator, un semn de recunoaştere şi încurajare. Când examenul s-a terminat în sfârşit, eram amețită, îmi tremurau mâinile şi, deopotrivă lihnită de foame şi îngrețoşată, mă durea inima. Eram sigură că am dat-o de gard.

Chiar în momentul în care am ajuns la uşă am auzit zgomot de paşi în spatele meu; cineva încerca să mă prindă din urmă. Oare, în zăpăceala mea, îmi uitasem poşeta? Oare urma să-mi spună deja că l-am picat?

— Dr. Eger, m-a strigat bărbatul tuns scurt.

M-am pregătit pentru orice, ca şi cum aş fi aşteptat o pedeapsă. M-a prins din urmă, oprindu-se să-şi tragă sufletul. Mi s-au încleştat maxilarele şi umerii. În cele din urmă, bărbatul mi-a întins mâna:

— Dr. Eger, a fost o onoare. Aveți cunoştințe foarte vaste şi valoroase. Viitorii dumneavoastră pacienți sunt într-adevăr norocoşi.

Când m-am întors la hotel, am sărit în pat ca o fetiță.

CAPITOLUL 16
Alegerea

Optimismul meu vesel, sentimentul împlinirii profesionale, exprimarea completă a adevăratului meu eu, toate acestea au pălit când am pus bazele cabinetului meu privat şi mi-am cunoscut primul pacient. L-am vizitat la spital, unde era internat deja de o lună, aşteptându-şi diagnosticul şi tratamentul pentru ceea ce se dovedise a fi cancer la stomac. Era îngrozit. Se simțea trădat de propriul trup, amenințat de mortalitatea sa, copleşit de incertitudine şi de singurătatea bolii. Iar eu nu-l puteam întâlni acolo unde se afla. Toate abilitățile mele în a stabili un climat de căldură şi încredere, de a construi punți între mine şi pacient dispăruseră. Mă simțeam ca un copil deghizat în medic cu halat alb. Un fals. Aşteptările mele de la mine însămi erau atât de ridicate, frica mea de eşec era atât de bulversantă, încât n-am putut vedea dincolo de propria preocupare de a ajunge la bărbatul care-mi cerea ajutorul şi afecțiunea.

— O să mă mai fac bine vreodată? m-a întrebat el, iar mintea mea s-a dat peste cap exact ca un Rolodex[27], trecând

[27] Dispozitiv rotativ pentru stocarea cărților de vizită.

prin teorii şi tehnici, iar ochii mi s-au fixat pe perete, încercând să mascheze cât de emoţionată şi speriată eram.

Nu i-am fost de niciun ajutor. Nu m-a mai chemat. Mi-am dat seama, aşa cum am făcut şi când l-am întâlnit pe Tom, veteranul paraplegic, că succesul meu profesional trebuie să vină dintr-un loc mai profund – nu din fetiţa care încearcă să le facă altora pe plac şi să câştige aprobarea, ci din eul meu complet şi autentic, cel care era vulnerabil şi curios, care se accepta pe sine şi era pregătit să se dezvolte.

Cu alte cuvinte, am început să formulez o nouă relaţie cu propria traumă. Nu era ceva de trecut sub tăcere, de suprimat, de evitat, de negat. Era o fântână din care mă puteam adăpa, o sursă profundă de înţelegere şi intuiţie despre pacienţii mei, despre durerile lor, despre calea spre vindecare. Primii mei ani în cabinetul privat m-au ajutat să repoziţionez rănile ca pe ceva necesar şi util şi să modelez şi să dezvolt cele mai rezistente principii terapeutice. Adeseori, pacienţii cu care lucram oglindeau propriile mele descoperiri din călătoria spre eliberare. În acelaşi timp, ei mi-au arătat că această dorinţă a mea de a căuta libertatea nu era completă – şi mi-au indicat direcţia pentru continuarea vindecării.

Cu toate că Emma era cea identificată drept pacient, i-am cunoscut mai întâi părinţii. Nu vorbiseră niciodată cu nimeni, cu atât mai puţin cu un străin, despre secretul lor: Emma, cel mai mare copil al cuplului, se înfometa până la moarte. Erau oameni discreţi, rezervaţi, o familie conservatoare germano-americană; chipurile le erau brăzdate de grijă, ochii le erau plini de teamă.

— Căutăm soluţii practice, mi-a spus tatăl Emmei în prima vizită. Trebuie s-o facem iar să mănânce.

— Am auzit că sunteţi o supravieţuitoare, a adăugat mama Emmei. Ne-am gândit că Emma poate învăţa ceva de la dumneavoastră, că aţi putea-o inspira.

Ți se rupea inima să vezi panica lor pentru viața Emmei, să le vezi şocul. Nimic din viața asta nu-i pregătise pentru un copil cu tulburare de alimentație; nu luaseră niciodată în calcul că un lucru ca acesta li se poate întâmpla fiicei sau familiei lor şi niciuna dintre strategiile părinteşti nu avea un efect pozitiv asupra sănătății Emmei. Voiam să-i liniştesc. Voiam să le uşurez disconfortul. Dar voiam, totodată, să-i determin să înceapă să vadă că ar putea fi şi mai dureros pentru ei să înțeleagă că au şi ei o contribuție la boala Emmei. Când un copil se luptă cu anorexia, pacientul identificat este copilul, dar pacientul real este familia.

Voiau să-mi descrie fiecare detaliu al comportamentului Emmei, care îi neliniştea: mâncarea pe care refuzase s-o mănânce, mâncarea pe care se prefăcea că o mănâncă, mâncarea pe care o găseau îndesată în şervețele după masa în familie, mâncarea pe care o descopereau înfundată în sertarele dulapului ei, felurile în care se ferea de ei şi se retrăgea în spatele uşilor închise, schimbările îngrozitoare ale trupului ei. În schimb, eu le-am cerut să vorbească despre ei înşişi, ceea ce au făcut cu un evident disconfort.

Tatăl Emmei era scund şi îndesat – era polițist şi jucător de fotbal, după cum am aflat. Mi-am dat seama cu neplăcere că aducea un pic cu Hitler – avea o mustață subțire şi neagră, părul lins şi un fel răstit de a vorbi, ca şi când îndărătul fiecărei discuții era insistența de a nu fi ignorat. Mai târziu am avut sesiuni individuale cu fiecare dintre părinții Emmei şi l-am întrebat pe tatăl ei cum s-a decis să urmeze cariera în poliție. Mi-a spus că în copilărie a avut un şchiopătat din cauza căruia tatăl lui îl striga cuțu-şchiop. A ales să se facă ofițer de poliție pentru că asta însemna să-şi asume riscuri şi să-şi încerce forța fizică; voia să-i dovedească tatălui că nu era un mocofan sau un olog. Când ai ceva de demonstrat, nu eşti liber. Chiar dacă la prima noastră vizită nu ştiam încă nimic despre copilăria

lui, mi-am dat seama că tatăl Emmei trăieşte într-o închisoare făcută de el însuşi – trăia cu o imagine limitată a celui care ar fi trebuit să fie. Se purta mai degrabă ca un sergent de instrucție decât ca un soț şi tată grijuliu şi susținător. Nu punea întrebări; derula un interogatoriu. Nu-şi cunoştea fricile sau vulnerabilitățile; îşi afirma egoul.

Soția lui, care purta o rochie de bumbac croită la comandă, încheiată cu nasturi în față şi încinsă cu o cureluşă subțire, o imagine deopotrivă atemporală şi practică, părea hiperreceptivă, atentă la tonul şi la discursul lui. Când soțul a vorbit câteva minute despre frustrarea de la job, că fusese sărit la o promovare, am văzut-o căutând punctul corect de echilibru între afirmarea indignării lui şi aţâţarea furiei bărbatului. Era limpede că învățase că el are nevoie să aibă dreptate, că nu putea gestiona situația când era confruntat sau contrazis. În sesiunile noastre private, urma să fiu impresionată de resursele ei – tundea peluza şi făcea multe din reparațiile din casă, îşi croia singură hainele – şi de aparenta contradicție dintre abilitățile ei şi puterea pe care i-o dăduse soțului asupra ei, de prețul pe care îl plătise ca să mențină pacea. Obiceiul de a evita cu orice preț conflictele cu soțul au fost la fel de dăunătoare pentru sănătatea fiicei lor şi pentru dinamica familiei cum au fost şi comportamentele lui dominatoare. Erau parteneri în a deține controlul – nu în a crea conexiuni empatice, în a oferi iubire necondiționată – limbajul familiei.

— Asta e pierdere de timp, a spus tatăl Emmei într-un final, în timpul primei întâlniri, după ce răspunsese la întrebările mele despre jobul lui, despre obiceiurile familiei, despre cum petreceau de sărbători.

— Doar spuneți-ne ce să facem.

— Da, doar spuneți-ne cum putem s-o convingem pe Emma să mănânce când se face ora mesei, m-a implorat mama ei. Spuneți-ne cum s-o facem să mănânce.

— Văd cât de îngrijorați sunteți pentru Emma. Văd cu câtă disperare căutați răspunsuri şi rezolvări. Şi pot să vă spun că dacă vreți ca Emma să se facă bine, prima voastră treabă este să înțelegeți că, în cazul anorexiei, problema nu este doar ce mănâncă ea; este, totodată, şi ce o devorează. Nu pot s-o repar şi să v-o trimit înapoi, eul ei sănătos.

I-am invitat să mă ajute, să fie colaboratorii mei în terapie, să-şi observe fiica, dar nu cu scopul de a o determina să facă sau să fie altfel, ci doar să dea atenție stării emoționale şi comportamentului ei. Împreună puteam să construim o imagine mai clară a peisajului ei emoțional şi să devenim mai familiari cu aspectele psihologice ale afecțiunii sale. Prin obținerea ajutorului şi cooperării lor, speram să-i conduc spre înțelegerea contribuției lor la îmbolnăvirea ei. Îi îmboldeam să-şi asume responsabilitatea pentru felul în care contribuiseră la ceea ce o devora pe Emma.

În săptămâna următoare, am întâlnit-o pe Emma pentru prima dată. Avea paisprezece ani. A fost de parcă mi-aş fi întâlnit propria fantomă. Arăta ca mine demult, la Auschwitz – scheletică, palidă. Se stingea. Părul lung, de un blond lățos, o făcea să arate şi mai slabă. Stătea în pragul cabinetului meu, cu mânecile lungi trase bine peste mâini. Arăta ca o persoană care are un secret.

În cazul oricărui pacient nou este important să fii atent, încă din primul moment al sesiunii inițiale, la limitele lui psihologice. Trebuia să intuiesc imediat dacă e vorba despre o persoană care are nevoie să o iau de mână sau să păstrez distanța fizică, dacă are nevoie să-i dau un ordin sau o sugestie blândă. Pentru un pacient cu anorexie – o boală în care totul este despre control, despre reguli permanente asupra a ceea ce şi când mănânci sau nu mănânci, despre ce arăți sau ascunzi – aceste prime momente sunt critice. Printre altele, anorexia are o dimensiune fiziologică de

neevitat. Din cauza lipsei nutrienților din corp și din cauză că cea mai mare parte din puținele calorii consumate merg spre funcțiile autonome (respirație, excreție), creierul este privat de fluxul de sânge, iar asta duce la o gândire distorsionată și, în cazurile severe, la paranoia. În calitate de psiholog care încearcă o relație terapeutică cu o persoană cu anorexie, trebuie să-mi amintesc că voi comunica cu cineva care, cel mai probabil, are o funcționare cognitivă distorsionată. Este ușor ca gesturi obișnuite, precum așezarea unei mâini pe umărul cuiva, pentru a-l ghida spre un scaun confortabil, de exemplu, să fie greșit interpretat drept amenințător sau invaziv. Când am salutat-o pe Emma pentru prima dată, am încercat deopotrivă să fiu caldă și să-mi neutralizez limbajul trupului. Pentru că cineva cu anorexie este un expert în control, este important să-i dezarmezi această nevoie de control oferindu-i libertate. În același timp, este vital să creezi un mediu structurat, unde există siguranța oferită de reguli clare și de ritualuri.

Fiindcă îi întâlnisem părinții, știam că limbajul de acasă era plin de critici și învinovățiri, așa că mi-am început sesiunea cu un compliment.

— Îți mulțumesc că ai venit. Sunt așa de bucuroasă să te cunosc, în sfârșit. Și îți mulțumesc că ai ajuns la timp.

După ce a ales să stea pe canapea, i-am zis că tot ce-mi spune este confidențial – în afară de situația în care viața ei este în pericol. Și apoi am făcut o invitație vagă, deschisă.

— Știi, părinții tăi sunt atât de îngrijorați de ce se întâmplă cu tine. Mă interesează să știu adevărata poveste. Este ceva ce-ai vrea să-mi spui?

Emma nu a răspuns. S-a uitat țintă în covor, trăgându-și mânecile și mai tare peste palme.

— Este okay să nu vorbești, i-am spus.

Între noi s-a lăsat o tăcere și mai mare. Am așteptat. Am așteptat încă puțin.

— Ştii, i-am spus după o vreme, este în regulă să-ţi iei cât timp ai nevoie. Am o mică lucrare de făcut. O să mă duc să lucrez în cealaltă cameră. Când eşti gata, dă-mi un semn.

M-a privit bănuitoare. Într-o casă cu disciplină bazată pe pedepse, copiii trăiesc obişnuiţi să audă ameninţări, iar aceste ameninţări pot escalada rapid sau, în cealaltă extremă, se dovedesc goale. Chiar dacă i-am vorbit cu blândeţe, a căutat să vadă dacă vorbele mele şi tonul meu vor escalada într-o critică furioasă sau într-o admonestare, sau dacă voi pleca într-adevăr din cameră ori dacă încercam să forţez lucrurile.

Cred că a fost surprinsă când m-am ridicat pur şi simplu, am traversat încăperea şi am deschis uşa. Abia atunci, când eram cu mâna pe clanţă, s-a hotărât să vorbească:

— Sunt gata, a spus ea.

— Mulţumesc, i-am răspuns, întorcându-mă pe scaunul meu. Sunt bucuroasă să aud asta. Ne-au mai rămas patruzeci de minute. Hai să le folosim cum trebuie. Pot să-ţi pun câteva întrebări?

A ridicat din umeri.

— Spune-mi cum este o zi obişnuită pentru tine. La ce oră te trezeşti?

Şi-a dat ochii peste cap, dar mi-a răspuns la întrebare. Am continuat în acelaşi stil. Are un radio cu ceas, un ceas cu alarmă sau vine tata sau mama s-o trezească? Îi place să mai stea un pic sub pătură sau sare imediat din pat? Am întrebat-o lucruri banale, ca să înţeleg cum decurge viaţa ei de zi cu zi – dar niciuna din întrebările mele nu a avut nimic de-a face cu mâncarea. Este foarte dificil pentru cineva care suferă de anorexie să vadă în viaţă altceva decât mâncare. Ştiam deja de la părinţii ei că această concentrare a ei asupra mâncării îi controlează familia, că toată atenţia lor este consumată de boala ei. Aveam impresia că fata se aştepta ca şi eu să fiu interesată doar de afecţiunea sa. Prin

întrebările pe care i le-am pus am încercat să-i mut atenția spre alte componente ale vieții ei şi să destructurez sau măcar să slăbesc mecanismele ei defensive.

Când am trecut printr-o zi obişnuită din viața ei, i-am pus o întrebare la care nu a ştiut să răspundă.

— Ce-ți place să faci? am întrebat-o.

— Nu ştiu, a răspuns ea.

— Ce hobby-uri ai? Ce-ți place să faci în timpul liber?

— Nu ştiu.

M-am îndreptat spre tabla albă pe care o țin în cabinet. Am scris *Nu ştiu*. În timp ce o întrebam mai multe despre interesele, pasiunile şi dorințele ei, puneam câte o bifă în dreptul acestei propoziții, ori de câte ori spunea „Nu ştiu".

— Care sunt visurile tale în viață?

— Nu ştiu.

— Dacă nu ştii, încearcă să te gândeşti.

— Nu ştiu, o să mă gândesc la asta.

— Multe fete de vârsta ta scriu poezii. Tu scrii?

Emma a ridicat din umeri.

— Câteodată.

— Unde ai vrea să fii în cinci ani de acum înainte? Ce fel de viață sau carieră te atrage?

— Nu ştiu.

— Am observat că spui foarte des cuvintele astea: *nu ştiu.* Dar când singurul lucru pe care-l poți gândi este *nu ştiu*, mă întristezi foarte tare. Asta înseamnă că nu eşti conştientă de opțiunile tale. Şi fără opțiuni sau alegeri, nu trăieşti cu adevărat. Pot să te rog ceva, să iei pixul ăsta şi să-mi faci un desen?

— Cred că da.

A venit spre tablă şi şi-a scos din mânecă palma subțire, ca să ia pixul.

— Desenează-te pe tine, aşa cum eşti acum. Cum te vezi?

A scos capacul pixului şi a desenat iute, cu buzele strânse. S-a întors, ca să-i pot vedea desenul: o fată scurtă şi grasă, cu o față goală, albă. Era un contrast devastator – scheletica Emma alături de o caricatură goală, grasă.

— Îți aminteşti vremurile în care te simțeai diferit? Când te simțeai fericită, drăguță şi iubitoare de distracție?

S-a gândit şi s-a tot gândit. Dar n-a spus „Nu ştiu”. În cele din urmă a dat din cap.

— Când aveam cinci ani.

— Poți să mi-o desenezi pe fata aceea fericită?

Când s-a dat la o parte din fața tablei, am văzut imaginea unei fete îmbrăcate în tutu, care dansa, făcând o piruetă. Am simțit cum mi se pune un nod în gât, un spasm al recunoaşterii situației.

— Ai luat ore de balet?

— Da.

— Mi-ar plăcea să-mi spui mai multe despre asta. Cum te simțeai când dansai?

A închis ochii. Am văzut cum îşi aşază călcâiele în poziția întâi. Era o mişcare inconştientă pe care şi-o amintea trupul ei.

— Ce simți acum, când îți aminteşti? Poți să dai un nume acelui sentiment?

A dat din cap, cu ochii încă închişi.

— Libertate.

— Ai vrea să te simți din nou aşa? Liberă? Plină de viață?

A încuviințat. A pus pixul în tăvița lui şi şi-a tras iar mânecile peste mâini.

— Şi cum te aduce înfometarea mai aproape de acest obiectiv al eliberării?

Am spus-o cât de cald şi de blând am putut. Nu era o reincriminare.

Era un efort de a o aduce într-o conştientizare certă a autosabotării şi a cât de departe mersese cu ea. Şi era un

efort de a o ajuta să răspundă la cele mai importante întrebări de la începutul oricărei călătorii către libertate: *Ce fac acum? Funcționează? Mă aduce mai aproape de obiectivele mele sau mai departe?* Emma nu a răspuns în cuvinte la întrebarea mea. Dar în tăcerea ei înlăcrimată am simțit recunoaşterea faptului că avea nevoie şi dorea să se schimbe.

Când m-am întâlnit cu Emma şi cu părinții ei pentru prima dată într-o sesiune comună, i-am salutat cu entuziasm.

— Am veşti foarte bune! le-am spus.

Am împărtăşit cu ei speranța mea, încrederea în capacitatea lor de a lucra în echipă. Şi am condiționat participarea mea în această muncă de echipă de agrearea faptului ca Emma să intre şi în îngrijirea personalului medical dintr-o clinică pentru tratarea tulburărilor alimentare, pentru că anorexia este o afecțiune serioasă, cu potențial letal. Dacă Emma ar fi ajuns cumva sub o anumită greutate, lucru determinat după examinarea la clinică, ar fi trebuit spitalizată.

— Nu pot risca să-ți pierzi viața dintr-un lucru care poate fi prevenit, i-am spus Emmei.

La o lună sau două după ce am început să lucrez cu Emma, părinții ei m-au invitat acasă, să iau masa cu ei, în familie. I-am cunoscut pe frații Emmei. Am observat că mama i-a prezentat pe fiecare adăugând câte o observație: ea e Gretchen cea timidă, el e Peter cel amuzant, iar el e Derek cel responsabil. Emma îmi fusese deja prezentată: cea bolnavă. Îi dai copilului un nume, iar el intră în joc. De aceea mi se pare util să-mi întreb pacienții: *Care este biletul tău de intrare în familie?* În copilăria mea, Klara era artista prodigioasă, Magda era rebela, iar eu eram confidenta. Pentru părinții mei, cel mai valoros lucru era că ştiam să ascult, eram un container pentru sentimentele lor, eram

invizibilă. Desigur că, în timpul mesei, Gretchen a fost timidă, Peter a fost amuzant, iar Derek a fost responsabil.

Voiam să văd ce se întâmplă dacă rup acest cod, dacă îl invit pe unul dintre copii într-un alt rol.

— Ştii ceva, i-am spus lui Gretchen, ai un profil absolut minunat.

Maică-sa mi-a dat un picior pe sub masă.

— Nu-i spune asta, mi-a suflat ea pe şest. O să şi-o ia în cap.

După masă, în timp ce mama Emmei făcea ordine în bucătărie, Peter, încă un copilaş, a tras-o de fustă, ca să-i atragă atenţia. Ea l-a tot îndepărtat, iar încercările micuţului de a o opri din ce făcea şi de a-l lua în braţe au devenit tot mai agitate. În cele din urmă, copilul a ieşit clătinându-se din bucătărie şi s-a îndreptat direct spre măsuţa de cafea, unde erau nişte bibelouri de porţelan. Maică-sa a alergat după el, l-a gonit de acolo, l-a plesnit şi a spus:

— Nu ţi-am zis să nu atingi astea?

Disciplinarea de tipul eu-te-am-făcut-eu-te-omor crease un climat în care copiii păreau să capete numai atenţia negativă (atenţia rea, până la urmă, este mai bună decât lipsa atenţiei). Mediul strict, natura alb-negru a regulilor şi rolurilor impuse copiilor, tensiunea palpabilă dintre părinţi – toate erau favorabile unei înfometări emoţionale în casă.

Am asistat şi la o atenţie extrem de nepotrivită pe care tatăl o acorda Emmei.

— Bună, frumuşico, i-a spus el când Emma ni s-a alăturat în living, pentru cină. Am văzut-o cum se chirceşte pe canapea, încercând să se acopere. Controlul, disciplina cu pedepse, incestul emoţional – nu era de mirare că Emma se stingea în mijlocul acestor lucruri.

Ca toate celelalte familii, şi a Emmei avea nevoie de reguli, dar de unele foarte diferite de cele cu care operau.

Aşa că i-am ajutat pe Emma şi pe părinţii ei să creeze o constituţie a familiei şi să se ajute unii pe alţii s-o aplice, o listă de reguli care să le îmbunătăţească climatul casnic. Mai întâi au vorbit despre comportamentele care nu funcţionau. Emma le-a spus părinţilor ei cât de tare o înspăimântă să-i audă ţipând şi acuzând şi cât de revoltată se simţea când schimbau regulile şi aşteptările în ultimul minut – la ce oră trebuia să fie acasă, ce treburi avea de terminat înainte de a se uita la televizor. Tatăl ei a vorbit despre cât de izolat se simţea în familie – simţea că este singurul care disciplinează copiii. Interesant, mama Emmei a spus ceva asemănător, anume că se simţea ca un părinte lăsat de unul singur. Din lista de obiceiuri şi comportamente dăunătoare – lucruri pe care le voiau eliminate – am construit o listă scurtă de chestiuni pe care au agreat să înceapă să le facă:

1. În loc să arunci vina pe alţii, asumă-ţi responsabilitatea pentru propriile acţiuni şi vorbe. Înainte de a spune sau face ceva, întreabă-te: *Este frumos faţă de ceilalţi? Este important? Mă ajută?*

2. Lucrează în echipă pentru atingerea obiectivelor comune. Dacă trebuie făcută curăţenie în casă, fiecare membru al familiei va căpăta o sarcină potrivită vârstei lui. Dacă familia iese la film, membrii ei aleg împreună ce film vor vedea sau aleg cu rândul. Familia e ca o maşină unde toate roţile sunt integrate şi lucrează împreună ca să se mişte în direcţia de mers – niciuna dintre roţi nu deţine controlul, niciuna nu duce toată greutatea.

3. Fii consecvent. Dacă restricţia a fost deja stabilită, regula nu poate fi schimbată în ultimul moment.

În general, constituţia familiei Emmei era despre a ceda altuia nevoia de control.

Am tratat-o doi ani pe Emma. În acest timp a urmat programul în ambulator de la clinica pentru tratarea

tulburărilor alimentare. Nu s-a mai dus la fotbal – un lucru pe care tatăl ei o forțase să-l facă din gimnaziu – şi a reînceput orele de balet, iar apoi mai mult de-atât: dansuri orientale, salsa. Exprimarea creativă, plăcerea pe care o simțea în mişcarea pe muzică şi ritm au făcut-o să se bucure de trupul ei, ceea ce i-a adus o imagine de sine mai sănătoasă. Aproape de finalul timpului petrecut împreună, când avea deja şaisprezece ani, a cunoscut la şcoală un băiat de care s-a îndrăgostit, iar această relație i-a dat o altă motivație de a trăi şi de a fi sănătoasă. Când am încetat lucrul împreună, trupul i se împlinise, iar părul îi era des şi strălucitor. Devenise versiunea din prezent a micuței dansatoare în piruetă.

În vara de după primul an de liceu al Emmei, familia m-a invitat la un grătar. Au servit o mâncare delicioasă – coaste, fasole, salată nemțească de cartofi, rulouri făcute în casă. Emma a stat alături de prietenul ei, cu o farfurie plină de mâncare, râzând, flirtând. Părinții ei, frații şi prietenii s-au împrăştiat pe peluză, aşezați pe scaune pliante, ospătându-se. Mâncarea nu mai era limbajul negativ din familie. Părinții Emmei, cu toate că nu-şi schimbaseră complet tonul parental sau al căsniciei, învățaseră să-i dea ceea ce învățase şi ea însăşi să-şi acorde – spațiul şi încrederea de a găsi binele în viață. Şi, nefiind nevoiți să trăiască devorați de frica a ceea ce s-ar putea întâmpla cu Emma, începuseră să fie liberi să-şi trăiască propriile vieți. O dată pe săptămână se întâlneau cu un grup de prieteni pentru o seară de bridge şi lăsaseră deoparte cea mai mare parte a grijilor, a mâniei şi a nevoii de control care le otrăvise atât de multă vreme viața de familie.

Am fost uşurată şi emoționată s-o văd pe Emma redată Emmei. Iar călătoria ei m-a stimulat să reflectez la mine însămi. Edie. Eram oare una cu mica dansatoare din mine? Trăiam cu acea curiozitate a ei, cu acea pasiune? Cam la

momentul în care Emma înceta şedinţele cu mine, prima mea nepoată, fiica Mariannei, începea un curs de balet pentru copii mici. Marianne mi-a trimis o poză cu Lindsey într-un tutu roz, minuscul, cu picioruşele ei grăsuţe şi drăgălaşe îndesate într-o pereche de papucei roz. Când am văzut poza, am plâns. De bucurie, într-adevăr. Dar simţeam în piept şi o durere care avea de-a face mai mult cu pierderea. Îmi puteam imagina viaţa lui Lindsey, aşa cum avea să fie din acel moment – spectacolele şi recitalurile (în mod sigur avea să continue cu baletul şi avea să danseze în *Spărgătorul de nuci* în fiecare iarnă a copilăriei şi a adolescenţei sale) – şi fericirea pe care am simţit-o pentru ea în anticiparea a tot ceea ce o aştepta în viaţă nu putea fi separată de tristeţea pentru viaţa mea întreruptă. Când jelim, nu o facem doar pentru ce s-a petrecut deja – ci jelim pentru ce nu s-a petrecut. Ţineam în mine un an de oroare. Şi mai ţineam un loc gol, neocupat, vasta întunecime a vieţii care n-a fost să fie vreodată. Am ţinut trauma şi absenţa, nu am putut da drumul niciunei bucăţi din adevărul meu şi nici nu l-am putut păstra prea uşor.

Am găsit o altă oglindă şi profesoară în Agnes, o femeie pe care am întâlnit-o la spa în Utah, unde le vorbeam supravieţuitoarelor cancerului mamar despre importanţa îngrijirii de sine în grăbirea vindecării. Agnes era tânără, abia făcuse patruzeci de ani; îşi purta părul negru prins într-un coc la ceafă. Purta o rochie de gabardină într-o culoare neutră, închisă cu nasturi până în gât. Dacă n-ar fi fost prima la rând pentru o întâlnire privată în camera mea de hotel, după discurs, poate că n-aş fi observat-o deloc. A preferat să rămână neobservată. Chiar şi atunci când s-a aflat în faţa mea, trupul abia dacă îi era vizibil sub haine.

— Îmi cer scuze, a spus ea când am deschis gura s-o invit înăuntru. Sunt sigură că există persoane care merită mai mult din timpul dumneavoastră.

Am condus-o către scaunul de la fereastră şi i-am turnat un pahar cu apă. Părea jenată de micile mele gesturi grijulii. Abia dacă s-a aşezat pe marginea îngustă a scaunului şi ţinea paharul în faţa ei, înţepenită, ca şi cum a lua o înghiţitură ar fi fost o impoliteţe faţă de ospitalitatea mea.

— De fapt, nu-mi trebuie o oră întreagă. Am doar o întrebare scurtă.

— Da, scumpo. Spune-mi cu ce-ţi pot fi de folos.

A spus că e interesată de ceva ce a auzit în discursul meu. Le împărtăşisem un vechi proverb unguresc, care spunea ce învăţasem şi eu, în copilărie: *Nu-ţi respira furia, în loc de aer.* Dădusem un exemplu despre convingerile şi sentimentele unui prizonierat autoimpus pe care le păstrasem atât timp în viaţa mea: furia şi credinţa că trebuie să câştig aprobarea altora, că nimic din ce fac nu va fi suficient de bun ca să mă facă demnă de iubire. Invitasem femeile din public să se întrebe: *Ce sentiment sau credinţă ţin în mine? Îmi doresc să-i dau drumul, să-l las să plece?* Acum, Agnes mă întreba:

— Cum ştiu dacă există un astfel de sentiment pe care îl ţin înăuntrul meu?

— Este o întrebare minunată. Când vorbim despre libertate, nu există o singură măsură pentru toţi. Ai cumva vreo bănuială? Instinctele tale îţi spun că există ceva în tine care încearcă să-ţi câştige atenţia?

— Este vorba despre un vis.

Mi-a spus că atunci când a fost diagnosticată cu cancer, în urmă cu câţiva ani, şi chiar şi acum, când boala era în remisie, avea un vis recurent. În acest vis se pregătea să opereze pe cineva. Îşi punea halat albastru şi mască facială. Îşi îndesa părul lung sub boneta de unică folosinţă. Apoi mergea la chiuvetă, unde se freca intens pe mâini.

— Cine e pacientul?

— Nu ştiu sigur. Sunt diferite persoane. Câteodată e fiul meu. Altădată e soțul meu sau e fiica mea, cineva din trecut.

— De ce-i operezi? Care este diagnosticul pacientului?

— Nu ştiu. Cred că se schimbă.

— Cum te simți când operezi?

— De parcă mi-ar fi luat foc mâinile.

— Şi cum te simți când te trezeşti? Eşti energizată sau obosită?

— Depinde. Câteodată vreau să adorm la loc, ca să pot lucra în continuare, fiindcă intervenția nu a fost terminată. În alte dăți mă simt tristă şi obosită, ca şi când ar fi o procedură inutilă.

— Despre ce crezi tu că este visul ăsta?

— Mi-am dorit să fac Medicina. M-am gândit să mă înscriu la terminarea colegiului. Dar a trebuit să plătim pentru şcoala de afaceri urmată de soțul meu şi aveam şi copiii, iar apoi a venit cancerul la sân. Niciodată n-a fost momentul potrivit. De aceea voiam să vorbesc cu dumneavoastră. Credeți că am visul acesta pentru că ar trebui să fac Medicina acum, atât de târziu? Sau credeți că am visul acesta pentru că este timpul să las în sfârşit la o parte fantezia de a deveni medic?

— Ce te atrage la medicină?

S-a gândit un pic înainte de a răspunde.

— Să ajut oamenii. Dar şi să înțeleg ce se întâmplă de fapt. Să găsesc adevărul. Să înțeleg ce este dincolo de suprafață şi să rezolv problema.

— Nu există lucruri absolute – în viață sau în medicină. După cum ştii, bolile pot fi dificil de tratat. Durerea, operațiile, tratamentele, schimbările fizice, schimbările de stare. Şi nu există vindecare garantată. Ce te-a ajutat să trăieşti cu cancerul? Ce adevăruri sau credințe foloseşti ca să te ghideze prin această boală?

— Să nu fiu o povară. Nu vreau ca durerea mea să rănească pe altcineva.

— Cum ai vrea să-şi amintească oamenii de tine?

Din ochii ei cenuşiu-deschis au ţâşnit lacrimile.

— Ca de o persoană bună.

— Ce înseamnă „bun” pentru tine?

— Să ofer. Să fiu generoasă. Să fiu bună. Să nu fiu egoistă. Să fac ce trebuie.

— O persoană „bună” nu se plânge niciodată? Nu este niciodată furioasă?

— Astea nu sunt valorile mele.

Mi-a amintit de mine însămi, cea de dinainte ca veteranul paraplegic să mă provoace la o întâlnire cu propria furie.

— Furia nu este o valoare, i-am spus lui Agnes. Este un sentiment. Nu înseamnă că eşti rea. Înseamnă doar că trăieşti.

M-a privit cu scepticism.

— Aş vrea să încerci ceva. Un exerciţiu. O să te întorci pe tine însăţi pe dos. Orice ai ţine în tine o să iasă afară şi orice scoţi de obicei afară o să rămână înăuntru.

Am luat de pe birou carnetul pus la dispoziţie de hotel şi i l-am întins, împreună cu un pix.

— Fiecărei persoane din familia ta restrânsă îi aloci o propoziţie. Vreau să scrii ceva ce nu ai spus acelei persoane. Poate fi o dorinţă, un secret sau un regret – poate fi ceva minor, precum „aş vrea să-ţi pui şosetele murdare în coşul de rufe”. Singura regulă este să scrii ceva ce n-ai spus niciodată cu voce tare.

A zâmbit reţinut, agitată.

— Chiar o să mă pui să le spun toate astea?

— Ce faci cu ele depinde numai de tine. Poţi să le rupi ca pe confetti şi să tragi apa peste ele, în veceu, sau poţi să le arunci în foc. Eu vreau doar să le scoţi din trupul tău şi să le scrii.

A rămas în tăcere câteva minute, apoi a început să scrie. De câteva ori a tăiat câte ceva. În cele din urmă şi-a ridicat privirea.

— Cum te simți?

— Un pic amețită.

— Bulversată?

— Da.

— Atunci este timpul să te umpli la loc. Dar cu lucrurile pe care le oferi de obicei oamenilor. O să pui înăuntru toată iubirea, protecția şi grija.

I-am cerut să se imagineze pe sine foarte mică, atât de mică încât ar putea să intre în propria ureche. I-am spus să se târască pe canalul auditiv, apoi pe gât în jos, spre esofag, şi mai departe, spre stomac. În timpul călătoriei sale în interior, i-am cerut să-şi pună mânuțele minuscule şi iubitoare pe fiecare parte a trupului pe lângă care trecea. Pe plămâni, pe inimă. Pe coloana vertebrală, de-a lungul fiecărui picior şi fiecărui braț. Am învățat-o să-şi aşeze mâinile pline de compasiune pe fiecare organ, muşchi, os, venă.

— Trimite iubirea peste tot. Fii propria ta ființă unică, purtătoarea de grijă fără de pereche, i-am spus.

I-a luat o vreme să se ajusteze, să-şi lase atenția să se îndepărteze de experiența de suprafață. S-a tot foit în scaun, dându-şi la o parte de pe frunte o şuviță de păr, dregându-şi glasul. Dar apoi vocea i-a coborât şi ritmul vorbirii a încetinit, iar trupul s-a liniştit. S-a relaxat tot mai mult în timp ce s-a aventurat înăuntrul ei, cu chipul netulburat. Înainte de a o ghida înapoi pe canalul auditiv, am întrebat-o dacă era ceva ce voia să-mi spună despre ce simțise sau descoperise în ea.

— Am crezut că va fi foarte întuneric înăuntru, a spus ea. Dar este atât de multă lumină!

Câteva luni mai târziu a venit cu veşti îngrozitoare: cancerul nu mai era în remisie. Se întorsese şi o invada rapid. Mi-a spus:

— Nu ştiu cât mai am de trăit.

Apoi mi-a împărtăşit că plănuise să facă zilnic un exerciţiu de tipul afară-înăuntru, ca să se poată goli de furia şi frica inevitabile pe care le simţea, şi să se umple cu iubire şi lumină. A spus că, paradoxal, cu cât era mai onestă faţă de familia ei în legătură cu sentimentele negative pe care le avea, cu atât mai recunoscătoare devenea. I-a spus soţului cât de revoltată fusese că dăduseră prioritate carierei lui. Această mărturisire a făcut-o să vadă mai uşor că menţinerea resentimentelor nu ajută nimănui şi a descoperit că poate vedea mai limpede toate felurile în care el o susţinuse în timpul căsniciei. Şi-a dat seama că-l poate ierta. În faţa fiului adolescent nu şi-a mai ascuns frica de moarte, nu i-a mai oferit cuvintele liniştitoare care nu lăsau loc de îndoială, ci a vorbit deschis despre incertitudini. I-a spus că, uneori, pur şi simplu nu ştim ce se va întâmpla. Fiicei ei, care era mai mică, în gimnaziu, i-a spus că e furioasă că va rata momente importante – să ştie despre primele ei întâlniri, s-o vadă deschizând scrisorile de acceptare la facultate, s-o ajute să-şi pună rochia de mireasă. Nu şi-a mai reprimat mânia ca pe o emoţie inacceptabilă. A găsit propria cale de a ajunge la ce era dincolo de ea – profunzimea şi nevoia de a iubi.

Când soţul ei m-a sunat ca să-mi spună că Agnes a murit, mi-a spus şi că nu va trece niciodată peste suferinţa acestui doliu, dar că ea s-a dus împăcată. Calitatea iubirii din relaţiile lor de familie căpătase o anumită profunzime în ultimele ei luni de viaţă. Agnes îi învăţase adevărata cale de a se raporta unii la alţii. După ce am închis telefonul, am plâns. Deşi nu era vina nimănui, o persoană minunată se dusese prea repede. Nu era drept. Era o cruzime. Şi mă

făcea să-mi pun întrebări în legătură cu propria moarte. Dacă aş fi murit mâine, oare aş fi făcut-o împăcată? Chiar învățasem ceva folositor pentru mine, din descoperirile lui Agnes? În propriul meu întuneric, descoperisem oare lumina?

Emma mă ajutase cu întrebarea despre cum mă raportam la trecutul meu. Agnes mă ajutase să mă confrunt cu felul în care mă raportam la prezentul meu. Iar Jason Fuller, căpitanul catatonic care îmi intrase în cabinet într-o după-amiază fierbinte a anului 1980 şi stătuse minute întregi pe o canapea albă, tăcut şi încremenit, care ascultase ordinul pe care i-l dădusem într-un final, de a merge cu mine în parc, ca să-mi plimb câinele, mă făcuse să mă gândesc la cum voi face față unei decizii care îmi va determina viitorul. Ce am învățat de la el în ziua aceea urma să-mi afecteze calitatea vieții pentru toți anii care mi-au mai rămas de trăit, şi calitatea moştenirii pe care am ales s-o transmit copiilor, nepoților şi strănepoților.

Pe când ne plimbam prin parc, Jason a încetinit pasul. I s-a relaxat şi chipul, cu fiecare pas prinzând tot mai mult culoare şi îmblânzindu-se. Brusc, arăta mai tânăr, mai puțin ascuțit. Totuşi, nu vorbea încă. Nu am plănuit ce avea să se întâmple odată reîntorşi în cabinet. Pur şi simplu îmi continuam plimbarea, respirând, şi fiecare minut în care Jason rămânea alături de mine era un indiciu că se simte destul de în siguranță, că ar putea fi abordat.

După o tură de parc în pas domol, ne-am îndreptat spre cabinet. Am turnat apă în două pahare, pentru amândoi. Orice s-ar fi aflat în fața noastră, ştiam că nu poate fi grăbit. Îi furnizasem un loc cu încredere absolută, unde Jason putea să-mi spună orice, să-mi împărtăşească orice sentiment, unde ştia că este în siguranță, că nu va fi judecat. S-a aşezat din nou pe canapea, cu fața la mine, şi eu m-am aplecat spre el. Cum puteam să-l țin cu mine? Nu

doar fizic, la mine în cabinet. Ci gata pentru a se deschide, pentru a se descoperi? Împreună puteam găsi o modalitate de a merge în interiorul lui, de a-l vindeca, o modalitate pentru ca Jason să se lase purtat de acele emoții şi situații, oricare ar fi fost ele, care îl copleşeau şi-l cufundau în catatonie. Şi dacă urma să-l conduc spre starea de sănătate, nu-l puteam forța să vorbească. Trebuia să mă las şi eu purtată, la rându-mi, de alegerile şi stările lui actuale, şi să rămân deschisă la oportunitățile ivite pentru revelație şi schimbare.

— Mă întreb dacă mă poți ajuta, am spus, în cele din urmă.

Aceasta este o abordare pe care o am câteodată cu pacienții refractari, clienți duri. Mut atenția de la problema pacientului. Devin eu cea care are o problemă. Fac apel la înțelegerea pacientului. Voiam ca Jason să se simtă ca şi cum el ar fi fost cel puternic, cel cu soluțiile, ca şi cum eu aş fi fost o oarecare, cumva disperată, cerându-i ajutorul.

— Chiar mi-aş dori să ştiu cum ai vrea să-ți petreci timpul aici, cu mine. Eşti un bărbat tânăr, un militar. Eu sunt doar o bunicuță. Ai putea să mă ajuți în privința asta?

A început să vorbească, dar apoi gâtul i-a fost sugrumat de emoție şi a dat din cap. Cum îl puteam ajuta să rămână cu orice l-ar fi agitat interior sau exterior, fără să fugă sau să încremenească?

— Mă întreb dacă m-ai putea ajuta să înțeleg un pic mai bine cum ți-aş putea fi de folos. Mi-ar plăcea să fiu cutia ta de rezonanță. Vrei, te rog, să mă ajuți puțin?

A mijit ochii, ca şi când ar fi dat de o lumină puternică. Sau de parcă ar fi încercat să-şi rețină lacrimile.

— Soția mea, a spus el în cele din urmă, cu gâtul sugrumat din nou în jurul acestor cuvinte.

N-am întrebat în ce fel îl tulbura treaba cu soția lui. N-am cerut fapte. Am mers direct la sentimentele din spatele

cuvintelor. Voiam să mă ducă direct, profund, spre adevărul din inima lui. Voiam ca el să fie persoana în care aveam încredere că ar putea fi – un om în stare să nu încremenească şi să simtă. Nu te poți vindeca dacă nu simți. Învățasem asta pe calea cea dură, după zeci de ani în care alesesem să fiu înțepenită şi amorțită. La fel ca Jason, pusesem capac sentimentelor mele, purtasem o mască. Ce se afla sub masca lui Jason, sub încremenirea lui? Pierdere? Frică?

— Pare că te-ar fi întristat ceva, i-am spus.

Presupuneam, sugeram ceva. Fie aveam dreptate, fie avea să mă corecteze el.

— Nu sunt trist, a mormăit. Sunt înfuriat. Sunt înfuriat ca naiba. Aş fi în stare *s-o omor*!

— Pe soția ta.

— Curva aia mă înşală!

Aha. Adevărul ieşise la iveală. Era un început.

— Spune-mi mai multe, i-am cerut.

Soția lui avea o aventură, după cum mi-a spus Jason. Fusese avertizat de prietenul lui cel mai bun. Nu-i venea să creadă că nu se prinsese.

— Oh, Dumnezeule, a spus el. Oh, Dumnezeule, oh, Dumnezeule!

S-a ridicat. A început să măsoare camera cu pasul. A dat un picior în canapea. Trecuse de rigiditatea de la început şi acum devenea maniac, agresiv. A lovit peretele până când s-a îndoit de durere. Era ca şi cum răsucisem un comutator, căci toată forța emoției sale a izbucnit ca lumina unui far. Nu mai era sigilată înăuntru. Jason era exploziv. Vulcanic. Iar acum, când lovea încolo şi încoace fără să se protejeze de durere, rolul meu s-a schimbat. Îl condusesem înapoi spre sentimentele lui. Acum trebuia să-l ajut să le experimenteze fără să se înece în ele, fără să se piardă cu totul în

intensitatea lor. Înainte ca eu să pot spune ceva, Jason a înțepenit în mijlocul camerei şi a urlat:

— Nu pot să suport! O omor! Îi omor pe amândoi.

— Eşti aşa de înfuriat, încât chiar ai putea s-o omori.

— Da! O omor pe târfa aia. O s-o fac chiar acum! Ia uite ce am!

Nu vorbea în hiperbole. Chiar o lua la propriu. A tras un pistol din centura de la brâu.

— O s-o omor chiar acum!

Ar fi trebuit să chem poliția. Sirenele de avertizare pe care le simțisem cu instinctele mele când Jason păşise pentru prima dată pe uşa cabinetului nu dăduseră o alarmă falsă. Iar acum poate că era prea târziu. Nu ştiam dacă Jason şi soția lui aveau copii, dar ceea ce-mi imaginasem pe când Jason îşi flutura arma erau nişte copii plângând la înmormântarea mamei lor, pe Jason în spatele gratiilor, copiii pierzându-şi ambii părinți în fierbințeala unui impuls de moment, pentru răzbunare.

Însă n-am chemat poliția, nu mi-am chemat nici măcar asistenta, ca să-i spun că s-ar putea să am nevoie de ajutor. Nu era timp pentru asta. N-aveam să-l dobor. Urma să mă urc pe valul intențiilor sale, către consecințe.

— Şi dacă ai ucide-o chiar acum? l-am întrebat.

— O s-o ucid!

— Şi ce-o să se întâmple?

— O merită. O s-o vadă venind. O să regrete fiecare minciună pe care mi-a spus-o vreodată.

— Cu tine ce-o să se întâmple dacă îți ucizi soția?

— Nu-mi pasă!

Îşi îndreptase arma spre mine, chiar spre pieptul meu, strângând-o tare cu ambele mâini, cu degetul înghețat lângă trăgaci.

Eram oare o țintă? Putea să-şi verse mânia pe mine? Să apese din greşeală pe trăgaci, să trimită un glonț spre mine? Nu era timp să mă sperii.

— Dar copiilor tăi le-ar păsa?

Acționam din instinct.

— Nu pomeni de copiii mei, a şuierat Jason.

A coborât arma foarte puțin. Dacă apăsa acum pe trăgaci m-ar fi împuşcat în braț, ar fi tras în scaun, dar nu mi-ar fi nimerit inima.

— Îți iubeşti copiii? l-am întrebat.

Furia, oricât de mult ne-ar consuma, nu este niciodată cea mai importantă emoție. Este doar o limită împinsă mult la extrem, stratul foarte subțire şi cel mai expus al unui sentiment mult mai profund. Iar sentimentul real pe care îl maschează această furie este de obicei frica. Şi nu poți simți iubirea şi frica în acelaşi timp. Dacă reuşeam să fac apel la inima lui Jason, dacă reuşeam să-l fac să simtă iubirea fie şi pentru o secundă, ar fi fost poate suficient pentru a întrerupe semnalul pe care i-l dădea frica, şi care era aproape să devină violență. Furia lui era deja oprită temporar.

— Îți iubeşti copiii? l-am întrebat din nou.

Jason nu a răspuns. Era ca şi cum se blocase în linia de țintă a propriilor sentimente contradictorii.

— Eu am trei copii, am spus. Două fete şi un băiat. Dar tu?

— Doi, a spus el.

— Fată şi băiat?

A dat din cap.

— Povesteşte-mi despre băiatul tău, l-am rugat.

Ceva s-a eliberat în Jason. Un sentiment nou. L-am văzut trecându-i peste chip.

— Seamănă cu mine, mi-a spus el.

— Bucățică ruptă din tatăl lui.

Nu mai avea ochii ațintiți asupra mea sau a armei, vedea ceva dintr-un cu totul alt loc. Încă nu puteam spune care era acel nou sentiment, dar simțeam că ceva se schimbase. Am urmat firul lucrurilor.

— Ai vrea ca fiul tău să fie ca tine? l-am întrebat.

— Nu! a spus el. Dumnezeule, nu!

— De ce nu?

A scuturat din cap. Nu voia să meargă încotro îl duceam eu.

— Dar *tu* ce vrei? l-am întrebat încet.

Era o întrebare la care răspunsul poate fi terifiant, o întrebare care îți poate schimba viața.

— Nu pot să fac asta! Nu vreau să mă simt aşa!

— Vrei să te eliberezi de durere.

— Vreau să plătească târfa aia! N-o s-o las să mă ia de prost.

A ridicat arma.

— O să preiei iar controlul vieții tale.

— Să dea naiba dacă n-o să-l preiau.

Transpiram din greu. Depindea de mine să-l fac să lase arma jos. Nu exista niciun scenariu prefabricat pe care să-l urmez.

— Ea a greşit față de tine.

— Dar n-o să se mai întâmple! O să se termine imediat.

— O să te protejezi.

— Exact.

— O să-i arăți tu băiatului cum să gestioneze treburile astea. Cum să fie bărbat adevărat.

— O să-i arăt cum să nu-i lase pe alții să-i facă rău!

— Ucigându-i mama.

Jason a încremenit.

— Dacă îi ucizi mama, n-o să-i faci rău chiar tu?

Jason s-a holbat la arma pe care o ținea în mână. În următoarele sesiuni, urma să-mi spună care a fost gândul

care i-a invadat mintea în acel moment. Despre tatăl lui, un om violent care îl bătea, câteodată cu vorbele, câteodată cu pumnii, fiindcă *asta* face un bărbat: bărbatul este invulnerabil, nu plânge, el deține controlul, el decide ce se întâmplă. Îmi va spune că dintotdeauna intenționase să fie un tată mai bun decât fusese tatăl lui. Dar nu ştia cum. Nu ştia cum să-şi învețe şi să-şi ghideze copiii fără să-i intimideze. Când i-am cerut să se gândească cum va fi afectat fiul de răzbunarea lui, s-a simțit brusc constrâns să caute o posibilitate pe care, până atunci, nu fusese capabil s-o găsească. Un fel de a trăi care nu perpetua violența şi nesiguranța, care i-ar aduce lui – şi fiului său – nu seducția unei răzbunări ce-l conducea la închisoare, ci cerul liber al legământului făcut şi al potențialului său.

Dacă am înțeles ceva din acea după-amiază, despre întreaga mea viață, a fost că uneori cele mai rele momente ale existenței noastre, momentele care ne fac să rumegăm în minte cele mai urâte dorințe, care amenință să ne desprindă de imposibilitatea reală a durerii pe care trebuie s-o îndurăm, sunt de fapt momentele care ne conduc spre înțelegerea propriei valori. Este ca şi când am deveni conştienți de noi înşine ca de o punte între tot ce a fost şi tot ce va fi. Devenim conştienți de tot ce am primit şi ce putem alege – sau nu – ori de ceea ce perpetuăm. Este ca un vertij, incitant şi terifiant, trecutul şi viitorul înconjurându-ne ca un canion vast, dar peste care putem trece. Aşa mici cum suntem în marea schemă a universului şi a timpului, fiecare reprezintă un mecanism micuț care face ca toată această roată să se învârtească. Şi ce vom alimenta cu roata propriei noastre vieți? Vom împinge acelaşi piston al pierderii sau regretului? Vom reangaja şi vom reactiva toate suferințele din trecut? Îi vom abandona pe cei pe care-i iubim ca o consecință a abandonului de sine? Îi vom face pe copiii noştri să plătească pentru pierderile noastre? Sau vom lua

ce-i mai bun din ce ştim şi vom lăsa o nouă recoltă să crească pe câmpia vieții noastre?

Dorindu-şi cu disperare răzbunarea, ținând arma şi imaginându-şi cum va arăta în ochii fiului său, toate acestea l-au făcut brusc pe Jason să vadă alegerile pe care le are la dispoziție. Putea alege să ucidă sau putea alege să iubească. Să învingă sau să ierte. Să înfrunte suferința sau să paseze durerea, iar şi iar. A lăsat arma să cadă. A început să plângă cu sughițuri mari, spasmodice, cu valuri de tristețe țâşnindu-i din trup. Nu putea rezista imensității sentimentelor sale. A căzut pe podea, în genunchi, şi-a plecat capul. Aproape că-i puteam vedea emoțiile ieşind la suprafață în valuri: durerea, ruşinea, mândria călcată în picioare, încrederea distrusă şi singurătatea, imaginea unui bărbat care nu putea fi şi care nu va fi niciodată. Nu putea fi bărbatul acela care n-a pierdut niciodată. Va fi mereu un bărbat al cărui tată l-a bătut şi l-a umilit în copilărie, a cărui soție l-a înşelat. După cum eu voi fi mereu o femeie a cărei mamă şi al cărei tată fuseseră gazați, arşi şi transformați în fum. Jason şi cu mine vom fi mereu ceea ce este fiecare om care a îndurat suferința. Nu putem şterge durerea. Dar suntem liberi să acceptăm cine suntem şi ce ne-au făcut alții, apoi să mergem mai departe. Jason a îngenuncheat, plângând. M-am alăturat lui, pe podea. Oamenii pe care i-am iubit şi pe care ne-am bazat au dispărut sau ne-au trădat. Avea nevoie să fie ținut în brațe. Aşa că l-am ținut. L-am tras la pieptul meu şi el mi s-a cuibărit în poală; l-am ținut în brațe şi am plâns până când lacrimile mi-au trecut prin bluza de mătase.

Înainte ca Jason să plece din cabinet, i-am cerut să-mi dea arma. Am păstrat-o ani, atât de mult încât am uitat că era la mine în dulap. Când am împachetat lucrurile din cabinet pentru mutarea la San Diego, am descoperit-o, încărcată încă, în sertarul unui dulap, ca o reamintire a

volatilității şi durerii pe care alegem adeseori să le ascundem, a potențialului daunelor care persistă până le înfruntăm în mod conştient şi le destructurăm.

— Acum eşti în siguranță dacă pleci? l-am întrebat. Eşti în siguranță să te duci acasă?

— Nu sunt sigur.

— N-o să te simți prea confortabil fără armă. Ai unde să te duci dacă îți revine furia? Dacă simți că vrei să răneşti sau să ucizi pe cineva?

A spus că ar putea să meargă acasă la prietenul lui, cel care îi spusese despre aventura soției şi îl sfătuise să vină la mine.

— Trebuie să exersăm ce îi vei spune soției tale.

Am alcătuit împreună un scenariu, iar el l-a scris. Urma să-i spună: „Sunt trist şi supărat. Sper că vom găsi timp în seara asta să discutăm situația". Nu avea voie să spună mai mult până când nu erau singuri, şi chiar şi atunci numai dacă se simțea în stare să comunice prin cuvinte, nu prin violență. Urma să mă sune imediat dacă se simțea incapabil să meargă acasă. Dacă reveneau impulsurile criminale, făcea o plimbare sau găsea un loc sigur unde să stea.

— Închide uşa. Sau ieşi afară. Rămâi cu tine însuți. Respiră şi respiră şi respiră. Sentimentul va trece. Promite-mi că mă suni dacă începi să simți că pierzi controlul. Ieşi din situație, pune-te la adăpost într-un loc sigur şi sună-mă.

A început iar să plângă.

— Nimănui n-o să-i mai pese vreodată de mine aşa cum vă pasă dumneavoastră.

— O să facem echipă bună, i-am spus. Ştiu că n-o să mă dezamăgeşti.

Jason s-a întors la cabinet două zile mai târziu şi aşa am început o relație terapeutică ce a durat cinci ani. Dar înainte

de a şti ce curs va lua această poveste, m-am confruntat eu însămi cu un punct de cotitură.

Odată ce a plecat Jason şi am pus arma în dulap, m-am aşezat înapoi pe scaun şi am respirat adânc, încet, recăpătându-mi calmul; am sortat corespondența pe care mi-o dăduse asistenta mea chiar înainte de venirea neaşteptată a lui Jason. Acolo am găsit o altă scrisoare care mi-a schimbat cursul vieții. Era de la David Woehr, capelan în U.S. Army, un fost coleg de la William Beaumont, care conducea pe atunci Religious Resource Center din Munchen, unde era responsabil cu susținerea cursurilor clinice pentru toți capelanii şi asistenții de capelani din U.S. Army detaşați în Europa. Scrisoarea era o invitație de a vorbi pentru şase sute de capelani în cadrul unui workshop organizat de Dave cam într-o lună. În oricare alte circumstanțe aş fi acceptat cu modestie, aş fi fost onorată să fiu de folos. Datorită experienței mele clinice de la William Beaumont şi succesului meu în tratarea personalului activ la datorie şi a veteranilor de război, mi se ceruse în repetate rânduri să vorbesc unor săli pline de militari şi percepusem întotdeauna aceste invitații nu doar ca pe o onoare, ci şi ca pe o obligație morală – ca fostă prizonieră de război, ca persoană eliberată de soldații americani. Dar workshopul lui Dave era programat să aibă loc în Germania. Şi nu doar în Germania. Ci în Berchtesgaden. Fostul refugiu al lui Hitler, în munții Bavariei.

CAPITOLUL 17
Şi apoi Hitler a câştigat

Nu aerul rece care ajunge la mine în cabinet prin instalația de aerisire este cel care mă face să tremur. În curând voi împlini cincizeci şi trei de ani. Nu mai sunt tânăra mamă orfană care fuge dintr-o Europă sfâşiată de război. Nu mai sunt imigranta care se ascunde de trecut. Acum sunt dr. Edith Eva Eger. Am supraviețuit. Am muncit pentru vindecarea mea. Folosesc ceea ce am învățat din trecutul meu traumatizant ca să-i ajut şi pe alții să se vindece. Adeseori sunt chemată de organizațiile de asistență socială şi medicală, precum şi de grupuri ale militarilor, ca să tratez pacienți cu sindrom posttraumatic. Am parcurs un drum lung spre America, de la evadarea mea. Dar nu m-am mai întors în Germania din timpul războiului.

În seara aceea, ca să mă distrag de la grija pentru felul în care va gestiona Jason confruntarea cu soția, dar şi ca să-mi uşurez propria indecizie amețitoare, o sun pe Marianne în San Diego şi o întreb ce crede că ar trebui să fac în privința plecării la Berchtesgaden. Acum este şi ea mamă şi psiholog. Ne consultăm adeseori în cazurile cele mai provocatoare. La fel ca Jason, în lungile momente în care era cu arma în mână, şi pentru mine decizia pe care o am în față are mult de-a face cu copiii mei – cu tipul de rană pe care o vor duce cu ei după ce eu nu voi mai fi: una vindecată sau una deschisă încă.

— Nu ştiu, mamă, spune Marianne. Aş vrea să-ți spun să te duci. Ai supraviețuit, iar acum te întorci ca să-ți spui povestea. Este un adevărat triumf. Dar... îți aminteşti de familia aceea daneză, prietenii gazdei mele din facultate? S-au întors la Auschwitz crezând că asta le va aduce linişstea. Dar n-a făcut decât să le zgândăre trauma. A fost extrem de stresant. La întoarcerea acasă au făcut amândoi atac de cord. Au murit, mamă.

Berchtesgaden nu este Auschwitz, îi amintesc eu. Aş fi mai degrabă în geografia trecutului lui Hitler, decât în cea a

trecutului meu. Cu toate astea, chiar şi rutina mea zilnică din El Paso poate să-mi stârnească flashbackuri. Aud sirene şi am un frison, văd sârmă ghimpată în jurul unei clădiri în construcţie şi deja nu mai sunt în prezent, mă uit la trupurile în albastru atârnate de gard şi sunt încremenită în frica mea, mă lupt pentru viaţa mea. Dacă semnale banale ca acestea îmi pot aduce trauma înapoi, cum va fi să mă trezesc înconjurată de oameni care vorbesc germană, să mă întreb dacă mă plimb cumva prin locurile tinereţii lui Hitler, să fiu exact în aceleaşi încăperi în care au trăit cândva el şi consilierii lui?

— Dacă tu crezi că ai ceva de câştigat, atunci du-te. Eu te susţin, spune Marianne. Dar trebuie să fie pentru tine. Nu trebuie să dovedeşti nimic nimănui. Nu eşti obligată să te duci.

Când îmi spune asta, simt o uşurare spontană.

— Îţi mulţumesc, Marchuka, îi spun.

Acum sunt în siguranţă, sunt bucuroasă. Mi-am făcut treaba. Am crescut. Acum trebuie s-o las să se ducă. Pot să închid capitolul. Pot spune că sunt onorată de invitaţie, dar este prea dureros pentru mine s-o accept. Dave va înţelege.

Însă când îi spun lui Béla că am decis să declin invitaţia, el mă apucă de umeri.

— Dacă nu te duci în Germania, spune el, atunci înseamnă că Hitler a câştigat războiul.

Nu asta vreau să aud. Simt că am încasat lovituri ca un sac de box. Dar trebuie să fiu de acord că are dreptate într-o privinţă: este mai simplu să faci pe altcineva sau altceva responsabil pentru durerea ta, decât să-ţi asumi responsabilitatea de a termina odată cu victimizarea. Căsnicia noastră mă învăţase acest lucru – a fost mai uşor să las ca furia sau frustrarea mea în legătură cu Béla să-mi mute atenţia de la propria muncă şi creştere, să dau vina pe

el pentru nefericirea mea, în loc să-mi asum responsabilitatea pentru mine însămi.

Cei mai mulți dintre noi îşi doresc un dictator – dar unul binevoitor –, aşa că putem să aruncăm pisica şi să spunem: *Tu m-ai pus. Nu este vina mea*. Dar ne putem petrece viața depinzând de umbrela altcuiva şi apoi să ne plângem că ne-a udat ploaia. O bună definiție a victimei este menținerea concentrării în afara propriei persoane, căutarea în exterior a cuiva pe care să dai vina pentru împrejurările curente sau pentru determinarea obiectivului, destinului sau valorii tale.

De aceea Béla îmi spune că, dacă nu mă duc la Berchtesgaden, Hitler a învins. Vrea să spună că mă dau în balansoar cu trecutul meu. Cât timp îi pun pe scaunul din celălalt capăt pe Hitler, Mengele sau rana deschisă a pierderii mele, sunt oarecum justificată, am mereu o scuză. *De asta* sunt anxioasă. *De asta* sunt tristă. *De asta* nu pot risca să mă duc în Germania. Nu e vorba că aş greşi când simt anxietate, tristețe sau teamă. Nu-i vorba că nu există o traumă reală în miezul vieții mele. Şi nu-i vorba că Hitler şi Mengele şi oricare alt promotor al violenței sau cruzimii nu ar trebui să răspundă pentru suferința pe care au provocat-o. Dar dacă stau în balansoar, fac trecutul responsabil pentru ceea ce aleg azi.

Cu mult timp în urmă, degetul lui Mengele mi-a dictat soarta. El a ales ca mama să moară, el a ales ca Magda şi cu mine să trăim. Cu fiecare rând de triere, sorții cădeau pe viață şi pe moarte, alegerea nu era niciodată a mea. Dar chiar şi atunci, în închisoare, în iadul meu, puteam alege cum să reacționez, puteam să-mi aleg acțiunile şi cuvintele, puteam să aleg ce să păstrez în minte. Puteam alege să intru în gardul electrificat de sârmă ghimpată, puteam refuza să mă dau jos din pat sau puteam alege să mă lupt şi să trăiesc, să mă gândesc la vocea lui Eric şi la ştrudelul mamei, să mă gândesc că Magda este lângă mine, să

recunosc toate lucrurile pentru care merita să trăiesc, chiar şi în oroarea şi durerea pierderilor suferite. Trecuseră treizeci şi cinci de ani de când părăsisem iadul. Atacurile de panică reveneau la orice oră din zi şi din noapte, mă puteau lua în stăpânire la fel de uşor în livingul de acasă ca şi în vechiul buncăr al lui Hitler, fiindcă panica mea nu este rezultatul unor factori declanşatori cu totul externi. Este expresia amintirilor şi fricilor care trăiesc în mine. Dacă rămân exilată față de o anumită parte a lumii, atunci chiar transmit că vreau să exilez acea parte temătoare din mine. Poate că am ceva de învățat dacă mă apropii mai mult de partea aceea.

Şi cum rămâne cu moştenirea mea? Doar cu câteva ore în urmă, Jason înfruntase un punct de cotitură din viața lui – momentul în care a ținut o armă în mână, dar nu a apăsat pe trăgaci, când s-a gândit la moştenirea pe care vrea s-o transmită copiilor lui, când a ales altceva decât violența. Eu ce moştenire vreau să transmit? Ce vreau să las în această lume când voi pleca? Alesesem deja să renunț la secrete, negare şi ruşine. Dar făcusem într-adevăr pace cu trecutul? Mai era ceva de rezolvat, astfel încât să nu mai perpetuez durerea?

Mă gândesc la mama mamei, care a murit subit, în somn. La mama, a cărei suferință după trauma acestei pierderi bruşte a copilăriei a fost marcată de foame şi frică de la o vârstă foarte fragedă şi care a transferat propriilor copii un vag sentiment incipient al pierderii. Şi la ce voi transmite eu, în afară de pielea ei delicată, de părul ei des, de ochii ei adânci, în afară de durerea, suferința şi furia de a o fi pierdut mult prea devreme? Şi dacă nu cumva ar trebui să mă întorc la locul tragediei mele ca să opresc acest ciclu, să creez un tip diferit de moştenire?

Aşa că accept invitația la Berchtesgaden.

CAPITOLUL 18
Patul lui Goebbels

În discuția de la telefon, reverendul dr. David Woehr m-a pus la curent cu detaliile pentru vizită. Urma să mă adresez unui public de şase sute de capelani militari, adunați pentru o întâlnire duhovnicească şi de pregătire clinică într-un Centru de Recreere al Forțelor Armate, la Hotelul General Walker, plasat undeva la altitudine, în munții Bavariei; acest loc servise drept casă de oaspeți şi loc de întâlnire pentru ofițerii SS ai lui Hitler. Béla şi cu mine urma să fim cazați la Hotel zum Türken, aflat în apropiere, care fusese rezervat cândva ca birou al lui Hitler şi pentru vizite diplomatice. Aici a stat prim-ministrul britanic Neville Chamberlain în 1938, când s-a întâlnit cu Hitler şi s-a întors acasă cu veştile triumfătoare şi, în mod tragic, greşit interpretate că asigurase „pacea vremurilor noastre", locul unde Adolf Eichmann însuşi se pare că îl informase pe Hitler despre Soluția Finală[28]. Berghof, denumit şi Cuibul Vulturului, fosta rezidență a lui Hitler, era la mică distanță de mers pe jos.

Auditoriul meu urma să fie compus din profesionişti ai artei vindecării. Capelanii militari serveau ca surse de comportamente sănătoase şi consilieri spirituali şi, pentru prima dată, aşa cum mi-a spus Dave, li se cerea să urmeze

---

[28] Soluția finală a problemei evreieşti în Europa se referă la planul germano-nazist de exterminare a evreilor europeni, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

un an de educație duhovnicească şi clinică, pentru a-şi completa studiile de la seminar. Aveau nevoie de pregătire în psihologie la fel de mult ca de pregătirea în doctrina religioasă, iar Dave conducea întâlniri de câte o săptămână dedicate pregătirii în psihologie clinică pentru capelanii staționați în Europa. Eu urma să țin discursul principal.

Dave mi-a spus mai multe despre capelanii şi soldații pe care-i serveau aceştia. Nu erau soldații din tinerețea mea sau soldații pe care eram obişnuită să-i tratez la William Beaumont; aceştia erau soldați ai timpurilor de pace, ai războiului rece, ai războiului de culise. Nu trăiau o violență zilnică, dar erau oricum în alertă maximă, menținând pacea, dar pregătiți pentru război. Cei mai mulți dintre soldații războiului rece erau staționați în avanposturi cu rachete montate pe lansatoare mobile, deja ascunse în poziții strategice. Era o chestiune de rutină pentru acest tip de personal militar să trăiască cu amenințarea permanentă a războiului, cu sirenele din miez de noapte care puteau semnala o altă alarmă sau un atac real. (Exact ca duşurile de la Auschwitz. Apă sau gaz? Nu se ştia niciodată.) Capelanii cărora urma să mă adresez aveau responsabilitatea de a susține nevoile spirituale şi psihologice ale unor soldați care îşi dădeau silința să împiedice declanşarea unui război total, să fie pregătiți pentru orice avea să se întâmple.

— Ce au nevoie să audă? am întrebat. Despre ce le-ar folosi să le vorbesc?

— Despre speranță, a spus Dave. Despre iertare. Dacă nu pot vorbi despre lucrurile astea, dacă nu le înțeleg, înseamnă că nu-şi pot face treaba.

— De ce eu?

— Una este să auzi vorbindu-se despre speranță şi iertare din amvon sau prin vocea unui cărturar bisericesc. Dar tu eşti una dintre aceia care pot vorbi despre păstrarea

speranței chiar și atunci când ți-a fost luat totul, când ești înfometat și lăsat să mori. Nu știu pe nimeni altcineva cu acest tip de credibilitate.

O lună mai târziu, când eram cu Béla în tren dinspre Berlin spre Berchtesgaden, m-am simțit cea mai puțin credibilă persoană din lume, ultima de pe Pământ calificată să vorbească despre speranță și iertare. Când am închis ochii, am auzit sunetul coșmarurilor mele, huruitul constant al roților pe șine. Îmi văd părinții, pe tata care refuză să se radă, privirea mamei întoarsă spre interior. Béla mă ține de mână. Îmi atinge cu degetul brățara de aur pe care mi-a oferit-o la nașterea Mariannei, cea pe care am îndesat-o în scutecul ei când am fugit din Prešov, brățara pe care o port zi de zi. Este un simbol al triumfului. Am reușit. Am supraviețuit. Am luptat pentru viață. Dar nici măcar mângâierile lui Béla, nici sărutul metalului neted pe pielea mea nu pot liniști teroarea care mi se adună în măruntaie.

Împărțim compartimentul de tren cu un cuplu german cam de vârsta noastră. Sunt plăcuți, ne oferă pateuri, iar femeia îmi admiră ținuta. Ce ar spune oare dacă ar ști că, pe când aveam șaptesprezece ani, am călătorit pe acoperișul unui tren nemțesc sub o ploaie de bombe, un scut uman într-o rochie subțire, dungată, obligată să protejez muniția nazistă cu propria viață? Și oare ei unde erau pe când eu tremuram de frig pe acoperișul trenului? Unde erau ei în timpul războiului? Erau oare acei copii care ne-au scuipat pe Magda și pe mine pe când mărșăluiam prin orașele Germaniei? Erau oare Tinerimea lui Hitler? Se mai gândesc acum la trecut sau sunt în negare, așa cum am fost și eu atât de multă vreme?

Teroarea din mine se transformă în altceva, într-o înverșunare tăioasă. Îmi amintesc de mânia Magdei: *După război o să omor o mamă nemțoaică.* N-ar fi putut să șteargă pierderile suferite, dar ar fi avut cu ce se lăuda, ar fi plătit

cu aceeaşi monedă. Uneori împărtăşeam dorinţa ei de confruntare, dar nu şi pe cea de răzbunare. Devastarea mea s-a manifestat sub forma intenţiei suicidale, nu a celei de omucidere. Dar acum furia creşte în mine, o înverşunare ca o vijelie, căpătând putere şi viteză. Stau la un braţ distanţă de oamenii care ar putea fi foştii mei opresori. Mi-e teamă de ce aş putea face.

— Béla, şoptesc. Cred că am mers destul de departe. Vreau să plec acasă.

— Ai mai fost speriată şi altădată, spune el. Primeşte spaima, primeşte-o la tine.

Béla îmi aminteşte de ceva în care cred şi eu: aceasta este munca de vindecare. Negi ceea ce te doare, lucrul de care te temi. Îl eviţi cu orice preţ. Apoi găseşti o cale de a primi şi de a accepta lucrurile de care te temi cel mai tare. Şi apoi, în fine, le laşi să plece.

Ajungem în Berchtesgaden şi luăm un microbuz de transfer spre Hotel zum Türken, care este acum deopotrivă muzeu şi hotel. Încerc să ignor istoria teribilă a locului şi îmi ridic ochii spre grandoarea peisajului, spre vârfurile muntoase din jur. Şirul muntos înzăpezit mi-a amintit de Munţii Tatra, unde eu şi Béla ne-am întâlnit pentru prima dată când m-a însoţit, împotriva voinţei lui, la spitalul TBC.

Ajunşi la hotel, Béla şi cu mine am râs zdravăn atunci când recepţionerul ni s-a adresat cu „dr. Eger şi doamna Eger”.

— Suntem dr. Eger şi *domnul* Eger, a spus Béla.

Hotelul este ca o maşină a timpului, un anacronism. Camerele sunt aranjate şi acum ca în anii ’30-’40, cu covoare persane groase şi fără telefon. Suntem cazaţi în camera în care a dormit Joseph Goebbels, ministrul cu propaganda al lui Hitler, cu acelaşi pat, aceeaşi oglindă, comodă şi noptieră folosite cândva de el. Stau în prag şi simt cum mi se risipeşte pacea interioară. Ce înseamnă

faptul că mă aflu aici, acum? Béla îşi trece palmele peste blatul comodei, peste cuvertura de pe pat, se duce la fereastră. Oare istoria îi strânge ţeasta tot ca mie? Mă prind de marginea patului, ca să nu cad în genunchi. Béla se întoarce spre mine. Îmi face cu ochiul şi începe să cânte.

Este... primăvară pentru Hitler şi pentru Germania! cântă el o melodie din filmul lui Mel Brooks, *The Producers*. *Germania e fericită şi deşucheată!*

Face câţiva paşi de step în faţa unei ferestre, prefăcându-se că ţine în mână un baston. Am văzut împreună filmul *The Producers* chiar la lansare, în 1968, cu un an înainte de divorţ. Stăteam într-o sală de cinema alături de sute de oameni care râdeau, iar Béla râdea mai tare decât toţi. Mie nu mi-a stârnit nici măcar intenţia unui zâmbet. Din punct de vedere intelectual, am înţeles scopul acestei satire. Am ştiut că râsul poate ridica moralul, ne poate trece prin situaţii dificile. Dar să aud acest cântec acum, în acest loc, este prea mult. Mă înfurii pe Béla, mai puţin pe lipsa de tact şi mai mult pe capacitatea lui de a trece atât de rapid şi atât de bine peste acest supliciu. Trebuie să ies de-aici.

Plec singură la plimbare. Chiar în faţa hotelului este o cărare care duce la Berghof, Cuibul Vulturului, vechea reşedinţă a lui Hitler. Nu voi alege cărarea aceea. Nu-i voi da lui Hitler satisfacţia de a-i cunoaşte casa şi existenţa. Nu sunt captivă în trecut. Urmez în schimb o altă cale, spre un alt vârf, spre cerul deschis.

Şi apoi mă opresc. Uite unde am ajuns, să-i dau pe vecie unui mort puterea de a-mi interzice propriile descoperiri. Nu de asta am venit în Germania? Ca să mă apropii mai mult de lucrurile incomode? Ca să văd ce mai poate să mă înveţe trecutul?

Alunec de-a lungul potecii de pietriş, către modestele rămăşiţe a ceea ce a fost cândva măreaţa reşedinţă a lui Hitler, aşezată pe marginea unei stânci. Acum tot ce-a mai

rămas din casă este un zid vechi de rezistență, acoperit de muşchi, bucăți de moloz şi capete de țevi ițindu-se din pământ. Mă uit peste vale, la fel cum trebuie să fi făcut şi Hitler. Casa lui nu mai este – soldații americani au ars-o din temelii în ultimele zile ale războiului, dar nu înainte de a da o raită prin rezervele de vin şi coniac ale lui Hitler. Au stat pe terasă şi au închinat paharele, în timp ce, în spatele lor, casa era înghițită de fum şi flăcări. Clădirea nu mai este, dar se poate spune acelaşi lucru şi despre Hitler? Îi mai pot simți prezența aici? Îmi încerc măruntaiele, să văd dacă mi-e greață, încerc să-mi dau seama dacă mă trec fiori pe şira spinării. Ascult, să văd dacă-i aud vocea. Ascult, să văd dacă aud ecourile urii lui, neobositele chemări ale răului. Dar astăzi este linişte aici. Îmi ridic privirea spre munte, unde văd flori sălbatice hrănite de primele pâraie înghețate ale zăpezii care se topeşte pe crestele învecinate. Merg pe urmele paşilor de odinioară ai lui Hitler, dar el nu e aici, *eu* sunt. *Este* primăvară, dar nu pentru Hitler. Pentru mine. Crusta groasă de zăpadă tăcută s-a topit; iarna moartă şi linişti tă a cedat în fața exploziei de frunze noi şi a apelor repezi, săltărețe. Un alt sentiment izbucneşte prin straturile de tristețe teribilă pe care le port mereu cu mine. Este primul pârâu topit din zăpada prea mult timp înghețată. Tresăltând pe culmile munților, apa vorbeşte, atriile inimii mele vorbesc. *Trăiesc,* spune bolborosind izvorul. *Am reuşit.* Un cântec triumfător mă umple, croindu-şi drum spre inima mea, ieşindu-mi din gâtlej spre cerul de sus şi spre valea de jos.

— Te eliberez! îi strig acelei triste ți vechi. Te eliberez!

Tempora mutantur, et nos mutamur in illis, le spun capelanilor când îmi susțin discursul de deschidere, în dimineața următoare. Este un proverb latin pe care l-am învățat în copilărie. *Timpurile se schimbă şi noi ne schimbăm cu ele.* Suntem deja în procesul devenirii noastre. Le cer să

călătorească în timp cu mine, acum patruzeci de ani, pe acelaşi munte pe care ne aflăm acum, poate chiar în aceeaşi sală, unde cincisprezece oameni cu o foarte bună educaţie analizează cât de mulţi semeni de-ai lor, fiinţe umane, pot incinera într-un cuptor în acelaşi timp.

— În istoria umanităţii a existat războiul. A existat cruzimea, a existat violenţa, a existat ura. Dar niciodată în istoria umanităţii nu a existat o anihilare mai ştiinţifică şi mai sistematică a fiinţei umane. Am supravieţuit îngrozitoarelor lagăre ale morţii hitleriste. Noaptea trecută am dormit în patul lui Joseph Goebbels. Oamenii mă întreabă: cum ai reuşit să treci peste trecut? Să trec peste? Să trec peste? N-am trecut peste nimic. Fiecare bătaie, fiecare bombardament, fiecare coadă la triere, fiecare coloană de fum înfiptă în cer, fiecare moment de teroare în care mă gândeam că mi-a sunat ceasul – toate astea trăiesc în mine, în amintirile mele şi în coşmarurile mele. Trecutul n-a trecut. Nu este depăşit sau extirpat. Trăieşte în mine. Dar la fel trăieşte şi perspectiva pe care tot el mi-a îngăduit-o: că am trăit să văd eliberarea pentru că am păstrat speranţa vie în inima mea. Că am trăit să văd libertatea pentru că am învăţat să iert.

Le spun că iertarea nu-i uşoară. Este mai uşor să fii ranchiunos şi să cauţi răzbunare. Le spun despre ceilalţi supravieţuitori, oameni curajoşi, bărbaţi şi femei, pe care i-am întâlnit în Israel, care păreau răniţi când le pomeneam de iertare, care insistau că a ierta înseamnă a trece cu vederea sau a uita. De ce să iertăm? Asta nu-l lasă pe Hitler să scape cu ce-a făcut?

Le povestesc despre scumpul meu prieten Laci Gladstein – Larry Gladstone – şi de singurul moment în zeci de ani, după război, când mi-a vorbit clar despre trecut. Era în timpul divorţului meu, când ştia că mă descurc destul de greu cu banii. M-a sunat ca să-mi spună că ştia un avocat

care reprezenta supraviețuitorii în procese de despăgubiri şi m-a încurajat să mă anunț ca supraviețuitor şi să cer ce mi se cuvinte. Aceasta era pentru mulți o alegere corectă, dar nu şi pentru mine. Aş fi simțit că primesc bani pătați cu sânge. Ca şi cum cineva ar putea pune un preț pe capetele părinților mei. O modalitate de a sta înlănțuit de cei care încercaseră să ne distrugă. Este prea uşor să faci închisoare din propria durere, din trecut. În cea mai bună situație, răzbunarea este inutilă. Nu poate schimba ce ni s-a întâmplat, nu poate şterge relele pe care le-am suferit, nu poate aduce înapoi morții. În cel mai rău caz, răzbunarea perpetuează ciclul urii. Îl păstrează rotindu-se la nesfârşit. Atunci când căutăm răzbunarea, chiar şi una nonviolentă, ne învârtim în loc, nu evoluăm.

Chiar m-am gândit ieri, când am ajuns, că prezența mea aici este un soi de răzbunare sănătoasă, o pedeapsă meritată, o egalare a scorului. Dar apoi m-am uitat peste stânca de la Berghof şi mi-am dat seama că răzbunarea nu te eliberează. Aşa că m-am dus în locul fostei case a lui Hitler şi l-am iertat. Această iertare n-are nimic de-a face cu Hitler. Am făcut-o pentru mine. Am lăsat-o în urmă, am eliberat acea parte din mine care a petrecut cea mai mare parte din viața mea consumând energie mentală şi spirituală pentru a-l ține pe Hitler în lanțuri. Cât timp mențineam furia aceea, eram şi eu în lanțuri alături de el, blocată într-un trecut dăunător, blocată în suferința mea. A ierta înseamnă a jeli – ce s-a întâmplat şi ce nu s-a întâmplat – şi a renunța la nevoia unui trecut diferit. A accepta viața aşa cum a fost şi aşa cum este. Sigur, nu vreau să spun că este acceptabil că Hitler a ucis şase milioane de oameni. Ci că s-a întâmplat şi că nu vreau ca acest lucru să distrugă viața de care m-am agățat şi pentru care am luptat împotriva oricăror şanse de reuşită.

Capelanii se ridică în picioare. Mă aplaudă plini de căldură. Stau în picioare, în lumina de pe scenă, gândindu-mă că nu m-am simțit niciodată așa de euforică, atât de liberă. Nu știu că a-l ierta pe Hitler nu este cel mai greu lucru pe care l-am făcut vreodată. Încă mă confrunt cu persoana cel mai dificil de iertat: eu însămi.

În ultima noapte în Berchtesgaden nu reușesc să adorm. Stau trează, întinsă în patul lui Goebbels. O rază de lumină se strecoară pe sub ușă și pot vedea modelul cu viță de vie al tapetului vechi, felul în care se întretaie, felul în care se înalță. *Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.* Dacă eu mă schimb, ce sunt în procesul acestei deveniri?

Zac într-o veghe plină de incertitudini. Încerc să mă deschid, să-mi las intuiția să vorbească. Dintr-un motiv oarecare îmi vine în minte povestea unui băiat evreu foarte talentat, un artist. I s-a spus să meargă la Viena, la școala de arte, dar n-a avut bani pentru călătorie. A mers pe jos din Cehoslovacia până la Viena, doar ca să-i fie refuzată participarea la examene, fiindcă era evreu. A implorat. Venise de atât de departe, mersese pe jos tot drumul, nu putea fi lăsat măcar să dea testul, nu i se putea permite măcar atâta lucru? L-au lăsat să dea examenul și l-a trecut. Era atât de talentat, încât i s-a oferit un loc în școală, în ciuda originii sale. Alături de el, la examen a stat un băiat pe nume Adolf Hitler, care nu a fost acceptat. Dar băiatul evreu – da. Și toată viața lui, acest bărbat, care părăsise Europa și trăia în Los Angeles, s-a simțit vinovat pentru că, dacă Hitler nu ar fi suferit acea pierdere, dacă el nu ar fi pierdut în fața unui evreu, poate că n-ar fi simțit nevoia să-i scoată țapi ispășitori pe evrei. Poate că Holocaustul nu s-ar fi întâmplat. La fel ca acei copii abuzați, sau cei ai căror părinți divorțează, găsim mereu motive să dăm vina pe noi înșine.

Autoblamarea îi răneşte şi pe alţii, nu doar pe noi. Îmi amintesc de un fost pacient, un bărbat şi familia lui, pe care i-am tratat pentru o scurtă perioadă, cam în urmă cu un an. Stăteau în faţa mea ca piesele rătăcite din puzzle-uri diferite: colonelul intimidant, în uniforma plină cu decoraţii; soţia blondă, tăcută, ale cărei clavicule ieşeau prin bluza albă; fata adolescentă, cu părul vopsit negru, tapat şi dat cu fixativ, ca să stea ca un cuib zburătăcit, cu ochii încondeiaţi cu creion negru; fiul tăcut, de opt ani, cercetând o revistă cu benzi desenate pe care o ţinea în poală.

Colonelul a arătat spre fiică-sa.

— Uitaţi-vă la ea. Trăieşte în promiscuitate. E drogată. Nu respectă regulile noastre. Ţipă la maică-sa. Nu vine acasă când i se spune. A devenit imposibil să trăim cu ea.

— Am auzit versiunea voastră, am spus. Hai s-o auzim şi pe a lui Leah.

De parcă l-ar fi luat peste picior după un scenariu special scris ca să confirme fiecare acuzaţie a tatălui, Leah s-a lansat în povestirea felului în care-şi petrecuse weekendul. Făcuse sex cu prietenul ei la o petrecere unde se serviseră băuturi minorilor şi luase şi nişte LSD. Lipsise de acasă toată noaptea. Părea să-i facă plăcere să înşire toate detaliile. Maică-sa clipea şi-şi pigulea unghiile îngrijite. Taică-său se făcuse roşu la faţă. S-a ridicat din scaunul unde stătea, alături de ea. S-a aplecat asupra fetei, agitându-şi pumnul.

— Vedeţi cu ce am de-a face? a răcnit el.

Fiica lui i-a observat furia, dar eu am văzut un bărbat pe cale să facă atac de cord.

— Vedeţi cu ce am *eu* de-a face? a spus Leah, dându-şi ochii peste cap. Nici măcar nu încearcă să mă înţeleagă. Nu mă ascultă niciodată. Doar îmi spune ce să fac.

Fratele ei s-a cufundat şi mai tare în revista lui cu benzi desenate, ca şi când s-ar fi putut îndepărta prin puterea

voinței de zona de război în care se transformase viața lor de familie şi ar fi putut intra în lumea fantastică a personajelor lui, unde granițele dintre bine şi rău erau limpede trasate, unde băieții buni câştigau, în cele din urmă. Vorbise cel mai puțin dintre toți şi totuşi aveam o bănuială că el avea cele mai importante lucruri de spus.

Le-am spus părinților că voi petrece cu ei următoarea parte a întâlnirii noastre, fără copii, şi i-am dus pe Leah şi pe băiat alături, unde le-am dat hârtie pentru desenat şi markere. Le-am trasat şi o temă, ceva ce m-am gândit că i-ar putea ajuta să ventileze puțin starea acumulată în minutele tensionate petrecute cu părinții. Le-am cerut să deseneze fiecare un portret de familie, dar fără să folosească personaje.

M-am întors la părinți. Colonelul striga la soția lui. Ea părea că se topeşte, că dispare şi eram îngrijorată ca nu cumva să se afle în stadiile timpurii ale unei tulburări de alimentație. Dacă îi puneam direct o întrebare, o transfera către soțul ei. Fiecare membru al familiei era în propriul lagăr de concentrare. Vedeam clar dovada suferinței lor interioare în felurile în care se acuzau unul pe altul şi se ascundeau. Dar în încercarea de a-i aduce mai aproape de sursa durerii lor, părea că doar îi invit să deschidă focul sau să se retragă şi mai mult.

— Am vorbit despre ceea ce vedeți că se întâmplă cu copiii voştri, le-am spus, întrerupându-l pe colonel. Dar cum rămâne cu ce se întâmplă cu voi?

Mama lui Leah a clipit spre mine. Tatăl m-a privit cu răceală.

— Ce vreți să obțineți, ca părinți?

— Să-i învățăm cum să fie puternici în viață, a spus colonelul.

— Şi cum vă descurcați?

— Fii-mea e o paraşută şi fiu-meu e un papă-lapte. Cam ce credeți?

— Văd că purtarea fiicei vă înspăimântă. Dar băiatul? El cum v-a dezamăgit?

— E slab. Dă mereu înapoi.

— Poți să-mi dai un exemplu?

— Când jucăm baschet împreună, este un ratat jalnic. Nici măcar nu încearcă să câştige. Pur şi simplu se cară.

— Este un băiețel. Ce s-ar întâmpla dacă l-ai lăsa să câştige?

— Şi ce ar învăța din asta? Că lumea ți se aşază la picioare dacă eşti moale?

— Există modalități de a-i învăța pe copii să meargă mai departe, să-şi încerce capacitățile, prin îndemnuri mai blânde, nu cu un şut în fund, îi spun.

Colonelul mârâie.

— Cum vrei să te vadă copiii tăi?

— Ca pe cel care are conducerea.

— Un erou? Un lider?

A dat din cap.

— Cum crezi că te văd ei, de fapt?

— Mă consideră o muiere proastă.

Ceva mai târziu în întâlnirea noastră am reunit familia şi le-am cerut copiilor să arate portretele pe care le făcuseră. Leah desenase un singur obiect: o bombă enormă detonată în mijlocul paginii. Fratele ei desenase un leu fioros şi trei şoricei speriați.

Colonelul s-a înroşit iar la față. Soția lui a plecat ochii. El a bolborosit ceva şi s-a uitat țintă în tavan.

— Spune-mi ce se întâmplă acum cu tine.

— Am nenorocit familia asta, nu-i aşa?

M-am aşteptat, pe jumătate, să nu-l mai văd niciodată pe colonel şi familia lui. Dar a sunat în săptămâna următoare, ca să programeze o întâlnire privată. I-am cerut să-mi spună

mai multe despre cum s-a simțit când copiii ne-au arătat desenele pe care le făcuseră.

— Dacă le este frică de mine, cum îşi vor purta de grijă în viață?

— Ce te face să crezi că nu pot avea grijă de ei?

— Leah nu poate spune „nu” băieților şi drogurilor. Robbie nu poate ține piept agresorilor.

— Dar tu? Tu te poți apăra?

Şi-a umflat pieptul, iar medaliile i-au sclipit în lumina soarelui.

— Te uiți la dovada acestui fapt.

— Nu mă refer la câmpul de luptă. Mă refer la căminul tău.

— Nu cred că înțelegi la ce presiune sunt supus.

— Ce ar însemna pentru tine să te simți în siguranță?

— Nu siguranța este problema. Dacă nu am controlul, oamenii mor.

— Aşa arată siguranța pentru tine? Eliberarea de teama că oamenii vor fi răniți şi vor suferi cât sunt în grija ta?

— Nu este doar o teamă.

— Du-mă şi pe mine unde eşti. La ce te gândeşti?

— Nu cred că vrei să auzi asta.

— Nu trebuie să-ți faci griji pentru mine.

— N-o să înțelegi.

— Ai dreptate, nimeni nu-l poate înțelege până la capăt pe celălalt. Dar îți pot spune că am fost cândva prizonier de război. Orice ai avea să-mi spui, probabil că am văzut – sau am auzit – lucruri mai rele de-atât.

— În armată se pune problema să ucizi sau să fii ucis. Aşa că atunci când am primit ordinul, nu l-am pus la îndoială.

— Şi unde eşti când primeşti ordinul ăsta?

— În Vietnam.

— Eşti înăuntru? Afară?

— În biroul meu de la baza aeriană.

În timp ce mă duce cu el în trecut, îi observ limbajul corpului. Îi observ energia, nivelul de agitație, aşa încât pot fi avertizată în legătură cu orice suferință care semnalează că am mers prea departe. A închis ochii. Părea că s-a scufundat în transă.

— Stai pe scaun sau în picioare?

— Stau pe scaun în momentul când primesc ordinul. Dar mă ridic imediat.

— Cine te sună?

— Ofițerul meu superior.

— Ce spune?

— Că îmi trimite oamenii într-o misiune de salvare în pădure.

— De ce te ridici în picioare când auzi ordinul?

— M-a luat cu călduri. Mă strânge pieptul.

— La ce te gândeşti?

— Că nu este sigur. Că o să fim atacați. Că avem nevoie de mai mult suport aerian dacă ne îndreptăm spre acea parte a pădurii. Şi că nu ni-l vor oferi.

— Asta te înfurie?

Deschide ochii brusc.

— Sigur că mă înfurie. Ne trimit acolo, ne servesc numai gogoşi şi rahaturi despre cum este armata americană cea mai puternică din lume şi cum n-au ochi-oblici ăia nicio şansă.

— Războiul nu era ce te-ai aşteptat să fie.

— Ne-au mințit.

— Te simți trădat.

— Să dea dracu' că aşa mă simt, trădat.

— Ce s-a întâmplat în ziua în care ai primit ordinul de a-ți trimite trupele în misiune de salvare?

— Era noapte.

— Ce s-a întâmplat în noaptea aceea?

— O să-ți spun ce s-a întâmplat. A fost o ambuscadă.

— Oamenii tăi au fost răniți?

— Trebuie s-o spun pe litere? Au murit. Au murit cu toții în noaptea aia. Şi eu am fost cel care i-a trimis acolo. Au avut încredere în mine, iar eu i-am trimis să moară.

— Războiul înseamnă pierderi de vieți.

— Ştii ce cred eu? Să mori e uşor. Eu trebuie să trăiesc în fiecare zi cu gândul la toți acei părinți care şi-au îngropat fiii.

— Respectai un ordin primit.

— Dar am ştiut că e o decizie greşită. Am ştiut că băieții ăia aveau nevoie de mai mult suport aerian. Şi nu am avut sânge să-l cer.

— La ce ai renunțat ca să ajungi colonel?

— Ce vrei să spui?

— Ai făcut o alegere să devii soldat şi lider militar. La ce a trebuit să renunți ca să ajungi aici?

— A trebuit să stau mult timp departe de familie.

— Şi ce altceva?

— Când ai şase mii de oameni care se bazează pe tine pentru viețile lor, nu-ți permiți luxul să-ți fie frică.

— A trebuit să renunți la sentimentele tale. Să renunți la a-i lăsa pe alții să le vadă.

A dat din cap.

— Ai spus înainte că a muri e uşor. Îți doreşti vreodată să fi murit?

— Tot timpul, să-mi bag picioarele.

— Ce te opreşte?

— Copiii mei.

Chipul i se strâmbă într-o grimasă de durere.

— Dar ei mă consideră un monstru. Le-ar fi mai bine fără mine.

— Vrei să ştii cum văd eu situația? Cred că le-ar fi mai bine cu tine. Cu *tine*, bărbatul pe care am început să-l

cunosc şi să-l admir. Bărbatul care poate risca să vorbească despre frica lui. Bărbatul care are curajul să se ierte pe sine şi să se accepte.

A rămas tăcut. Poate că acesta era cel dintâi moment în care văzuse posibilitatea de a se elibera de vina pe care o simţea în legătură cu trecutul.

— Nu te pot ajuta să te întorci în timp ca să-ţi salvezi trupele. Nu-ţi pot garanta siguranţa copiilor tăi. Dar te pot ajuta să te protejezi de o singură persoană: de tine însuţi.

S-a holbat la mine.

— Dar ca să te salvezi, trebuie să renunţi la imaginea celui care crezi tu că ar trebui să fii.

— Sper să meargă treaba asta, a spus el.

Curând după aceea, colonelul a primit alte sarcini şi s-a mutat cu familia din El Paso. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu el. Sper că lucruri bune, căci mi-am făcut griji pentru el. Dar de ce mă gândesc acum la această familie? Ce legătură are povestea lor cu mine? Mi-a atras atenţia ceva despre vina colonelului, despre închisoarea propriei autoblamări. Memoria mea îmi arată spre lucruri pe care le-am făcut deja, sau spre lucruri pe care urmează să le fac? Am parcurs atâta drum de la finalul perioadei mele de prizonierat real, de când am fost salvată de soldatul american, în 1945. Mi-am scos masca. Am învăţat să simt şi să-mi exprim sentimentele, să încetez să pun capac fricilor şi suferinţelor mele. Am lucrat ca să-mi exprim şi să-mi eliberez furia. Şi m-am întors aici, la vechea locuinţă a opresorului meu. L-am iertat pe Hitler, l-am redat universului, chiar dacă abia acum. Dar mai există un nod, o pată de întuneric ce mi se întinde din măruntaie până în inimă, există o încordare în şira spinării – este un sentiment permanent de vină. Am fost victima cuiva, nu am făcut eu însămi victime. A cui este vina că eu consider că am greşit?

Prin minte îmi trece cazul unui alt pacient. Femeia are şaptezeci şi unu de ani şi este o sursă permanentă de îngrijorare pentru familia ei. Afişează toate simptomele depresiei clinice. Doarme prea mult, mănâncă prea mult şi se izolează de copii şi nepoți. Iar când interacționează cu cei din familie, este atât de plină de furie, încât nepoții se tem de ea. Fiul ei m-a abordat după ce am ținut o prelegere la ei în oraş, şi m-a întrebat dacă aş avea o oră, s-o vizitez pe mama lui.

Nu prea ştiam cum îi pot fi de folos într-o singură vizită scurtă, până când bărbatul mi-a dezvăluit că, la fel ca mine, şi mama lui îşi pierduse mama când avea doar şaisprezece ani. Am simțit un val de compasiune pentru mama acestui străin. Mi-am dat seama dintr-odată că ea era persoana care aş fi putut deveni cu uşurință chiar eu, care aproape că devenisem – atât de măcinată de pierderea mea, încât mă ascundeam de oamenii care mă iubeau cel mai tare.

Femeia aceea, Margaret, a venit să mă vadă în camera de hotel, în după-amiaza aceea. Era îmbrăcată extrem de îngrijit, dar exista un soi de ostilitate care ieşea din ea ca o mantie de țepi. A izbucnit într-o litanie de nemulțumiri legate de starea ei de sănătate, rude, menajeră, poştaş, vecini, directoarea şcolii unde învățau fetele, în susul străzii. Părea să găsească nedreptăți şi inconveniente peste tot în viață. Ora se scurgea fără folos, iar ea era atât de prinsă în dezastrele minore, încât nu apucaserăm să pomenim măcar lucrul care ştiam că o tulbură cel mai tare.

— Unde este îngropată mama ta? am întrebat-o pe neaşteptate.

Margaret s-a tras înapoi de parcă aş fi fost un dragon suflându-i flăcări drept în față.

— În cimitir, a spus într-un final, după ce s-a adunat.

— Unde este cimitirul? Prin apropiere?

— Exact în acest oraş, mi-a răspuns.

— Mama ta are nevoie de tine chiar acum.

Nu i-am dat şansa să obiecteze. Am luat un taxi. Ne-am aşezat şi ne-am uitat fiecare pe fereastră, la străzile ude şi aglomerate. Îi dădea înainte cu criticile la adresa celorlalți şoferi, la viteză sau semnalizările din trafic, calitatea magazinelor şi afacerilor pe lângă care treceam, culoarea umbrelei vreunui trecător. Am trecut prin porțile de fier ale cimitirului. Erau copaci bătrâni, care se înălțau spre cer. O potecă îngustă, din pietriş, ne-a condus spre poarta către câmpia morților. Ploaia cădea peste noi.

— Acolo, a spus Margaret într-un târziu, arătând spre deluşorul noroios care ducea la o aglomerare de pietre funerare. Acum spune-mi ce Dumnezeu facem aici.

— Nu ştii, i-am spus, că mamele nu se pot odihni în pace până când nu ştiu că cei pe care i-au lăsat în urmă se bucură pe deplin de viață? Scoate-ți pantofii, i-am zis. Scoate-ți şosetele. Stai cu picioarele desculțe pe mormântul mamei tale. Ia contact direct cu ea, ca să se poată linişti în pace, în fine.

Margaret a ieşit din taxi. Stătea pe iarba udă de ploaie. I-am oferit un pic de intimitate. Am privit înapoi doar o dată, şi atunci am zărit-o pe Margaret ghemuită la pământ, ținând în brațe piatra funerară a mamei ei. Nu ştiu ce i-a spus, dacă i-o fi spus ceva. Ştiu doar că a stat cu picioarele desculțe pe mormântul mamei ei, că s-a conectat cu acest loc de pierderi şi doliu direct pe piele. Când s-a întors în taxi era tot desculță. A plâns puțin, apoi a rămas tăcută.

Ceva mai târziu, am primit o scrisoare minunată de la băiatul lui Margaret. *Nu ştiu ce i-ați spus mamei,* scria el, *dar este o altă persoană, este mai liniştită, mai veselă.*

A fost flerul, un experiment norocos. Obiectivul meu era s-o ajut să-şi repoziționeze experiența – să-şi vadă problema ca pe o oportunitate, s-o pună în postura de a-şi ajuta mama să se elibereze, să se ajute pe ea însăşi. Acum,

întoarsă în Germania, îmi vine ideea că poate ar funcționa şi pentru mine acelaşi principiu. Conectarea direct pe piele cu locul pierderilor mele. Conectarea şi eliberarea. Exorcism unguresc.

Stând întinsă în patul lui Goebbels, fără să pot dormi, îmi dau seama că trebuie să fac ce a făcut şi Margaret, să execut ritualul durerii pe care l-am evitat toată viața.

Am decis să mă întorc la Auschwitz.

CAPITOLUL 19
Lăsând o piatr**ă** în urm**ă**

Nu-mi pot imagina cum să mă întorc în iadul ăla fără Magda.

— Zboară la Cracovia în seara asta, o implor pe Magda în dimineața următoare, de la telefonul din holul Hotelului zum Türken. Te rog, întoarce-te cu mine la Auschwitz.

N-aş fi supraviețuit fără ea. Nu pot supraviețui nici acum întoarcerii în puşcăria noastră fără ea alături, să mă țină de mână. Ştiu că nu este posibil să retrăiesc trecutul, să fiu cine eram, s-o îmbrățişez iar pe mama, măcar o dată. Nu este nimic care ar putea schimba acest trecut, care să mă facă diferită de cea care sunt, să schimbe ce li s-a întâmplat părinților mei, ce mi s-a întâmplat mie. Nu există cale de întoarcere. Dar nu pot ignora sentimentul că există în vechea mea închisoare ceva ce mă aşteaptă, ceva de restabilit. Sau de descoperit. O parte din mine demult pierdută.

— Ce fel de masochistă nebună crezi că sunt? spune Magda. De ce naiba m-aş întoarce acolo? De ce te-ai întoarce tu?

Este o întrebare corectă. Oare doar încerc să mă pedepsesc singură? Să deschid o rană? Poate o să regret. Dar cred că o să regret mai tare dacă nu mă întorc. Indiferent în câte feluri încerc s-o conving, Magda refuză. Alege să nu se mai întoarcă niciodată acolo şi o respect pentru asta. Dar eu voi face o altă alegere.

Béla şi cu mine am fost deja invitaţi să mergem în vizită la familia care a găzduit-o pe Marianne în Copenhaga, dacă trecem prin Europa, aşa că plecăm mai departe din Berchtesgaden, după cum am planificat.

Călătorim la Salzburg, unde vizităm catedrala ridicată pe ruinele unei biserici romane. Aflăm că a fost reconstruită de trei ori – ultima dată după ce o bombă a distrus domul central, în timpul războiului. Nu există nicio urmă a demolării.

— Ca în cazul nostru, spune Béla, luându-mă de mână.

Din Salzburg plecăm spre Viena, călătorind pe acelaşi pământ pe care Magda şi cu mine am mărşăluit înainte de a fi eliberate. Văd şanţuri de-o parte şi de alta a drumului şi mi le imaginez aşa cum le văzusem odată, dând pe-afară de cadavre, dar le văd şi cum sunt acum, aşternute cu iarbă de vară. Văd că trecutul nu întinează prezentul, după cum prezentul nu diminuează trecutul. Timpul este vehiculul. Timpul este cărarea pe care mergem. Trenul trece prin Linz. Prin Wels. Sunt o fată cu spinarea ruptă, care învaţă iar să scrie litera mare *G*, care învaţă iar să danseze.

Rămânem peste noapte la Viena, nu departe de Spitalul Rothschild unde am locuit la început, pe când aşteptam vizele pentru America şi unde, aşa cum am aflat ulterior, mentorul meu Viktor Frankl era şeful secţiei de neurologie

înainte de război. Dimineață ne îmbarcăm într-un alt tren, spre nord.

Cred că Béla presupune că dorința mea de a mă întoarce la Auschwitz se va diminua, dar în a doua dimineață petrecută în Copenhaga îi întreb pe prietenii noştri cum pot ajunge la Ambasada Poloniei. Ei mă avertizează, aşa cum o făcuse deja şi Marianne, că prietenii lor care supraviețuiseră Holocaustului au vizitat lagărul şi apoi au murit.

— Nu te traumatiza singură, insistă ei.

Şi Béla pare îngrijorat.

— Hitler nu a învins, îi reamintesc.

Credeam că alegerea mea de a mă întoarce va fi cel mai mare obstacol. Dar la Ambasada Poloniei aflăm că în toată țara au izbucnit revolte muncitoreşti, că este posibil ca sovieticii să intervină pentru suprimarea demonstrațiilor, că ambasada a fost sfătuită să suspende emiterea vizelor de călătorie pentru vestici. Béla încearcă să mă consoleze, dar îl reped. Simt aceeaşi forță a voinței care m-a condus cândva spre paznicul închisorii din Prešov, cu un inel cu diamant în pumn, spre cabinetul medical din Viena, alături de cumnatul meu jucând rolul soțului. Am ajuns până aici în viață şi în vindecare. Acum nu mai pot ceda în fața vreunui obstacol.

— Sunt un supraviețuitor, îi spun funcționarului de la ambasadă. Am fost prizonieră la Auschwitz. Părinții şi bunicii mei au murit acolo. Am luptat din răsputeri ca să supraviețuiesc. Vă rog să nu mă faceți să aştept ca să mă pot întoarce acolo.

Nu am de unde şti că într-un an relațiile polono-americane urmau să se deterioreze, că vor rămâne înghețate pentru încă un deceniu, că aceasta este, de fapt, ultima şansă pentru mine şi Béla să mergem la Auschwitz împreună. Ştiu doar că nu mă pot lăsa întoarsă din drum.

Funcționarul mă privește fără nicio expresie pe chip. Se îndepărtează de la ghișeu, apoi se întoarce.

— Pașapoartele, spune el.

Aplică viza de călătorie pentru o săptămână în pașapoartele noastre albastre, americane.

— Călătorie plăcută în Polonia, spune el.

În acest moment încep să mă tem. În trenul spre Cracovia mă simt de parcă aș fi într-un creuzet, pe punctul de a ceda sau de a arde, frica în sine fiind suficientă ca să mă transforme în cenușă. *Se întâmplă aici, se întâmplă acum.* Încerc să ajung la o înțelegere cu acea parte din mine care simte că la fiecare kilometru parcurs îmi mai pierd un strat de piele. Când voi ajunge în Polonia voi fi iar scheletică. Vreau să fiu mai mult decât piele și os.

— Hai să ne dăm jos în stația următoare, îi spun lui Béla. Nu este important să mergem chiar până la Auschwitz. Hai să mergem acasă.

— Edie, spune el, o să fii bine. E doar un loc și atât. Nu-ți poate face rău.

Rămân în tren încă o stație, apoi alta, trecem prin Berlin, apoi prin Poznań. Mă gândesc la dr. Hans Selye – un coleg ungur – care spunea că stresul este răspunsul corpului la orice solicitare de schimbare. Răspunsul nostru automat este „luptă sau fugi” – dar la Auschwitz, unde am suferit mai mult decât stres, unde am trăit în *mare* stres, în situații de viață și de moarte, neștiind niciodată ce urma să se întâmple, opțiunile de a lupta sau de a fugi nu existau. Aș fi fost împușcată dacă m-aș fi luptat, electrocutată dacă aș fi încercat să fug. Așa că am învățat să merg cu valul, am învățat să mă adaptez situației, să dezvolt singurul lucru rămas, să caut acea parte din mine pe care naziștii n-ar fi putut-o ucide niciodată. Să găsesc și să păstrez cel mai autentic eu al meu. Poate că nu-mi pierd pielea. Poate că

doar mă întind. Mă întind ca să cuprind fiecare fațetă a ceea ce sunt, am fost şi pot deveni.

Când ne vindecăm, acceptăm eurile noastre reale şi posibile. Am avut o pacientă obeză care era de-a dreptul crudă cu ea de fiecare dată când se vedea în oglindă sau urca pe un cântar. Îşi spunea „vacă dezgustătoare". Credea că soțul ei este dezamăgit şi copiilor le este ruşine cu ea, că oamenii pe care îi iubea meritau ceva mai bun. Dar pentru a deveni persoana care îşi dorea să fie trebuia să se iubească mai întâi pentru ceea ce era. Stăteam în cabinetul meu şi i-am cerut să aleagă o parte din trupul ei – un deget de la picior, un deget de la mână, stomacul, gâtul, bărbia – şi să vorbească despre aceasta cu iubire. *Arată aşa, se simte aşa, este minunat pentru că...* La început a fost ciudat, chiar dureros. Pentru ea era mai uşor să se subestimeze decât să petreacă timp cu grijă şi bucurie în propria piele. Am avansat încet, cu blândețe. Am început să văd mici schimbări. Într-o zi a venit purtând o eşarfă nouă, superbă, în culori vii. În altă zi şi-a oferit o pedichiură. Într-o altă zi mi-a spus că a sunat-o pe sora ei, de care se îndepărtase. Altă dată a descoperit că-i place la nebunie să se plimbe în jurul parcului unde fiica ei juca fotbal. Exersând iubirea pentru părți din ea însăşi descoperea mai multă bucurie în viață şi îi era mult mai uşor. A început să slăbească. Eliberarea vine odată cu acceptarea.

Ca să ne vindecăm, acceptăm întunericul. Mergem prin umbrele văii, în drum spre lumină. Am lucrat cu un veteran din Vietnam care s-a întors acasă disperat să-şi reia viața pe care o avusese înainte de război. Dar se întorsese cu răni fizice şi psihologice: era impotent, nu-şi putea găsi un job. Soția l-a părăsit. Când a venit la mine pentru ajutor, era pierdut în haosul divorțului şi în ceea ce simțea ca fiind moartea sexualității şi identității sale. I-am oferit toată compasiunea mea, dar era blocat, prizonier în nisipurile

mişcătoare ale pierderilor suferite. M-am simţit neputincioasă în a-l ajuta. Cu cât încercam mai mult să-l scot la lumină din groapa disperării lui, cu atât se scufunda mai mult.

Ca ultim remediu, am decis să încerc terapia prin hipnoză. L-am determinat să regreseze până în timpul războiului, când era pilot de bombardier şi deţinea controlul, înainte de a veni acasă şi de a pierde tot. În starea de hipnoză mi-a spus: În Vietnam puteam să beau cât de mult voiam. Puteam să regulez cât de mult voiam. S-a înroşit la faţă şi a urlat: *Şi puteam să ucid cât de mult voiam!* În război nu ucidea oameni; ucidea „ochi-oblici", suboameni. Exact aşa cum naziştii nu ucideau oameni în lagărele lor; eradicau un cancer. Războiul îi provocase rana, îi schimbase viaţa şi totuşi lui îi lipsea războiul. Îi lipsea sentimentul puterii pe care o câştigase luptând cu inamicul, ca membru al unei clase invulnerabile, superioară altei naţionalităţi, superioară altei rase.

Nimic din iubirea mea necondiţionată nu a dat rezultat până nu am lăsat să se exprime acea parte din el care suferea, care era deopotrivă puternică şi întunecată, care nu se mai putea elibera acum. Nu vreau să spun că avea nevoie să ucidă din nou ca să se simtă întreg. Dar ca să iasă din victimizare, avea nevoie să cadă la pace cu impotenţa lui *şi* cu puterea lui, cu felul în care fusese rănit *şi* cu felul în care rănise, cu mândria lui *şi* cu ruşinea lui. Singurul antidot pentru defecţiunea lui era un eu întreg. Poate că vindecarea nu înseamnă să ştergi cu buretele cicatricea. Vindecarea este preţuirea rănii.

Este mijlocul după-amiezii când ajungem la Cracovia. O să dormim aici la noapte – sau măcar o să încercăm. Mâine o să luăm un taxi spre Auschwitz. Béla vrea să facem un tur al oraşului vechi; încerc să fiu atentă la arhitectura medievală, dar mintea îmi este prea încărcată de aşteptări –

un amestec ciudat de promisiuni şi teroare. Ne oprim lângă Biserica Sfânta Maria, ca să-l ascultăm pe trompetistul care cântă *hejnał,* marcând fiecare oră. Câțiva adolescenți trec pe lângă noi împingându-se şi vorbind tare în poloneză, spunând glume, dar nu le percep veselia, mă simt anxioasă. Aceşti tineri, puțin mai mari decât nepoții mei, îmi amintesc cât de repede va creşte următoarea generație. Oare generația mea le-a dat tinerilor lecțiile cuvenite pentru prevenirea unui alt Holocaust? Sau libertatea noastră, atât de greu câştigată, va capota într-o mare de ură?

Avusesem multe ocazii de a-i influența pe tineri – pe propriii mei copii şi nepoți, pe foştii mei studenți, pe cei din public, atunci când țin discursuri în lumea întreagă, pe pacienți. În ajunul întoarcerii mele la Auschwitz, am simțit că responsabilitatea față de ei devine deosebit de puternică. Nu mă întorc acolo doar pentru mine. Mă întorc pentru toate acele cercuri concentrice care pornesc de la mine.

Am făcut oare ce trebuie ca să provoc o schimbare? Pot să dau mai departe forța mea, nu pierderile pe care le-am suferit? Iubirea, nu ura mea?

Mai fusesem testată. Un judecător îmi trimisese un puşti de paisprezece ani implicat în furtul unei maşini. Băiatul purta bocanci maro, cămaşă maro. S-a rezemat cu cotul de biroul meu şi a spus: *Este momentul ca America să devină albă din nou. O să ucid toți evreii, toate ciorile, toți mexicanii, toți chinezoii.*

Am crezut că o să mi se facă rău. M-am străduit să nu ies valvârtej din încăpere. *Ce înseamnă lucrurile astea?* voiam să urlu. Voiam să-l scutur şi să-i spun *Cu cine îți imaginezi că vorbeşti? Mi-am văzut mama îndreptându-se spre camera de gazare!* Ar fi fost o reacție justificată. Şi poate că era treaba mea să-i corectez atitudinea, poate că de aceea mi-l scosese Dumnezeu în cale. Să-i ucid ura în faşă. Simțeam freamătul

dreptății. Mi-era bine să mă înfurii. Mai bine înfuriată decât înspăimântată.

Dar apoi am auzit o voce lăuntrică. *Găseşte habotnicul din tine,* spunea vocea aceea. *Găseşte habotnicul din tine.*

Am încercat să reduc la tăcere vocea aceea. Am enumerat multiplele obiecții adresate exact ideii că aş putea fi habotnică. Am venit în America fără niciun ban. Am folosit baia „coloraților" din solidaritate cu muncitorii afro-americani, camarazii mei de la fabrică. Am mărşăluit alături de dr. Martin Luther King Jr., pentru a susține încetarea segregării. Dar vocea insista: *Găseşte habotnicul din tine.* Găseşte partea din tine care judecă, pune etichete, diminuează calitatea de ființă umană a celuilalt, îi face pe alții mai mici decât sunt.

Băiatul continua polemica despre puritatea Americii. Tot trupul îmi tremura din cauza agitației şi mă luptam cu tentația de a-l țintui cu degetul, de a-mi ridica pumnul, de a-l face responsabil pentru ura lui – fără ca eu să fiu responsabilă pentru a mea. Nu băiatul ăsta mi-a ucis părinții. Faptul că-mi rețin iubirea nu va duce la învingerea prejudecății sale.

M-am rugat să am capacitatea de a-l întâmpina cu iubire. Am convocat fiecare imagine pe care o aveam despre iubirea necondiționată. M-am gândit la Corrie ten Boom, una dintre acele Righteous Gentiles[29]. Ea şi familia ei i s-au opus lui Hitler prin ascunderea a sute de evrei în casa lor şi a sfârşit ea însăşi într-un lagăr de concentrare. Sora ei a pierit acolo – a murit în brațele lui Corrie, care a fost eliberată datorită unei greşeli funcționăreşti, cu o zi înainte ca tovarăşii ei de la Ravensbrück să fie executați. La câțiva ani după război s-

[29] Nume onorific dat de poporul evreu non-evreilor care şi-au riscat viața în timpul Holocaustului pentru a salva de la moarte evreii prigoniți de nazişti.

a întâlnit cu unul dintre cei mai răi paznici din lagărul ei, unul dintre bărbații responsabili de moartea surorii ei. Ar fi putut să-l scuipe, să-i dorească moartea, să-i blesteme numele. Dar ea s-a rugat pentru tăria de a-l ierta şi i-a luat mâinile într-ale sale. A spus că în momentul acela, când fosta prizonieră strângea mâinile fostului gardian, a simțit cea mai pură şi mai profundă iubire. Am încercat să simt şi eu în inimă acea acceptare, acea compasiune, să-mi umplu ochii cu acea bunătate extraordinară. M-am întrebat dacă era posibil ca puştiul rasist să-mi fi fost trimis ca să mă învețe ce înseamnă iubirea necondiționată. Ce oportunitate aveam în acest moment? Ce alegere puteam face chiar atunci, care să mă îndrepte spre iubire?

Aveam ocazia de a iubi acest tânăr doar pentru el însuşi, pentru unicitatea ființei lui şi pentru umanitatea pe care o împărtăşeam. Ocazia de a-i da posibilitatea să spună orice, să simtă orice, fără teama de a fi judecat. Mi-am amintit de familia germană staționată o vreme la Fort Bliss, cum fetița mi s-a urcat în poală şi mi-a spus Oma – bunică –, iar această mică binecuvântare venită din partea unui copil a părut răspunsul la fantezia pe care o avusesem pe când treceam prin oraşele nemțeşti alături de Magda şi ceilalți camarazi, iar copiii ne scuipau, pe când visam la o zi în care copiii germani să ştie că n-aveau de ce să mă urască. Şi chiar în timpul vieții mele, acea zi avea să vină. M-am gândit la o statistică pe care am citit-o odată, anume că cei mai mulți dintre membrii grupurilor supremației albilor din America şi-au pierdut unul sau ambii părinți înainte de zece ani. Aceştia sunt copii pierduți, aflați în căutarea unei identități, în căutarea unei modalități de a se simți puternici, de a simți că şi ei contează.

Şi aşa am reuşit să mă adun şi să îl privesc pe tânărul acela cât de iubitor am putut. I-am spus trei cuvinte:

— Mai spune-mi.

În prima sa vizită, n-am spus mai mult de-atât. Am ascultat. Am empatizat cu el. Semăna mult cu mine, cea de după război. Amândoi ne pierduserăm ambii părinți – el pe ai lui prin neglijență și abandon, eu pe ai mei prin deces. Amândoi ne consideram bunuri deteriorate. Prin faptul că am renunțat să-l judec, că am lăsat deoparte dorința ca el să fie sau să creadă ceva diferit, că i-am văzut vulnerabilitatea și dorința disperată de apartenență și de iubire, că mi-am dat voie mie să trec peste propria frică și furie pentru a-l accepta și a-l iubi, am reușit să-i dau ceva ce cămașa și bocancii lui maro n-au reușit să-i dea – o imagine autentică a propriei valori. Când a ieșit din cabinetul meu, în ziua aceea, nu știa nimic despre istoria mea. Dar văzuse alternativa la ură și prejudecată, nu mai vorbea despre crimă, îmi arătase zâmbetul lui blând. Și eu îmi luasem responsabilitatea de a nu perpetua ostilitatea și vina, de a nu mă pleca în fața urii și de a spune: *ești prea mult pentru mine.*

Acum, în ajunul întoarcerii mele la închisoare, mi-am amintit că fiecare dintre noi are în sine un Adolf Hitler și o Corrie ten Boom. Avem capacitatea de a urî și capacitatea de a iubi. La care ajungem – Hitlerul nostru interior sau Corrie a noastră interioară – de noi depinde.

A doua zi de dimineață am comandat un taxi care să ne ducă la Auschwitz. Béla a început să pălăvrăgească cu șoferul despre familia acestuia, despre copii. Eu am absorbit priveliștea pe care n-o mai văzusem de când aveam șaisprezece ani, când m-am apropiat de Auschwitz văzându-l din întunericul unui vagon pentru animale. Ferme, sate, câmpuri verzi. Viața mergea înainte, așa cum mergea totul în jurul nostru și când eram prizonieri acolo.

Șoferul ne-a debarcat și am rămas iar singuri, în fața fostei mele închisori. Se întrezărește inscripția de fier forjat: ARBEIT MACHT FREI, munca te va elibera. Când o văd mi

se taie picioarele la amintirea felului în care aceste cuvinte îi dăduseră speranțe tatei. O să muncim până la finalul războiului, s-a gândit el. O să dureze un pic, iar după aia o să fim liberi. *Arbeit Macht Frei.* Aceste cuvinte ne-au făcut să rămânem calmi până când uşile camerei de gazare s-au închis în spatele celor dragi nouă, până când panica a devenit zadarnică. Şi apoi aceste cuvinte au devenit o ironie zilnică, de fiecare oră, pentru că aici nu te putea elibera nimic. Moartea era singura scăpare. Şi chiar şi ideea libertății a devenit o altă formă de lipsă de speranță.

Iarba este deasă. Copacii sunt înfrunziți. Dar norii au culoarea oaselor, iar sub ei construcțiile făcute de om, chiar şi cele aflate în ruină, domină ținutul. Kilometri şi kilometri de gard nesfârşit. O vastă întindere de barăci din cărămizi, stând să cadă, şi petice dreptunghiulare pustiite, acolo unde se aflau cândva clădiri. Liniile orizontale sumbre – ale barăcilor, ale gardului, ale turnului – sunt conturate regulat şi ordonat, dar nu e niciun semn de viață în geometria aceasta. Este geometria torturii sistematice şi a morții. A anihilării matematice. Şi apoi observ din nou lucrul care m-a bântuit în toate acele luni de iad când locul acesta mi-a fost casă: nu văd şi nu aud nici măcar o pasăre. Aici nu trăiesc păsări. Nici măcar acum. Cerul este pustiu fără aripile lor, liniştea e mai adâncă în absența cântecului lor.

Se adună turiştii. Începe vizita. Suntem un grup mic, de opt sau zece oameni. Imensitatea te striveşte. O simt în tăcerea noastră, în felul în care aproape că nu mai respirăm. Nu poți cuprinde enormitatea ororii comise în locul acesta. Eram aici când ardeau focurile, mă trezeam şi munceam în miasma trupurilor arse şi nici măcar eu n-o pot cuprinde cu mintea. Creierul încearcă să asimileze cifre, încearcă să priceapă acumularea confuză de lucruri asamblate şi afişate pentru vizitatori – valizele smulse de la cei care în curând urmau să moară, castroanele, farfuriile şi ceştile, mii şi mii

de perechi de ochelari aruncați într-o grămadă încâlcită, ca un ghem suprarealist de crengi date de-a dura. Hăinuțe de bebeluș croșetate de mâini iubitoare pentru bebeluși care nu au devenit niciodată copii, femei sau bărbați. Cutia de sticlă lungă de douăzeci de metri plină numai cu păr uman. Socotim: 4 700 de trupuri arse în fiecare șarjă, 75 000 de polonezi morți, 21 000 de țigani, 15 000 de sovietici. Numerele cresc și cresc. Le putem pune într-o ecuație – putem rezolva problema care descrie mai mult de un milion de morți la Auschwitz. Putem adăuga acest număr la miile adunate în listele de serviciu ale morților din alte lagăre din Europa tinereții mele, la trupurile abandonate prin șanțuri sau râuri, înainte de fi ajuns măcar într-un lagăr al morții. Dar acolo nu există nicio ecuație care poate rezuma adecvat efectul unei astfel de pierderi totale. Nu există niciun limbaj care să poată explica lipsa sistematică de umanitate a acestor fabrici ale morții, făcute de ființe umane. Mai mult de un milion de oameni au fost uciși chiar aici, unde stau. Este cel mai mare cimitir din lume. Și în toate zecile, sutele, miile, milioanele de morți, în toate bunurile împachetate și apoi abandonate forțat, în toți kilometrii de gard și cărămidă, se zărește un alt număr. Zero. Aici, în cel mai mare cimitir din lume, nu există nici măcar un singur mormânt. Doar spațiile goale unde se aflau crematoriile și camerele de gazare, distruse în pripă de naziști înainte de eliberare. Peticele goale de pământ unde au murit părinții mei.

Terminăm turul din lagărul bărbaților. Eu trebuie să ajung în partea femeilor, la Birkenau. De aceea sunt aici. Béla mă întreabă dacă vreau să vină cu mine, dar refuz. Trebuie să parcurg singură această ultimă parte a călătoriei.

Îl las pe Béla la poarta de intrare și sunt din nou în trecut. Din difuzoare se aude muzică, sunete festive care intră în contradicție cu împrejurimile sumbre. *Vedeți*, spune

tata, *nu poate fi un loc aşa de îngrozitor*. *O să muncim puţin, până se termină războiul.* Este temporar. Putem să-i supravieţuim. Se aşază la rândul lui şi-mi face semn cu mâna. Să-i fac şi eu lui? O, amintire, spune-mi că i-am făcut tatei cu mâna înainte să moară.

Mama îşi strecoară braţul pe sub al meu. Mergem una lângă alta. Închide-ţi haina, spune ea. *Stai dreaptă*. Mă întorc în imaginea care a pus stăpânire pe privirea mea interioară în cea mai mare parte a vieţii mele: trei femei unguroaice în paltoane de lână, ţinându-se de braţ, într-o curte goală. Mama. Sora mea. Eu.

Port paltonul pe care mi l-am pus în zorii aceia de aprilie, sunt slabă şi fără sâni, cu părul îndesat la spate, sub o eşarfă. Mama mă cicăleşte să stau dreaptă. *Eşti femeie, nu copil*, spune ea. Există un motiv pentru care mă tot dăscăleşte. Vrea să arăt în fiecare zi de cei şaisprezece ani ai mei sau mai mare de-atât. Supravieţuirea mea depinde de asta.

Şi totuşi, nu dau drumul mâinii mamei pentru nimic în lume. Gardienii fac semne şi ne împing. Ne mişcăm câţiva centimetri în rândul în care stăm. Văd în faţă ochii grei ai lui Mengele, dinţii depărtaţi, atunci când râneşte. El conduce operaţiunea. Este o gazdă zeloasă.

— Este cineva bolnav? întreabă el grijuliu. Peste patruzeci de ani? Sub paisprezece? Mergeţi la stânga, mergeţi la stânga.

Asta este ultima noastră şansă. Să împărtăşim câteva cuvinte, să împărtăşim tăcerea. Să ne pregătim pentru ceea ce urmează. De data asta ştiu că e sfârşitul. Şi totuşi sunt nerăbdătoare. Vreau doar ca mama să mă privească. Să mă liniştească. Să se uite la mine şi să nu-şi mai mute privirea în altă parte. Ce este cu nevoia asta de a o ţine de mână încontinuu, acest lucru imposibil pe care mi-l doresc?

A venit şi rândul nostru. Dr. Mengele ridică degetul.

— E mama sau sora voastră? întreabă el.

Mă atârn de mâna mamei, Magda o îmbrăţişează de cealaltă parte. Deşi niciuna dintre noi nu ştie semnificaţia trimiterii noastre la stânga sau la dreapta, mama intuise nevoia ca eu să par de vârsta mea sau mai mare, destul de mare ca să rămân în viaţă după prima triere. Ea are părul cărunt, dar chipul la fel de neted ca al meu. Ar putea trece drept sora mea. Dar nu mă gândesc la ce cuvânt ar proteja-o mai bine: „mamă" sau „soră". Nu mă gândesc la nimic. Doar simt în fiecare celulă că o iubesc, că am nevoie de ea. Este mama mea, mama mea, singura mea mamă. Aşa că spun acel cuvânt pentru care mi-am petrecut tot restul vieţii mele încercând să mi-l alung din conştiinţă, acel cuvânt pe care nu m-am lăsat să mi-l amintesc. Până azi.

— Mama, spun.

Imediat ce-mi scapă de pe buze, aş vrea să-l iau înapoi în gâtlej. Prea târziu am realizat semnificaţia acestei întrebări. *Este mama sau sora voastră?*

— Sora, sora, sora! aş vrea să urlu.

Mengele îi arată mamei cu degetul s-o ia la stânga. Ea îi urmează pe copii şi pe bătrâni, pe mamele însărcinate şi pe cele care îşi duc bebeluşii în braţe. Vreau s-o urmez. N-o pierd din ochi. O iau la fugă spre ea, dar Mengele mă prinde de umăr.

— O s-o vezi îndată pe mama, spune el. Mă împinge la dreapta. Spre Magda. În cealaltă parte. Spre viaţă.

— Mami! strig eu.

Suntem din nou separate, în amintire ca şi în viaţă, dar n-o să las memoria să fie o altă fundătură.

— Mami! spun.

Nu o să fiu mulţumită să-i văd ceafa. Trebuie să-i văd chipul scăldat în lumina soarelui. Se întoarce spre mine. Este un punct de linişte în fluviul mărşăluitor al celorlalţi condamnaţi. O simt cum radiază, îi simt frumuseţea aceea

care era mai mult decât frumusețe, pe care o ascundea adeseori sub tristețea ei şi sub aerul dezaprobator. Mă zăreşte uitându-mă la ea. Zâmbeşte. Este un zâmbet reținut. Un zâmbet trist.

— Ar fi trebuit să spun „sora”! De ce n-am spus „sora”?

O strig de peste ani, ca să-i cer iertare. De asta m-am întors la Auschwitz, asta vreau să primesc, cred. S-o aud spunându-mi că am făcut ce-am putut eu mai bine din cât ştiam. Că am făcut alegerea corectă.

Dar nu-mi poate spune asta şi chiar dacă ar putea, n-aş crede-o. Pot să-i iert pe nazişti, dar cum să mă iert pe mine însămi? Voi retrăi totul iar şi iar, fiecare rând de triere, fiecare duş, fiecare noapte îngrozitor de friguroasă şi fiecare apel mortal, fiecare masă fantomatică, fiecare respirație în aerul carbonizat, plin de fum, fiecare dată în care aproape am murit sau mi-am dorit să mor, dacă aş putea trăi din nou acest moment şi pe cel de dinaintea lui, când aş fi putut face o altă alegere. Când aş fi putut da un alt răspuns la întrebarea lui Mengele. Când aş fi putut salva, fie şi numai pentru o zi, viața mamei.

Mama se întoarce cu spatele. Îi văd paltonul gri, umerii moi, părul buclat şi strălucitor îndepărtându-se de mine. O văd cum se îndepărtează alături de celelalte femei şi ceilalți copii, către vestiare, unde se vor dezbrăca, unde ea îşi va scoate paltonul în care încă ține căița Klarei, unde li se va spune să țină minte numărul cuierului în care şi-au pus lucrurile, de parcă se vor întoarce vreodată la rochiile alea, la paltoanele alea, la perechile alea de pantofi. Mama va sta dezbrăcată alături de alte mame – bunici, mame tinere cu copii în brațe – şi alături de copiii mamelor trimise în acelaşi rând urmat de mine şi de Magda. Va coborî treptele spre încăperea cu capete de duş înfipte în pereți, unde tot mai mulți oameni vor fi împinşi înăuntru, până când încăperea se umple de abur, sudoare şi lacrimi şi răsună de țipetele

femeilor şi copiilor îngroziți, până când locul devine atât de înghesuit, irespirabil. Oare a văzut ferestruicile mici din tavan, pe unde gardienii vor pompa otrava? Cât a durat ca să-şi dea seama că moare? A durat destul ca să se gândească la mine, la Magda şi la Klara? La tata? A durat destul ca să spună o rugăciune către mama ei? A durat destul ca să simtă că e furioasă pe mine fiindcă am spus acel cuvânt care într-o clipită a trimis-o la moarte?

Dacă aş fi ştiut că mama va muri în ziua aceea, aş fi rostit un alt cuvânt. Sau n-aş fi spus nimic. Aş fi putut-o urma la duşuri şi aş fi murit împreună cu ea. Aş fi putut face lucrurile diferit. Aş fi putut face mai mult. Sunt convinsă de asta.

Şi totuşi. Acest „şi totuşi" se deschide ca o uşă. Cât de uşor o viață poate deveni o litanie de vină şi regret, un cântec care continuă să răsune, cântat de acelaşi cor, despre neputința de a ne ierta pe noi înşine. Cât de uşor devine viața pe care n-o trăim singura viață pe care o prețuim. Cât de uşor suntem seduşi de fantezia că deținem controlul, că am deținut mereu controlul, că lucrurile pe care am fi putut să le facem sau să le spunem ar avea puterea, numai dacă le-am fi spus sau le-am fi făcut, de a vindeca durerea, de a şterge suferința, de a face să dispară pierderile suferite. Cât de uşor putem să ne agățăm de – să venerăm – alegerile pe care puteam sau ar fi trebuit să le facem.

Aş fi putut s-o salvez pe mama? Poate. Şi voi trăi tot restul vieții mele ştiind că exista această posibilitate. Şi mă pot pedepsi neîncetat pentru că am făcut alegerea greşită. Este privilegiul meu. Sau pot accepta că alegerea mai importantă *nu* este cea pe care am făcut-o când eram înfometată şi terifiată, când eram înconjurați de câini, arme şi incertitudini, când aveam şaisprezece ani; este cea pe care o fac acum. Alegerea de a mă accepta pe mine însămi aşa

cum sunt: umană, imperfectă. Şi alegerea de a fi responsabilă pentru propria fericire. De a-mi ierta defectele şi de a-mi recupera nevinovăția. De a înceta să mă întreb de ce merit să supraviețuiesc. De a funcționa cât pot de bine, de a mă angaja să-i slujesc pe alții, de a face tot ce-mi stă în putere să-mi onorez părinții, de a vedea că n-au murit degeaba. De a face tot ce pot, în limita capacităților mele, astfel încât generațiile viitoare să nu treacă prin ce am trecut eu. De a fi utilă, de a supraviețui şi de a prospera astfel încât să-mi pot folosi fiecare moment pentru a face din lumea aceasta un loc mai bun. Şi de a înceta, într-un final, de a înceta să fug de trecut. De a face tot ce e posibil pentru a-l salva, iar apoi a-l lăsa în urmă. Pot face alegerea pe care o putem face cu toții. Nu pot schimba trecutul. Dar există o viață pe care o pot salva: a mea. Cea pe care o trăiesc chiar acum, în acest moment prețios.

Sunt gata de plecare. Iau o piatră de pe jos, o pietricică aspră, gri, deloc remarcabilă. O strâng în mână. În tradiția evreiască, punem pietricele pe morminte, în semn de respect pentru morți, pentru a le oferi mitzvah sau binecuvântarea. Piatra semnifică faptul că mortul trăieşte încă, în inimile şi în amintirile noastre. Piatra pe care o țin în mână este un simbol al iubirii mele stăruitoare pentru părinții mei. Şi este emblema vinovăției şi a suferinței pe care am venit să le înfrunt aici – ceva imens şi înfricoşător pe care, totuşi, îl pot ține în mână. Este moartea părinților mei. Este moartea vieții, aşa cum era. Este ceea ce n-a apucat să se întâmple. Şi este naşterea vieții, aşa cum e acum. Este expresia răbdării şi a compasiunii pe care le-am învățat aici, a abilității de a înceta să mă judec pe mine, abilitatea de a răspunde în loc de a reacționa. Este adevărul şi pacea pe care am venit să le descopăr şi tot ce pot, în sfârşit, să pun deoparte şi să las în urmă.

Aşez piatra pe bucata de pământ unde a fost cândva baraca mea, unde am dormit pe o laviță de lemn alături de alte cinci fete, unde am închis ochii ca şi când aş fi ascultat *Dunărea albastră* şi am dansat pentru viața mea. *Mi-e dor de voi,* le spun părinților mei. *Vă iubesc. O să vă iubesc întotdeauna.*

Şi din vastul lagăr al morții care mi-a devorat părinții şi pe atât de mulți alții, din amfiteatrul ororii, care are încă ceva sacru care să mă învețe cum să trăiesc – anume că am fost victimizată, dar nu sunt o victimă, că am fost rănită, dar nu distrusă, că sufletul nu moare niciodată, că semnificația şi scopul pot veni din adâncul inimii, din ceea ce ne-a rănit mai tare – eliberez ultimele cuvinte. *Rămas-bun,* rostesc. Şi *Mulțumesc.* Vă mulțumesc pentru viață şi pentru puterea de a accepta, într-un final, viața aşa cum este.

Mă îndrept spre poarta de fier a vechii închisori, spre Béla, care mă aşteaptă în iarbă. Cu colțul ochiului văd un bărbat în uniformă plimbându-se de colo-colo, sub semn. Este un gardian de la muzeu, nu soldat. Dar îmi este imposibil, când îl văd mărşăluind în uniforma lui, să nu încremenesc pe loc, să nu-mi țin respirația, să nu mă aştept la zgomotul unei împuşcături, la explozia gloanțelor. Pentru o fracțiune de secundă sunt din nou copila înfricoşată, o fată în pericol. Sunt eul meu în detenție. Dar respir, aştept ca momentul să treacă. Îmi pipăi paşaportul albastru, american, din buzunarul pardesiului. Gardianul ajunge la însemnul din fier forjat şi se întoarce, mărşăluind înapoi spre închisoare. Probabil că stă aici. Este datoria lui să stea. Dar eu pot pleca. Sunt liberă!

Părăsesc Auschwitzul. Am scăpat! Ies pe poarta cu ARBEIT MACHT FREI. Cât de crude şi batjocoritoare au fost aceste cuvinte când ne-am dat seama că nimic din ce-am putea face nu ne va elibera. Dar pe când las în urmă

barăcile, crematoriile în ruină, arestul, vizitatorii şi paznicul de la muzeu şi, în timp ce trec săltând pe sub literele din metal negru, către soţul meu, văd cum cuvintele scânteiază de adevăr. Munca *chiar* m-a eliberat. Am supravieţuit, aşa încât să-mi pot face treaba. Nu cea la care se refereau naziştii – travaliul dur al sacrificiului şi al foamei, al epuizării şi al sclaviei. Ci munca interioară, a învăţării felului în care să supravieţuieşti şi să prosperi, a învăţării felului în care să mă iert pe mine, să-i ajut şi pe alţii să facă acelaşi lucru. Şi când fac această muncă, nu mai sunt ostatica sau prizoniera nimănui. Sunt liberă.

Partea a IV-a
VINDECAREA

CAPITOLUL 20
Dansul libert**ăţ**ii

Una dintre ultimele dăţi când l-am văzut pe Viktor Frankl a fost Al Treilea Congres Mondial de Logoterapie din Regensburg, în 1983. Avea aproape optzeci de ani; eu aveam cincizeci şi şase. În multe sensuri eram aceeaşi persoană care se pierduse cu firea în sala de discursuri din El Paso, când pusesem în geantă o cărticică cu copertă broşată. Încă vorbeam engleză cu accent puternic. Încă aveam flashbackuri. Încă duceam cu mine imagini dureroase şi încă jeleam pierderile din trecut. Dar nu mă mai simţeam victima cuiva. Simţeam – şi aşa urma să simt de atunci

încolo – o iubire şi o recunoştinţă extraordinare pentru cei doi eliberatori ai mei: soldatul american care mă trăsese dintr-un morman de cadavre, la Gunskirchen, şi Viktor Frankl, care m-a ajutat să nu mă mai ascund, să-mi găsesc cuvintele pentru a descrie experienţa trăită, să fac faţă durerii. Cu ajutorul mentoratului şi prieteniei sale am descoperit un obiectiv în suferinţa mea, un sentiment al însemnătăţii care m-a ajutat nu doar să cad la pace cu trecutul, dar şi să ies la lumină din încercările prin care am trecut, având ceva preţios de împărtăşit: o cale spre libertate. În ultima seară a congresului am dansat împreună. Iată-ne, doi dansatori în vârstă. Doi oameni bucurându-se de prezentul sacru. Doi supravieţuitori care au învăţat să prospere şi să fie liberi.

Lungile decenii de prietenie cu Viktor Frankl şi relaţia de vindecare cu toţi pacienţii mei, inclusiv cu cei pe care i-am descris aici, m-au învăţat una şi aceeaşi lecţie importantă, al cărei studiu îl începusem la Auschwitz: experienţele noastre dureroase nu sunt o răspundere – sunt un dar. Ne dau perspectivă şi sens, ne dau oportunitatea de a ne găsi scopul individual şi forţa.

Nu există un tipar al vindecării potrivit pentru oricine şi pentru toţi, dar există anumiţi paşi care pot fi învăţaţi şi exersaţi, paşi pe care fiecare individ îi poate întreţese în propriul drum, paşi din dansul libertăţii.

Primul meu pas în acest dans a fost să-mi asum responsabilitatea pentru ceea ce simt. Să încetez să-mi mai reprim şi să-mi mai evit sentimentele şi să încetez să mai dau vina pe ele, pe Béla sau pe alţii, să accept că-mi aparţin. Acesta a fost pasul vital şi în vindecarea căpitanului Jason Fuller. Ca şi mine, avea obiceiul de a-şi reteza sentimentele, de a fugi de ele până când au ajuns suficient de puternice ca să-l controleze, în loc să fie invers. I-am spus că nu poate evita durerea dacă îşi evită sentimentele.

Trebuia să-şi asume responsabilitatea de a le experimenta – şi eventual de a le exprima – în siguranță, de a le lăsa să se ducă.

În primele săptămâni de tratament, l-am învățat o mantra pentru a-şi gestiona emoțiile: *observă, acceptă, verifică, rămâi.* Când se simțea copleşit de un sentiment, prima acțiune pentru gestionarea acestuia era să-l observe – să ia cunoştință – că avea acel sentiment. Îşi putea spune *Aha! Iar începe. Asta e furia. Asta e gelozia. Asta e tristețea.* Terapeutul meu jungian m-a învățat un lucru pe care-l găseam destul de reconfortant – că, deşi pare că paleta sentimentelor umane este nelimitată, de fapt fiecare umbră, la fel ca în cazul culorilor, este derivată din doar câteva emoții primare: tristețe, nebunie, bucurie, spaimă. Pentru cei care abia învață un vocabular emoțional, aşa cum eram şi eu, este mai puțin copleşitor să învețe să identifice doar patru sentimente.

Odată ce-şi putea numi sentimentele, Jason avea nevoie să accepte că acestea îi aparțin. Poate că erau declanşate de acțiunile sau vorbele altcuiva, dar stările erau ale lui. Chinuirea celorlalți nu le făcea să dispară.

Apoi, odată ce se afla sub starea respectivă, trebuia să verifice cum răspundea corpul. *Mi-e cald? Mi-e frig? Inima îmi bate cu putere? Cum îmi este respirația? Sunt bine?*

Întoarcerea spre acel sentiment şi spre felul în care îi circula în trup îl ajuta să stea cu starea aceea până când trecea sau se schimba. Nu trebuia să disimuleze, să-şi trateze medicamentos sau să fugă de sentimentele lui. Putea alege să le simtă. Nu erau decât nişte sentimente. Le putea accepta, îndura, sta cu ele – pentru că erau temporare.

Odată ce Jason a adoptat mai mult metoda de a se adapta sentimentelor lui, am exersat şi cum să le răspundă, în loc să reacționeze. Jason învățase să trăiască de parcă ar fi fost într-o oală sub presiune. Se controla cu strictețe –

până când a răbufnit. L-am ajutat să învețe să fie mai degrabă ca un ceainic, să ventileze aburii. Câteodată venea la întâlnire şi îl întrebam cum se simte, iar el răspundea *Simt că-mi vine să urlu*. Îi răspundeam: *Okay! Hai să urlăm. Hai să scoatem tot din tine, ca să nu te îmbolnăveşti.*

Pe măsură ce învăța să-şi accepte şi să-şi înfrunte sentimentele, Jason a început, totodată, să vadă că de multe ori îşi recrea în familia de acum frica, represiunea şi violența trăite în copilărie. Nevoia de a-şi controla sentimentele, învățată pe când era la mâna unui tată abuziv, translatase în nevoia de a-şi controla soția şi copiii.

Câteodată, vindecarea ne ajută să ne reparăm şi relațiile cu partenerii; câteodată, vindecarea îl eliberează pe celălalt să se dezvolte el însuşi. După câteva luni în care l-a însoțit pentru terapia de cuplu, soția i-a spus lui Jason că era gata să se despartă de el. Jason a fost şocat şi furios. Eu eram îngrijorată că furia provocată de mariajul ratat va domina felul în care se va purta cu copiii. La început, Jason a fost răzbunător şi a vrut să se lupte pentru custodia totală, dar a reuşit să-şi schimbe această abordare de tipul totul-sau-nimic, ajungând cu soția lui la o înțelegere de custodie comună. A fost capabil să repare şi să îngrijească relația cu cei care îl inspiraseră să lase arma: copiii lui. A pus capăt moştenirii violenței.

Odată ce recunoaştem sentimentele şi ne asumăm responsabilitatea lor, putem învăța să recunoaştem şi să ne asumăm responsabilitatea şi pentru rolul nostru în dinamica ce ne modelează relațiile. Aşa cum am învățat din mariajul meu şi din relațiile cu propriii copii, una dintre bazele dovedite ale libertății noastre este felul în care relaționăm cu cei pe care-i iubim. Este un aspect frecvent în munca mea.

În dimineața în care l-am cunoscut, Jun purta pantaloni călcați la dungă şi o cămaşă închisă până sus. Ling mi-a

trecut pragul îmbrăcată într-o fustă croită perfect şi într-un blazer; machiajul era aplicat ca de o mână profesionistă, iar părul fusese coafat cu grijă. Jun s-a aşezat la un capăt al canapelei şi privirea i s-a îndreptat către diplomele şi fotografiile înrămate de pe peretele din biroul meu. Se uita la orice, mai puțin la Ling. Ea s-a lăsat cu grijă pe marginea canapelei şi m-a privit drept în ochi.

— Uite care este problema, a spus ea, fără nicio introducere. Soțul meu bea prea mult.

Jun a roşit. Părea că-şi ia elan să spună ceva, dar a tăcut totuşi.

— Asta trebuie să înceteze, a spus Ling.

Am întrebat-o ce înseamnă „asta”. Care era comportamentul pe care-l găsea atât de nepotrivit?

Potrivit lui Ling, în ultimul an sau poate în ultimii doi, obiceiul de a bea al lui Jun evoluase de la un pahar ocazional, în vreo seară sau într-o ieşire de weekend, într-un ritual zilnic. Începea înainte de a se întoarce acasă, cu un scotch la vreun bar din apropierea campusului universitar, unde era profesor. Paharul acela era urmat acasă de altul, apoi de altul. Când venea vremea cinei alături de cei doi copii, ochii îi sticleau un pic, vorbea nițel cam tare şi făcea glume fără perdea. Ling se simțea singură şi împovărată cu responsabilitatea de a-i duce pe copii la baia de seară şi apoi la culcare. Când venea momentul să se culce şi ea, fierbea deja de frustrare. Am întrebat-o despre viața intimă şi a roşit. Apoi mi-a spus că Jun obişnuia să-şi arate intenția de a face sex când se aşezau în pat, dar adeseori era prea supărată ca să fie o dorință reciprocă. Mai nou, el dormea adesea pe canapea.

— Asta nu e tot, a spus ea, înşirând toate dovezile. Când e beat, sparge vase. Vine acasă târziu. Uită ce-i spun, conduce beat. O să facă un accident, într-o zi. Cum să am încredere în el, să-l las să-i ducă pe copii cu maşina?

În timp ce Ling vorbeşte, Jun pare să se evapore. Ochii i-au căzut în poală. Pare rănit, rezervat, ruşinat – şi furios, dar ostilitatea lui era direcționată spre interior. L-am întrebat pe Jun care-i perspectiva lui.

— Sunt responsabil când sunt cu copiii, a spus el. Nu are niciun drept să mă acuze că-i pun în pericol.

— Dar relația ta cu Ling? Cum ți se pare că merge căsnicia voastră?

El a ridicat din umeri.

— Sunt aici, a spus.

— Văd că ați lăsat loc mult între voi pe canapea. Asta reprezintă o indicație corectă despre prăpastia uriaşă dintre voi?

Ling a strâns cu putere toartele genții.

— Este corectă, a spus Jun.

— Pentru că bea! a răbufnit Ling. Asta creează această distanță.

— Pare că există multă mânie acolo, care vă separă.

Ling s-a uitat fugitiv la soțul ei, înainte de a încuviința.

Am văzut o mulțime de cupluri blocate într-un astfel de dans. Ea îl cicăleşte, el bea. El bea, ea îl cicăleşte. Asta este coregrafia pe care au ales-o. Dar dacă unul dintre ei ar schimba paşii?

— Mă întreb, încep eu. Mă întreb dacă mariajul vostru ar supraviețui în cazul în care Jun n-ar mai bea.

Jun strânge din dinți. Ling slăbeşte strânsoarea poşetei.

— Exact, spune ea. Asta ar trebui să se întâmple.

— Ce s-ar întâmpla, de fapt, dacă Jun ar înceta să bea? o întreb eu.

Le spun despre un alt cuplu pe care-l ştiu. Soțul era tot aşa, alcoolic. Într-o zi, a simțit că i-a ajuns. Nu mai voia să bea. Voia să ceară ajutorul. A decis că dezintoxicarea era cea mai bună variantă şi a început să muncească din greu ca să renunțe la băutură. Acesta era exact lucrul pentru

care se rugase soția lui să se întâmple. Amândoi au așteptat ca renunțarea lui la băutură să fie soluția pentru problemele lor. Dar pe măsură ce recuperarea lui progresa, căsnicia le mergea tot mai prost. Când soția l-a vizitat la clinica de dezintoxicare, au ieșit la iveală sentimente de furie și amărăciune. Ea nu se putea abține să nu evoce trecutul. *Îți amintești cum, acum cinci ani, ai venit acasă și ai vărsat toate alea pe covorul meu preferat? Și altădată, când ai distrus petrecerea la aniversarea noastră?* Nu se putea abține să nu-i recite litania tuturor greșelilor pe care le făcuse, a tuturor modalităților în care o rănise și o dezamăgise. Cu cât se făcea mai bine soțul, cu atât ea era mai rău. El se simțea mai puternic, mai puțin toxic, mai puțin rușinat, mai conectat cu el însuși, în armonie cu viața și relațiile lui. Iar ea devenea din ce în ce mai furioasă. El renunțase la băutură, dar ea nu putuse renunța la critică și învinovățire.

Eu numesc asta balansoar. O persoană este sus, cealaltă este jos. O grămadă de căsnicii și relații sunt construite în acest fel. Doi oameni se înțeleg tacit: unul dintre ei va fi bun, iar celălalt va fi rău. Întreg sistemul se bazează pe inadecvarea unei persoane. Partenerul „rău” primește cale liberă să testeze toate limitele; partenerul „bun” spune: *Uite cât de lipsit de egoism sunt! Uite cât de răbdător sunt! Uite la câte trebuie să fac față!*

Dar ce se întâmplă dacă cel „rău” din relație se satură de rolul lui? Dacă se prezintă la o audiție pentru cealaltă parte a piesei? Atunci locul celui „bun” din relație nu mai este sigur. Trebuie să-i amintească celuilalt cât de rău este, ca să-și poată păstra poziția. Sau poate că va deveni rău – ostil, exploziv –, așa încât cei doi să poată echilibra în continuare balansoarul, chiar dacă au schimbat pozițiile. Oricum ar fi, învinovățirea este pivotul care ține legate cele două locuri.

Într-o grămadă de situații, acțiunile altcuiva chiar pot contribui la disconfortul şi nefericirea noastră. Nu sugerez că ar trebui să fim în regulă cu un comportament distructiv, care ne face rău. Dar rămânem victime cât timp facem responsabil pe altcineva de propria stare de bine. Dacă Ling spune: „Pot fi fericită şi liniştită dacă Jun nu mai bea”, se lasă pe sine vulnerabilă în fața unei vieți de tristețe şi nelinişte. Fericirea ei va fi mereu la o sticlă sau o duşcă distanță de dezastru. În acelaşi fel, dacă Jun spune: „Singurul motiv pentru care beau sunt criticile şi cicăleala lui Ling”, renunță la libertatea lui de a alege. Nu este propriul stăpân. Este marioneta lui Ling. Ar putea căpăta uşurarea temporară oferită de băutură, ca protecție împotriva răutății ei, dar nu va fi liber.

Atât de des suntem nefericiți pentru că ne asumăm prea multă sau prea puțină responsabilitate. În loc să fim asertivi şi să alegem ferm pentru noi înşine, este posibil să devenim agresivi (să alegem pentru alții) sau pasivi (să-i lăsăm pe alții să aleagă pentru noi) ori pasiv-agresivi (să alegem pentru alții prin a-i împiedica să primească ceea ce aleg ei înşişi). Nu-mi face nicio plăcere să admit că obişnuiam să fiu pasiv-agresivă în relația cu Béla. El era foarte punctual, era important pentru el să ajungă la timp şi, când mă enerva, tărăgănam plecarea de-acasă. Găseam intenționat o modalitate de a ne încetini, de a întârzia doar ca să-i fac în ciudă. El alegea să ajungă la timp, iar eu nu-l lăsam să capete ce-şi dorea.

Le-am spus lui Ling şi Jun că, învinovățindu-se reciproc pentru nefericirea lor, evită responsabilitatea de a-şi găsi propria fericire. Deşi la suprafață păreau amândoi foarte asertivi – Ling mereu în ceea ce priveşte situația lui Jun, el făcând ce avea chef în loc să facă ce-i cerea Ling –, erau amândoi experți în a evita expresia onestă „vreau” sau „sunt”. Ling folosea *cuvântul* „vreau” – „Vreau ca soțul meu

să nu mai bea” –, dar ca să ceară ceva pentru altcineva, îi scăpa înțelegerea a ceea ce voia pentru ea însăşi. Iar Jun putea să-şi justifice beția prin a spune că era din vina lui Ling, o exprimare contra aşteptărilor şi criticilor ei opresive. Însă dacă renunțăm la autoritatea propriilor alegeri, atunci agreăm că suntem victime – şi prizonieri.

În Haggadah, textul evreiesc care ne spune povestea eliberării din sclavia din Egipt şi ne învață rugăciunile şi ritualurile pentru seder, sărbătoarea specială de Pesah, există patru întrebări la care răspund în mod tradițional cei mai tineri membri ai familiei. Aveam privilegiul să le adresez la mesele de seder din copilărie şi le-am pronunțat şi în ultima noapte petrecută alături de părinții mei, la noi acasă. În practica mea terapeutică, am propria versiune a celor patru întrebări, dezvoltată cu ani în urmă cu ajutorul câtorva colegi, pe când împărtăşeam strategii de începere a unei şedințe cu un pacient nou. Acestea sunt întrebările pe care le-am pus şi lui Ling şi Jun, rugându-i să răspundă pe loc, în scris, astfel încât să se poată elibera de victimizare.

1. *Ce îți doreşti?* Aceasta este o întrebare ce poate părea simplă, în mod înşelător. Poate fi mult mai dificil decât credem să ne oferim permisiunea de a ne şti şi de a ne asculta, de a ne alinia cu dorințele noastre. Cât de des, atunci când răspundem la această întrebare, spunem ce ne dorim pentru altul? Le-am reamintit lui Ling şi Jun că trebuie să răspundă pentru ei înşişi. Să spui *Vreau ca Jun să înceteze să bea* sau *Vreau ca Ling să înceteze cu cicăleala* înseamnă să eviți întrebarea.

2. *Cine vrea lucrul ăsta?* Asta este povara şi lupta noastră: să ne înțelegem propriile aşteptări versus încercarea de a trăi aşteptările altora de la noi. Tata a devenit croitor pentru că tatăl lui nu l-a lăsat să se facă medic. A fost bun în meseria lui, a fost căutat şi premiat – dar nu a fost niciodată cine şi-a dorit să fie şi a regretat mereu acest vis netrăit.

Este responsabilitatea noastră să acționăm în sprijinul eului nostru adevărat. Câteodată, asta înseamnă să renunțăm la nevoia de a le face altora pe plac, să renunțăm la nevoia noastră de a căpăta aprobarea altora.

3. *Ce vei face în legătură cu asta?* Cred în puterea gândirii pozitive – schimbarea şi libertatea presupun totodată şi acțiuni pozitive. Orice exersăm ne ajută să devenim mai buni în ce facem. Dacă exersăm mânia, vom deveni şi mai mânioşi. Dacă exersăm frica, vom deveni şi mai fricoşi. În multe cazuri, lucrăm de fapt din greu ca să ne asigurăm că nu mergem nicăieri. Schimbarea înseamnă să observi ce nu mai funcționează şi să ieşi din tiparele familiare, restrictive.

4. *Când?* În *Pe aripile vântului,* cartea favorită a mamei, Scarlett O'Hara spune, atunci când se confruntă cu o dificultate: *O să mă gândesc mâine la asta... Până la urmă, şi mâine este o zi.* Dacă vrem să evoluăm, în loc să ne învârtim pe loc, este timpul să trecem la acțiune chiar acum.

Ling şi Jun au terminat de răspuns la întrebări, şi-au împăturit foile şi mi le-au dat. Urma să le citim împreună în săptămâna următoare. Când s-au ridicat să plece, Jun mi-a strâns mâna. Şi atunci, pe când se îndrepta spre uşă, am văzut confirmarea de care aveam nevoie, că erau dornici să încerce să facă o punte peste prăpastia pe care o lăsaseră să le afecteze mariajul, să treacă peste prăpastia învinovățirii reciproce. Ling s-a întors spre Jun şi i-a zâmbit ezitant. N-am văzut dacă el i l-a întors – era cu spatele la mine – dar a bătut-o uşor pe umăr.

Când ne-am întâlnit, în săptămâna următoare, Ling şi Jun au descoperit ceva la care nu s-au aşteptat. Răspunzând la întrebarea *Ce îți doreşti?*, scriseseră amândoi acelaşi lucru: *O căsnicie fericită.* Doar verbalizând această dorință, erau deja pe cale să obțină ce-şi doreau. Tot ce le trebuia erau nişte instrumente noi.

I-am cerut lui Ling să lucreze pentru a-şi schimba comportamentul zilnic la sosirea lui Jun acasă. Acesta era momentul în care ea se simțea cel mai mult furioasă, vulnerabilă şi înspăimântată. Oare era beat? Cât de beat? Cât de tare o să se îmbete? Exista oare vreo posibilitate de apropiere între ei sau urma să fie o altă seară de distanțare şi ostilitate? Învățase să-şi gestioneze frica încercând să exercite controlul. Adulmeca respirația lui Jun, lansa acuzații, îl împingea. Am învățat-o să-şi salute soțul în acelaşi fel, indiferent dacă era treaz sau beat – cu privire blândă şi o formulare simplă: „Mă bucur să te văd. Mă bucur că eşti acasă". Dacă el băuse, iar ea se simțea rănită şi dezamăgită, îi era permis să vorbească despre aceste sentimente. Putea spune „Văd că ai băut, iar asta mă întristează pentru că este dificil să mă simt apropiată de tine când eşti beat" sau „asta mă face să mă simt îngrijorată în legătură cu siguranța ta". Şi îi era permis să facă alegeri pentru ea, ca răspuns la alegerea lui de a bea. Putea spune: „Speram să vorbesc cu tine în seara asta, dar văd că ai băut. În cazul ăsta, o să fac altceva".

I-am explicat lui Jun despre componentele psihologice ale dependenței şi i-am mai spus că îl pot ajuta să-şi vindece orice durere încerca să trateze cu alcool. Dacă alegea să stea departe de băutură, avea nevoie de ajutor suplimentar pentru tratarea dependenței. I-am cerut să meargă la trei întâlniri ale Alcoolicilor Anonimi şi să vadă dacă se recunoaşte în vreuna din istoriile pe care le aude acolo. S-a dus la întâlniri, aşa cum i-am cerut, dar din câte ştiu, după aceea n-a mai revenit. Cât timp am lucrat cu el, nu s-a oprit din băut.

Când Ling şi Jun au terminat terapia, unele lucruri mergeau mai bine între ei, dar altele nu. Erau în stare să se asculte unul pe celălalt fără să simtă nevoia să aibă dreptate şi petreceau mai mult timp de cealaltă parte a furiei, unde

îşi puteau recunoaşte tristeţea şi frica. Între ei era mai multă căldură. Dar singurătatea a rămas. Şi teama că beţia lui Jun va intra într-o spirală ce va scăpa de sub control.

Povestea lor este o bună pildă pentru vorba aceea: nu-i gata până nu se termină. Cât trăieşti, există riscul să suferi mai mult. Există, de asemenea, şi oportunitatea de a găsi o modalitate să suferi mai puţin, să alegi fericirea, adică să-ţi asumi responsabilitatea pentru tine însuţi.

Încercând să fii cel care vede fiecare nevoie a celuilalt este la fel de problematic ca a evita asumarea responsabilităţii pentru propria persoană. Asta a fost şi problema mea – aşa cum este pentru mulţi psihoterapeuţi. Am avut această revelaţie pe când lucram cu o mamă singură a cinci copii, şomeră, cu un mic handicap, având în plus şi o depresie. Îi era greu să iasă din casă. Eram fericită să mă implic, să-i ridic cecurile de ajutor social şi să-i duc copiii la diferite întâlniri şi activităţi. Ca terapeut, simţeam că este responsabilitatea mea s-o ajut în orice fel puteam. Dar într-o zi, când stăteam la rând la biroul de asistenţă socială, binevoitoare, generoasă şi valoroasă, o voce din interior mi-a spus: *Edie, ale cui nevoi sunt îndeplinite acum?* Mi-am dat seama că răspunsul nu era „ale dragei mele paciente". Răspunsul era „ale mele". Făcând aceste lucruri pentru ea, mă simţeam foarte bine cu mine. Dar cu ce costuri? Îi alimentam dependenţa – şi foamea. Deja se priva pe ea însăşi, de multă vreme, de ceva ce putea găsi doar înăuntrul ei şi, în timp ce eu credeam că-i susţin sănătatea şi starea de bine, îi susţineam de fapt nevolnicia. Este în regulă să ajuţi oamenii – şi este în regulă să ai nevoie de ajutor –, dar când înlesnirile tale le permit altora să nu se ajute singuri, atunci îi schilodeşti pe cei pe care vrei să-i ajuţi.

Obişnuiam să-mi întreb pacienţii: *Cum te pot ajuta?* Dar această întrebare face din ei hopa-mitici aşteptând să fie puşi iar pe picioare. Pe mine mă face să centrez şi să dau cu

capul, în cele din urmă incapabilă să repar pe altcineva. Aşa că am schimbat întrebarea în: *Cum îți pot fi de folos?* Cum te pot susține să-ți asumi responsabilitatea pentru tine însuți?

* * *

N-am întâlnit niciodată pe nimeni care să aleagă conştient să trăiască în captivitate. Şi totuşi, am văzut în repetate rânduri cât de uşor ne cedăm libertatea spirituală şi mentală, alegând să dăm altcuiva responsabilitatea de a ne ghida viețile, de a alege pentru noi. Un cuplu tânăr m-a ajutat să înțeleg consecințele abdicării de la asumarea acestei responsabilități, consecințele încredințării ei altcuiva. Au atins în mine o coardă specială datorită tinereții lor, erau în acea fază a vieții în care cei mai mulți sunt disperați după autonomie – şi, în mod ironic, perioada în care ar putea fi anxioşi pentru viitor.

Când mi-a căutat ajutorul, Elise atinsese faza disperării suicidale. Avea douăzeci şi unu de ani, părul creț şi blond strâns în coadă şi ochii înroşiți de plâns. Purta un tricou sport bărbătesc, foarte mare, care îi venea aproape până la genunchi. Am stat alături de Elise în soarele strălucitor de octombrie şi a încercat să-mi explice rădăcinile suferinței ei: Todd. Jucător de baschet carismatic, ambițios şi chipeş, Todd era aproape o celebritate în campus. Îl întâlnise în urmă cu doi ani, pe când ea era în anul întâi, iar el în anul al doilea la facultate. Toată lumea îl ştia pe Todd. Dar pentru Elise a fost o revelație că el voia s-o cunoască tocmai pe *ea*. I se părea atrăgătoare şi îi plăcea că Elise nu se străduia să-l impresioneze. Nu era superficială. Personalitățile lor păreau complementare – ea era tăcută şi timidă, el era vorbăreț şi sociabil; ea observa, el performa. Se întâlneau de puțină vreme când Todd i-a propus să se mute la el.

Elise radia când îşi amintea primele luni ale relației lor. Fiind în centrul atenției grație iubirii lui Todd, se simțea nu

doar suficient de bună, ci extraordinară. Nu era vorba că se simțise vreodată neglijată, că-i lipsise ceva sau nu fusese iubită în copilărie ori în fostele relații. Atenția lui Todd o făcuse să se simtă vie într-un fel cu totul special. Iubea acest sentiment.

Din păcate, starea a venit şi a plecat. Câteodată, se simțea nesigură în relația lor. Mai ales la meciurile de baschet şi la petreceri, când alte femei flirtau cu Todd, simțea fiorii geloziei sau ai nepotrivirii. Câteodată îi făcea scandal lui Todd după petreceri, dacă i se părea că a răspuns flirturilor. Uneori el o liniştea, alteori îşi exprima iritarea față de nesiguranța ei. Ea încerca să nu fie iubita cicălitoare, căutând modalități de a se face de neînlocuit pentru el. A devenit principala lui susținătoare pentru studii. Todd se străduia să-şi mențină notele de trecere necesare pentru păstrarea bursei de studiu acordate sportivilor. La început, Elise l-a ajutat să învețe pentru teste. Apoi a început să-l ajute şi cu temele. Curând îi scria lucrările, stătea până târziu ca să-i facă treaba, pe lângă temele ei.

Conştient sau nu, Elise a găsit o modalitate de a-l face pe Todd dependent de ea. Relația lor avea să dureze, fiindcă el avea nevoie de ea ca să-şi păstreze bursa şi tot ce presupunea aceasta. Sentimentul de a fi de neînlocuit pentru el era atât de intoxicant şi liniştitor, încât viața lui Elise a început să se organizeze în jurul unei singure ecuații: cu cât fac mai mult pentru el, cu atât mă va iubi mai tare. Fără să-şi dea seama, începuse să echivaleze sentimentul propriei valori cu a avea iubirea lui.

Recent, Todd îi mărturisise un lucru de care Elise se temuse întotdeauna că se va întâmpla: se culcase cu altă femeie. Era furioasă şi rănită. El îşi ceruse iertare, în lacrimi. Dar nu fusese în stare să rupă relația cu cealaltă. O

iubea. Îi părea rău. Spera ca el şi Elise să poată rămâne prieteni.

Elise abia dacă s-a putut urni din casă în prima săptămână. Îşi pierduse pofta de mâncare. Nu se putea îmbrăca. Era înfricoşată să rămână singură şi se simţea ruşinată. Şi-a dat seama cât de tare a lăsat ca această relaţie să-i conducă viaţa – şi cu ce preţ. Apoi a sunat-o Todd. Voia să ştie dacă i-ar putea face un mare serviciu, dacă nu era prea ocupată. Avea de făcut o lucrare pentru luni. Putea să i-o scrie ea?

I-a scris-o. Şi pe următoarea. Şi pe următoarea.

— I-am oferit totul, a spus ea, plângând.

— Scumpa mea, asta a fost prima ta greşeală. Te-ai martirizat pentru el. Tu ce ai câştigat?

— Voiam să aibă succes şi era atât de fericit când îl ajutam.

— Iar acum ce s-a întâmplat?

Mi-a povestit că aflase de la un prieten comun că Todd şi noua lui iubită se mutaseră împreună. Iar el avea de făcut o lucrare pentru a doua zi, pe care ea fusese de acord să i-o scrie.

— Ştiu că nu se va întoarce la mine. Ştiu că trebuie să încetez să-i mai fac temele. Dar nu mă pot opri.

— De ce?

— Îl iubesc. Ştiu că pot să-l fac fericit în continuare dacă fac munca asta în locul lui.

— Dar cu tine ce se întâmplă? Devii cea mai bună variantă a ta? Tu eşti fericită?

— Mă faci să mă simt de parcă aş face ceva greşit.

— Când încetezi să mai faci ce e cel mai bine pentru tine şi începi să faci lucruri de care crezi că are nevoie altcineva, faci o alegere cu consecinţe în ceea ce te priveşte. Şi în ceea ce-l priveşte pe Todd. Ce spune alegerea ta de a te devota

ajutorării lui despre capacitatea lui de a-şi înfrunta propriile provocări?

— Pot să-l ajut. Sunt aici pentru el.

— Chiar n-ai deloc încredere în el.

— Vreau să mă iubească.

— Cu preţul împiedicării dezvoltării lui? Cu preţul vieţii tale?

Eram foarte îngrijorată pentru Elise când a plecat din cabinet. Disperarea ei era profundă, dar nu credeam că se va sinucide. Voia să se schimbe, de aceea venise să caute ajutor. Totuşi, i-am dat numărul meu de telefon şi numărul unei linii de asistenţă non-stop pentru sinucigaşi şi i-am cerut să ţinem legătura până la următoarea
întâlnire.

Când s-a întors, am fost surprinsă să văd un tânăr cu ea. Era Todd. Elise părea toată un zâmbet. Depresia îi trecuse, mi-a spus. Todd se despărţise de cealaltă femeie, ei doi se împăcaseră. Simţea că renăscuse. Acum vedea cum nevoia ei de afecţiune şi nesiguranţa îl îndepărtaseră. Se va strădui mai tare să aibă încredere în relaţia lor, să-i arate lui Todd cât de devotată era.

Pe parcursul şedinţei, Todd mi s-a părut nerăbdător şi plictisit, se tot uita la ceas, se foia în scaun ca şi când îi amorţiseră picioarele.

— Nu este posibil să vă împăcaţi fără un restart. Cum este această nouă relaţie pe care v-o doriţi? La ce sunteţi dispuşi să renunţaţi ca s-o obţineţi? i-am întrebat.

S-au holbat la mine.

— Hai să începem cu ce aveţi în comun. Ce vă place să faceţi împreună?

Todd s-a uitat la ceas. Elise s-a dat mai aproape de el.

— Asta e tema voastră, le-am spus. Vreau să găsiţi, separat, un lucru nou pe care vă place să-l faceţi singuri şi un lucru nou pe care vă place să-l faceţi împreună. Nu poate

fi baschetul, temele sau sexul. Faceți ceva amuzant şi ieşiți din zona familiară.

Elise şi Todd s-au întors din când în când la cabinet, în următoarele şase luni. Câteodată, Elise venea singură. Principala ei preocupare continua să fie păstrarea relației, dar nimic din ce făcea nu era suficient pentru a-i şterge nesiguranțele şi îndoielile. Voia să se simtă mai bine, dar nu era încă doritoare să se schimbe. Iar Todd, când venea la întâlnire, părea şi el blocat. Primea tot ce credea că doreşte – admirație, succes, iubire (ca să nu mai vorbim de notele bune) –, dar părea trist. Dădea înapoi, era în regres. Părea că respectul de sine şi încrederea în el însuşi se atrofiaseră din cauza dependenței de Elise.

În cele din urmă, vizitele li s-au rărit şi n-am mai auzit de ei luni întregi. Apoi, am primit două anunțuri de absolvire. Unul era de la Elise. Îşi terminase studiile şi fusese acceptată într-un program de master în Literatură comparată. Îmi mulțumea pentru timpul petrecut împreună. Spunea că într-o zi s-a trezit şi şi-a dat seama că s-a săturat. A încetat să-i facă lui Todd lucrările. Relația lor s-a terminat, i-a fost foarte greu, dar acum era recunoscătoare că nu rămăsese cu ce alesese o vreme în locul iubirii.

Celălalt anunț de absolvire era de la Todd. Terminase şi el şcoala – un an mai târziu, dar absolvise. Şi el voia să-mi mulțumească. Mi-a spus că aproape renunțase la şcoală când Elise încetase să-i facă lucrările. Fusese indignat şi furios. Dar apoi şi-a asumat responsabilitatea pentru propria viață, a angajat un meditator şi a acceptat că va trebui să facă un efort, pentru binele lui. „Eram o loază", scria el. A spus asta fără să-şi dea seama că, în tot acel timp în care se baza pe Elise ca să-i facă treaba, fusese deprimat. Nu-i plăcuse de el. Acum se putea uita în oglindă simțind față de sine respect, nu dispreț.

Viktor Frankl scrie: *Căutarea sensului vieții de către un om reprezintă motivația primordială a existenței lui... Acest sens este unic şi specific şi de aceea trebuie împlinit numai şi numai de el; doar aşa poate căpăta o semnificație care-i va satisface propria* dorință *de a găsi un sens.* Când renunțăm să ne asumăm responsabilitatea pentru noi înşine, renunțăm la abilitatea de a crea şi de a descoperi acest sens. Cu alte cuvinte, renunțăm la viață.

CAPITOLUL 21
Fata f**ără** mâini

Al doilea pas în dansul libertății este să învățăm să ne asumăm riscurile necesare pentru adevărata împlinire a propriului potențial. Cel mai mare risc pe care mi l-am asumat în acea călătorie a fost să mă întorc la Auschwitz. În jurul meu erau oameni – familia care o găzduise pe Marianne, funcționarul de la Ambasada Poloniei – care mi-au spus să nu mă duc. Şi mai era cerberul meu interior, acea parte care voia mai mult să mă aflu în siguranță decât să fiu liberă. Însă în noaptea aceea, în patul lui Goebbels, am intuit adevărul potrivit căruia nu voi putea fi o persoană întreagă până nu mă întorc, este necesar pentru propria-mi sănătate să fiu din nou acolo. Asumarea unor riscuri nu înseamnă că ne aruncăm orbeşte într-o primejdie, ci că ne acceptăm fricile, astfel încât să nu le mai fim prizonieri.

Carlos a început să lucreze cu mine când era în clasa a zecea şi se lupta cu un soi de anxietate socială şi cu acceptarea de sine. Îi era atât de teamă să nu fie respins de colegii lui, încât nu risca să inițieze vreo prietenie sau vreo

relație. Într-o zi, i-am cerut să-mi spună care sunt cele mai populare zece fete din liceu. Apoi i-am dat o temă. Urma să-i ceară fiecăreia dintre ele să iasă cu el. Mi-a spus că îi era imposibil, că ar însemna să se sinucidă social, că nu vor ieşi niciodată cu el şi că va fi tachinat până la finalul liceului pentru cât de jalnic fusese. I-am spus: da, e adevărat, s-ar putea să nu capeți ce vrei – dar chiar şi aşa vei fi mai bun decât înainte, pentru că vei şti cum stai, vei avea mai multe informații şi vei vedea ce este real, şi nu creat de frica ta. În cele din urmă a acceptat şi, spre surpriza lui, patru din cele mai populare zece fete din liceu au ieşit cu el! Îşi făcuse deja scenariile, stabilise care îi era valoarea, se respinsese deja de cinci sute de ori în mintea lui, iar frica aceea trecuse şi în limbajul corpului – în ochii plecați şi feriți, în loc să fie strălucitori, conectați. El însuşi îşi crease indisponibilitatea pentru bucurie. Odată ce şi-a acceptat fricile şi alegerile şi şi-a asumat un risc, a descoperit posibilități nebănuite.

Câțiva ani mai târziu, într-o zi din toamna lui 2007, Carlos m-a sunat din camera lui de cămin, de la facultate. Avea vocea marcată de anxietate.

— Am nevoie de ajutor, mi-a spus el.

Era de-acum în anul doi la Universitatea Big Ten, din Midwest.

Când l-am auzit aşa, pe neaşteptate, m-am gândit că poate l-au copleşit din nou anxietățile sociale.

— Spune-mi ce s-a întâmplat, i-am cerut.

În campus era săptămâna inițierilor pentru frății, mi-a spus el. Ştiam deja că încă din liceu visa să intre într-o frăție. Odată ce începuse facultatea, visul devenise şi mai important, după cum mi-a mărturisit. Viața literelor greceşti[30] era o componentă importantă a țesăturii sociale

[30] Nume comun dat frăților din facultate, datorat denumirilor acestora, după literele alfabetului grecesc.

din campus şi toţi prietenii lui candidau, aşa încât părea obligatoriu pentru supravieţuirea lui socială să poată intra într-o frăţie. Auzise zvonuri despre ritualuri nepotrivite şi agresive din alte frăţii, dar pe a lui şi-o alesese cu grijă. Îi plăcea diversitatea rasială a membrilor şi accentul pus pe serviciile sociale. Părea perfectă. În timp ce mulţi dintre prietenii lui se temeau de procesul agresiv, Carlos n-avea nicio grijă în legătură cu asta. Considera că hărţuirea aceea avea un scop, că-i ajuta pe tineri să lege mai repede prietenii, cât timp nu era exagerată.

Dar săptămâna iniţierilor nu s-a dovedit a fi aşa cum şi-o imaginase Carlos.

— Ce este diferit? l-am întrebat.

— Maestrul meu de iniţiere vrea să-şi demonstreze puterea.

Mi-a spus că tânărul acela era incredibil de agresiv, căutând cu îndârjire fiecare punct slab al procesului şi presându-l. A spus că preferinţele muzicale ale unuia dintre candidaţi sunt „gay”. În timpul unei întâlniri s-a uitat la Carlos şi a spus: „Arăţi ca unul care ar trebui să-mi tundă gazonul”.

— Cum te-ai simţit când ţi-a spus aşa?

— Am fost foarte supărat. Voiam să-i trag un pumn în faţă.

— Şi ce-ai făcut?

— Nimic. Încerca doar să mă stârnească. N-am reacţionat.

— Ce s-a întâmplat după aceea?

Carlos mi-a spus că, în dimineaţa aceea, maestrul de iniţiere le-a ordonat lui şi celorlalţi candidaţi să facă curăţenie în casa frăţiei, alocându-le diferite treburi. Lui Carlos i-a dat o perie de toaletă şi o sticlă de detergent. Apoi i-a oferit şi un sombrero uriaş.

— O să-l porți în timp ce freci veceurile. O să-l porți și la plecare, când te duci la ore. Și singurele cuvinte pe care ai voie să le spui toată ziua sunt: *Sí, senor*[31].

Era o umilire publică, un îngrozitor act de rasism, dar dacă voia să se alăture frăției, Carlos trebuia să se forțeze să-l îndure.

— Am simțit că nu pot spune „nu”, mi-a zis el.

Îi tremura vocea.

— A fost oribil. Dar am făcut-o. N-am vrut să-mi pierd locul doar pentru că maestrul meu de inițiere este un nemernic. N-am vrut să-l las să câștige.

— Îmi dau seama cât ești de supărat.

— Sunt furios. Și jenat. Și confuz. Simt că ar fi trebuit să primesc acest loc și fără să mă supăr așa de tare.

— Spune-mi mai multe despre asta.

— Știu că nu este deloc aceeași situație, dar în timp ce frecam veceurile cu acel sombrero pe cap, m-am gândit la povestea pe care mi-ai spus-o, despre cum ai fost obligată să dansezi în lagărul de concentrare. Mi-am amintit că mi-ai spus că erai speriată de moarte, că erai în închisoare, dar că te simțeai liberă. Că paznicii voștri erau mai întemnițați decât tine. Știu că maestrul de inițiere este un idiot. De ce nu pot să fac ce-mi cere și să mă simt liber în interior? Mi-ai spus întotdeauna că nu contează ce se petrece în exterior, ci ce este în interior. Sunt mândru de identitatea mea mexicană. De ce m-ar afecta tâmpenia asta a lui? De ce nu mă pot ridica deasupra ei?

Era o întrebare excelentă. Ce anume face ca puterea noastră să reziste? Este suficient să-ți găsești puterea interioară, adevărul interior, sau forța presupune, totodată, să acționezi și în exterior? Chiar cred că ceea ce se întâmplă

[31] „Da, domnule” (în limba spaniolă în original).

în interior contează cel mai mult. Cred şi în necesitatea de a trăi în concordanţă cu valorile şi idealurile noastre – cu sinele nostru moral. Cred în importanţa apărării a ceea ce este corect şi în sfidarea a ceea ce este nedrept şi inuman. Şi cred în alegeri. Libertatea constă în cântărirea alegerilor pe care le avem şi în examinarea consecinţelor acestor alegeri.

— Cu cât ai mai multe alegeri, am spus, cu atât mai puţin te vei simţi victimă. Hai să vorbim despre alegerile tale.

Am făcut o listă. Una dintre alegerile la îndemâna lui Carlos a fost să poarte un sombrero prin campus până la finalul zilei, spunând doar „*Sí, senor*". Putea fi de acord cu orice alte umilinţe născocea maestrul lui de iniţiere.

O altă alegere era să protesteze. Putea să-i spună maestrului de iniţiere că refuză să se supună.

Sau ar fi putut să-şi retragă candidatura pentru frăţie. Putea să lase jos uriaşul sombrero şi peria de veceuri şi să plece.

Lui Carlos nu i-au plăcut consecinţele niciuneia dintre aceste alegeri. Nu i-au plăcut ruşinea şi slăbiciunea pe care le-ar fi simţit dacă ar fi capitulat în faţa agresorului, mai ales dacă umilinţele erau rasiste. A simţit că nu poate continua să joace rolul caricaturii rasiste fără să-şi erodeze respectul de sine. Continuând să cedeze în faţa agresorului, l-ar fi făcut pe acesta mai puternic şi pe sine mai slab. Dar sfidarea directă a maestrului de iniţiere ar fi putut deveni periculoasă din punct de vedere fizic şi l-ar fi izolat social. Carlos se temea că va fi agresat şi se temea să nu răspundă cu aceeaşi monedă. Nu voia să fie înghiţit de impulsurile violente, nu voia să cadă în capcana maestrului de iniţiere, căruia i-ar fi plăcut să-l scoată din sărite, nu voia să participe la o înfruntare decisivă, în public. Se temea, totodată, să nu fie ostracizat de frăţie şi de alte campanii de iniţiere – exact în comunitatea a cărei acceptare o dorea. A

treia alegere – să plece – nu era nici ea mai bună. Ar fi trebuit să renunțe la visul lui, să renunțe la dorința de apartenență, şi nu dorea să facă asta.

Navigând printre opțiunile valabile, Carlos a descoperit o a patra alegere. În loc să-l înfrunte direct pe maestrul de inițiere, în ceea ce se temea că va deveni o confruntare violentă, putea să înainteze o plângere către cineva cu o autoritate mai mare. Carlos a decis că persoana potrivită pentru o astfel de abordare era preşedintele frăției. Ştia că poate prezenta problema ierarhic, chiar decanului universității, dacă era necesar, dar a preferat ca la început să abordeze un nivel mai jos. Am exersat ce urma să spună şi cum s-o spună. A fost dificil pentru el să-şi păstreze calmul în timp ce repeta, însă ştia din anii noştri de lucru împreună că atunci când îți pierzi cumpătul, s-ar putea să te simți puternic pe moment, dar, de fapt, îți transferi puterea în altă parte. Puterea nu înseamnă să reacționezi, ci să răspunzi – să-ți percepi sentimentele, să te gândeşti la ele şi să planifici acțiuni eficiente care să te aducă mai aproape de obiectivul tău.

Am mai vorbit, de asemenea, şi despre posibilele consecințe ale demersului. Era posibil ca preşedintele frăției să-i spună lui Carlos că purtarea maestrului de inițiere era acceptabilă şi apoi Carlos se putea supune sau putea renunța.

— Dacă aşa vede lucrurile preşedintele, cred că mai degrabă aş vrea să ştiu, decât să nu ştiu, a spus Carlos.

M-a sunat după întâlnire.

— Am reuşit! i-a răsunat vocea triumfătoare. I-am spus ce s-a întâmplat şi el mi-a răspuns că i se pare dezgustător şi nu va tolera acest lucru. L-a obligat pe maestrul de inițiere să înceteze cu hărțuirea rasistă.

Desigur că eram bucuroasă pentru Carlos, că era validat şi susținut, şi eram bucuroasă şi că nu renunțase la visul

lui. Dar eram de părere că acesta ar fi fost un eveniment triumfător indiferent de răspunsul preşedintelui frăţiei. Carlos îşi acceptase puterea de a se ridica şi de a-şi afirma adevărul, dincolo de riscul de a fi exclus şi criticat. Alesese să nu fie o victimă. Şi adoptase o atitudine morală. Acţionase în acord cu un obiectiv superior: să combată rasismul, să protejeze demnitatea umană. În apărarea propriei umanităţi, a apărat umanitatea tuturor. A aşternut pentru noi toţi o cale de a trăi păstrându-ne adevărul moral şi idealurile. A face ceea ce trebuie este rareori acelaşi lucru cu a face ce este sigur.

Cred că un anumit nivel al riscului rămâne mereu inseparabil de vindecare.

Aşa s-a întâmplat şi în cazul lui Beatrice, o femeie tristă pe care am cunoscut-o la un moment dat, cu ochi căprui şi distanţi, aproape închişi, cu faţa palidă. Purta haine largi şi fără formă, era şleampătă şi cocoşată. Mi-am dat seama imediat că Beatrice habar n-avea cât e de frumoasă. Se uita ţintă în zare, încercând să nu-mi întâlnească privirea. Dar nu se putea abţine să nu-mi arunce priviri scurte, furişe, care păreau să cerceteze dacă sunt de încredere. Mă ascultase recent, cu un discurs despre iertare. Mai bine de douăzeci de ani crezuse că nu-i posibil să găsească o cale de iertare pentru copilăria ei furată. Dar discursul meu despre propria-mi călătorie către iertare i-a stârnit întrebări: *Ar trebui să iert? Pot să iert?* Acum mă evalua cu grijă, de parcă ar fi încercat să descopere dacă eram adevărată, şi nu doar o imagine. Când asculţi pe cineva aflat pe o scenă, care îţi spune o poveste despre vindecare, ţi se poate părea prea bun ca să fie adevărat. Şi, într-un fel, chiar aşa este. În dificila muncă a vindecării, nu există niciun catharsis la finalul celor patruzeci şi cinci de minute ale şedinţei de terapie. Nu există o baghetă magică. Schimbarea se petrece lent, câteodată dezamăgitor de lent. *Povestea ta despre*

libertate este reală? păreau să întrebe privirile ei. *Există vreo speranță și pentru mine?*

Pentru că fusese trimisă la mine de un alt psiholog – un prieten drag, cel care o încurajase pe Beatrice să vină să-mi asculte discursul – știam puțin povestea ei. *Când a luat sfârșit copilăria ta?* îi întreb adeseori pe pacienți. Copilăria lui Beatrice luase sfârșit chiar când începuse. Părinții ei fuseseră extrem de neglijenți cu ea și cu frații ei, îi trimiteau la școală nespălați și nemâncați. Călugărițele de la școala unde învăța îi vorbeau aspru și o blamau pentru înfățișarea neîngrijită, cicălind-o să se spele și să ia micul dejun înainte de a veni la școală. Beatrice a asimilat altfel mesajul, înțelegând că neglijența părinților este vina ei.

Apoi, când avea opt ani, unul dintre prietenii părinților a început s-o molesteze. Abuzul a continuat, deși ea a încercat să se opună. A încercat să le spună și părinților ei ce se întâmplă, dar ei au acuzat-o că inventează. La aniversarea de zece ani, părinții l-au lăsat pe acest prieten, care de doi ani deja o atingea într-un mod nepotrivit, să o scoată la o „întâlnire" la film. După film, a dus-o la el acasă și a violat-o în cabina de duș. Când a început tratamentul cu mine, la vârsta de treizeci și cinci de ani, mirosul de popcorn încă îi declanșa flashbackuri.

La optsprezece ani s-a căsătorit cu un dependent recuperat, care o trata cu cruzime, fizic și emoțional. Scăpase de drama din familia ei doar ca s-o vadă iar pusă în scenă, reîntărindu-i convingerea că a fi iubit înseamnă a fi rănit. În cele din urmă, Beatrice a reușit să divorțeze de soțul ei și să-și găsească un drum în viață, o nouă carieră și o nouă relație, când a fost violată într-o excursie în Mexic. S-a întors acasă devastată.

La insistențele prietenei ei, a început terapia cu colegul meu. Era stăpânită de anxietate și fobii și abia dacă se putea da jos din pat. Simțea o amenințare constantă, grea și

opresivă, şi trăia mereu în alertă maximă, îngrozită să iasă din casă de teamă să nu fie iar agresată, şi înfricoşată de mirosurile şi asocierile care îi declanşau acele amintiri negative care o epuizau.

În primele şedinţe cu colegul meu, Beatrice a fost de acord să se trezească în fiecare dimineaţă, să facă un duş, să-şi facă patul şi apoi să lucreze cincisprezece minute la bicicleta staţionară din living, eventual uitându-se la televizor, ca să fie mai confortabil. Beatrice nu era în negare în ceea ce priveşte trauma ei, aşa cum fusesem eu cândva. Era capabilă să vorbească despre trecut şi să-l proceseze, din punct de vedere intelectual. Dar nu apucase încă să-şi trăiască mâhnirea pentru viaţa devastată. Cu timpul, la exerciţiile pe bicicletă, Beatrice a învăţat cum să facă faţă pustiirii, să aibă încredere că mâhnirea profundă nu este o boală (deşi astfel percepută) şi a înţeles că atunci când ne anesteziem sentimentele cu mâncare, alcool sau alte comportamente compulsive, nu facem decât să prelungim suferinţa. La început, pe parcursul celor cincisprezece minute zilnice pe bicicletă, Beatrice nu a pedalat. Doar a stat. La un minut sau două după ce s-a aşezat, a început să plângă. A plâns până când a sunat cronometrul. Pe măsură ce au trecut săptămânile, a petrecut ceva mai mult timp pe bicicletă – douăzeci de minute, apoi douăzeci şi cinci. Când a ajuns la treizeci de minute, a început să pedaleze. Şi puţin câte puţin, zi după zi, a parcurs pe bicicletă drumul spre durerea ascunsă în trupul ei.

Când am întâlnit-o pe Beatrice, muncise deja enorm pentru propria vindecare. Exprimarea mâhnirii îi diminuase depresia şi anxietatea. Se simţea mult mai bine. Dar după ce mi-a auzit discursul la centrul comunitar, a început să se întrebe ce ar mai fi putut face ca să se elibereze de durerea traumei sale. A prins rădăcini şi posibilitatea de a ierta.

— Iertarea nu înseamnă să-l ierți pe cel care te-a molestat, i-am spus. Înseamnă să ierți acea parte din tine care a fost victimizată şi să laşi la o parte învinovățirea. Dacă vrei, te pot ajuta în drumul spre libertate. E ca şi cum am merge pe un pod. Este înfricoşător să te uiți în jos. Dar o să fiu acolo, cu tine. Ce spui? Ai vrea să continuăm?

O luminiță stinsă i-a sclipit în ochii căprui.

La câteva luni după ce a început terapia cu mine, Beatrice era gata să mă ducă, mental, în biroul tatălui ei, unde se petreceau molestările. Aceasta este o etapă extrem de vulnerabilă în procesul terapeutic şi există o dezbatere permanentă în comunitățile de psihologie şi neuroştiință despre cât de util sau de dăunător este pentru pacient să retrăiască mental o situație traumatizantă ori să se întoarcă fizic la locul traumei. În timpul pregătirii mele, am învățat să folosesc hipnoza pentru a-i ajuta pe supraviețuitori să revadă evenimentul traumatizant, pentru a înceta să rămână prizonierii lui. Recent, studiile au arătat că poate fi periculos să pui din nou pe cineva, din punct de vedere mental, într-o experiență traumatizantă – retrăirea psihologică a unui eveniment dureros poate, de fapt, să-l retraumatizeze. De exemplu, după atacurile din 11 septembrie, de la World Trade Center, s-a descoperit că oamenii, cu cât vedeau de mai multe ori la televizor imaginile cu turnurile prăbuşindu-se, cu atât erau mai traumatizați, ani după aceea. Întâlnirea repetată cu un eveniment trecut poate întări, mai degrabă decât elibera, sentimentele de frică şi suferință. În practica şi în experiența mea, am văzut eficiența retrăirii mentale a unui episod traumatizant, dar aceasta trebuie făcută în absolută siguranță, cu un profesionist bine pregătit, care îi poate lăsa pacientului controlul în legătură cu cât de mult şi cât de profund vrea să rămână în trecut. Chiar şi aşa, nu este cel

mai bun mod de lucru pentru toți pacienții sau toți terapeuții.

Dar era esențial pentru vindecarea ei. Pentru a se elibera de traumă, avea nevoie de permisiunea de a simți ceea ce nu i se permisese să simtă când avusese loc abuzul sau trei decenii mai târziu. Până nu va trăi aceste sentimente, ele vor țipa după atenția ei şi, cu cât încearcă mai mult să le suprime, cu atât mai violent vor implora acestea să fie recunoscute şi cu atât mai terifiant va fi să le înfrunte.

De-a lungul mai multor săptămâni, am ghidat-o pe Beatrice cu blândețe, lent, pentru a se apropia mai mult de acele sentimente. Nu să fie înghițită de ele, ci să vadă că sunt doar sentimente.

Aşa cum învățase din exprimarea durerii, Beatrice şi-a permis în cele din urmă să simtă tristețea enormă care i-a uşurat depresia, frica şi stresul ce o ținuseră prizonieră în patul ei. Dar nu-şi dăduse voie încă să simtă furie în legătură cu trecutul. Nu există iertare fără mânie.

În timp ce Beatrice îmi descria încăperea micuță, felul în care scârțâia uşa închisă de prietenul tatălui ei, draperiile închise la culoare pe care el o punea să le tragă, eu îi urmăream limbajul corpului, pregătită să o aduc la mal dacă aş fi văzut-o că se chinuie.

Beatrice s-a încordat când a tras în minte draperiile din biroul tatălui ei. Ca şi când s-ar fi sigilat în aceeaşi cameră cu agresorul ei.

— Opreşte-te aici, scumpo!

A oftat. A rămas cu ochii închişi.

— Este vreun scaun în cameră?

A dat din cap.

— Cum arată?

— Este un fotoliu. Cărămiziu.

— Vreau să-l aşezi pe tatăl tău în fotoliul acela.

S-a strâmbat.

— Îl vezi stând acolo?

— Da.

— Cum arată?

— Are ochelarii la ochi. Citeşte un ziar.

— Cu ce este îmbrăcat?

— Cu un pulover albastru. Şi pantaloni gri.

— O să-ți dau o bucată mare de bandă adezivă, să i-o pui pe gură.

— Poftim?

— Acoperă-i gura cu banda adezivă. Gata?

A dat din cap şi a zâmbit anemic.

— Acum uite şi o sfoară. Leagă-l de scaun, ca să nu se poată ridica.

— OK.

— L-ai legat strâns?

— Da.

— Acum aş vrea să urli la el.

— Cum adică să urlu?

— Vreau să-i spui cât de supărată eşti.

— Nu ştiu ce să spun.

— Spune „Tati, sunt atât de supărată pe tine că nu m-ai apărat!” Dar nu s-o spui. *S-o urli!*

I-am făcut o demonstrație.

— Tată, sunt atât de supărată pe tine!

— Mai tare!

— Tată, sunt atât de supărată pe tine!

— Acum vreau să-l pocneşti.

— Unde?

— Drept în față.

A ridicat pumnul şi a lovit cu el în aer.

— Mai pocneşte-l o dată.

A făcut-o.

— Acum cu piciorul.

Talpa i-a zburat în aer.

— Uite o pernă. Dă cu pumnul în asta. Stâlceşte-o în bătaie.

A deschis ochii şi s-a uitat țintă la pernă. La început, loviturile ei au fost timide, dar cu cât o încurajam mai mult, cu atât deveneau mai puternice. Am invitat-o să se ridice şi să dea şi cu piciorul în pernă, dacă vrea. S-o arunce prin cameră. Să țipe din rărunchi. Curând era pe podea, ținând perna numai în pumni. Când trupul a început să-i obosească, s-a oprit din lovit şi a rămas întinsă pe jos, respirând sacadat.

— Cum te simți? am întrebat-o.

— De parcă n-aş fi vrut să mă opresc vreodată.

În săptămâna următoare i-am adus un sac de box, unul roşu, pe un suport negru, greu. Am stabilit un ritual nou – ne începeam şedința prin a elibera nişte ură. Lega în mintea ei pe cineva în scaunul acela – de obicei pe unul dintre părinți – şi țipa din rărunchi în timp ce-l bătea cu sălbăticie: *Cum ai permis să mi se întâmple aşa ceva? Nu eram decât o fetiță!*

— Ai terminat? o întrebam.

— Nu.

Şi continua să-i tragă pumni, până la epuizare.

În anul acela, de Ziua Recunoştinței, pe când stătea pe canapea, mângâindu-şi câinele, abia întoarsă acasă de la o cină cu prietenii, Beatrice a simțit cum tot trupul începe s-o furnice. I s-a uscat gâtul şi a început să aibă palpitații. A încercat să respire adânc, astfel încât să i se relaxeze corpul, dar simptomele s-au înrăutățit. S-a gândit că moare. Şi-a rugat prietena s-o ducă la spital. Doctorul care a examinat-o în camera de gardă a spus că din punct de vedere clinic era în regulă. Suferise un atac de panică. Atunci când ne-am întâlnit, după acest episod, era frustrată şi speriată, descurajată că se simte mai rău în loc să se simtă mai bine, şi îngrijorată că va avea un alt atac de panică.

Am făcut tot ce-am putut ca să-i laud progresul, să-i validez creşterea. I-am spus că, din experienţa mea, atunci când eliberezi furia, de multe ori te simţi mai rău înainte de a te simţi mai bine.

A clătinat din cap.

— Cred că am mers cât de departe am putut.

— Scumpo, acordă-ţi un pic de încredere. Ai avut o noapte îngrozitoare. Şi ai trecut prin ea fără să-ţi faci rău. Fără să fugi. Nu cred că m-aş fi descurcat la fel de bine ca tine.

— De ce tot încerci să mă convingi că sunt puternică? Poate că nu sunt. Poate că sunt bolnavă şi aşa o să fiu mereu. Poate că e timpul să încetezi să-mi spui că sunt cineva care nu voi fi niciodată.

— Te consideri responsabilă pentru ceva care nu s-a întâmplat din vina ta.

— Şi dacă a fost vina mea? Dacă aş fi putut să fac ceva altfel, iar el m-ar fi lăsat în pace?

— Dar dacă a te învinovăţi este doar o modalitate de a păstra ideea că ai totul sub control?

Beatrice s-a prăbuşit pe canapea, cu faţa brăzdată de lacrimi.

— Atunci n-ai avut de ales. Acum ai. Poţi alege să nu te mai întorci aici. Ai mereu la dispoziţie această alegere. Dar sper că vei reuşi să vezi ce supravieţuitoare extraordinară eşti.

— Abia dacă reuşesc să rămân în viaţă. Nu mi se pare cine ştie ce.

— În copilăria ta exista vreun loc unde să te simţi în siguranţă?

— Mă simţeam în siguranţă doar când eram singură în camera mea.

— Stăteai pe pat? Sau la fereastră?

— Pe pat.

— Aveai jucării sau animale de pluş cu care să te joci?

— Aveam o păpuşă.

— Vorbeai cu ea?

A încuviinţat.

— Poţi să închizi ochii şi să te aşezi acum pe pat, în siguranţă? Ia păpuşa în braţe. Vorbeşte cu ea cum îi vorbeai pe atunci. Ce i-ai spune?

— Cum să fac să fiu iubită în familia asta? Trebuie să fiu bună, dar eu sunt rea.

— Ştii că în tot acel timp petrecut în singurătate şi simţindu-te tristă şi izolată construiai, de fapt, un depozit uriaş de forţă şi rezistenţă? Acum o poţi lăuda pe fetiţa aceea? Poţi s-o iei în braţe? Să-i spui: Ţi-au făcut rău, dar eu te iubesc. Ţi-au făcut rău, dar acum eşti în siguranţă. A trebuit să te prefaci şi să te ascunzi. Acum văd acest lucru şi te iubesc.

Beatrice s-a îmbrăţişat strâns, scuturată de suspine.

— Aş vrea să fiu în stare s-o protejez acum. N-am putut atunci. Dar nu cred că mă voi simţi vreodată în siguranţă dacă nu pot să mă protejez acum.

Acesta a fost modul în care Beatrice a decis să-şi asume noi riscuri. A înţeles că vrea să se simtă în siguranţă, să fie în stare să se protejeze. A aflat despre un curs de autoapărare pentru femei, care începea într-un centru comunitar din apropiere. Dar a întârziat cu înscrierea. Se temea că s-ar putea să nu fie pregătită pentru provocarea de a înfrunta un atac, că o confruntare fizică, fie şi în mediul sigur al unui curs de autoapărare, ar putea să-i declanşeze un atac de panică. A născocit tot felul de motive ca să nu urmeze calea pe care şi-o dorea, în efortul de a-şi gestiona frica – cursul putea fi prea scump sau poate nu mai erau locuri, ori nu erau destui participanţi şi s-ar putea anula.

A început să lucreze cu mine asupra temerilor care stăteau la baza rezistenţei ei de a urmări ceea ce îşi dorea. I-

am pus două întrebări: *Care este cel mai rău lucru care se poate întâmpla?* şi *Îi poți supraviețui?* Cel mai rău scenariu pe care şi-l putea imagina era să aibă un atac de panică la curs, într-o încăpere plină cu străini. Am convenit că formularul cu informații medicale completat la înscriere va furniza personalului datele necesare pentru a o susține în eventualitatea unui astfel de atac. Şi am discutat şi despre faptul că mai avusese un atac de panică înainte. Dacă se întâmpla din nou, poate că n-ar fi fost în stare să-l oprească sau să-l controleze, dar cel puțin avea să-l recunoască. Şi ştia deja, din experiență, că un atac de panică, deşi este înfricoşător şi neplăcut, nu este mortal. Putea să-i supraviețuiască. Aşa că Beatrice s-a înscris la curs.

Însă odată ajunsă în sală, în ținuta de sport, înconjurată de celelalte femei, şi-a pierdut curajul. Era prea stânjenită ca să participe. Se temea să nu facă greşeli, să nu atragă atenția asupra ei. Însă nu o lăsa inima să renunțe după ce ajunsese atât de aproape de obiectivul ei. S-a sprijinit de perete şi doar a asistat la oră. S-a întors după aceea la fiecare şedință, îmbrăcată ca să participe, dar în continuare prea speriată. Într-o zi, antrenorul a observat-o uitându-se de pe margine şi s-a oferit s-o antreneze individual, la finalul orei. După aceea, Beatrice a venit la cabinet, triumfătoare.

— Astăzi am dat cu el de pereți! a spus ea. L-am țintuit. L-am ridicat de la pământ. Am dat cu el de pereți!

Avea obrajii îmbujorați. Ochii îi sclipeau de mândrie. Odată ce a căpătat încredere că se poate apăra, a început să-şi asume şi alte riscuri – ore de balet pentru adulți, dansuri orientale. Trupul a început să i se transforme. Nu mai era un recipient al fricii, era un instrument al bucuriei.

Beatrice a devenit scriitoare, profesoară de balet, instructor de yoga. S-a hotărât să realizeze coregrafia unui dans bazat pe o poveste a Fraților Grimm pe care îşi amintise că a citit-o în copilărie, *Fata fără mâini*. În această

poveste, părinții fetei sunt păcăliți să-şi dea copila diavolului. Pentru că este pură şi inocentă, diavolul nu o poate poseda, însă, ca răzbunare şi din frustrare, îi taie mâinile. Fata colindă prin lume cu nişte cioturi în locul mâinilor cu care se născuse. Într-o bună zi, intră în grădina unui rege, care o vede printre flori şi se îndrăgosteşte de ea. Se căsătoresc, iar el îi face o pereche de mâini din argint. Au un fiu. Într-o zi, ea îşi salvează copilaşul de la înec. Mâinile din argint dispar, fiind înlocuite de cele reale.

Beatrice şi-a întins brațele cât mi-a spus această poveste din copilărie.

— Şi mâinile mele sunt din nou cele adevărate. Nu am salvat pe altcineva, ci pe mine.

CAPITOLUL 22
Cumva, apele se despart

Timpul nu vindecă. Ci ceea ce faci tu cu timpul. Vindecarea este posibilă când alegem să ne asumăm responsabilitatea, când alegem să ne asumăm riscuri şi, în cele din urmă, când alegem să ne eliberăm de răni, să lăsăm deoparte trecutul sau durerea.

Cu două zile înainte de aniversarea de şaisprezece ani, fiul lui Renée, Jeremy, a intrat în salonul unde ea şi soțul ei se uitau la ştirile de seară. În lumina pâlpâitoare a televizorului, chipul lui întunecat părea tulburat. Renée era pe punctul de a se îndrepta spre el, ca să-l cuprindă într-o îmbrățişare liniştitoare, la care consimțea din când în când şi băiatul, când a sunat telefonul. Era sora ei din Chicago, care trecea printr-un divorț urât şi o suna adeseori seara.

— Trebuie să răspund, a spus Renée.

În trecere, l-a mângâiat uşor pe obraz şi şi-a îndreptat atenţia către supărarea surorii ei. Jeremy a mormăit un „noapte bună” şi s-a îndreptat spre scări.

— Vise plăcute, puiule, a strigat ea în timp ce băiatul se întorsese deja cu spatele, să se retragă.

În dimineaţa următoare, Jeremy nu se trezise încă pentru micul dejun. L-a strigat de la baza scărilor, dar nu a primit niciun răspuns. A uns cu unt ultima felie de pâine prăjită şi s-a dus să-i bată la uşă. Tot niciun răspuns. Exasperată, a deschis uşa. Încăperea era întunecată, cu obloanele încă lăsate. L-a strigat din nou, bulversată că patul era deja făcut. Un al şaselea simţ a condus-o spre uşa dulapului. A deschis-o şi a simţit cum şira spinării îi este scuturată de frisoane. Trupul lui Jeremy atârna de bara de lemn, cu o curea înfăşurată în jurul gâtului.

Pe biroul lui a găsit un bilet: *Nu e din cauza ta, ci din a mea. Iartă-mă că te-am dezamăgit. J.*

Când Renée şi soţul ei, Greg, au venit prima dată la mine, trecuseră doar câteva săptămâni de la moartea lui Jeremy. Pierderea lui era atât de recentă în inimile lor, încât nici nu jeleau încă. Erau în şoc. Persoana pe care o înmormântaseră nu se dusese încă, pentru ei. Li se părea că-l îngropaseră de viu.

În timpul primei vizite, Renée nu făcea altceva decât să suspine.

— Vreau să dau timpul înapoi, plângea ea. Aş vrea să mă întorc în timp, să mă întorc.

Şi Greg plângea, dar în tăcere. Adeseori, în timp ce Renée plângea, el se uita pe fereastră. Le-am spus că bărbaţii şi femeile jelesc diferit şi că moartea unui copil poate reprezenta o ruptură sau o oportunitate în căsnicia lor. Le-am cerut imperativ să aibă grijă de ei înşişi, să-şi dea voie să fie furioşi, să plângă, să lovească şi să urle, să ţipe, să lase

sentimentele să iasă la lumină, astfel încât să nu o facă pe sora lui Jeremy, Jasmine, să plătească pentru durerea lor. I-am invitat să aducă poze ale lui Jeremy, ca să-i putem sărbători cei şaisprezece ani de viaţă, cei şaisprezece ani în care spiritul lui a trăit alături de ei. Le-am dat informaţiile de contact ale unor grupuri de susţinere pentru familiile sinucigaşilor. Şi am lucrat cu ei la întrebările de tip *Ce-ar fi fost dacă...?* ce apăreau în valuri. *Ce-ar fi fost dacă i-aş fi acordat mai multă atenţie? Ce-ar fi fost dacă n-aş fi răspuns la telefon în seara aceea, dacă l-aş fi îmbrăţişat strâns de tot? Ce-ar fi fost dacă aş fi lucrat mai puţin şi aş fi fost mai mult timp pe-acasă? Ce-ar fi fost dacă n-aş fi crezut în mitul că numai copiii albi se sinucid? Ce-ar fi fost dacă m-aş fi uitat mai bine după semne? Ce-ar fi fost dacă aş fi pus mai puţină presiune asupra lui să înveţe bine? Ce-ar fi fost dacă aş fi vrut să văd cum se simte înainte să plece la culcare?* Toate acestea reverberau într-un ecou la care era imposibil de răspuns: *De ce?*

Ne dorim atât de mult să înţelegem adevărul. Ne dorim să fim responsabili pentru greşelile noastre, să fim cinstiţi în ceea ce priveşte viaţa noastră. Vrem motive, explicaţii. Vrem ca vieţile noastre să aibă sens. Dar să te întrebi *de ce?* înseamnă să rămâi în trecut, să stai în compania vinovăţiei şi regretului tău. Nu-i putem controla pe alţii şi nu putem controla trecutul.

La un moment dat, pe parcursul primului an de la pierderea fiului lor, Renée şi Greg au venit să mă vadă din ce în ce mai rar, iar după un timp vizitele lor au încetat. N-am mai auzit de ei multe luni. În primăvara în care Jeremy ar fi absolvit liceul, am fost fericită şi surprinsă să primesc un telefon de la Greg. Mi-a spus că era îngrijorat pentru Renée şi mă întreba dacă aş putea trece pe la ei.

Am fost şocată de cât de schimbaţi arătau. Îmbătrâniseră amândoi, însă diferit. Greg se îngrăşase. Părul lui negru era

înspicat cu argintiu. Renée nu arăta dărâmată, aşa cum mă făcuseră să cred îngrijorările lui Greg în ceea ce o privea. Avea pielea netedă, bluza apretată coală, părul proaspăt îndreptat. Zâmbea. A schimbat amabilităţi cu mine. A spus că se simte bine. Dar în ochii ei căprui nu se zărea nicio lumină.

De data aceasta Greg, care fusese adeseori tăcut în şedinţele comune, vorbea agitat.

— Am ceva să-ţi spun, a zis el.

Mi-a mărturisit că în weekendul trecut el şi Renée participaseră la petrecerea de absolvire a prietenilor fiului lor. Pentru ei, acesta avea să fie un eveniment încărcat, minat, plin de amintiri devastatoare a ceea ce aveau celelalte cupluri iar ei nu mai aveau, stăpânit de absenţa lui Jeremy, de ceea ce părea un doliu etern, în care fiecare zi era un nou prilej de a deplânge momentele pe care nu le vor mai trăi niciodată alături de fiul lor. Dar s-au străduit, s-au îmbrăcat frumos şi s-au dus la petrecere. Greg mi-a spus că, la un moment dat, pe parcursul serii, şi-a dat seama că se simţea bine. Muzica pusă de DJ îl făcea să se gândească la Jeremy, la vechile albume R&B pe care le asculta la casetofonul stereo din camera lui, când îşi făcea temele sau era cu prietenii. Greg s-a întors spre Renée, care era îmbrăcată într-o elegantă rochie albastră şi a fost şocat de cât de limpede îl putea vedea pe Jeremy în curba obrajilor ei, în forma gurii. S-a lăsat dus de valul de iubire – pentru Renée, pentru fiul lor, pentru simpla plăcere de a mânca ceva bun într-un cort alb, într-o seară călduţă. A invitat-o pe soţia lui la dans. Ea l-a refuzat, s-a ridicat şi l-a lăsat singur la masă.

Greg a plâns când a povestit întâmplarea.

— Te pierd şi pe tine, i-a spus el soţiei sale.

Lui Renée i s-a înnegurat chipul, iar ochii au părut să se întunece. Am aşteptat-o să spună ceva.

— Cum îndrăzneşti? a rostit ea, într-un final. Jeremy nu a putut să danseze. De ce ar trebui s-o faci tu? Eu nu pot să-i întorc spatele aşa de uşor.

Tonul îi era ostil. Veninos. Mă aşteptam ca Greg să sară ca ars. Dar el a ridicat din umeri. Mi-am dat seama că nu era prima dată când Renée percepea experienţele sau fericirea lui ca pe o desacralizare a amintirii fiului lor. M-am gândit la mama, la toate momentele în care îl văzusem pe tata încercând s-o mângâie, s-o sărute, şi cum ea îi respingea cu ostilitate dovezile de afecţiune. Era atât de blocată în pierderea timpurie a propriei mame, încât se ascundea într-un giulgiu de melancolie. Uneori, i se luminau ochii când o auzea pe Klara cântând la vioară. Dar nu şi-a dat voie niciodată să râdă copios, să flirteze, să glumească, să se bucure.

— Renée, scumpo, i-am spus. Cine a murit? Jeremy? Sau tu?

Nu mi-a răspuns.

— Nu-i faci niciun bine lui Jeremy dacă mori şi tu. Şi nici ţie nu-ţi faci bine.

Renée nu-şi ascundea suferinţa, aşa cum făcusem eu cândva. Se însoţise cu ea. Căsătorindu-se cu propria pierdere, se ascundea de viaţă.

I-am cerut să-mi spună cât de mult timp dedica zilnic doliului.

— Greg se duce la lucru. Eu mă duc la cimitir, a spus ea.

— Cât de des?

A părut ofensată de întrebarea mea.

— Se duce în fiecare zi, a spus Greg.

— Şi ăsta e un lucru *rău*? a răbufnit Renée. Să fiu devotată fiului meu?

— Jelirea este importantă, i-am spus. Dar când nu se mai opreşte, poate reprezenta un mod de a evita suferinţa.

Riturile şi ritualurile de jelire pot fi o componentă importantă a perioadei de doliu. Cred că de aceea practicile religioase şi culturale includ ritualuri clare de jelire – fiindcă reprezintă un spațiu şi o structură protejate, în cadrul cărora începem să experimentăm sentimentul pierderii. Dar perioada aceasta are un final. Din acel punct încolo, pierderea suferită nu mai reprezintă o dimensiune separată a vieții, ci este integrată în viață. Dacă rămânem într-o permanentă jale, alegem mentalitatea de victimă: *N-o să trec niciodată peste asta.* Dacă rămânem blocați în jale, este ca şi cum şi viețile noastre s-au sfârşit. Jalea lui Renée, cu toate că era dureroasă, devenise şi un fel de scut care o ferea de prezent. În ritualurile durerii se putea proteja de la a accepta această pierdere.

— Petreci mai mult timp şi consumi mai multă energie emoțională cu fiul mort sau cu fiica în viață? am întrebat-o.

Renée părea tulburată.

— Sunt o mamă bună, a spus ea, dar n-o să mă prefac că nu sufăr.

— Nu trebuie să te prefaci în niciun fel. Dar eşti singura persoană care îi poate opri pe soțul tău şi pe fiica ta să te piardă şi pe tine.

Mi-am amintit-o pe mama vorbind cu poza mamei ei aşezată deasupra pianului şi plângând: *Doamne, Dumnezeule, dă-mi putere!* Bocetul ei mă înspăimânta. Fixația ei pentru această pierdere era ca o trapă pe care o deschidea şi în care cădea, o evadare. Eram ca un copil de alcoolic, în gardă mereu față de dispariția ei, incapabilă s-o salvez de vid, dar simțind că aceasta era, cumva, sarcina mea.

— Înainte credeam că, dacă las suferința înăuntru, o să mă înec, i-am spus lui Renée. Dar este ca în cazul lui Moise la Marea Roşie. Cumva, apele se despart. Treci printre ele.

I-am cerut lui Renée să încerce ceva nou ca să-şi transforme jalea în suferinţă.

— Pune în living o poză a lui Jeremy. Nu te mai duce la cimitir ca să-l jeleşti. Găseşte o cale să te conectezi cu el în casă. Rezervă-ţi cincisprezece sau douăzeci de minute în fiecare zi ca să stai cu el. Poţi să-i atingi obrazul, să-i povesteşti ce faci. Vorbeşte cu el. Şi apoi sărută-l şi vezi-ţi de treabă.

— Mi-e aşa de frică să nu cumva să-l abandonez iar.

— Nu s-a sinucis din cauza ta.

— N-ai de unde să ştii.

— Există un număr infinit de lucruri pe care le-ai fi putut face diferit în viaţă. Aceste alegeri sunt deja făcute, trecutul e departe, nimic nu poate schimba asta. Din motive pe care nu le vom şti niciodată, Jeremy a ales să-şi pună capăt zilelor. Nu poţi alege tu pentru el.

— Nu ştiu cum să trăiesc altfel.

— Acceptarea nu se va petrece peste noapte. Iar tu n-o să fii niciodată bucuroasă că a murit. Dar poţi alege să mergi înainte. Poţi alege să descoperi că a trăi o viaţă împlinită este cel mai bun mod de a-i onora amintirea.

Anul trecut am primit o felicitare de Crăciun de la Renée şi Greg. Îi înfăţişa pe ei doi, stând lângă bradul de Crăciun alături de fiica lor, o fată minunată, în rochie roşie. Greg o îmbrăţişa pe fiică de-o parte şi pe soţie de cealaltă. Peste umărul lui Renée se zărea o fotografie a lui Jeremy, pe şemineu. Era ultima poză făcută la şcoală, purta cămaşă albastră şi avea un zâmbet strălucitor. Nu era vidul din familie. Nu era altarul. Era prezent, era mereu cu ei.

Portretul mamei se află acum în casa Magdei din Baltimore, deasupra pianului ei, unde încă dă lecţii şi îşi îndrumă elevii cu logica şi cu inima. Recent, când a suferit o intervenţie chirurgicală, Magda i-a cerut fiicei sale, Ilona, să-i aducă la spital poza mamei noastre, astfel încât să poată

să facă ce ne-a învățat mama: să cheme morții ca să prindă putere, să-i lase să trăiască în inimile noastre, să lase suferințele şi fricile noastre să ne conducă înapoi la iubire.

— Mai ai coşmaruri? am întrebat-o recent pe Magda.

— Da. Mereu. Tu n-ai?

— Ba da, i-am spus surorii mele. Am şi eu.

M-am întors la Auschwitz şi am eliberat trecutul, m-am iertat pe mine. Am venit acasă şi m-am gândit: *Sunt gata!* Dar soluția era temporară. Nu e gata până nu se termină.

În ciuda – nu, datorită – trecutului nostru, Magda şi cu mine am descoperit sensul şi scopul vieții în feluri diferite, în mai mult de şaptezeci de ani de la eliberarea noastră. Eu am descoperit arta vindecării. Magda a rămas o profesoară şi o pianistă dedicată şi şi-a descoperit noi pasiuni: jocul de bridge şi muzica gospel. Gospelul, pentru că suna ca un plânset – aceasta este forța tuturor emoțiilor scoase la iveală. Şi bridge-ul, pentru că e vorba de strategie şi control – ca modalitate de a câştiga. Este regină la campionatele de bridge; şi-a pus diplomele înrămate pe pereți, față în față cu portretul bunicii.

Amândouă surorile mele m-au protejat şi m-au inspirat, m-au învățat să supraviețuiesc. Klara a devenit violonistă în Orchestra Simfonică din Sydney. Până în ziua în care a murit – de Alzheimer, puțin după ce a împlinit optzeci de ani – m-a numit „micuța mea”. Mai mult decât mine sau Magda, Klara a rămas impregnată de cultura imigrantului evreu-ungur. Lui Béla şi mie ne plăcea enorm să-i vizităm pe ea şi pe Csicsi, să ne bucurăm de mâncare, de limbă, de cultura tinereții noastre. Noi toți, supraviețuitorii, nu puteam fi împreună prea des, dar făceam tot ce ne stătea în putere ca să ne întâlnim la toate evenimentele importante – multe sărbători la care părinții noştri nu puteau participa. La începutul anilor 1980, ne-am întâlnit în Sydney pentru nunta fiicei Klarei. Noi, cele trei surori, am aşteptat această

reuniune cu atâta nerăbdare, iar când familia s-a întrunit, într-un final, am căzut într-o frenezie a îmbrățișărilor la fel de pline de emoție ca acelea pe care le-am împărtășit în Košice, când ne-am regăsit în viață, după război. Nu conta că acum eram femei mature, nu conta cât de departe ajunseserăm în viață, odată ce eram împreună era caraghios cât de repede reluam tiparele din tinerețe. Klara era în lumina reflectoarelor, tot făcea pe şefa, ne sufocam de prea multă atenție din partea ei; Magda era competitivă şi rebelă; iar eu eram pacificatoarea, agitându-mă între ele două, aplanând conflictele, ascunzând ce gândeam. Cât de uşor putem transforma chiar şi căldura şi siguranța familiei într-un fel de închisoare. Ne bazăm pe vechile noastre mecanisme de coping. Devenim persoana despre care credem că trebuie să fim pentru a le face plăcere altora. Este nevoie de puterea voinței şi a alegerii ca să nu dai înapoi în blocarea rolurilor despre care, în mod greşit, credem că ne mențin în siguranță şi protejați.

În noaptea de dinaintea nunții, Magda şi cu mine am dat peste Klara, singură în camera din copilărie a fiicei sale, jucându-se cu păpuşile ei. Am asistat la mai mult decât nostalgia mamei în fața copilului devenit adult. Klara era prinsă în jocul ei de-a „ne prefacem că". Se juca aşa cum se joacă un copil. Mi-am dat seama că sora mea nu avusese deloc copilărie. A fost mereu o violonistă prodigioasă. N-a apucat să fie fetiță. Când nu cânta pe scenă, dădea reprezentații pentru mine şi Magda, devenind îngrijitoarea noastră, micuța noastră mamă. Acum încerca să-şi ofere copilăria care nu-i fusese permisă niciodată. Stânjenită că o descoperiserăm cu păpuşile, Klara s-a răzbunat pe noi.

— Păcat că n-am fost şi eu la Auschwitz, a spus ea. Dacă aş fi fost acolo, mama ar fi trăit.

A fost îngrozitor s-o aud spunând asta. Am simțit cum năvălesc înapoi vechea mea vină de supraviețuitor, oroarea

cuvântului pe care l-am rostit în prima zi la Auschwitz, groaza de a mi-l reaminti, de a înfrunta vechile şi de mult îngropatele convingeri, chiar şi eronate, că eu am trimis-o pe mama la moarte.

Dar acum nu mai eram prizonieră. Vedeam cum funcţionează închisoarea surorii mele, îi auzeam vina şi suferinţa înfigându-şi ghearele prin vinovăţia pe care o arunca asupra mea şi a Magdei. Şi puteam alege propria libertate. Puteam să le spun pe nume sentimentelor mele de furie, lipsă de valoare, tristeţe, regret, le puteam lăsa să se învolbureze, să se ridice şi să cadă, le puteam lăsa să treacă. Şi puteam risca să las deoparte nevoia de a mă pedepsi fiindcă rămăsesem în viaţă. Mă puteam elibera de vină şi puteam recupera întregul meu sine, pur.

Rana există. Şi există şi ceea ce iese din ea. M-am întors la Auschwitz în căutarea sentimentului morţii, astfel încât să-l pot exorciza, în sfârşit. Ceea ce am găsit a fost adevărul din mine, sinele pe care voiam să-l recuperez, forţa şi inocenţa mea.

CAPITOLUL 23
Ziua eliberării

În vara lui 2010, am fost invitată la Fort Carson, în Colorado, pentru a mă adresa unei unităţi de armată revenită de pe frontul din Afganistan, o unitate cu o rată ridicată a sinuciderilor. Mă aflam acolo ca să vorbesc despre propria traumă – cum i-am supravieţuit, cum am supravieţuit revenirii la viaţa de zi cu zi, cum am ales să fiu liberă – astfel încât soldaţii să se poată adapta mai uşor

vieții de după război. Când am urcat pe podium, am avut câteva momente de disconfort, vechile obiceiuri de a fi dură cu mine însămi, de a mă întreba ce are să le ofere micuța balerină unguroaică acestor bărbați şi femei din război. Mi-am amintit că eram acolo pentru a împărtăşi cel mai important adevăr pe care îl ştiam, anume că cea mai mare închisoare este în propria minte, şi în buzunar ții deja cheia: disponibilitatea de a-ți asuma deplina responsabilitate pentru viața ta; disponibilitatea de a risca; disponibilitatea de a te elibera pe tine însuți de judecată şi de a-ți recupera nevinovăția, acceptându-te şi iubindu-te pentru ceea ce eşti cu adevărat – uman, imperfect şi întreg.

I-am invocat pe părinții mei pentru puterea de care aveam nevoie, dar şi pe copiii mei, pe nepoți şi pe strănepoți. Tot ce m-au învățat ei, tot ce m-au ajutat să descopăr.

— Mama mi-a spus ceva ce nu voi uita vreodată, am început. Mi-a spus: *Nu ştim încotro mergem, nu ştim ce se va întâmpla, dar nimeni nu-ți poate lua ce-ți pui în minte.*

Spusesem aceste cuvinte în repetate rânduri, către adunări ale Navy SEAL şi ale organizațiilor de prim-ajutor în situații de criză, către POW[32] şi adepții lor de la Department of Veterans Affairs[33], către oncologi şi bolnavi de cancer, către Righteous Gentiles, către părinți şi copii, către creştini, musulmani, budişti şi evrei, către studenți la drept şi tineri vulnerabili, către oameni care jeleau pierderea cuiva drag, către muribunzi şi câteodată amețesc când spun aceste cuvinte, din recunoştință, din tristețe profundă. De această dată, când le-am spus, aproape că am căzut de pe scenă. Am fost copleşită de senzații, de semnificația amintirilor depozitate în mine: mirosul ierbii înnămolite, aroma dulce şi

[32] Prisoner of War (prizonier de război).

[33] Departamentul pentru Veterani.

înțepătoare a bomboanelor M&M. Mi-a luat un moment mai lung ca să înțeleg ce anume a declanşat amintirea. Şi apoi mi-am dat seama: de o parte şi de alta a încăperii erau steaguri şi însemne şi oriunde mă uitam vedeam o emblemă la care nu mă mai gândisem mulți, mulți ani, dar care era la fel de importantă pentru mine ca literele care îmi compun numele: însemnele acelui GI care m-a eliberat pe 4 mai 1945, cele pe care le purta pe mânecă: un cerc roşu având în centru un 71 albastru, zimțat. Fusesem adusă la Fort Carson ca să le vorbesc celor din Şaptezeci-şi-unu-Infanterie, unitatea care mă eliberase cu şaizeci şi cinci de ani în urmă. Aduceam povestea libertății mele în fața unor supraviețuitori ai războiului care, cândva, îmi aduseseră şi ei libertatea.

Obişnuiam să mă întreb: *De ce eu? De ce am supraviețuit?* Apoi am învățat să-mi pun o altă întrebare: *De ce* nu *eu?* Stând pe scena aceea, înconjurată de următoarea generație de luptători pentru libertate, vedeam în înțelegerea mea conştientă ceva ce adeseori este evaziv, adeseori invizibil: că a fugi de trecut sau a lupta împotriva suferinței prezente înseamnă a te încarcera singur. Libertatea înseamnă a accepta ceea ce este şi a ne ierta pe noi înşine, în a ne deschide inimile pentru a descoperi miracolele prezentului.

Am râs şi am plâns pe acea scenă. Eram atât de plină de adrenalina bucuriei, încât abia dacă am putut mulțumi soldaților. *Sacrificiul vostru, suferința voastră au un sens – şi când veți putea descoperi adevărul din ele, veți fi liberi*. Mi-am încheiat discursul ca întotdeauna, aşa cum o voi face mereu, cât timp îmi va permite trupul: cu un *grand-battement*. *Iată-mă!* spune gestul meu. *Am reuşit!*

Şi iată-vă şi pe voi. Iată-vă şi pe voi! În prezentul sacru. Nu vă pot vindeca – nici altcineva nu poate –, dar pot sărbători alegerea voastră de a demola închisoarea din minte, cărămidă cu cărămidă. Nu puteți schimba ce s-a

întâmplat, nu puteți schimba ce ați făcut sau ce vi s-a făcut. Dar puteți alege cum să trăiți *acum.* Iubiții mei, puteți alege să fiți liberi!

Mulţumiri

Cred cu tărie că oamenii nu vin la mine – ci îmi sunt trimişi. Le ofer eterna mea recunoştinţă multor oameni extraordinari care mi-au fost trimişi, fără de care viaţa mea n-ar fi fost ceea ce este şi fără de care această carte n-ar fi existat:

Prima şi cea dintâi, iubita mea soră Magda Gilbert – care are nouăzeci de ani şi încă înfloreşte, care m-a ţinut în viaţă la Auschwitz – şi devotata ei fiică, Ilona Shillman, care a luptat pentru familie ca nimeni alta.

Klara Korda – mai mare decât viaţa însăşi, care a devenit cu adevărat a doua mea mamă, care a făcut din fiecare vizită la Sydney o lună de miere, care a pregătit cinele de vineri seara, ca ale mamei, cu totul făcut de mână, cu artă – şi Jeanie şi Charlotte, femeile care îi urmează în linie genealogică. (Vă amintiţi cântecul acela unguresc? *Nu, nu, nu plecăm până nu ne daţi afară!*)

Pacienţii mei, unici şi speciali, care m-au învăţat că vindecarea nu este despre recuperare; este despre descoperire. Despre a descoperi speranţa în pierderea speranţei, a descoperi un răspuns acolo unde nu pare să fie vreunul, a descoperi că nu contează ce se întâmplă – contează ce faci cu ceea ce s-a întâmplat.

Minunaţii mei profesori şi mentori: profesorul Whitworth; John Haddox, care m-a introdus în universul existenţialiştilor şi fenomenologilor; Ed Leonard; Carl

Rogers; Richard Farson; şi mai ales Viktor Frankl, a cărui carte mi-a furnizat capacitatea verbală de a împărtăşi secretul meu, ale cărui scrieri mi-au arătat că nu mai trebuie să fug şi a cărui îndrumare m-a ajutat să descopăr nu doar că am supravieţuit, ci şi cum îi pot ajuta şi pe alţii să supravieţuiască.

Uimitorilor mei colegi şi prieteni în artele vindecării: dr. Harold Kolmer, dr. Sid Zisook, dr. Saul Levine, Steven Smith, Michael Curd, David Woehr, Bob Kaufman („fiul" meu adoptiv), Charlie Hogue, Patty Heffernan şi, mai ales, Phil Zimbardo, „frăţiorul" meu, care nu s-a linişţit până nu a găsit o editură pentru această carte.

Numeroşi oameni care m-au invitat să aduc povestea mea în faţa publicului din întreaga lume, incluzându-i aici pe: Howard şi Henriette Peckett din YPO[34]; dr. Jim Henry; dr. Sean Daneshmand şi soţia lui, Marjan, de la The Miracle Circle; Mike Hoge de la Wingmen Ministries; şi Congresul Internaţional de Logoterapie.

Colegii şi vindecătorii mei: Gloria Lavis; Sylvia Wechter şi Edy Schroder, preţioşii mei camarazi muschetari: Lisa Kelty; Wendy Walker; Flora Sullivan; Katrine Gilcrest, mamă a nouă copii, care îmi spune „mamă", pe care pot conta la orice oră din zi şi din noapte; Dory Bitry, Shirley Godwin şi Jeremy şi Inette Forbs, cu care pot vorbi deschis despre vârste şi etapele vieţii noastre şi despre cum putem obţine maximum din ceea ce avem, pe măsură ce îmbătrânim; medicii mei, Sabina Wallach şi Scott McCaul; specialistul meu în acupunctură, Bambi Merryweather; Marcella Grell, însoţitoarea şi prietena care a avut incredibil de multă grijă de mine şi de casa mea în ultimii şaizeci de ani şi care mi-a spus mereu în faţă ce gândeşte. Béla. Camarad de viaţă.

---

[34] Young Presidents' Organization, reţea de tineri directori executivi, cu aproximativ 27 000 de membri în mai mult de 130 de ţări.

Camarad de suflet. Tatăl copiilor mei. Un partener iubitor şi dedicat, care a riscat totul ca să clădească o viaţă nouă alături de mine, în America. Obişnuieşti să spui, atunci când acord consultanţă militarilor şi călătorim împreună prin Europa: „Edie munceşte, iar eu mănânc". Béla, viaţa noastră plină a fost adevăratul festin. Te iubesc.

Toată iubirea şi recunoştinţa mea copiilor mei: fiului meu, John Eger, care m-a învăţat cum să nu fiu o victimă şi care n-a renunţat niciodată să lupte pentru cei care trăiesc cu dizabilităţi; fiicelor mele, Marianne Engle şi Audrey Thompson, care mi-au oferit neîncetat susţinerea lor morală şi confortul iubirii lor pe parcursul multor luni de scris şi care au înţeles, poate chiar înaintea mea, că-mi va fi mai dificil să retrăiesc trecutul decât a fost să supravieţuiesc Auschwitzului. Acolo nu mă puteam gândi decât la nevoile pentru supravieţuire: să scriu această carte a presupus să retrăiesc toate acele sentimente. N-aş fi putut să-mi asum riscul fără forţa şi iubirea voastră.

Şi vă mulţumesc şi vouă, minunaţi soţi şi parteneri ai copiilor şi nepoţilor mei, oameni care continuaţi să adăugaţi rămurele în arborele familiei: Rob Engle, Dale Thompson, Lourdes, Justin Richland, John Williamson şi Illynger Engle. Nepotului meu Richard Eger – Dickie, băieţelul meu – şi soţiei lui, Byrne, vă mulţumesc că aţi fost adevărate rude, că aţi avut grijă de mine şi de sănătatea mea şi că ne-am petrecut vacanţele împreună.

Când ni s-a născut primul nepot, Béla a spus: *Trei generaţii – asta este cea mai bună răzbunare pe Hitler*. Acum suntem patru! Îi mulţumesc următoarei generaţii, lui Silas, Graham şi Hale. De fiecare dată când mă strigaţi GG Dicu, inima mea dansează de fericire.

Lui Eugene Cook, partenerul meu de dans şi camarad de suflet, un adevărat bărbat şi domn. Îţi mulţumesc că mi-ai reamintit că iubirea nu este ceva ce simţi – ci ceva ce faci. Ai

fost mereu aici pentru mine, cu fiecare pas şi fiecare cuvânt. Hai să dansăm boogie-woogie cât mai suntem în stare.

În cele din urmă, le mulţumesc celor care, cuvânt cu cuvânt şi pagină cu pagină, m-au ajutat să dau fiinţă acestei cărţi, într-o colaborare care a fost de la început ceea ce trebuia să fie:

Talentaţilor Nan Graham şi Roz Lippel, precum şi echipei lor de la Scribner. Ce norocoasă am fost să mi se trimită cei mai pregătiţi editori, cu inimile la fel de sclipitoare ca minţile lor. Înţelepciunea voastră editorială şi compasiunea au ajutat această carte să devină ce am sperat mereu că va fi: un instrument de vindecare.

Esmé Schwall Weigand, colega mea de scriitură – nu doar că ai găsit vorbele potrivite. Ai devenit eu. Îţi mulţumesc că ai fost privirea mea, pentru abilitatea ta de a vedea călătoria vindecării mele din atât de multe perspective, atât de diverse.

Doug Abrams, agentul literar de talie mondială şi om de onoare, cel mai autentic din întreaga lume, îţi mulţumesc că ai avut coloana vertebrală, caracterul şi sufletul de a te angaja pentru a face din lumea aceasta un loc mai bun. Prezenţa ta pe planetă este un dar suprem.

Tuturor: niciodată, în cei peste nouăzeci de ani de viaţă ai mei, nu m-am simţit mai binecuvântată şi mai recunoscătoare – şi mai tânără! Vă mulţumesc!

Cuprins

1. Cuvânt-înainte
2. Partea I Închisoarea

3. Introducere Ţineam un secret, iar secretul mă ţinea pe mine
4. Capitolul 1 Cele patru întrebări
5. Capitolul 2 Ce-ţi pui în minte
6. Capitolul 3 Dansând în iad
7. Capitolul 4 Roata
8. Capitolul 5 Scările Morţii
9. Capitolul 6 Alegând un fir de iarbă
10. Partea a II-a Evadarea
11. Capitolul 7Eliberatorul meu, cotropitorul meu
12. Capitolul 8 Pe fereastră
13. Capitolul 9 Anul următor, în Ierusalim
14. Capitolul 10 Fuga
15. Partea a III-a Libertatea
16. Capitolul 11 Ziua emigrării
17. Capitolul 12 Venetici
18. Capitolul 13 Ai fost acolo?
19. Capitolul 14 Ca de la supravieţuitor la supravieţuitor
20. Capitolul 15 Ce aştepta viaţa
21. Capitolul 16 Alegerea

22. Capitolul 17 Şi apoi Hitler a câştigat
23. Capitolul 18 Patul lui Goebbels
24. Capitolul 19 Lăsând o piatră în urmă
25. Partea a IV-a Vindecarea
26. Capitolul 20 Dansul libertăţii
27. Capitolul 21 Fata fără mâini
28. Capitolul 22 Cumva, apele se despart
29. Capitolul 23 Ziua eliberării
30. Mulţumiri